

2014

XXI Міжнародна науково-практична інтернет-конференція

30 – 31 березня 2014 р.

ЧАСТИНА 1

Секції:

Біологічні науки

Географія та геологія

Державне управління

Екологія

Мистецтво

Політологія

Право

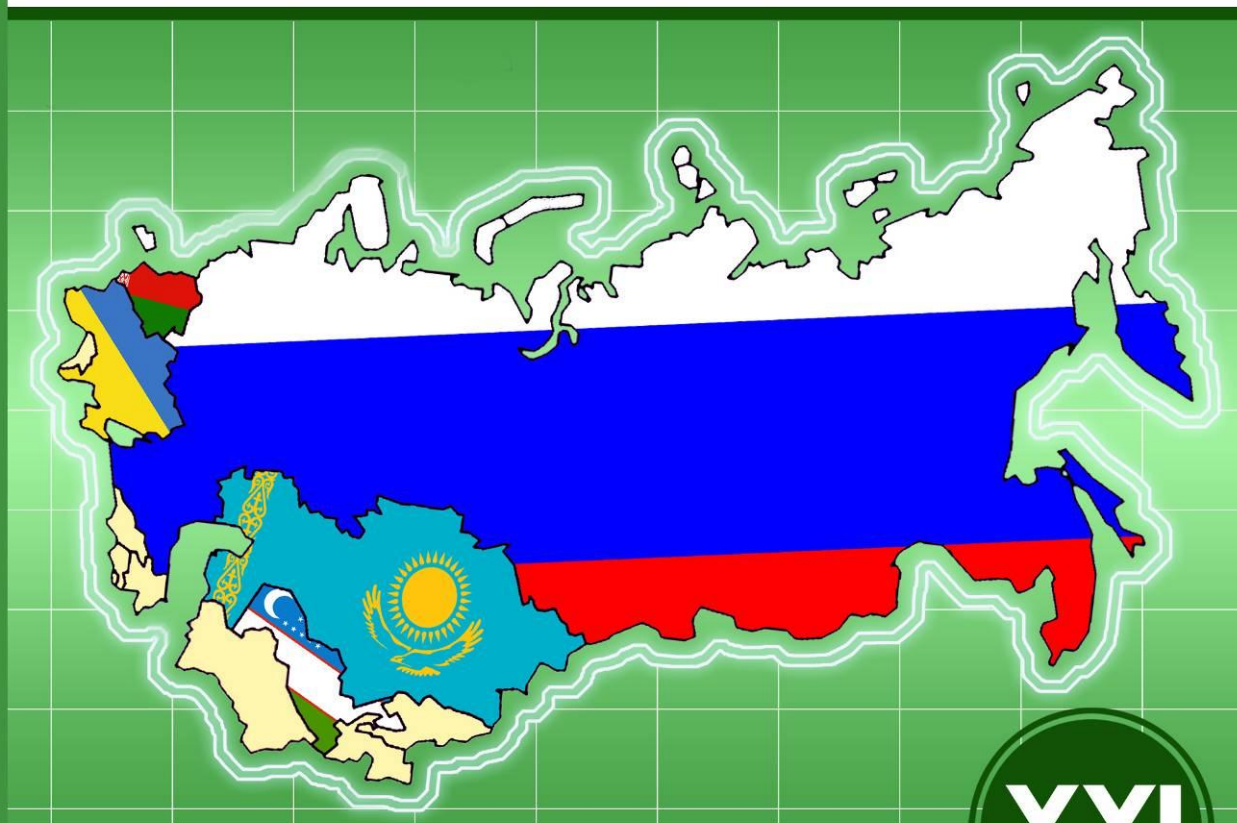
Сучасні інформаційні технології

Фізична культура та

професійний спорт

Філософія

Проблеми та перспективи
розвитку науки на початку третього тисячоліття
у країнах СНД



Переяслав-Хмельницький
2014

XXI

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД

«Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»

молодіжна громадська організація
«НЕЗАЛЕЖНА АСОЦІАЦІЯ МОЛОДІ»

студентське наукове товариство історичного факультету
«КОМІТЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ ТА СУЧАСНОСТІ»

МАТЕРІАЛИ

XXI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції
**«Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття
у країнах СНД»**

30 – 31 березня 2014 р.

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ
ЧАСТИНА 1

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ, МОЛОДЕЖИ И СПОРТА УКРАИНЫ
ГОСУДАРСТВЕННОЕ ВЫСШЕЕ УЧЕБНОЕ ЗАВЕДЕНИЕ

«Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет
имени Григория Сковороды»

молодежная общественная организация
«НЕЗАВИСИМАЯ АССОЦИАЦИЯ МОЛОДЕЖИ»

студенческое научное общество исторического факультета
«КОМИТЕТ ИССЛЕДОВАНИЯ ИСТОРИИ И СОВРЕМЕННОСТИ»

МАТЕРИАЛЫ

XXI Международной научно-практической интернет-конференции
**«Проблемы и перспективы развития науки в начале третьего тысячелетия
в странах СНГ»**

30 – 31 марта 2014 г.

СБОРНИК НАУЧНЫХ РАБОТ
ЧАСТЬ 1

Матеріали XXI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД»// Збірник наукових праць.— Переяслав-Хмельницький, 2014 р. — 106 с.

Материалы XXI Международной научно-практической интернет-конференции «Проблемы и перспективы развития науки в начале третьего тысячелетия в странах СНГ» // Сборник научных трудов. - Переяслав-Хмельницкий, 2014г. —106 с.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

В.П.Коцур,

доктор історичних наук, професор, дійсний член НАПН України,
ректор ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

В.П.Коцур,

доктор исторических наук, профессор, действительный член НАПН Украины, ректор ГВУЗ
«Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды».

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

С.М. Рик к.ф.н., доцент;

Я.О. Потапенко д.і.н., доцент;

Т.М. Боголіб д.е.н., професор;

Г.Л. Токмань д.п.н., професор;

Н.В. Ігнатенко к.п.н., професор;

В.В. Куйбіда к.біол.н., доцент;

В.А. Вінс к.псих.н.;

Ю.В. Бобровнік к.і.н.;

С.М. Кикоть к.і.н.

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

С.М. Рик к.ф.н., доцент;

Я.О. Потапенко д.и.н., доцент;

Т.М. Боголиб д.э.н., профессор;

Г.Л. Токмань д.п.н., профессор;

Н.В. Игнатенко к.п.н., профессор;

В.В. Куйбида к.биол.н., доцент;

В.А. Винс к.псих.н.;

Ю.В. Бобровник к.и.н.;

С.М. Кикоть к.и.н.

Члени оргкомітету інтернет-конференції:

Ю.В. Бобровнік,

А.П. Король,

Ю.С. Табачок.

Члены оргкомитета интернет-конференции:

Ю.В.Бобровник,

А.П. Король,

Ю.С. Табачок.

Упорядники збірника:

Ю.В. Бобровнік,

Ю.С. Табачок.

Составители сборника:

Ю.В. Бобровник,

Ю.С. Табачок.

СЕКЦИЯ: БИОЛОГИЧНИ НАУКИ

Кенжегүл Даушева
(Қостанай, Қазақстан)

АСТЫҚ DAҚЫЛДАРЫНДА СЕПТОРИОЗ АУРУЫНЫҢ БИОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІГІ ЖӘНЕ ТІРШІЛІК КЕЗЕҢІ

Қазақстан Республикасының территориясында, дүние жүзінің басқа мемлекеттерінде септориоз астық дақылдарының аса қауіпті ерекше ауру түріне жатқызады. Аталған ауру түрін *Septoria tritici* және *Septoria nodorum* саңырауқұлақтары тудырады. *Septoria* туысына жататын саңырауқұлақтар бидайдың жоғары беттегі жапырақтарын бүлдіріп, өнім шығындалуына (40-50% дейін) әкеліп соқтырады. Қазақстанның табиғи-климаттық жағдайы септориоздың дамуы мен таралуына жағдай туғызып, астық өнімділігінің тиімділігін төмендетеді. Қазақстан Республикасының территориясында, Қазақстан Республикасының үкіметінің 10 желтоқсан 2002 жылғы «Аса қауіпті зиянды организмдер мен карантин түзетін объектілердің тізімдері бекіту туралы» №1295 қаулысына сәйкес септориоз астық дақылдарының аса қауіпті ауруларына жатады.

Септориоз қоздырғыштарының дамуы ерте көктемде күздік бидайды егу барысында басталады. Септориоз инфекциясының негізгі қайнар көзі - *S. tritici*, ол әсіресе, өсімдік қалдықтарымен жерге түскен бидай дәнін, бидайды зақымдайды. Саңырауқұлақтар алдымен пикнид және мицелия түрінде қыстап шығады. Өсімдік қалдықтарында қоздырғыштар сапрофит түрінде тіршілік етеді де, оның көбеюі, қыстау кезінде қосымша пикнидтер және споралар пайда болады деген мәліметтер бар [1]. Жоғары эпифитот шамасының қабілеттілігі, көршілес өсімдіктермен олардың жапырақтарының жоғарғы бетін зақымдап, пикнид споралары өсіп – өніп жаңарып отырад. Аскоспоралар инокулюмның алғашқы маңызды бөлігін құрайды. Егінді жинағаннан кейін, 8 айдан соң, псевдотенцияларын құрысқан жапырақтарынан байқауға болады. Псевдотенциялар пикнидтермен сыртқы ұқсастығына байланысты, оның қалталы сатысының рөлі жие ескеріле бермейді [2]. Көктемде жұқпаның жаңаруы белсенді түрде жүреді де, кейде микроспоралар пикнидтерде қалыптасады. *S. tritici* және *S. nodorum* жұқпалары бірнеше жыл өзінің тіршілік қабілетін қозғалмаған күйде сақтай алады. Көшеттерді топыраққа тереңдігі 5 см тереңдікке отырғызғаннан кейін 1-6 айдан соң өліп бітеді. Осыған байланысты, септориоздың таралу себебінің бірі егін-егу кезінде жердің терең жыртылмау салдарынан болып табылады. Зақымданған тұқым *S. nodorum* үшін қажетті жұқпаның қайнар көзі болып табылады.

Жетілген пикнидтер 2 аптадан кейін пайда болып, жоғарғы бетіне жұқпаны шығарады да, мицелий саңырауқұлағы тұқымнан өскінге енеді. Тұқым материалының зақымдануы, тұқым жұқпасының ерте от алуына әкеп соғуы мүмкін. Тұқымды сақтау температурасына байланысты, ол ұзақ біраз уақыт сақталуы мүмкін. Септориоз жұқпасының таралуы жабайы дөңді-дақылдардың рөлі туралы анықтау сұрағы туындайды. Көптеген ғалымдардың жасанды жолмен астық-дақылды шөптерді (еркек бидай, діңше, қоңырбас, бозат, тарғақ шөп) жұқтыру арқылы *S. nodorum* және *S. tritici* спораларын алу мүмкіндігі болды, бірақ та, жасанды жұқпаның мүмкіндігі аз, табиғи жағдайда олардың қоздырғыштарын байқауға болады, бірақ та олардың потенциалы төмен. Сондықтан, септориоз қоздырғыштарының алғашқы жұқпасының берілуі өсімдік қалдықтары, тұқымдарда, зақымданған өсімдіктерге жатады, ал дөңді шөптердің жұқпасының қайнар көзі болып табылады. Пикнидтерден піскен пикноспораларды бөліп алу үшін тамшы ылғалы қажет, олар табиғи жағдайда жаңбыр және шық болып табылады. Егерде жаңбырдың бұрын ауа-райы құрғақ болса, *S. nodorum* пикноспоралары жаңбыр басталғаннан соң, немесе 10 мин өткен соң, пикнидтерден шыға бастайды. Жапырақ 30 минуттай дымқыл болған жағдайда *S. tritici*-дан споралардың босап шығуы жүреді. Циррус деп аталатын споралары шырышты масса түрінде бөлінеді, компоненттері оларды күн сәулесінен және кеуіп қалудан сақтайды және өсуіне жағдай жасайды [3]. Споралардың көптеп шығуы алғашқы 3 сағат дымқылдылықта байқалып, 6-7 сағаттан кейін тоқтап біртіндеп әлсірейді. Жаңбыр тамшысының көлденең және тігінен жаууы, саңырауқұлақ спораларының ыдырауы мен жұқпаның таралуын қамтамасыз етеді.

Пикнидтермен жабылған өсімдіктердің кішкентай бөліктермен бірге споралар желмен тасымалдануы мүмкін немесе жұқа дымқыл өсімдікпен байланыста болған жағдайда болуы мүмкін. Шық, циррусты бұза отырып, споралардың ыдырауын қамтамас ете алады. Жұқпаның таралуына құрт-құмырсқалар мүмкіндік туғызады (мысалы, құрт), ал цирруста оларға қажетті қант болады.

Септориоз қоздырғыштары спораларының өсуі және өсімдік ұлпасына гиф бүршігінің енуі тамшы сұйықтығымен ылғалды немесе ауаның жоғары 98% салыстырмалы дымқылдықта жүзеге асады. Споралар мөлшерінің ұлғаюы және түбегейлі ісінуі өсудің алғашқы сатысы болып табылады. Олардың шеткі жасушаларында жіп тәрізді гиф бүршігі пайда болады. Басқа да саңырауқұлақтарға тән емес қоршауларға жақын споралар ортасында *S. tritici* гифі жақсы қалыптасады.

Әдеби мәліметтер бойынша *S. nodorum* және *S. tritici* споралары +40С-тен +350С дейін кең диапазонды ұтымды температурада +20-250С өсуі мүмкін [4]. Кез келген жағдайда ұтымдылықтан ауытқуы өсуді баяулатауы мүмкін. Изоляттардың өту тәуелділігін температуралық талаптар өзгертуі мүмкін.

Зерттеу нәтижелері бойынша *S. nodorum* конидиаларының өсуі 2-3 сағаттан соң басталады да, пикнидтерден шығу 12 сағаттан кейін 100% жетеді, ал *S. tritici* ұзақ дымқылдылық кезеңін талап етеді: өскен споралары 8-12 сағаттан кейін байқалып, 30 сағат өткен соң, олардың саны 90-95% жетті. Циррус компоненттері дымқылдылықтың жеткіліксіздігінен босап шыққан споралардың өсуіне 14 күнге дейін және олардың тіршілікке қабілеттілігін сақтай отырып, тежеуге қабілетті. Эпидермис жасушалары арасында кутикула арқылы өсімдік ұлпасына өскен гиф *S. nodorum*-ның енуі тікелей жүреді, *S. tritici*-да мұртшалы саңылаулар арқылы, ашық және жабық мұртшалар арқылы біркелкі жақсы жүреді. Сондықтан, егер тамшы - ылғалының болуы құрғақ мерзімде бөлінсе, *S. nodorum* қоздырғыштарын жұқтыруы мүмкін.

Әдебиеттер:

1. И. М. Поляков, Е. М. Шумаков, статья «Защита растений» Большая советская энциклопедия. — М.: Советская энциклопедия. 1969—1978
2. Nicolas Feau, Jerry E. Weiland, Glen R. Stanosz, Louis Bernier, Specific and sensitive PCR-based detection of *Septoria musiva*, *S. populiicola* and *S. populi* the causes of leaf spot and stem canker on poplars/Mycological Research, Volume 109, Issue 9, September 2005, Pages 1015-1028
3. Zhonghua Ma, Themis J. Michailides, Approaches for eliminating PCR inhibitors and designing PCR primers for the

- detection of phytopathogenic fungi/ Crop Protection, Volume 26, Issue 2, February 2007, Pages 145-161
4. Fraaije B. A. – Hollomon, D. W. 1997. Novel DNA diagnostic technology in plant disease control using *Septoria tritici* as a model. In: Project report no. 245, IACR-Long Ashton Research Station, Bristol 1997, 27 p.

Отабоева Мухлиса, Файзуллаев Бурхон
(СамГУ, Узбекистан)

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ПРИМЕНЕНИЕ ТРИХОГРАММЫ ПРОТИВ ЯИЦ ОЗИМОЙ СОВКИ (*AGROTIS SEGETUM SCHIF.*)

В хлопкосеющих зонах Узбекистана зарегистрированы 11 видов совок (ночниц) повреждающих корневую часть хлопчатника. Вредоносность разных видов на хлопчатнике неодинакова. В условиях Средней Азии этой культуре больше и чаще всего вредят озимая (*Agrotis Segetum Schif.*) и восклицательная (*A.exclamationis*) совки. Остальные виды в том числи дикая совка встречаются в небольших количествах хотя в отдельные годы каждый из этих видов может представлять большую угрозу посевам. Эти совки многоядны, но в то же время имеют предпочитаемые культуры и сорняки. Так восклицательная совка предпочитает люцерну, озимая - хлопчатник, дикая совка - бахчевые.

Хотя образ жизни этих видов и характер повреждения сходны, но в биоэкологии их развития имеются существенные различия. Например, если для развития каждого поколения озимой совки требуется сумма эффективных температур 550 С, то для восклицательной совки -750 С. Из-за этого последняя, в отличие от озимой, развивается в году двух-трех поколений; дикая совка зимует в фазе сформировавшейся гусеницы, в яйце и т.д.[1].

Меры борьбы против подгрызающих совок складываются из санитарно – агротехнический - профилактических, основанных на высокой культуре земледелия, мероприятиях. Неблагоприятных для успешной перезимовки вредителя; протравки семян перед посевом и др.

Большое значение приобретает посев в оптимальные ранние сроки с тем, чтобы «увести» всходы от повреждения подгрызающими совками. Хлопчатник поздних сроков сева и пересевы должны особо контролироваться, так как они чаще подвергаются заселению этими вредителями. Большую роль в подавлении численности озимой совки, наряду с энтомофагами, играют птицы, особенно после полива, когда гусеницы выползают на поверхность почвы.

Для получения высокого эффекта от применения трихограммы в борьбе с озимой и другими подгрызающими совками необходимо первый выпуск яйцееда приурочить к начальному периоду откладки яиц вредителем. При этом трихограмма может размножаться в двух-трех генерациях в течение развития одного поколения хозяина. Деятельность вновь примененного, нового и последующих поколений трихограммы будет направлена на заражение яиц в период массовой яйцекладки вредителя и позже, так как яйцекладка самок в условиях Узбекистана растянута и лет их продолжается более одного месяца. Поэтому в борьбе подгрызающими совками на посевах хлопчатника рекомендован трехкратный выпуск трихограммы из расчета 200 тыс. особей на 1 га, т. е. начале яйцекладки вредителя -60 тыс./га, второй-через 5-7 дней после первого-80 тыс/га и третий – через 5-7 дней после второго выпуска-60 тыс/га.

Эффект от применения трихограммы во многом зависит от качества выпускаемого биоматериала и равномерности распределения яйцееда по обрабатываемой площади. Наилучшие результаты в снижении численности подгрызающих совок достигаются от трихограммы с высокой жизнедеятельностью, активностью и устойчивостью к неблагоприятным условиям внешней среды.

При отклонении в технологии разведения или хранения трихограммы происходит гибель ее до выпуска на поля. Увеличивается количество деформированных особей с укороченными крыльями или совсем без крыльев. Они плохо передвигаются и характеризуются пониженной плодовитостью.

Кроме этого, обильные дожди, сильные порывистые ветры, если имеют место после выпуска трихограммы, особенно в весенний период, вызывают массовую гибель яйцеедов и уменьшают их эффективность в снижении численности подгрызающих совок.

Последние годы имеются многочисленные примеры и сигналы резкого колебания эффективности трихограммы в борьбе с озимой и другими подгрызающими совками на посевах хлопчатника.

В результате проведенных нами полевых опытов выявлено изменение эффективности трихограммы в заражении яиц вредителей в зависимости от срока сева хлопчатника. Для уточнения этих данных проводились производственные испытания в 2013 г. в фермерском хозяйстве «Аль- Турон замин» и «Дурмантепа» Пастдаргамского района Самаркандской области [2].

Опыты закладывались на посевах раннего срока сева в ф/х Дурмантепа 4-8 апреля «Аль-Турон замин» 15-16 апреля 2013 г. Второй вариант закладывался на полях оптимального срока сева 19-21, 22-24 и 21-23 апреля соответственно, а третий вариант-позднего срока сева 6-12 мая во всех хозяйствах. На опытных участках ф/х «Аль-Турон замин» и «Дурмантепа» трихограмму выпускали в фазе взрослого насекомого путем трехкратного выпуска ручным способом, т.е. в начале яйцекладки вредителя 60 тыс./га, через пять дней после первого выпуска-80 тыс./га и второго-60 тыс./га.

После установления единичных яйцекладок подгрызающих совок посевах хлопчатника в ф/х «Ал-Турон замин » 7 мая, «Дурмантепа» 8 мая 2013 г.в течение двух-трех дней в каждом хозяйстве провели тщательный учет численности яиц вредителя на опытных участках. После завершения учета сразу приступили к выпуску трихограммы, а затем - к последующим учетам. Полученные данные представлены в табл.1.

Таблица 1.

Биологическая эффективность трихограммы в заражении яиц подгрызающих совков в зависимости от срока сева хлопчатника (производственный опыт, 2013 г.)

Вариант опыта	Хозяйство	Среднее количество яиц вредителя на 10 м ² после первого выпуска трихограммы, шт. на день								Эффективность по дням учета, %.			
		5		10		15		20		5		15	20
		всего	заражено	всего	заражено	всего	заражено	всего	заражено				
Ранний срок сева	“Аль-Турон замин” ф/х	22,5	15,0	32,5	25,3	17,3	12,5	—	—	66,7	73,1	76,9	—
	“Дурман тепа” ф/х	33,3	21,3	54,7	38,7	22,7	17,3	2,7	1,3	64,0	70,7	76,5	50,0
	Контроль	27,3	0,7	46,7	0,7	20,0	2,0	—	—	2,6	1,5	10,0	—
Оптимальный срок сева	“Ал-Турон замин” ф/х	17,3	9,3	25,3	14,7	20,0	13,1	4,0	1,3	53,8	57,9	65,5	32,5
	“Дурман тепа” ф/х	21,2	12,0	37,3	22,7	32,0	24,0	4,0	2,7	52,9	60,8	75,0	66,6
	Контроль	20,0	—	30,7	0,7	22,0	0,7	3,3	—	—	2,3	3,2	—
Поздний срок сева	“Ал-Турон замин” ф/х	13,3	5,3	22,7	12,0	28,0	17,3	6,7	1,3	39,8	52,9	61,9	19,4
	“Дурман тепа” ф/х	9,3	4,0	18,7	9,3	37,3	22,7	5,3	2,7	42,9	50,0	60,7	50,0
	Контроль	10,0	0,7	21,3	—	20,7	0,7	5,3	—	7,0	—	3,4	—

Приведенные данные еще раз подтверждают высокую эффективность трехкратного выпуска трихограммы в заражении яиц подгрызающих совков на посевах хлопчатника раннего срока сева. При использовании трихограммы на поздних посевах или пересевах эффективность яйцеда снизилась от 15,0 до 26,9%. На полях оптимального срока сева эти показатели занимали промежуточное положение. По данным полученных проведенных полевых опытов можно сделать вывод, что трихограмма значительно снижает численность яиц озимой совки в ранних сроках сева хлопчатника, до 100% на 20 день выпуска трихограммы. На поздних посевах и пересевах хлопчатника эффективность трихограммы снижается из-за влияние прямых солнечных лучей на трихограмму.

Литература:

1. Алимухамедов С, Адашкевич Б «Биологическая защита хлопчатника» Ташкент 1989.
2. Поспелов С.М, Арсениева М.В. «Защита растений» Ташкент 1978.

Хамдам Турсунбоев, Ислам Арепбаев
(Нукус, Каракалпакстан)

ДИНАМИКА РОСТА ПЛОДНОНОСЯЩИХ РАСТЕНИЙ ВИДОВ РОДА *Acer* L. НА ЮГЕ КАРАКАЛПАКСТАНА

Каракалпакстан расположен в юго-западном Приаралье и входит в состав экстрааридной зоны. Жесткость климатических условий усугубляется засоленностью почвы и влиянием высыхания Аральского моря [3]. Одним из центров проведения работ по интродукции древесных растений на юге Каракалпакстана является Ботанический сад им. А. Темура в г. Бустоне, заложенный в 1993 г.

Начало роста побегов у видов рода *Acer* происходит одновременно с началом распускания листьев. Мы проводили измерения боковых побегов (2007-2008 гг.), так как значительная высота интродуцентов не представляла возможности замеров верхушечных побегов. При этом необходимо отметить, что с учетом возраста изучаемых растений (14-16 лет), когда идет интенсивный прирост растений по высоте, т.е. апикальный прирост доминирует над боковым, величина прироста и его продолжительность в этом случае меньше и период роста короче [1, 2].

Изучая продолжительность роста побегов в течение трех лет, выявили, что самый длительный периода роста у всех видов рода *Acer* отмечен в 2008 году, а у *A. negundo* в 2006 г. Самая короткая продолжительность периода роста рода *Acer* в 2006 г., а у *A. negundo* в 2007 г. Это связано с погодными условиями года и биологическими особенностями каждого вида. Изучая динамику роста вегетативных побегов в 2008 г., установили, что рост побегов начался у всех интродуцированных видов в третьей декаде марта. Раньше всех – у *A. negundo* (22.03), позже всех у *A. campestre* (30.03).

Самый продолжительный период роста наблюдался у *A. ginnala* (121 день) и у *A. semenovii* (114 дней). Столь продолжительный период роста и довольно значительная величина прироста являются проявлением широких адаптационных возможностей данных видов в районе с экстремальными условиями интродукции. *A. tataricum* – степной и лесостепной вид, а *A. pseudoplatanus*, *A. campestre* – лесные виды, которые в природе поднимаются высоко в горы. В условиях Ботанического сада им. А. Темура они имеют короткий период роста (68-70 дней) и незначительный годичный прирост (17,5-23,2 см).

Литература:

1. Аксенова Н. А. Клены. – М: МГУ, 1975. – 95 с.
2. Байтулин И. О. Экологические основы интродукции растений // Изв. АН Каз ССР. Сер. биол. 1989. – № 4. – С. 3-10.
3. Кабулов С. К. Климатический эффект усыхания Аральского моря // Вестник ККО АН РУз, 1997. – № 4. – С. 5-11.

СЕКЦИЯ: ГЕОГРАФИЯ ТА ГЕОЛОГИЯ

**П.Р.Реймов, О.Г.Султашова,
Э.Ю. Сафаров, Я.Г. Худайбергенов
(Нукус, Каракалпакстан)**

ЎЗБЕКИСТОНДА ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ КАРТОГРАФИЯСИ

Бизга маълумки, картография тармоғида қишлоқ хўжалигини картографиялаш ўзига хос хусусиятларга эга. Чунки қишлоқ хўжалик ишлаб чиқариши мураккаб ҳудудий ишлаб чиқариш тизимини шакиллантиради. Уни тавсифлаш учун кўп кўрсаткичлар мажмуи қўлланилади. Картада тармоқлар ривожланишининг ижтимоий-иқтисодий шарт-шароитларини, қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариши структурасини, унинг морфологик, типологик ва функционал хусусиятларини тасвирлаш зарурдир. Қишлоқ хўжалиги карталарининг мавзуи картографиялаштирилаётган туман, табиий ва ижтимоий-иқтисодий хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда тузилади. У кўп жиҳатдан ижтимоий-иқтисодий картографиялашга хос умумий принциплар билан аниқланади.

Қишлоқ хўжалик картографияси асосини инсон учун энг зарур бўлган ер ва ундан фойдаланиш, ер ресурсларини ўрганиш ва уни ишга солиш ҳамда ундан фойдаланиб, ҳосил олиш билан боғлиқ бўлган масалалар ташкил қилади. Қишлоқ хўжалик ишлаб чиқаришини асосини қишлоқ хўжалик экинларини экиб ундан ҳосил олиш ва чорвачилик маҳсулотини етиштириш ташкил қилади. Шу билан бирга қишлоқ хўжалик маҳсулотларини қайта ишлаш шу соҳани бир тармоғи ҳисобланади. Қишлоқ хўжалик карталарини яратиш саноат ва транспорт карталаридан деярли катта фарқ қилади. Чунки у табиий шароит билан боғлиқ бўлиб ҳудуд ва ер майдони билан боғланган ҳолда картага туширилади. Илмий ва илмий-маълумотномали карталар яратишда кўпроқ қишлоқ хўжалиги ер билан боғлиқ бўлгани учун дастлаб ернинг табиий ҳолатини ва ресурс сифатида ўрганиш учун ер билан боғлиқ бўлган карталар тузилади. Бу соҳада тупроқ картографияси билан уйғунлашиб баъзи уларини ҳам картага тушириш йўллари ҳам ўрганилади. Масалан, ерларни агроишлаб чиқариш типлари картаси, тупроқнинг гумус қатлами картаси, тупроқдаги микроэлементлар миқдорини кўрсатиш ва ҳ.к.лар

Қишлоқ хўжалиги карталари ичида иқлим билан боғлиқ бўлган карталар ҳам мавжуд. Масалан, тупроқнинг 20 см юза қатламидаги ҳароратни кўрсатувчи карта, кўкламда экин экиш даври карталари, ўсимлик учун керак бўлган фойдали ҳарорат йиғиндиси, (пахта етиштириш учун +100 дан юқори бўлган ҳарорат йиғиндиси 3400-37000 бўлиши керак) картаси, дастлабки совуқ бўлиши ва охири марта тупроқнинг музлаш карталари шулар жумласидандир. Шулар билан бир қаторда шамол ҳаракатларини тасвирловчи карталар (Ўзбекистонда айниқса “Ховос” ва “Қўқон шамоли” номи билан эсадиган шамолларни ўсимлик вегетациясига таъсирини кўрсатувчи) ёғин-сочин миқдорини кўрсатувчи карталар шулар жумласидандир.

Ўрта Осиё шароитида қишлоқ хўжалиги суғориш билан боғлиқ бўлгани учун алоҳида суғориш яъни Ирригация карталари тузилади. Бу соҳадаги карталарни тузиш ўзига хос хусусиятлари билан ажралиб туради. Масалан, 1 га ерни суғориш учун сарф қилинадиган сув миқдори (пахта, шоли, бўғдой, сабзавот ва ҳ.к.лар) кўрсатувчи карталар, ер ости сувларини ер юзасига яқинлигини ва уни шўрланишга таъсирини кўрсатувчи карталар ва шу билан боғлиқ бўлган; ерни шўрини ювиш учун керак бўладиган сув миқдори ва вақтини кўрсатувчи карталар шулар жумласидандир.

Ер билан боғлиқ бўлган деҳқончилик ва ихтисослашган хўжаликлар карталарини тузишда кўпроқ картограмма, нуқталар усулидан, тенгчиликлар, ареаллар баъзан эса картодиограммадан ҳам фойдаланилади.

Қишлоқ хўжалигидаги ижтимоий-иқтисодий кўрсаткичлардан: қишлоқ хўжалиги меҳнат ресурслари билан таъминланиши, 1 га ердан олинadиган ҳосил ва унинг таннархи, энергия ва қишлоқ хўжалик механизмлари билан таъминланиши, 1 кишига умуман қанча га ер майдони ва қанча суғориладиган ер тўғри келиши, 1 га ернинг кадастри (нархи ёки бонитети) карталари ва б. Қишлоқ хўжалигини ташкил қилиш соҳаси ҳам алоҳида ўрин тутиб уни карталарини тузиш ўзига хос ҳисобланади. Сўнгги йилларда ерларни фермерларга бўлиб бериш ва хусусийлаштириш билан боғлиқ бўлган карталар тузиш зарурияти туғилмоқдаки, улар қуйидагилар: фермер хўжаликларни сони ва ихтисосланишини уларни ўртача ер майдонини, уларда ишлаётган ишчилар сони, етиштираётган маҳсулот миқдори ва уларни таннархи, сарф қилинаётган харажатлар миқдорини кўрсатувчи ва б. карталар.

Қишлоқ хўжалигидаги асосий соҳаларидан бири ер фонди бўлиб бу мавзули карталар базасини ташкил қилиб қишлоқ хўжалигини географик тарқалишини акс эттиради. Бу соҳа қуйидагиларга бўлиниб карталарда тасвирланади. Ҳайдаладиган ерлар, кўп йиллик экинзорлар, табиий ўтлоқлар, ўрмонзорлар, ботқоқликлар, шўрхоқлар, қурилиш билан банд бўлган ерлар ва ҳ.к.ларга бўлиниб, Давлат ер фондини ташкил қилади. Ер фонди элементларини картага туширишда уни эгаллаган майдонлари (чегараларига, контурларига) эътибор қаратмоқ керак. Табиий ландшафтдаги ер майдонлари табиий шароит билан боғлиқ ҳолда унинг эгаллаган майдони чегаралари бирорта геометрик шаклга тўғри келмаслиги мумкин. Агар инсон фаолияти билан боғлиқ бўлса, геометрик шакл ёки унга яқин шаклда бўлади. Демак, картада тасвирлаётганда юқоридагиларга эътибор бериш зарур.

Ер ресурсларини картага туширишда асосий манба бўлиб, йирик масштабли ер тузиш карталари, топографик карталар ва аэрокосмик материаллардан фойдаланилади. Ер ресурсларини генерализация қилишда табиий ландшафт элементлари рельефга, гидрографияга, тупроқ ва ўсимликларга эътибор бериш зарур. Чунки майда масштабли Ер ресурслари картасини тузишда баъзи мумаммоларга дуч келиш мумкин. 1992 йилда “Ўзгипрозем” картфабрикаси томонидан чоп этилган “Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги ва саноати” картасида бу ҳолат кўзга

ташланади. Бу соҳада 1991 йилда chop этилган 1:4200000 масштаблик “Карта земельных угодий СССР” ва 1986 йилда нашр қилинган 1:15000000 масштабли “Карта земельных угодий Мира” карталари диққатга сазовордир. Уларда Ер ресурслари классификацияси табиий шароит билан боғланган ҳолда, географик зоналар асосида зоналарни бир-бирига боғлиқлиги ҳисобга олинган (Январьева, 1985).

Ер ресурслари карталари кўпчилик қишлоқ хўжалиги карталари учун асосий манба бўлиб, қишлоқ хўжалиги экинларини жойлаштиришда, ердан фойдаланишда, чорвачиликда яйловларни тасвирлашда асос бўлиб роль ўйнайди. Ер ресурслари карталари сифатли ранг усулида, ареаллар ва картограмма ва картодиограммаларда тасвирланади.

Қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришини умумий характеристикасини кўрсатуви карталарини ижтимоий-иқтисодий кўрсаткичларни тасвирловчи карталар билан, яъни қишлоқ хўжалигини ихтисосланиши ишлаб чиқариш фондлари қиймати, етиштирилган маҳсулот ҳажми, қишлоқ хўжалиги интенсивлиги ва товар кўрсаткичлари карталари ташкил қилади.

Қишлоқ хўжалиги карталари асосан икки тармоққа – деҳқончилик ва чорвачиликка бўлиб картографияланади. Деҳқончиликда қишлоқ хўжалиги экинларини жойлаштириш чорвачиликда мол бошини сони асосий кўрсаткич ҳисобланади. Лекин бу икки кўрсаткичда абсолют кўрсаткич ва нисбий миқдорда (умумий майдонига нисбатан ва умумий мол бошига нисбатан олинishi мумкин) экин майдони таркибига ва молини таркибига (қора моллар сони, шундан, соғиладиган сигирлар сони, қўй ва эчкилар сони, шундан, жун берадиган эчкилар сони) қаралади.

Қишлоқ хўжалигида айниқса деҳқончиликда ҳосилдорликни картада кўрсатишнинг аҳамияти катта бўлиб, хўжаликларни бир-бири билан таққослашда жуда қўл келади. Чорвачиликда эса етиштирилган маҳсулот миқдори битта қўйдан олинадиган жун ёки битта товўқдан олинган йиллик тухум миқдори эътиборга олинади. Шу билан бирга қишлоқ хўжалигида иқтисодий кўрсаткичлардан энг асосийси етиштирилган маҳсулотнинг таннари ва унинг фойдаси (эффektivлиги). Бу карталарни тузишда асосан картограммалар ва картодиограммалардан фойдаланилади. Човачиликда чорва молларини боқиш жараёнига ҳам эътибор беришга тўғри келади. Масалан: бойлаб боқиладиган, яйловда боқиладиган ва бойлаб ҳамда яйловда боқиладиган чорваларга бўлиб тасвирланиш ҳам мумкин.

Юқорида айтиб ўтилган қишлоқ хўжалик ишлаб чиқаришда тузилиши мумкин бўлган карталар ва ишлатиладиган усуллар умумий характерга эга. Регионлар бўйича қишлоқ хўжалик ишлаб чиқариши карталарини яратишда ўзига хос хусусиятларни ҳисобга олган ҳолда мамлакатимизни аграр-саноат республика эканлигини эътиборга олиб, республикаимизда тузилиши мумкин бўлган карталар ва уларни тузишда ишлатиладиган картографик усуллар тўғрисида қисқача тўхтаб ўтишни лозим топдик.

Республикаимизда қишлоқ хўжалик ишлаб чиқариши асосан суғорма деҳқончиликка боғлиқ бўлиб, ўзига хос хусусиятларини эътиборга олган ҳолда икки типга яъни деҳқончилик ва чорвачиликка бўлиб картографияланади.

Деҳқончилик карталари Ер фонди билан боғлиқ карталардан бошланиб, суғориладиган ерлар, лалмикор ерлар (баъзан бир қисми суғориладиган ерлар) пичанзорлар, кўп йиллик ўсимликлар билан банд ерлар ва фойдаланилмаган ерларга бўлиб картага туширилади. Баъзан суғориладиган ерлар ҳам ўз навбатида, шўрланмаган, кам шўрланган ва шўрланган ерларга бўлиб, картада сифатли ранг усулида ёки ареалларда кўрсатилади.

Ер фондини картада кўрсатишда мақсад Ер мамлакат бойлиги бўлиб, қишлоқ хўжалигини асосини ташкил қилади. Бу соҳани картада тасвирлашда унинг географик тарқалиш сифати ва миқдори орқали мамлакатимиз ер бойлигини ҳисобга олиб, ундан оқилона фойдаланишдан иборат. Ер фондини тасвирлашда картограмма, нуқталар усули ва сифатли ранг усуллардан фойдаланганда географик жиҳатдан ўрганиш осонроқ бўлади. Шунинг учун республикаимиз учун “Ердан фойдаланиш” картасини тузиш зарурияти туғилди. Унда ер ресурслар сифатли ранг билан кўрсатилиб географик жойланиш қонуниятлари акс эттирилиши мумкин. Мамлакатимиз учун қишлоқ хўжалигини механизациялаш ва химизациялаш даражасини кўрсатувчи ҳамда электрификациялаш даражасини акс эттирувчи карталар тузиш вақти келди. Картограмма билан фермер хўжаликларини механизация билан таъминланишини, жумладан бир га ерга солинадиган кимёвий ўғитлари миқдорини кўрсатиш мумкин.

Деҳқончиликда асосий экин турлари бўйича: ғалла, пахта, сабзавот, картошка, мева ва узумчилик ҳамда шолӣ бўйича экин майдонлари, ҳосилдорлиги ва етиштирилган маҳсулот миқдори кўрсатиш мумкин. Битта картада ҳар бир экин тури бўйича ялпи ҳосил картодиограммаларда экин майдони нуқталар билан, ялпи ҳосил картодиограммаларда (илмий ва илмий-маълумотномали карталарда туман чегараси асосида, ўқув картларида вилоят чегарасида) кўрсатиш мақсадга мувофиқ. Экин майдонларини таққослаш мақсадида умумий ҳайдаладиган ердан қанча фоизини ташкил қилишини ҳам кўрсатиш мумкин.

Картограмма ва картодиограмма усуллари статистик маълумотларга асосланганлиги асбабли ва экинларни географик тарқалишини умумлаштириб кўрсатганлиги учун баъзи географлар эътибор бермасликлари мумкин. Лекин бу усуллар таблицадаги (жадваллардаги) рақамларни кўргазмади, рангли ва ўқувчанлиги ҳамда таққослаш мумкин бўлган шаклда қизиқарли қилиб тасвирлаб илмий нуқтаи назардан анализ қилишга ёрдам беради.

Ниҳоят республика қишлоқ хўжалигини ривожлантириш ва кадрлар тайёрлаш билан боғлиқ бўлган олий ўқув юртлири, лицейлар, коллежлар ва илмий тадқиқот институтларини жойлаштириш ва акс эттирувчи карталарни яратишда юқоридагиларни эътиборга олиб қилиниши керак деб ўйлаймиз.

Оралхан Султашова, Яхшимурад Худайберген,
Камал Идирисов, Ажинияз Баллиев
(Нукус, Каракалпакстан)

О СВЯЗИ ТЕМПЕРАТУРЫ ПОЧВЫ НА РАЗЛИЧНЫХ ГЛУБИНАХ

Изучение взаимосвязи температуры различных глубинных слоев почвы представляет большой интерес для различных потребителей, особенно для сельского хозяйства, строительства, автотранспорта, железной дороги и др.

Многие исследователи - биологи высказали мнение о том, что поскольку растения развиваются в условиях различных температур воздуха и почвы, то на их рост и развитие влияет не столько температура, сколько разность температур воздуха и почвы. Отмечается, что на почвах, нагревающихся медленно, днем образуется большая, а ночью малая разность температур. На таких почвах (с большой разностью температур воздух - почва) растения имеют приземистый вид, образуют хорошие корни, накапливают много органических веществ. В отличие от этого, на почвах, быстро нагревающихся, днем образуется малая, а ночью большая разность температур воздух - почва и растения на них интенсивно развивают свои надземные части, стебли, цветки, имеют высокий рост, но обладают неразвитой корневой системой. Поэтому растения, от которых ожидают хороший урожай надземных частей, выращиваются обычно на теплых почвах, на южных склонах, для них отводят самые теплые места (бахчевые).

Наоборот, на более холодных почвах выращивают растения ради их клубней, корней (картофель, брюква и др.).

Сами растения, развивая в вегетационный период надземную массу, затеняют почву и увеличивают разность температур воздух - почва, из теплых они становятся относительно более холодными. Наиболее отчетливо эта точка зрения выражена во многих работах С. И. Радченко [1]. На основе многолетних опытов [1] он пришел к выводу о приспособленности высших растений к отрицательному температурному градиенту, когда почва в дневные часы летом на 3-8°C холоднее воздуха.

При этом уровни температур этих двух сред для разных групп растений неодинаковы в течение всей их жизни.

Ясно, что каждая часть растений, каждый его орган требует различных условий и отношение их к климату различны. Поэтому правильнее говорить не о какой-то разности температур как условия развития растений, а о разных температурных условиях, необходимых для развития и роста отдельных органов растений на протяжении их жизни. При этом для каждого растения и отдельных его частей и органов имеются оптимальные и критические условия для развития и роста на отдельных этапах жизни.

Для экологической и производственной оценки температурного режима почвы специалисты сельского хозяйства считают приемлемым характеризовать его следующими показателями: средней температурой почвы на глубине 0,20 м (пахотный слой) за весь теплый период года (с положительной температурой почвы), за период со средними температурами почвы выше 5 и 10°, за весенние месяцы или суммой температур в указанных выше пределах. При температурах почвы в пределах 0-15° происходит прорастание семян и появление всходов большинства сельскохозяйственных культур. При этом для разных экологических групп растений предел неодинаков: меньший для малотребовательных к теплу и больший для теплолюбивых. Рост корневой системы растений активно происходит при температуре почвы выше 10°.

В работе А. М. Шульгина [2] предложена следующая экологическая классификация типов температурного режима почвы, исходя из количественных показателей средней температуры почвы на глубине 0,20 м за теплый период года: 1) холодный - от 0 до 5°C; 2) умеренно теплый - от 5 до 10°C; 3) теплый - от 10 до 15°C; 4) весьма теплый - от 15 до 20°C; 5) жаркий - свыше 20°C. Эта схема в связи с развитием наших исследований уточнена и детализирована путем установления дат перехода температуры почвы через различные пределы в географическом аспекте.

Нами по материалам наблюдений Узгидромета построены графики зависимостей температуры почвы на различных глубинах: Y_n - 0,40, 0,60, 0,80, 1,20 м от температуры почвы на глубине 0,20 м ($X_{t-0,20}$). Связи достаточно тесные; коэффициенты корреляции между ними оказались следующие: $r = 0,89$ ($Y_{t-0,40} X_{t-0,20}$), $r = 0,68$ ($Y_{t-0,60} X_{t-0,20}$), $r = 0,59$ ($Y_{t-0,80} X_{t-0,20}$), $r = 0,56$ ($Y_{t-1,20} X_{t-0,20}$), с температурой почвы на глубине 0,20 м ($X_{t-0,20}$). Зависимость температуры почвы в слоях 0,40, 0,60, 0,80, 1,20 м с температурой верхнего 0,20 м слоя прямолинейная, теснота зависимостей снижается с ростом глубины.

Литература:

1. Радченко С. И. Эколого-физиологические основы учения о температурных градиентах среды и растений: Автореф. дис. канд. биол. наук. - Л., 1962. - 18 с.
2. Шульгин А. М. Климат почвы и его регулирование. - Л.: Гидрометеиздат, 1972. - 325 с.

СЕКЦІЯ: ДЕРЖВАНЕ УПРАВЛІННЯ**Михайло Багмет, Світлана Матяж
(Миколаїв, Україна)****ВЗАЄМОДІЯ ОРГАНІВ ВЛАДИ З ОСВІТНІМИ УСТАНОВАМ ПО ПІДГОТОВЦІ
ФАХІВЦІВ У ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІЙ СФЕРІ**

Удосконалення діяльності органів місцевого самоврядування через призму підготовки фахівців у сфері державного управління, зокрема на півдні України, вимагає активізації проведення різнопланових заходів з питань євроінтеграції.

В умовах глобалізаційного розвитку, інтеграція України до світового співтовариства та перехід до постіндустріальної епохи вбачають урахування основних векторів розвитку сучасних держав, впровадження нових інституційних форм та інноваційних технологій, необхідних для реалізації актуальних завдань, зумовлених сучасними викликами. Тому важливого значення набуває теоретичне та методологічне осмислення процесів удосконалення діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування в контексті європейської інтеграції.

У зв'язку з цим чимало інтеграційних доробок накопичено і в Чорноморському державному університеті імені Петра Могили. До того ж, кожен підрозділ в даному плані має свої особливості і нюанси. В Інституті державного управління, де успішно діє Навчально-науковий центр з європейської та євроатлантичної інтеграції України та кафедра програми Жана Моне (основоположника створення ЄС) велика увага приділяється залученню студентів до здійснення наукових досліджень з євроінтеграційних проблем. Так, під час читання курсів, зокрема, з історії та сьогодення ЄС, на семінарах не тільки розглядаються євроінтеграційні питання, а й додатково готуються спеціальні реферати. Кращі виступи потім рекомендуються до участі у різних конкурсах, а також у подальших заслуховуваннях на традиційних науково-методичних конференціях «Могилянські читання» та міжнародних науково-практичних зібраннях під назвою «Ольвійський Форум: стратегії України в геополітичному просторі». Залучаються студенти і до заходів, які присвячувались виконанню проекту, що здобув перемогу у Брюсселі по темі «Європейська інтеграція: впровадження європейських стандартів та принципів в Україні» та до нової проблематики, яка здійснюється згідно тематичного плану Міністерства освіти і науки України під назвою «Наукове забезпечення впровадження європейських соціальних стандартів у південному регіоні України». Це надало можливість організувати студентський круглий стіл на тему «Молодь півдня України про європейську інтеграцію: історія та сучасність», провести зустріч у Херсоні студентів ЧДУ і Херсонського економіко-правового інституту та залучити миколаївську молодь до інформаційної кампанії «Будуймо Європу в Україні», яку нині організовує Представництво Європейського Союзу в Україні, на чолі з послом Яном Томбінські, який, до речі, відвідав ЧДУ імені Петра Могили у вересні 2013 року [2, с. 5].

Результати такої діяльності відображаються на якості дипломних робіт з євроінтеграційної тематики, підготовки цілого ряду наукових статей для спеціалізованих молодіжних наукових журналів під назвою «Студентські наукові студії». Особливо цікавим був випуск 2 (33) у 2013 р., який здійснений за підтримки Європейського Союзу. Редакційно-видавничу раду збірника очолили ректор Клименко Л.П. і проректор Беглиця В.П., а редакційну колегію – керівник проекту з ЄС, професор Багмет М.О. До складу редакційної ради увійшли як науковці, так і студенти ЧДУ. Зокрема, доктор наук з державного управління Сорока С.В., кандидати політичних наук Деріга В.В., Ляпіна Л.А., Матяж С.В., Палагнюк Ю.В., Подаєнко Ю.Л., Шатун В.Т. та голова Студентської колегії університету Козачук М.Б. Їм вдалося відібрати 28 цікавих студентських повідомлень, які й були розміщені у розділах: Державне управління та державна політика в Україні в контексті європейської інтеграції; Міжнародні відносини: історія, сучасний стан та перспективи розвитку [2, с. 5]. В даному збірнику розглядалося питання необхідності взаємодії з євроінтеграції органів державної влади і місцевого самоврядування як на передодні, так і після Вільнюського Саміту ЄС. Окреслюються позитивні моменти майбутнього асоціації, а також розглядаються й певні проблемні сторони.

Особлива увага звертається на те, що підписання Угоди про асоціацію з ЄС вигідне не тільки для України та Європи, а й для країн-учасниць СНД. Створивши зону вільної торгівлі з ЄС і налагодивши ефективну взаємодію з Митним Союзом наша держава могла б посилити активізацію економічної взаємодії на всьому Євразійському просторі.

Доцільно зазначити, що належна імплементація положень Європейської хартії місцевого самоврядування стає невід'ємною складовою реформаторського процесу в галузі місцевого самоврядування та регіональної політики в Україні.

Основна ціль впровадження європейських соціальних стандартів – забезпечити ефективність та самодостатність інститутів місцевих органів влади. Крім того, основні пріоритети полягають у децентралізації влади, усуненні надмірної концентрації і дублювання владних повноважень, розвитку місцевого самоврядування. Головним акцентом у роботі повинно бути не механічне нав'язування постулату «реформа» заради самого слова «реформування», а зосереджена концентрація на суті і кінцевій меті перетворень, а також формування чіткого плану дій, який повинен забезпечити продуктивний результат щодо покращення умов життєдіяльності громадян та підвищення рівня життя більшості українського населення.

Органи місцевого самоврядування – це форма залучення громадян до управління, один із проявів демократії на місцевому рівні. Тому при передачі повноважень на місця необхідно кардинально переглянути і вдосконалити бюджетні відносини, створити належні матеріальні, фінансові та організаційні умови для забезпечення здійснення органами місцевого самоврядування самоврядних і делегованих їм повноважень.

У статті 6 Європейської хартії місцевого самоврядування йдеться про те, що місцева влада для забезпечення ефективного управління має можливість пристосовувати свої внутрішні адміністративні структури до місцевих потреб [5].

Необхідною передумовою ефективного виконання покладених завдань та повноважень місцевого самоврядування є належний професійний рівень посадових осіб, депутатів місцевих рад, сільських, селищних і міських голів. Від ефективності їхньої роботи залежать умови життя мешканців конкретної територіальної громади. Усе це свідчить про вагомість підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації муніципальних службовців для забезпечення сталого місцевого й регіонального розвитку, поліпшення якості соціальних послуг, що надаються громадянам.

На сучасному етапі трансформаційного періоду в Україні є доцільність розвитку транскордонного співробітництва, доступ до структурних фондів ЄС, реалізація міжнародних проектів у сфері регіонального та місцевого самоврядування, оскільки налагодження співпраці з органами місцевого самоврядування європейських країн дозволить перейняти позитивний досвід у сфері місцевого самоврядування, що виступає інструментом реалізації інтересів та потреб конкретної громади.

Подальше здійснення політики децентралізації, зумовлює визначення нових засад діяльності обласних та районних державних адміністрацій (насамперед, нові функції, чисельність працівників, їхня кваліфікація, порядок прийому на роботу, питання навчання тощо).

Етапи реалізації реформи місцевого самоврядування мають бути визначені з урахуванням:

- 1) особливостей бюджетного планування;
- 2) реалізації державно-правових експериментів реформування місцевого самоврядування та адміністративно-територіального устрою;
- 3) проведення широкої інформаційно-просвітницької кампанії, експертного аналізу проблем місцевого самоврядування та шляхів їх розв'язання;
- 4) суспільного обговорення та врахування ініціатив громадськості, науково-експертних підходів [6].

Органи місцевої влади покликані забезпечити надання соціальних послуг кожному члену територіальної громади. Поліпшити ситуацію може широке співробітництво державного та недержавного секторів. Громадські організації згідно із законодавством України слід розуміти не як окремий елемент демократії, а як форму, спосіб безпосередньої участі громадян у управлінні, як органічний та невід'ємний елемент системи місцевого самоврядування.

Отже, розвиток та реформування системи органів місцевого самоврядування в процесі європейської інтеграції України в контексті підготовки фахівців державного управління має велике значення, оскільки вони дають змогу реалізувати основну мету сучасної соціальної держави – забезпечити високі стандарти життя населення. Крім того, вищенаведений матеріал свідчить про послідовну і ефективну діяльність професорсько-викладацького складу ЧДУ імені Петра Могили по залученню студентів до дослідження євроінтеграційних проблем. Попереду ждуть нові задуми відносно запровадження нетрадиційних модулів щодо викладання і дослідження історії та сьогодення ЄС й розроблення рекомендацій щодо імплементації європейських стандартів в Україні.

Література:

1. Багмет М. О. Викладання і дослідження європейських студій – головне завдання кафедри програми Жана Моне / М. О. Багмет // Наукові праці: Науково-методичний журнал. Серія «Політологія». Вип. 192. Том 204. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ імені Петра Могили, 2012. – С. 133-135.
2. Багмет М. О. Залучення студентів різних спеціальностей галузі знань «Державне управління» до здійснення наукових досліджень з питань євроінтеграції / М. О. Багмет // Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні : глобальний, національний та регіональний аспекти : матеріали щоріч. Наук.-метод. Конф. 11-13 листопада 2013 р. – Миколаїв : ЧДУ імені Петра Могили, 2013. – 60 с.
3. Багмет М. О. Передумови для відкриття Центру Представництва ЄС у Чорноморському державному університеті імені Петра Могили (м. Миколаїв). Внутрішні й зовнішні аспекти євроінтеграційної політики України : матеріали конгресу за між нар. участю / за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, К. О. Ващенко, І. А. Грицяка, С. В. Загороднюка. – К. : НАДУ, 2013. – С. 10-12.
4. Європейська соціальна хартія (Переглянута): Хартія, Міжнародний документ від 03.05.1996 № ETS N 163 // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 51 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_062/page2
5. Європейська хартія місцевого самоврядування: Хартія, Міжнародний документ від 01.01.1998 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_036
6. Основні стратегічні напрями реформування місцевого самоврядування в Україні : Проект [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:Hfbb2xjHTaYJ:municipal.gov.ua/upload/usr/files/Proekt_Ramk_dok_Osn_Strat_naprami_18_04_2012.doc+&cd=1&hl=ru&ct=clnk&gl=ru
7. Esping-Andersen G. The Three Worlds of Welfare Capitalism / G. Esping-Andersen. – Cambridge: Polity Press, 1990. – 35 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://isites.harvard.edu/fs/docs/icb.topic1134169.files/Readings%20on%20Social%20Democracy/Esping%20Anderson%20-The%20Three%20Worlds%20of%20Welfare%20Capitalism.pdf>

Николай Бажанов
(Таганрог, Россия)

ПУБЛИЧНАЯ ГРАЖДАНСКАЯ СЛУЖБА: ПРОБЛЕМЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ

Государственная служба является важным институтом государственной власти, который в полной мере обеспечивает реализацию функций государства. Данный институт присутствует во всех ветвях власти и на всех ее уровнях: в аппаратах органов представительной и судебной власти, в органах исполнительной власти, в том числе правоохранительных, реализующих от имени государства его цели и функции. Очевидно, что главными субъектами осуществления государственной власти и реализации государственной политики во всех сферах жизни являются государственные служащие. Государственная служба появилась в системе социальных отношений как необходимое условие для нормальной жизнедеятельности общества и как средство обеспечения других видов социальной деятельности, какова бы она ни была.

Важно отметить, что вопросам модернизации отношений в системе государственной гражданской службы постоянное внимание уделяет Президент В.Путин. Например, в мае 2013 г. он подписал закон о внесении изменений в закон "О государственной гражданской службе Российской Федерации" (закон был принят Госдумой 24 мая 2013 г. и одобрен Советом Федерации 29 мая 2013 г.).

Изменения касаются вопросов формирования и использования кадровых резервов на государственной гражданской службе. В частности, законом предусматривается формирование кадровых резервов государственных

органов, а также формирование федерального кадрового резерва и кадровых резервов субъектов Федерации для замещения должностей государственной гражданской службы высшей, главной и ведущей групп.

Установленный законом порядок формирования кадрового резерва предполагает включение граждан в этот резерв по результатам конкурса на включение в кадровый резерв государственного органа или конкурса на замещение вакантной должности государственной гражданской службы. Поскольку лица, включённые в кадровый резерв, могут быть назначены на вакантную должность государственной гражданской службы без конкурса, указанный порядок формирования кадрового резерва позволяет обеспечить принцип конкурсного поступления граждан на государственную гражданскую службу.

Для государственных гражданских служащих, увольняемых с государственной гражданской службы в связи с сокращением должностей, упразднением государственного органа или в связи с обстоятельствами, не зависящими от воли сторон, законом предусмотрена возможность включения в кадровый резерв для замещения должности государственной гражданской службы той же группы, к которой относилась последняя замещаемая государственным гражданским служащим должность государственной гражданской службы [5].

Государственная служба как организационный институт продолжает и завершает всю государственную организацию, как важнейший элемент и атрибут государства она не может быть сведена лишь к характеристике профессиональной служебной деятельности различных категорий государственных служащих.

В содержание организационно-правового института государственной службы входят три взаимосвязанных элемента:

- 1) организация деятельности личного состава государственных органов, его служащих;
- 2) сама служебная профессиональная деятельность личного состава государственных органов (его служащих), в процессе и в результате которой реализуется компетенция соответствующего государственного органа;
- 3) правовое регулирование этой служебной профессиональной деятельности государственных служащих (указание и закрепление в соответствующих нормативно-правовых актах задач, функций и полномочий, организационных и правовых форм и методов деятельности каждого государственного служащего).

К числу важнейших правовых и организационных основ системы государственной службы Российской Федерации относятся понятия государственной службы и её видов, принципы её построения и функционирования, классификация должностей государственной службы и государственных служащих, квалификационные требования к государственным служащим, а также правовое положение (статус) государственных служащих. Неотъемлемой составной частью этой системы является система управления государственной службой на федеральном уровне и на уровне субъектов Федерации.

В Федеральном законе от 27 мая 2003 г. "О системе государственной службы Российской Федерации" в соответствии с Конституцией РФ определены единые, правовые и организационные основы системы государственной службы, в том числе управления в этой сфере, а также закреплены общие правила государственной службы России, которые должны применяться при правовом регулировании всех видов и уровней государственной службы и применении их на практике соответствующими государственными органами и должностными лицами. При этом следует учитывать, что в названном Законе и федеральных законах о видах государственной службы содержится много новых административно-правовых категорий и понятий, правильное понимание и толкование которых имеет как теоретическое, так и большое практическое значение. Впервые понятие государственной службы было нормативно закреплено в п. 1 ст. 2 Федерального закона от 31 июля 1995 г. "Об основах государственной службы Российской Федерации" (ныне утратившем силу), где под государственной службой понималась профессиональная деятельность граждан Российской Федерации по обеспечению исполнения полномочий только государственных органов и лиц, замещающих государственные должности Российской Федерации и её субъектов.

В ст. 1 Закона "О системе государственной службы Российской Федерации" дано новое определение понятия государственной службы. Теперь государственная служба Российской Федерации определяется как профессиональная служебная деятельность граждан по обеспечению исполнения полномочий: Российской Федерации; федеральных органов государственной власти, иных федеральных государственных органов; субъектов Федерации; органов государственной власти субъектов Федерации, иных государственных органов субъектов Федерации; лиц, замещающих должности, установленные Конституцией РФ, федеральными законами для непосредственного исполнения полномочий федеральных государственных органов (лица, замещающие государственные должности Российской Федерации); лиц, замещающих должности, установленные конституциями, уставами, законами субъектов Федерации для непосредственного исполнения полномочий государственных органов субъектов Федерации.

Отметим, что в новом определении в число субъектов, для обеспечения, исполнения полномочий которых предназначена государственная служба, добавлены Российская Федерация и её субъекты. Это добавление в определении государственной службы более точно отражает фактический круг участников государственно-служебных отношений, включая представителей, осуществляющих полномочия от имени Российской Федерации или субъекта Федерации.

Федеральная государственная служба – профессиональная служебная деятельность граждан по обеспечению исполнения полномочий Российской Федерации, а также полномочий федеральных государственных органов и лиц, замещающих государственные должности Российской Федерации.

Государственная гражданская служба – вид государственной службы, представляющей собой профессиональную служебную деятельность граждан на должностях государственной гражданской службы по обеспечению исполнения полномочий федеральных государственных органов, государственных органов субъектов Российской Федерации, лиц, замещающих государственные должности Российской Федерации, и лиц, замещающих государственные должности субъектов Российской Федерации.

Федеральная государственная гражданская служба – профессиональная служебная деятельность граждан на должностях федеральной государственной гражданской службы по обеспечению исполнения полномочий федеральных государственных органов и лиц, замещающих государственные должности Российской Федерации.

Государственная гражданская служба субъекта Российской Федерации – профессиональная служебная деятельность граждан на должностях государственной гражданской службы субъекта Российской Федерации по обеспечению исполнения полномочий субъекта Российской Федерации, а также полномочий государственных органов субъекта Российской Федерации и лиц, замещающих государственные должности субъекта Российской Федерации.

Федерации.

Наряду с федеральной государственной службой в России складывается государственная гражданская служба субъектов Федерации, которая в значительной степени регулируется региональным законодательством исходя из общин правовых и организационных основ, но с учётом местных условий.

Таким образом, современная система государственной службы с её видовой классификацией учитывает не только федеративное устройство страны, но и различия в функционально-целевой направленности профессиональной служебной деятельности государственных гражданских служащих, военнослужащих и сотрудников правоохранительной службы, а также их правовом положении.

За рамками исследования остались интересные, на мой взгляд, вопросы, связанные с государственной службой российского казачества. Это важный вид государственной службы и он особенно актуален в настоящее время в регионах юга России (Ростовская область, Краснодарский край).

Далее, весьма интересны изменения, которые вносит в ФЗ «О государственной гражданской службе Российской Федерации» президент РФ В.Путин (например, изменил предельный возраст пребывания на государственной гражданской службе.)

Важную роль играет и налоговая служба. «В современном мире ни одно современное государство без эффективно функционирующей налоговой службы существовать не может. От того, как вы организуете свою работу, в значительной степени зависит экономическая политика ваших правительств», - сказал Путин [6], добавив, что от этого зависит и налоговая нагрузка, и инвестиционный климат, и, конечно, экономический результат.

Еще одна важная, на мой взгляд, новация связана с созданием Комиссии при Президенте Российской Федерации по вопросам государственной службы и резерва управленческих кадров. Комиссия образуется в целях содействия развитию системы государственной службы, а также совершенствования порядка формирования и эффективного использования резерва управленческих кадров.

В заключении можно сделать вывод о том, что институт государственной службы является важным инструментом государственной политики, находится в постоянном развитии, а эффективность государственной службы существенно влияет на доверие к государству вообще и к руководителям государства в частности.

Литература:

1. Конституция Российской Федерации от 12 декабря 1993 г. // Российская газета. – 1993. - № 237. – С.14.
2. О государственной гражданской службе Российской Федерации: ФЗ РФ от 27 июля 2004 N 79-ФЗ // Собрание законодательства Рос. Федерации. – 2004. - №31, ст. 3215. – С.6952.
3. О системе государственной службы Российской Федерации: ФЗ РФ от 27 мая 2003 N 58-ФЗ // Собрание законодательства Рос. Федерации. – 2003. - №22, ст. 2063. – С.5413.
4. Государственная гражданская служба Российской Федерации [Электронный ресурс]//Википедия. URL: <http://ru.wikipedia.org/wiki/%C3%EE> (дата обращения 11.03.2014).
5. Путин внес изменения в закон о государственной гражданской службе [Электронный ресурс]//Радио голос России. URL: http://rus.ru/rv.ru/news/2013_06_08/ (дата обращения 11.03.2014).
6. В.Путин: О налоговой службе не слагают песен, но это не принижает ее значения [Электронный ресурс]// РБК URL: <http://www.rbc.ru/rbcfreenews/> (дата обращения 14.03.2014).

Наримон Дехканов
(Наманган, Узбекистон)

ЎЗБЕКИСТОН ОЛИЙ МАЖЛИСИ СЕНАТИ ВА МАҲАЛЛИЙ КЕНГАШЛАР ҲАМКОРЛИГИ ХУСУСИДА АЙРИМ МУЛОҲАЗАЛАР

Мамлакатни модернизациялаш, жамиятни янада демократлаштириш жараёни изчил давом эттириляётган ҳозирги даврда ўзбек парламентидаги ўзига хос тажриба ҳақида мулоҳаза қилиш албатта муҳимдир. Чунки Ўзбекистонда парламент давлат институти сифатида мустақиллик йилларида ривожланиш йўллари босиб ўтди ва бу йўналишда давлатимиз раҳбари И.А.Каримов саъй-ҳаракати билан изчил тинимсиз изланишлар олиб борилди. Қўзланган мақсад миллий давлатчилигимизнинг янги шаклу-шамойилини яратишгина эмас, шу билан бирга ривожланишимизнинг кейинги босқичларида уни янгича, замонга мос жаҳон андозалари талаблари асосида мазмун-маъно билан бойитиш эди.

Шу жиҳатдан Олий Мажлис Сенатининг 5-йилли мажлиси алоҳида аҳамиятга эга. Президент И.А.Каримовнинг ушбу мажлисда сўзлаган “Мамлакатимиз тараққиётининг қонуний асосларини мустаҳкамлаш фаолиятимиз мезони бўлиши даркор” мавзусидаги маърузасида парламентимиз ривож билан боғлиқ масалаларга алоҳида эътибор берилгани бежиз эмас. Бинобарин, мамлакатимизда икки палатали парламент ташкил қилиш ғоясини ҳам илгари сурган давлатимиз раҳбари Сенат фаолияти ҳақида таҳлилий хулоса қилиб, ривожланишимизнинг кейинги босқичларида юқори палата фаолиятидаги устувор жиҳатларга ҳам эътиборни қаратди ва бу борада Сенат ўз иш фаолиятида ҳисобга олиш зарур бўлган бир неча устувор вазифаларни белгилаб берди.

Ўтган давр мобайнида бу борада, хусусан, Сенат ва маҳаллий кенгашлар ҳамкорлиги борасида ижобий тажрибалар тўпланди.

Албатта, Президент И.А.Каримов маърузасида илгари сурилган бундай ёндашувлар ва вазифаларни ҳаётга тадбиқ этиш, уларни амалга ошириш нафақат амалиётчилар, балки илмий ходимлар, хусусан, ижтимоий-гуманитар фан вакиллари олдига ҳам долзарб вазифаларни қўяди.

Шу маънода мустақиллик йилларида мамлакатимиздаги парламентаризм билан боғлиқ ислохотларни мушоҳада қилиб, Сенат ва маҳаллий Кенгашлар алоқаларига доир айрим мулоҳазалар билан ўртоқлашмоқчимиз.

Биринчидан, Сенат шакллангандан буён ўтган давр мобайнида халқ депутатлари маҳаллий Кенгашлари билан Сенат ҳамкорлиги борасида сезиларли ишлар қилинди.

Маълумки, “Сенат тўғрисида”ги Конституциявий Қонунга кўра, юқори палата таркибини вилоят, туман, шаҳар Кенгашига сайланган депутатларнинг вакиллари ташкил қилади. Айни чоғда сайланган Сенаторлар ўз навбатида у ёки бу маҳаллий Кенгаш депутатлари ҳамдир.

Демак, маҳаллий Кенгашлар депутатлари ўзлари сайлаган Сенаторлар орқали билвосита қонунлар қабул қилишда, улар ижросини назорат қилишда ҳам иштирок этадилар.

Табиийки, давлатимиз раҳбари қўйган вазифа яъни Олий Мажлис палатаси аъзоларининг маҳаллий Кенгаш депутатлари билан мунтазам учрашувлари ва ҳисоб беришлари Олий Мажлис Сенати ва маҳаллий Кенгашлар фаолияти уйғунлашувида муҳим аҳамиятга эга. Шу жиҳатдан кейинги пайтларда Сенаторларнинг маҳаллий Кенгаш депутатлари билан учрашиб, уларга Сенат фаолияти ҳақида ҳисоб беришлари анъанага айланиб бормоқда. Учрашувда қабул қилинган қонунлар ҳақида ахборот бериш билан айна чоғда Олий Мажлис Сенати ўз иш фаолиятида у ёки бу қонун қабул қилинишида халқ депутатлари маҳаллий Кенгашлари билан маслаҳатлашиши, маҳаллий Кенгашлар вакилларининг биргаликдаги комиссияларини тузиш, Сенат қўмиталари билан маҳаллий Кенгашларнинг қўшма мажлисларини ўтказиш каби масалалар билан ҳам ўртоқлашилмоқда. Шуни таъкидлаш жоизки, Ўзбекистон янги сиёсий тизимида, яъни парламентнинг юқори палатасида умумдават ва ҳудудлар манфаатлари уйғунлашган ҳолда қонун ва қарорлар қабул қилишнинг бундай самарали механизмини ташкил қилиниши давлат ҳокимиятининг маҳаллий вакиллик органлари фаолиятига ҳам ижобий таъсир қилмоқда. Бу ўз навбатида маҳаллий Кенгашлар фаолиятини янада такомиллашувига олиб келмоқда. Халқ депутатлари вилоят Кенгашлари билан биргаликда Сенат Қўмиталарининг Қўшма мажлиси ўтказилмоқда. Ушбу мажлисларда давлатимиз раҳбарининг ташаббуси билан мамлакатимиз миқёсидаги мавжуд муаммоларни ҳал қилишга қаратилган Умумдават Дастурлари (Ижтимоий, маънавий, иқтисодий) ни вилоят, шаҳар, туман миқёсида амалга ошириш билан боғлиқ амалий чора-тадбирлар белгиланмоқда.

Бу ўз навбатида ҳар бир депутатдан, маҳаллий Кенгашлар доимий Комиссияларидан янада фаоллики талаб қилади. Шу боис Қўшма мажлисларда ҳар бир депутат жойларда мамлакат, вилоят, шаҳар ва туман миқёсида қабул қилинган Дастурларни ўз ваколати доирасида амалга ошириш учун масъул эканини ҳис қилиб иш тутишлари лозимлигига эътибор қаратилди.

Аввало шуни таъкидлаш жоиз деб биламизки, жойларда депутатлар билан учрашув кун тартибига шундай масаланинг қўйилиши мамлакатимизда миллий давлатчилигимизга янгича мазмун-маъно киритишда, демократик жараёнларнинг янада кенгайишида айна пайтда халқ сайлаган депутатларнинг минтақавий муаммоларни ҳал қилишда иштироки, уларнинг масъулияти қандай бўлишини таҳлил қилишга бағишланганлиги билан муҳимдир.

Бинобарин, мустақиллик йилларида халқимиз ўз ваколатини ишониб топширган давлат ҳокимиятидаги вакили ким ва у жамиятда қандай мавқе ва ўринга эга? Буни теран ҳис қилмоқда, аввалги шўро тузуми давридаги депутатлардан фарқ қилишини кўриб турибди.

Дарҳақиқат, истиқлол йилларида ўтказилган сайловлар депутат қайси вакиллик органига сайланганидан қатъий назар жамиятда муҳим ўринга эга. Бир сўз билан айтганда, депутатни халқ сайлайди. Шу сабабдан ҳам ҳар бир депутат қайси вакиллик органига сайланганидан қатъий назар, у аввало сайловчилар ишончини оқлашга ҳаракат қилиши керак, том маънода халқ дарди, ташвиши, ўй-фикри билан яшаши керак. Уларнинг иссиқ-совуғидан хабардор бўлиб туриш лозим.

Мамлакатимизда тобора қарор топаётган бундай анъанани миллий давлатчилигимиз, хусусан замонавий парламентаризм шаклланишида муҳим аҳамиятга эга тажриба деб ҳисоблаймиз.

Иккинчидан, Ўзбекистонда икки палатали парламент ташкил қилиш ғоясининг ташаббускори Президент И.А.Каримов нафақат замонавий парламентаризмнинг назарий – концептуал жиҳатларини аниқлаб берди, балки юқори палата Сенат фаолиятининг, шунингдек маҳаллий Кенгашлар ишларининг амалий жиҳатлари билан боғлиқ масалаларга ҳам ойдинлик киритиб берди.

Бу ўринда бир фикрни қайд қилмоқчимиз. Парламент юқори палатасининг маҳаллий Кенгашлар депутатлари корпуси билан ҳамкорлик ғояси билан Президент ўзбек парламентчилиги назарий асосларини янги қоида билан бойитди. Бизнингча, ушбу фикр билан давлатимиз раҳбари маҳаллий Кенгашлар депутатларининг демократик жамиятни шакллантиришдаги ўрни ва ролига юқори баҳо бердилар. Шу билан бирга бу фикрни маҳаллий Кенгаш депутатларига Президент томонидан юсак ишонч деб ҳам, айна вақтда минтақавий муаммоларни ҳал этиши маҳаллий Кенгаш депутатларига катта маъсулият юкланиши деб ҳам қарамоғимиз керак.

Албатта, Президент И.А.Каримов маърузасида илгари сурилган бундай ёндашувлар ва вазифаларни тадбиқ этиш нафақат Сенат ёки сенаторлар балки Маҳаллий Кенгашлар депутатлари олдига ҳам долзарб вазифаларни қўяди.

Ўйлаймизки, юқоридаги мулоҳазалар халқ депутатлари маҳаллий Кенгашлари депутатлари фаолиятини янада яхшилаш, уларни Сенат қўмиталари билан ҳамкорлиги ўз навбатида мамлакатимизда кечаётган янгиланиш жараёнида фуқаролар иштирокини янада кенгайтириш имконини беради.

Мақсад Исабаев
(Наманган, Ўзбекистон)

МАҲАЛЛИЙ ИЖРОИЯ ОРГАНЛАРИ ФАОЛИЯТИНИ ТАШКИЛ ЭТИШДА БОШҚАРУВ ҚАРОРЛАРИНИНГ ЎРНИ

Маълумки, давлат ҳокимияти қонунчилик, ижроия ва суд ҳокимиятига бўлинади. Бунда бошқа ҳокимият органлари қатори ижро этувчи ҳокимиятнинг ҳам аҳамияти муҳимдир. Ижроия ҳокимият бир томондан ҳуқуқий ҳужжатларни амалга оширишни, иккинчи томондан эса бевосита сиёсий бошқарувни амалга оширишни мақсад қилиб қўяди. У режалаштириш, қарорлар қабул қилиш, қарорларни амалга ошириш, бажариш, назорат этиш ҳамда хизмат кўрсатиш каби муҳим соҳаларни ўз ичига олади. Айтишимиз мумкинки, ижро этувчи ҳокимият тизими жуда кенг доирада яъни ижтимоий ҳаётнинг барча соҳаларида фаолият юритади.

Бугунги кунда мамлакатимизда ижроия ҳокимият органларининг иш йўсини тубдан ўзгарди: улар режалаштириш ва тақсимлаш ҳуқуқидан маҳрум этилиб, кўпроқ иқтисодий сиёсатни мувофиқлаштириш билан шуғулланиб, қонун доирасида фаолият кўрсатмоқда. Тугатилган вазирликлар ўрнида бозор шароитларига улардан кўра тезроқ мослашадиган хўжалик бирлашмалари, уюшмалар, корпорациялар, холдинг компаниялари вужудга келди.

Республика ва маҳаллий ҳокимият ҳамда бошқарув органларининг ваколатлари чегараланди. Жойларда вакиллик ва ижро этувчи ҳокимият институти - ҳокимлик лавозимлари жорий этилди [1, б. 86].

Биз давлат ижро ҳокимиятининг айнан маҳаллий (ўрта ва қўйи бўғиндаги) ижроия ҳокимияти органлари фаолиятини амалга оширишда бошқарув қарорларининг аҳамияти тўғрисида тўхталиб ўтамиз.

Ўзбекистон Республикаси давлат органлари тизимида маҳаллий давлат ҳокимияти ўзининг алоҳида ўрнига эга. Мамлакатимизда маҳаллий давлат ҳокимияти органлари фаолиятини ташкил этишда “ҳокимиятлар тақсимланиш

механизми” принципи асос қилиб олинган бўлиб, бу ҳақида Президент шундай деган эди: “Марказда ва жойларда амалдаги бошқарув тизимининг ҳар бир бугунги ўз вазифаси, ваколатлари ва маъсулиятини яхши ва чуқур англайдиган, уни юқори малака билан бажарадиган яхлит самарали механизм сифатида фаолият кўрсатиши талаб этилади” [2, б. 186].

Дарҳақиқат, республикамызда бозор муносабатлари чуқурлашиб, ҳуқуқий демократик институтлари ривожланган сари, маҳаллий ижро ҳокимияти органлари фаолияти ҳам ўзгариб бормоқда. Унинг иш йўсини тубдан ўзгарди, ваколатлари фуқаролик жамияти институтларига аста секинлик билан ўтказиб борилмоқда.

Бунда шуни ҳам инобатга олиш керакки, давлат, давлатга қарашли тузилмалар ўтиш даврининг бошида ҳал қилувчи роль ўйнайди. Бу борада Президент И.А.Каримов шундай деган эди: “Кучли ижроия ҳокимияти бўлмаса, ҳатто энг демократик йўл билан қабул қилинган қарорлар ҳам бажарилмаслиги мумкин. Ижро ҳокимияти қанчалик кучсиз бўлса, уни фаолиятига бошқа органлар асоссиз равишда аралашаверса унда қонунлар қоғозда қолиб кетаверади, чунки, кучсиз орган ўз вазифасини бажара олмайди” [3, б. 2].

Ўзбекистон Республикаси маҳаллий ижроия ҳокимияти органлари (ҳокимликлар) бошқармалар, бўлимлар ва бошқа бўлинмалардан иборат бўлиб, уларнинг структураси, уларнинг ташкил этилиш тартиби ва фаолиятининг йўналишлари Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси тасдиқлайдиган низомлари билан белгиланадиган бўлди.

Вилоят, туман ва шаҳар ижроия ҳокимияти ҳокимнинг раҳбарлиги остида фаолият юритади. Унинг таркибига белгиланган соҳа бўйича вазифани бажарувчи бўлинмалар сифатида ҳоким котибияти ва тармоқларга бўлинган бошқармалар киради.

Амалдаги қонунчиликка мувофиқ, ҳокимлик аппаратида қўйидаги бошқарувчилик ҳужжатлари тайёрланади: ҳокимнинг қарор ва фармойишлари; халқ депутатлари вилоят, туман ва шаҳар Кенгазининг қарорлари; ҳоким ва унинг ўринбосарларининг топшириқлари.

Вилоят, туман ва шаҳар ҳокимиятлари томонидан қарор ва фармойишларни, халқ депутатлари Кенгаши қарорларини, тезкор мажлислар баённомаларини, юқори турувчи ташкилотларга юбориладиган хизмат хатлар имзоланади. Демак, маҳаллий ижроия органлари томонидан тайёрланадиган қарор ва фармойишлар асосан бошқарув қарорлари ҳисобланади.

Бошқарув қарори деганда муаммоли вазиятни ҳал қилишга йўналтирилган акт: муқобил (икки ва кўп вариантдан бирини танлаш) танлаб олиш тушунилади. Кенг маънода бошқариш қарори ўзаро боғлиқ мақсадга йўналтирилган ва бошқариш масалалари реализациясини таъминлайдиган мантиқий изчилликдаги бошқариш ҳаракатлари тўпламини ифодалайдиган бошқариш меҳнатининг асосий туридир [4, б. 42].

Маҳаллий ижроия ҳокимияти фаолиятининг асосий кўрсаткичларидан бири бу унинг тўғри қарорлар қабул қилишидир. Чунки у бошқаришнинг турли функцияларини бажариш жараёнида қарорлар оқими билан иш олиб боради. Тўғри, ҳокимликлар юқори турувчи ҳокимият органларининг қарор ва фармойишларининг ижросини таъминлаш билан шуғулланади. Шу билан биргаликда, у ўз ҳудудий ваколатидан келиб чиққан ҳолда, ҳудуднинг сиёсий, ижтимоий, иқтисодий ва маданий соҳалар бўйича салоҳияти ва имкониятларини янада ошириш учун ўзи мустақил ҳолда бошқарув қарорлари қабул қилишига ҳам тўғри келади.

Қарорлар қабул қилишнинг индивидуал услуби вазминлик типигади, импульсив, инерт, таваккалчилик ва эҳтиётлик типигади қарорлар турларни ўз ичига олади. Ҳозирги шароитда маҳаллий ҳокимият органлари раҳбарлари бундай услубдаги қарорлар қабул қилишда аниқлик шароитида, таваккалчиликка асосланмаган ҳамда вазмин ҳолда қабул қилиши ўта муҳимдир. Чунки, глобаллашув жараёни кечаётган айни бугунги кунда улар томонидан индуктив қарорлар қабул қилиниши бу регрессив ҳолатни келтириб чиқариш эҳтимоллиги даражасининг ошишига олиб келади. Мана шунинг учун ҳам Президент томонидан давлат ҳокимияти ва бошқаруви органларининг қабул қилинаётган қарорлар сифатини ошириш борасидаги маъсулиятини кучайтириш; аҳолининг, жамоат бирлашмаларининг давлат ҳокимияти органлари томонидан қабул қилинаётган қарорлар, авваламбор фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари, қонуний манфаатлари билан боғлиқ қарорлар ҳақидаги ахборотлардан кенг хабардор бўлиб боришини таъминлаш бўйича тегишли қонун лойиҳалари ишлаб чиқиш учун тақлифлар илгари сурилмоқда.

Бошқарув қарори махсус ишчи гуруҳларда ҳам қабул қилиниши мумкин. Бу қарор қабул қилишнинг коллектив (жамоавий) услуби ҳисобланиб, бунда қарор бошқариш жараёни қатнашчилари бўлган маълум қобилиятли, билимдон шахслар томонидан қабул қилиниб, унинг йўғими мажлис комиссияси доирасида қабул қилинади.

Ҳокимиятда тайёрланган маълумотлар ва қабул қилиниши режалаштирилган қарор лойиҳалари тегишли органларга танишиб чиқиши учун олдиндан берилади. Ушбу қарор лойиҳаларининг экспертизаси вилоятлар ва Тошкент шаҳар адлия бошқармалари томонидан амалга оширилади [6, б. 3]. Маслаҳат Кенгазининг навбатдаги мажлиси кун тартибининг охириги лойиҳаси, бўлим ва бошқарма раҳбарларига, бошқа манфаатдор ташкилот, корхоналарга юборилади. Масалалар манфаатдор корхона, ташкилот, муассаса вакиллари иштирокида муҳокама қилинади. Бу эса тўғри қарор қабул қилишда, ижрони ўз вақтида бажарилишига ёрдам беради.

Хулоса қилиб айтганда, бошқарув жараёнининг якунловчи босқичида бошқарув қарори маълум бир объектга бошқарув таъсирининг ўзига хос формуласи ролини ўйнайди. У маҳаллий ижроия органлари томонидан қабул қилинишида – асосланганлик, аниқ ифодаланганлилик, реал амалга ошувчанлик, ўз муддатида бўлишлик, тежамкорлик ҳамда натижалилик каби бир қатор талабларга жавоб бериши муҳим аҳамият касб этади.

Адабиётлар:

1. Каримов И.А. Ўзбекистоннинг ўз истиқлол ва тараққиёт йўли. –Т.: Ўзбекистон, 1992.
2. Каримов И.А. Ҳозирги босқичда демократик ислохотларни чуқурлаштиришнинг муҳим вазифалари. Биринчи чақириқ Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг VI сессиясида сўзланган нутқ. 1996 йил 29 август // Янгича фикрлаш ва ишлаш – давр талаби. Т. 5. –Т.: Ўзбекистон, 1997.
3. Каримов И.А. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг иккинчи чақириқ биринчи сессиясидаги маърузаси. “Халқ сўзи”, 2000 йил 24 январь.
4. Валижонов Р. ва бошқ. Менежмент асослари. –Т.: Шарқ, 2002.
5. <http://uzbekistonovozi.uz>

СЕКЦІЯ: ЕКОЛОГІЯ

Оксана Баглей
(Чернівці, Україна)

ЕКОПСИХОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД У ФОРМУВАННІ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ

В основі вирішення проблем, що призводять до розвитку різних негативних екологічних явищ та розгортання глобальної екологічної кризи, лежить насамперед, виховання екологічно грамотних установок та переконань. Як промислові керівники, так і політичні лідери майбутнього повинні бути переконаними прибічниками захисту довкілля. Це доволі складне, але цілковито реальне завдання екологічної психології. Існують численні дослідження про те, що якщо з раннього дитинства навчати за спеціальними освітніми програмами, які передбачають своєрідне “занурення” учнів у атмосферу постійного підвищення екологічної свідомості, то в них з’являються правильні установки стосовно довкілля, і вони готові діяти у відповідності з цими установками [1, с. 25; 2, с. 58]. Проте, для цього недостатньо включити “екологічний розділ” до курсу природничих наук. Людина з раннього дитинства повинна засвоїти, що довкілля з його проблемами не існує десь окремо від неї, а починається саме всередині неї [4, с. 50].

Основним методологічним принципом екологічної психології, як вважають провідні дослідники з екопсихології С.Дерябо та В. Ясвін, полягає у чіткій відповідності педагогічного процесу екологічного виховання психологічному процесу формування екологічної свідомості. Цей принцип означає, що для ефективності педагогічного процесу, що формує екологічну свідомість особистості, необхідно задіяти різноманітні психологічні фактори та механізми, які сприяють формуванню екоцентричного типу екологічної свідомості. Також, для планування педагогічних заходів слід враховувати віковий фактор. У зв’язку з цим доцільно застосовувати різні підходи до формування екологічної свідомості, екологічних установок та екологічної поведінки у різних вікових групах.

Слід зазначити, що ставлення до довкілля можна представити як трьохкомпонентну структуру, що складається з таких елементів: - емотивного (емоційного); когнітивного (пізнавального); конативного (поведінкового). Ці компоненти мають різну вагу, як у окремих вікових та соціальних групах, так і у окремих особистостей, одним з найважливіших завдань екологічного виховання є, з одного боку, формування усіх трьох компонентів, а з іншого – гармонійного їх поєднання.

Так, ставлення до довкілля у дітей дошкільного віку значною мірою визначаються особливістю мислення, яке Жан Піаже характеризував як егоцентричне. Егоцентричне мислення дитини дошкільного віку характеризується тим, що вона чітко не диференціює своє “Я” і навколишній світ, суб’єктивне та об’єктивне, уявлення, що усі об’єкти та явища довкілля створені самими людьми для власних цілей [4, с. 53].

Наприклад, часто маленькі діти погоджуються з тим, коли дорослі говорять їм, що «сонечко пішло спати», «квіточки хочуть пити», «дерева ростуть для того, щоб мені були яблука, груші», «річка існує, щоб я у ній купався» та інше. Такі психологічні особливості призводять до формування у них прагматичного ставлення до довкілля. Безумовно, таке ставлення до довкілля буде тим виразніше, чим менше впроваджуватиметься екологічне виховання.

У молодшому шкільному віці відбуваються суттєві зміни у сприйманні оточуючого середовища, якщо їх порівнювати з дошкільним віком: починає стрімко формуватися поведінковий компонент екологічної свідомості, з’являється бажання та можливість самому доглядати тварин, вирощувати рослини, створювати комфорт та затишок навколо себе. Високий пізнавальний інтерес у молодшому шкільному віці до світу природи, а також спостережливість можуть бути використані для розширення екологічної ерудиції [1, с. 167]. Для формування когнітивного компоненту екологічної свідомості доцільно використовувати літературу з яскравими фото та малюнками тварин і рослин, екскурсії на природу, до природничого музею чи до зоопарку, де кваліфікований працівник розповість багато цікавого про тварин та їх охорону.

Підлітковий період триває приблизно з 9-ти до 15 років, протягом якого відбуваються складні фізіологічні та емоційні перетворення, які необхідно враховувати в екологічній освіті та вихованні. Молодший підлітковий вік (9 – 10 років) вважається найбільш сприятливим для формування екологічної свідомості. Поряд із пізнавальним інтересом до довкілля на високому рівні знаходиться тяжіння до практичної взаємодії з природою. Тому на фоні цього тяжіння складаються сприятливі умови для формування екологічності поведінки, через залучення підлітків не лише до широкого вивчення довкілля, а й для активних дій щодо його охорони та поліпшення.

Середній підлітковий вік (11- 13 років) характеризується тим, що пізнавальний інтерес до світу природи починає втрачати своє першорядне значення і поступається місцем інтересу до людини, до взаємин між людьми, тому акцентування уваги школярів на різноманітних даних про світ природи є не надто ефективним [4, с. 51]. Проте, з іншого боку, середні підлітки вже можуть самостійно здійснювати доволі складні технології взаємодії із природними об’єктами. Тому, особливу увагу у середньому підлітковому віці варто зосередити на організації їх участі у охороні довкілля, тобто у сфері формування стратегій та технологій екологічної діяльності.

Старший підлітковий вік (14 – 15 років) вважається критичним, а отже, і найбільш психологічно складним етапом формування екологічної свідомості. У цьому віці вже домінує об’єктивне уявлення про світ природи, а прагматизм по відношенню до неї сягає максимуму. За даними деяких дослідників [1, с. 28; 2, с. 38] у старшому підлітковому віці вже чітко виокремлюються групи школярів, що характеризуються високо інтенсивним ставленням до світу природи, і що відрізняються від більшості своїх ровесників за характеристиками екологічної свідомості. Як вважають психологи [2, с. 124; 4, с. 53], яскраво виражений прагматичний характер ставлення до довкілля, який властивий переважній більшості старших підлітків, можна коригувати шляхом стимулювання у них наприклад, шляхом екологічного колекціонування, що не пов’язане з позбавленням життя природних істот. Наприклад, це може бути колекціонування мушлі, пташиного пір’я та насіння рослин, фотографування тощо. У подібній діяльності, у трансформованій формі, реалізується властива для цього віку потреба у здобуванні “трофею” (особливо у хлопчиків), що підтверджує їх дорослість. Серед старших підлітків відзначається також зростання симпатій до так званих “благородних хижаків” – тигрів, левів, ягуарів. Такі симпатії можуть бути використані для формування пізнавального компоненту екологічної свідомості [5, с. 201].

Таким чином, у цілому, процес формування екологічної свідомості у старшому підлітковому віці є найбільш складний і такий, що потребує загалом нейтралізуючих та коригуючих дій екопсихологів.

У юнацькому віці в основному завершується формування картини світу. Практична взаємодія із довкіллям здійснюється здебільшого у естетичному напрямку і виражається у малюнках, віршах, фотографіях, музиці. Отже психологічні особливості процесу формування екологічної свідомості у юнацькому віці обумовлюють спрямування педагогічних зусиль на допомогу юнакам в опануванні естетичних технологій взаємодії особистості із довкіллям. Однак, слід зазначити, що сучасні молоді люди характеризуються також високою прагматичністю та інтелектуалізмом. Тому досить доцільно використовувати такі форми заохочення до екологічної діяльності, як створення екологічних інтернет-проектів, молодіжні екологічні організації, флешмоби.

У зрілому віці можна чітко простежити дві стратегії ставлення до довкілля: *господарська* та *завойовницька* [3, с. 175]. Згідно господарської стратегії, люди беруть з довкілля все необхідне для себе (як із власної комори) та намагаються підтримувати там лад. Натомість, якщо ж людина поводить ся з довкіллям як завойовник, вона бере що хоче і як хоче, не зважаючи на об'єкт завоювання. Довкілля потерпає у обох випадках, оскільки суть стратегій як господаря, так і завойовника, одна - вилучення з довкілля певних речовин та енергії, перетворення та створення потрібних людині речей, які не завжди будуть безпечними для довкілля. Потерпає від таких стратегій і сама людина, оскільки вона є частиною довкілля. Отже, актуальними стають три аспекти даної проблеми: виснаження природного середовища, вичерпання ресурсів; забруднення цього середовища непотрібними компонентами, завдання шкоди людуству.

Таким чином, як зазначав В.Вернадський, людина стає дедалі більш потужною геологічною силою. Тобто, вона своєю діяльністю перетворює навколишній світ, втручається в систему геохімічного перерозподілу атомів у біосфері, стаючи, з часом, домінантою цього процесу. Отже, надзвичайно актуальною є потреба розробки третьої стратегії поведінки людини в довкіллі, яка була б однаково прийнятною як для людини, так і для довкілля, і провідну роль у цьому процесі повинна виконувати екопсихологія.

Література:

1. Дерябо С.Д. Экологическая психология: диагностика экологического сознания. М., Московский психолого-социальный институт, 1999. – 234 с.
2. Дерябо С.Д., Ясвин В.А. Экологическая психология и педагогика. Ростов-на-Дону: «Феникс», 1996. - 477 с.
3. Крисаченко В. С. Екологічна культура: теорія і практика: Навч. Посібник. - К.: Заповіт, 1996. 349 с.
4. Львовичкіна А.М. Екологічна психологія у постчорнобильську епоху: Навч.посібник. – К., 2003. – 174 с.
5. Ясвин В.А. Психология отношения к природе. – М.: Смысл, 2000. – 456 с.

Ирина Лихачевская
(Борисов, Беларусь)

ОЦЕНКА УРОВНЯ МУТАЦИОННОГО ПРОЦЕССА В ТКАНЯХ МОЛОЧНОЙ ЖЕЛЕЗЫ

Актуальность темы. В структуре онкологических заболеваний женского населения планеты в настоящее время рак молочной железы — одна из наиболее агрессивных и относительно часто встречающихся форм злокачественных новообразований. Ежегодно в мире выявляют до 1 млн. новых случаев. Современные тенденции нарастания показателей заболеваемости выдвигают рак молочной железы (РМЖ) на 2-е место в структуре онкологической заболеваемости женщин, а частота его неуклонно растет. Статистические данные последних лет свидетельствуют о неуклонном, интенсивном росте заболеваемости и смертности от рака молочной железы в различных странах [6].

Цель работы. Изучение особенностей мутационного процесса в тканях молочной железы, пораженной раком, у женщин, проживающих в Гомельской области

Объект изучения — ткань молочной железы, пораженная раком, у женщин Гомельской области, при этом некоторые из пациентов получили предварительную радиотерапию на опухоль (препараты-отпечатки). От каждого пациента в анализ брали не менее 1000 опухолевых клеток.

Методы, используемые для изучения данной темы:

- метод сравнительного анализа (использованы случаи РМЖ на территории Гомельской области, наиболее пострадавшей от последствий аварии на Чернобыльской АЭС. Проанализирована заболеваемость РМЖ за период с 2000 по 2009 гг. Рассчитывались следующие показатели: интенсивный показатель, повозрастные показатели);
- цитогенетический (от каждого пациента анализировали не менее 1000 клеток мазков-отпечатков опухолевой ткани, отдельно подсчитывались клетки с нормальными и патологическими митозами, а также микроядрами, результаты выражали в процентах и обрабатывали с помощью компьютерных программ)
- морфометрический (для проведения анализа от каждого пациента анализировали не менее 150-200 клеток мазков-отпечатков опухолевой ткани, измеряли следующие параметры — площадь ядра, площадь цитоплазмы, цитоплазматический индекс).

Результаты сравнительного анализа.

Всего в анализ вошли 7969 случаев РМЖ (из них 1224 первично-множественные) на территории Гомельской области. Динамика роста стандартизованных показателей первичной заболеваемости РМЖ представлена на рисунке 1 (см. рис. 1).

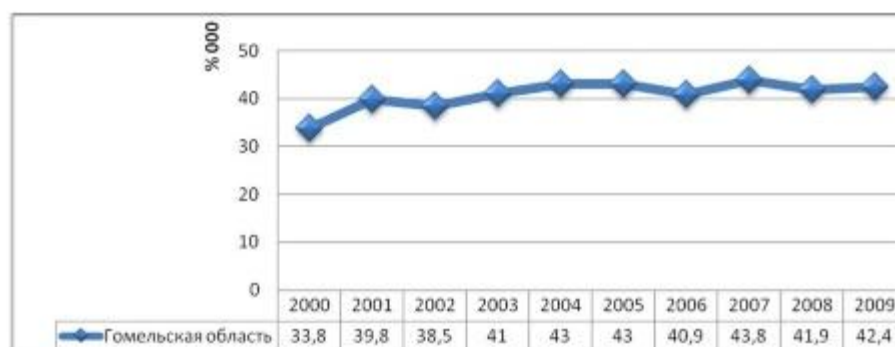


Рисунок 1 – Динамика стандартизованных показателей заболеваемости РМЖ в Гомельской области за период 2000 – 2009 гг.

Как видно из графика за период с 2000 по 2009 гг. прослеживалась отчетливая тенденция монотонного роста заболеваемости РМЖ. Особый интерес представляло изучение динамики и возрастной структуры первично-множественных злокачественных новообразований (ПМЗН) молочной железы. На рисунке 2 представлена динамика выявления случаев ПМЗН, где РМЖ являлся одним из компонентов полинеоплазий (см. рис. 2).

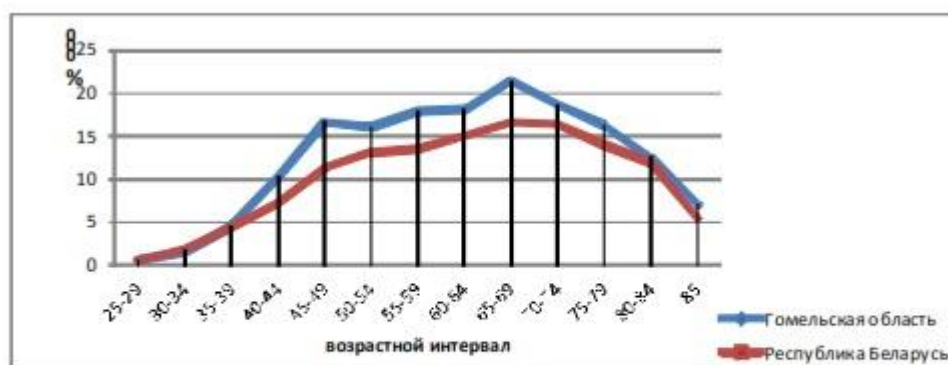


Рисунок 2 – Динамика стандартизованных показателей заболеваемости первично-множественными РМЖ в Гомельской области

Как видно из рисунка 2, повозрастные показатели заболеваемости ПМЗН в Гомельской области, начиная с 40 лет и до 70 лет, статистически значимо превышают аналогичные показатели, характеризующие республиканские уровни.

Следует отметить, Гомельская область как большой промышленный регион характеризуется комплексом экологически неблагоприятных факторов, одним из которых может явиться и факт проживания на загрязненных радионуклидами территориях. Однако однозначно выделить радиационную составляющую на основе проведенного исследования сложно. Для уточнения характеристик радиационных рисков необходимо проанализировать заболеваемость РМЖ с использованием данных о лицах, подвергшихся воздействию радиации вследствие катастрофы на Чернобыльской АЭС.

Результаты цитологического и цитогенетического исследований

Одним из морфологических методов дооперационной диагностики предопухолевых процессов и рака является цитологический метод [3, 4].

Нарушение нормального течения митоза – патологический митоз – ведет к различным нарушениям хромосомного аппарата клеток и неравномерному распределению генетического материала между дочерними ядрами. Это один из основных механизмов возникновения анеуплоидии и нарастания генетической гетерогенности клеточных популяций. Клеточный полиморфизм, который можно наблюдать при микроскопическом изучении клеток злокачественных опухолей представляет собой прямое следствие патологии митоза. Это в первую очередь образование гигантских ядер и микроядер, многоядерных клеток, гипер- или гипохромия вследствие разного количества в них ДНК и изменения структуры хроматина.

Оценка частоты клеток с микроядрами (см. рис. 3) (количества клеток с микроядрами на 1000 проанализированных клеток исследуемой ткани) является основным общепринятым показателем цитогенетического действия исследуемых экзогенных или эндогенных факторов [5]. Этот показатель остается основным при определении цитогенетического статуса индивида.

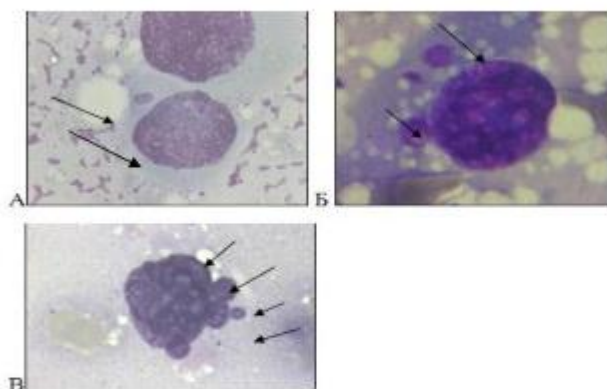


Рис. 3 — а) клетки с микроядром, б) клетка с 2 микроядрами, в) клетка с 4 микроядрами. Увеличение: 900. Окраска: по Романовскому-Гимза

В настоящее время накапливаются данные о значимости микроядер как биомаркеров канцерогенного эффекта. Показано, что повышение частоты клеток с микроядрами в ротовой полости является самым ранним проявлением риска рака ротовой полости, отмечается до развития лейкоплакии и усиливается на каждой последующей стадии предраковых изменений.

Особенности течения патологического процесса отражается не только на генетическом уровне в нормальной и опухолевой ткани, но и на морфологических особенностях этих тканей. Последнее свидетельствует о возможности использования параметров для оценки риска возникновения заболевания, но и прогноза течения самого заболевания.

При анализе суммированных в таблице 1 данных (см. таблицу 1)

Таблица 1
Морфометрические показатели опухолевой тканей РМЖ женщин, проживающих в Гомеле и Гомельской области и Минске и Минской области.

ПАРАМЕТР	ГОМЕЛЬ	МИНСК	P
Количество клеток в анализе	2029	2436	
Площадь ядра	106,896±2,538	122,513±2,094	0,025
Площадь цитоплазмы	197,658±5,843	178,450±3,730	0,025
Цитоплазматический индекс	0,629±0,005	0,638±0,004	

очевидно, что несмотря на отсутствие различий по величине цитоплазматического индекса ($0,629 \pm 0,005$ для образцов из Гомельской области и $0,638 \pm 0,004$ для образцов из Минской области) существенно ($197,658 \pm 5,843$ Гомельская область против $178,450 \pm 3,730$ Минская область) и достоверно различается ($P < 0,025$) площадь цитоплазмы и ядра ($106,896 \pm 2,538$ Гомельская область против $122,513 \pm 2,094$ Минская область) клеток образцов из Гомельской области.

Если принять во внимание тот факт, что площадь ядра пропорциональна количеству ДНК, можно предположить, что среди клеток образцов из Гомеля и Гомельской области преобладают клетки со сниженной пloidностью (скорее всего анеуплоиды с утратой небольшого количества хромосом так как в противном случае жизнеспособность резко падает).

Результаты работы.

– за период с 2000 по 2009 гг. прослеживается тенденция монотонного роста заболеваемости РМЖ. Среднегодовые темпы прироста определялись как примерно одинаковые и составили в Гомельской области 2,9 %/год;

– по возрастные показатели заболеваемости первично – множественными злокачественными новообразованиями в Гомельской области, начиная с 40 лет и до 70 лет, статистически значимо превышают аналогичные показатели, характеризующие республиканские уровни;

– уровень мутационного процесса в тканях молочной железы увеличивается под воздействием лучевой терапии (повышается уровень частоты микроядер, существенно и достоверно различается площадь цитоплазмы и ядра клеток образцов).

Накопленная на сегодняшний день информация указывает на то, что данные цитогенетического и цитологического обследования могут быть одним из критериев при формировании групп повышенного риска возникновения рака молочной железы, и наряду с другими, не менее информативными методами исследования, являются ведущими в диагностике онкопатологии.

Литература:

- Жандарова Л.Ф., Сыромятникова Л.А. Роль цитологического метода исследования при раке молочной железы. М.: Мир, 1999. 214 с.
- Злокачественные новообразования в Беларуси в 1991- 2001. / Под ред. Н.Н. Пилепцевича и И.В. Залуцкого. Мн.: БЕЛЦМТ, 2001

3. Клюкина Л.Б. Новые аспекты цитологической диагностики рака молочной железы. Мн., 1997.
4. Михетько А.А. Информативность цитологического метода исследования в диагностике заболевания молочной железы // Вопросы онкологии Т. 51 №1, 2005. С. 30-32.
5. Нерсисян, А.К. Микроядерный тест в эксфолиативных клетках человека как метод изучения действия мутагенов/канцерогенов. / А.К. Нерсисян // Цитология и генетика. — 1996. — Т. 30, №5. — С. 91-96.
6. Путырский Л.А., Путырский Ю.Л. Основные направления организации работы маммологической помощи в республике Беларусь // Материалы Международного межуниверситетского семинара по диагностической и терапевтической радиологии, Минск, 20-21 октября, 2003. Радиология в медицинской диагностике. 2003. С. 21-26.

Научный руководитель:

старший преподаватель кафедры экологической медицины и радиобиологии УО «Международный государственный экологический университет имени А.Д. Сахарова» Пухтеева Ирина Викторовна.

**Дмитро Нікішин, Тетяна Пасічник,
Артур Праховнік
(Київ, Україна)**

ЕКОЛОГІЯ СУЧАСНОСТІ ПІД ВПЛИВОМ СОНЯЧНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ

Вступ. Однією з найактуальніших проблем великих міст і промислових зон є проблема екологічного забруднення. Використання нетрадиційних та відновлюваних джерел енергії, до яких належать сонячні електричні установки, частково вирішують цю проблему. Але для того, щоб розібратись в ступені ефективності цієї галузі енергетики в цілому, потрібно провести ряд досліджень.

Сонце є головним первинним джерелом альтернативної енергетики. Воно має величезні розміри – діаметр 1392 тис. км та масу $2 \cdot 10^{30}$ кг. Відстань від Землі до Сонця складає 150 млн. км [1]. Сонячна енергія керує кліматом та погодою на Землі і в повній мірі впливає на життя людей. Її кількість, що за тиждень потрапляє на поверхню Землі, перевищує кількість енергії від світових запасів нафти, газу та вугілля. Людство завжди використовувало енергію Сонця, але створення першої високоефективної сонячної батареї датується тільки 1970 роком [2].

Використання традиційних джерел енергії дуже шкідливо впливає на екологічний стан планети та має обмеженість ресурсів. Найперспективнішим методом вирішення цієї проблеми є альтернативна енергетика, а сонячна енергетика, в свою чергу, найбільш динамічно розвивається у цій галузі.

У статті розглядається доцільність використання сонячної енергетики, її економічні та екологічні аспекти.

Метою роботи є аналіз сонячної енергетики в цілому, дослідження перспектив розвитку цієї галузі, огляд переваг та недоліків.

Викладення основного матеріалу. Розвиток сонячної енергетики на території України є не тільки дуже перспективним, а й цілком можливим з географічної точки зору, бо річне надходження сонячного випромінювання перебуває на одному рівні з країнами, які активно використовують сьогодні сонячні колектори (Швеція, Німеччина, США тощо). Територія України повністю придатна для розвитку цієї галузі, але найбільш перспективними регіонами країни є Кримський півострів та степова зона [3]. У цих місцях кількість сонячного випромінювання на одиницю площі є найбільшою.

Відомі наступні способи отримання енергії за рахунок сонячного випромінювання [4]:

- Отримання електроенергії за допомогою фотоелементів;
- Перетворення сонячної енергії в електричну за допомогою теплових машин:
- парові машини (поршневі або турбінні), що використовують водяну пару, вуглекислий газ, пропан-бутан, фреони;
- двигун Стірлінга і тощо.
- Геліотермальна енергетика - перетворення сонячної енергії в теплову за рахунок нагрівання поверхні, що поглинає сонячні промені;
- Сонячні аеростатні електростанції (генерація водяної пари всередині балона аеростата за рахунок нагрівання сонячним випромінюванням поверхні аеростата, покритої селективно-поглинаючим покриттям).

Найбільш ефективним методом вважається безпосереднє перетворення випромінювання на електричну енергію за допомогою сонячних батарей. Сонячна батарея - це електрична установка, що генерує постійний струм та складається з орієнтованих за сонцем сонячних модулів, які мають спільну несучу конструкцію [5].

Саме ці батареї можуть шкідливо впливати на здоров'я людини та екологічну ситуацію у місцях виробництва та використання. У процесі виготовлення застосовується свинець та кадмій.

Професор кафедри громадського та екологічного інжинірингу Університету Теннессі Крис Черрі переконаний в тому, що сонячні панелі небезпечні. Так, наприклад, в Індії та Китаї щорічно в навколишнє середовище потрапляє 2,4 млн. тон свинцю, що використовується в акумуляторній промисловості [6]. А потужності цих виробництв тільки зростають із розвитком сонячної енергетики. Розумним вирішенням цієї проблеми буде впровадження новітніх технологій у системи зберігання електричної енергії.

Проблемою сонячних батарей також є кадмій, що входить до складу деяких типів фотоелементів, процес утилізації якого стоїть під великим сумнівом. Це питання не має поки що з екологічної точки зору прийнятного вирішення, але такі елементи мають незначне поширення, і з'єднанням кадмію у сучасному виробництві вже знайдено заміну [4].

Також треба звернути увагу на те, що сонячна електростанція потребує великої кількості води для охолодження, а в засушливих регіонах, в котрих вони переважно і будуються, водних ресурсів небагато. Шляхом вирішення цього питання може бути використання сухого охолодження, яке потребує на 90% менше води, у порівнянні з традиційним мокрим. Але у даний час воно є значно дорожчим, що знижує ефективність станції [7].

Цікава думка про шкоду сонячної енергетики була висловлена ученим Уільямом Каттоном. За його словами, тільки 0,1 % сонячної енергії, що досягає поверхні Землі, поглинається рослинами і запасується в органічних молекулах. Це не означає, що залишкові 99,9 % представляють собою величезний ресурс, призначений для вільної експлуатації людиною. Може бути небезпечним використання навіть додаткових 0,1 %. Різниця між вільними 99,9 % і

99,8 % на перший погляд незначна, але її вплив на енергетичну систему біосфери можна порівняти з впливом всієї маси організмів. Таким чином, для біосфери планети різниця між 99,9 % і 99,8 % може бути дійсно колосальною [8].

Сонячна енергетика має величезний потенціал та наступні переваги, що зумовлюють високі темпи її розвитку [9]:

- Сонце – це дійсно невичерпне джерело енергії;
- Відсутність дефіциту сировини;
- Сонячні батареї безшумні і стаціонарні;
- Можливість дуже широкого географічного розповсюдження сонячних електростанцій;
- Відсутність викидів двоокису вуглецю та інших газів при виготовленні енергії.

Саме ці переваги і є визначальними у динамічному розвитку сонячної енергетики як у світі, так і на території України.

Але звичайно є і недоліки:

- Висока первісна вартість сонячних батарей;
- Неможливість використання у холодних країнах через брак сонячного світла;
- Недосконалість виробництва та подальшої утилізації сонячних батарей, що може призвести до забруднення навколишнього середовища;
- Неможливість цілодобового прямого використання.

Висновки. Виходячи з низки проаналізованих факторів, можемо сказати, що впровадження сонячної енергетики є дуже перспективною та сучасною галуззю, яка має своє місце у більшості країн світу. Треба приділити значну увагу ряду недоліків, що присутні при виготовленні та утилізації сонячних батарей. Новітні технології дозволяють це вирішити, і тоді сонячна енергетика буде розвиватися ще більшими темпами і остаточно стане чистим, безпечним та екологічним видом електропостачання.

Література:

1. Лосюк Ю. А., Кузьмич В. В. Нетрадиционные источники энергии – М. н.: УП «Технопринт», 2005. – 234с.
2. <http://www.solarbat.info>
3. <http://wikipedia.org>
4. <http://www.patriot-nrg.ua>
5. Олійник Я.Б., Шищенко П.Г., Гавриленко О.П. Основи екології – видавництво «Знання», 2012. – 558с.
6. <http://www.vredno.com.ua>
7. <http://ria.ru>
8. William R. Catton, Jr. Overshoot: The Ecological Basis of Revolutionary Change. 1980 by Board of Trustees of the University of Illinois
9. <http://affiliate-solar-energy.prositeslab.com>

Науковий керівник:

кандидат технічних наук, доцент Калінчик Василь Прокопович.

Світлана Совгіра, Ганна Гончаренко
(Умань, Україна)

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВОДОЙМ КОМПЛЕКСНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Водосховища є штучно створеними об'єктами для індивідуального або комплексного використання водних ресурсів річок, включаючи і розвиток рибного господарства. Більшість водосховищ утворюються в результаті перегороджування рівнинних, гірських річок або річок, що витікають з озер, шляхом будівництва на них гідротехнічних споруд – дамб, гребель, за рахунок яких на ділянці річки утворюється підпір та піднімається рівень води. Вода виходить із берегів річок і заливає прилеглу до їх території площу, утворюючи нову акваторію. В результаті чого утворюються водойми до сотень тисяч гектарів за площею, об'ємом води – десятків кубічних кілометрів. Розмір акваторії й об'єм водосховищ визначається рельєфом його ложа і висотою підпору води.

Водосховища мають багато спільних ознак, хоча регіональні фізико-хімічні та природно-кліматичні особливості впливають на відповідні параметри води, зумовлюючи достатню індивідуальність цих водойм. Приділяючи велику увагу специфіці водосховищ у зв'язку з рибогосподарським використанням, науковцями-практиками А. Авакян, А. Ісаєвим, Є. Карповою, Л. Зимбалевською, Ю. Пилипенком, П. Сухойван, І. Шерманом, М. Черногоренко здійснено їх рибогосподарську класифікацію на основі природної родючості, зональних аспектів та господарських критеріїв у прогнозуванні експлуатаційних показників, для визначення доцільності та попередньої оцінки ефективності вирощування риби для водосховищ комплексного призначення [1; 2; 3; 5; 6]. Результати відображені у табл. 1.

Таблиця 1

Рибогосподарська класифікація водосховищ за зонами України та технологічними характеристиками

Зона	Клас	Промислове повернення, %	Інтродукція, тис. шт./га	Виплов тис.шт./га	Приріст маси індивід., г	Рибопродукція кг/га	Витрати рибо посадкового матеріалу, шт./т
Полісся	I	40	3,0	1,2	400	480	6250
	II	30	3,0	0,9	400	360	8300
	III	20	3,0	0,6	400	240	12500

Лісостеп	I	40	4,0	1,6	450	720	5500
	II	30	4,0	1,2	450	510	7400
	III	20	4,0	0,8	450	360	11000
Степ	I	40	5,0	2,0	500	1000	5000
	II	30	5,0	1,5	500	750	7000
	III	20	5,0	1,0	500	500	10000

Індивідуальний приріст маси риби може коливатися під впливом маси зарибку, специфіки водойм і розвитку природної кормової бази.

За гідрологічними, хімічними і біологічними параметрами пристосовані для рибицтва водойми комплексного призначення докорінно відрізняються від класичних нагульних рибоводних ставків, тому на них необхідно застосовувати спеціальну технологію рибицтва. Умовно за способом накопичення і можливістю скидання води водойми комплексного призначення поділяються на чотири категорії: яружно-балкові, кар'єрно-улоговинні наливні, заплавно-лагунні мілководні, руслові проточні. За розмірами водойми поділяються на три групи: малі – до 50 га, середні – від 50 до 300 га і великі – від 300 до 1000 га.

Яружно-балкові водойми наповнюються талими або дощовими водами, мають одну греблю, на якій здійснюється маркування максимальної глибини. Завдяки природному перепаду рівнів води – від 2-3 до 8-10 м стає можливим повне скидання води та вилов риби через рибовловлювачі. У таких водоймах спостерігається шаруватість води за температурою і киснем. Ложе водойми не сплановано, берега заростають чагарником. Кормова база в гірських і передгірських зонах незначна, в рівнинних – може бути високою.

Мінералізація в зонах іригації перевищує норму, звичайно прийняту для нагульних ставків, що дозволяє вирощувати і соноводних риб. Ця категорія водойм найбільш перспективна для освоєння, оскільки не вимагає витрат на меліорацію ложа та організацію промислу. Їх площа зазвичай до 50, рідше – до 300 га. Серед риб (природних мешканців водойм) домінують дрібні форми: піскарі, плитка та ін; молюски рідкісні. Рибопродуктивність в гірських і пустельних зонах до 2-4, в інших регіонах – до 6-8 ц/га.

Кар'єрно-улоговинні наливні водойми наповнюються як ґрунтовими водами, так і за рахунок надходження каналами та іншими шляхами і можуть бути створені на торфовищах, в покинутих кам'янистих і піщаних кар'єрах. Гребель вони не мають, їх максимальна глибина в ярах від 8-10 до 15 м; берега обривисті. Природного стоку води немає. Шари води мають різну температуру через підземні джерела. Нижній шар води через непроточність прогрівається дуже повільно. Тому частіше відзначається постійна температура у дна в межах 8-100°C. У торф'яних кар'єрах зустрічаються плаваючі островки (сплавини, кореневища дерев), вода має кисле середовище (рН – менше 7), що стримує нерест корошових риб, а в кам'янисто-піщаних кар'єрах рН більше 7, (кормова база недостатня). У торф'яних кар'єрах найчастіше зовсім не відбувається інтенсивного розвитку фітопланктону. Переважають лин, золотий карась, ротан, рідше щука. У кам'янисто-піщаних кар'єрах – піскар, окунь, щука, сом, сріблястий карась. Оптимальна площа торф'яних кар'єрів складає 50-300 га, кам'янисто-піщаних – не більше 50, рідше досягає 300 га, а рибопродуктивність тих і інших в середньому не перевищує 2-3 ц/га.

Заплавно-лагунні мілководні водойми побудовані на заплавах та інших природних зниженнях суші. Наповнюються такі водойми – при з'єднанні з морем, лимани – затопленням морською або прісною водою. Заповнення також може бути за рахунок іригаційних скидних і артезіанських вод. Максимальна глибина – 2-3 м, ложе – полого, рівне. Природний стік відсутній, за винятком водойм, розміщених вище рівня моря; не спостерігається шаруватість вод за температурою і киснем. Такі водойми можуть прогріватися до дна і бути непроточними.

Мілководні водойми за якістю води поділяються на прісні і солоні. У водоймах з досить значним вмістом солі зазвичай домінують не більше 3-5 видів риб – колюшки, рідше – кефаль, а в прісноводних – плитка, краснопінка, щука, окунь, лин, бички тощо. Кормова база в мілководних водоймах може забезпечувати отримання 8-10 ц/га риби. З кормових організмів переважають нектобентосні форми – гаммаріди, мізиди, а також черв'яки і личинки хірономід. Такі водойми можуть повністю заростати як зануреною м'якою рослинністю (рдесті, уруть, хара), так і жорсткою (очерет, рогоз тощо). Цвітіння води в них – звичайне явище. Прісні мілководні водойми можна зарибнювати коропом, товстолобиком, сомом, а соноводні – кефаллю, смугастим окунем, осетровими. Площа таких водойм становить від 50-300 до 1000 га і більше, рибопродуктивність – від 2-3 до 10 ц/га.

Руслові проточні водойми будуються на річках і малих річках за рахунок підпору річки в зручному ландшафтному місці і наповнюються водою постійно. Береги бувають пологі і обривисті, але, як правило, є одне мілководдя у верхів'ї водойми. Можливість повного або навіть часткового скидання води відсутня. Шаруватість вод за температурою і киснем завдяки постійному водообміну не спостерігається. Кормова база дещо багатша, але постійна присутність в водоймі місцевих риб (окуня, щуки, плитки, карасів та ін.) сприяє виникненню харчової конкуренції з об'єктами, що розводяться у ній. Руслові проточні водойми використовуються в рибицтві, рибопродуктивність їх коливається від 0,5 до 2-6 ц/га. Величина рибопродукції відповідно до конкретних класів досягається за рахунок природних продуктивних процесів у водоймах, часткового використання мінеральних та органічних добрив, отриманого видового складу компонентів полікультури риб і стандартного рибопосадкового матеріалу. Виконання цих вимог забезпечує ефективне використання кормових ресурсів і дає змогу одержувати товарну продукцію практично без застосування штучних кормів. Очевидно, що фактичні показники рибицтва будуть дещо відхилятися від пропонованої моделі. Це зумовлено індивідуальністю водойм і рівнем культури їх експлуатації.

До I-III класів Ю. Мартазин та інші відносять водойми, фізико-хімічні параметри середовища яких відповідають нормативним вимогам тепловодних товарно-ставкових господарств, що використовують у виробництві полікультуру коропа і рослиноїдних риб [4, с. 98].

Розвиток кормових гідробіонтів та площа активного вилову риб у розглянутих класах водойм є різною (табл. 2).

Таблиця 2

Середні багаторічні показники сезонної біомаси кормових гідробіонтів і виловлюваності малих водосховищ комплексного призначення

Зона	Клас	Середньосезонна біомаса кормових гідробіонтів			Площа активного лову
		Фітопланктон, г/ м ³	Зоопланктон, г/ м ³	Зообентос, г/ м ²	
Полісся	I	26.0	10.0	10.0	100
	II	15.0	7.0	8.0	75
	III	8.0	5.0	6.0	50
Лісостеп	I	35.0	6.0	8.0	100
	II	18.0	4.0	6.0	75
	III	9.0	3.0	4.0	50
Степ	I	55.0	5.0	3.0	100
	II	27.0	1.5	1.5	75
	III	10.0	1.0	1.0	50

Водосховища I класу мають відмінно сплановане ложе, що дає змогу застосувати активні знаряддя лову (неводи) на 100 % їх площі. Водойми II класу характеризуються непоганою підготовкою ложа. Активні знаряддя лову (неводи) можна застосувати на 75 % їх площі. У водоймах III класу підготовка ложа задовільна, а можливість застосування активних знарядь лову (неводів) становить 50 % їх площі.

Для раціонального використання кормових ресурсів водосховищ відповідно до класифікації та зональності необхідно забезпечити динамічне цілеспрямоване формування іхтіофауни. Водосховища, Ю. Пилипенко, В. Рілов, І. Шерман розглядають як перспективну базу, раціональне використання якої доцільне за умови попереднього здійснення меліоративних заходів, що сприятимуть досягненню промислового повернення згідно з рівнем величин відповідних класів [5; 7].

Розглянуті нами водосховища комплексного призначення для ефективного вирощування риби, утворені в результаті будівництва на них гідротехнічних споруд – дамб, гребель і мають розміри до сотень тисяч гектарів за площею, об'ємом води – десятків кубічних кілометрів. У зв'язку з рибогосподарським використанням здійснено їх класифікацію на основі природної родючості, зональних аспектів та господарських критеріїв у прогнозуванні експлуатаційних показників, для визначення доцільності та попередньої оцінки ефективності вирощування риби. Встановлено, що розвиток кормових гідробіонтів та площа активного вилову риб у розглянутих класах водойм є різною.

Література:

1. Авакян А. Б. Водохранилища и окружающая среда (Народохозяйственное значение водохранилищ и их воздействие на окружающую среду). – М. : Знание, 1982. – 48 с.
2. Беспозвоночные и рыбы Днепра и его водохранилищ / Зимбалева Л.Н., Сухойван П.Г., Черногоренко М.И. и др. – К. : Наук. думка, 1989. – 248 с.
3. Исаев А. И. Рыбное хозяйство водохранилищ / Исаев А.И., Карпова Е.И. / Справочник – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Агропромиздат, 1989. – 255 с.
4. Мартазин Ю. М. Специфика водохранилищ и их формирование / Мартазин Ю.М., Богословский Б.Б., Мацкевич И.К. – М., 1977. – 158 с.
5. Пилипенко Ю. В. Екологія малих водосховищ степу України. – Херсон : Олді-плюс, 2007. – 303 с.
6. Шерман І. М. Ресурсозберігаюча технологія вирощування риби у малих водосховищах. – Миколаїв : МП «Возможности Киммерии», 1996. – 42 с.
7. Шерман І. М. Технологія виробництва продукції рибництва / Шерман І.М., Рілов В.Г. – К. : Вища освіта, 2005. – 351 с.

СЕКЦІЯ: МИСТЕЦТВО

Ірина Волкова
(Київ, Україна)

ПІСЕННИЙ СКАРБ ДЛЯ ПОКОЛІНЬ

Виховання потребує особливої організації спілкування молоді з сучасною музичною культурою, і воно виходить далеко за рамки загальноосвітнього процесу. Це особливо актуально сьогодні, коли проблеми виховання учнівської молоді, її соціальної адаптованості набувають особливого значення у зв'язку з формуванням соціально відповідальної та естетично вихованої особистості. Виховна криза ще більше загострюється наявністю суперечностей між процесом самовиховання особистості і системою авторитарних впливів, націлених на єдині стандарти; потребами творчого розвитку і зниженням загальної культури молоді; наявністю у неї інтелектуальних потенцій та їх незатребуваністю суспільством; необхідністю створення інноваційної школи, яка має бути осередком розвитку демократії, особистісної свободи і відповідальності, діалогу і співробітництва, та консерватизмом змісту традиційних форм і методів виховання. Вирішити виокремлені протиріччя можливо, осмислюючи педагогічний феномен музично-естетичного виховання, що має орієнтувати на формування творчої соціально цінної особистості.

На даному етапі очевидним є зростання впливу популярного естрадного музичного мистецтва на особистість, зокрема, на її естетичну свідомість, емоційно-почуттєву сферу, творчий потенціал, адже, як свідчать соціологічні дослідження в цій галузі А.Г.Болгарського, Б.А.Бриліна, В.І.Дряпкі, І.Я.Климук, О.М.Семашка, саме сучасна популярна естрадна музика, випереджаючи інші види музичного мистецтва, стає пануючою формою дозвілля учнів старшого шкільного віку, їх самовияву у молодіжному середовищі.

Сучасна популярна естрадна музика безпосередньо впливає на становлення й розвиток світоглядних, ціннісно-орієнтаційних, соціально-культурних позицій юнацтва у сфері його життєдіяльності; вона є найпопулярнішим і найдоступнішим засобом музично-естетичного виховання старшокласників і має найбільш високий рейтинг серед учнівської молоді, оскільки демократичний характер її функціонування в молодіжному середовищі актуалізує і визначає розвиток естетичної сфери молодого людини, особливо в період ранньої юності.

Звичайно, молодому поколінню потрібно пропонувати слухати кращі зразки популярної вокальної музики, серед яких вагоме місце посідає творчість Володимира Івасюка. Композитор водночас є сучасником і легендою, його творчість на сьогодні досі не осмислена до кінця.

Імпульс новаторства, який на початку 70-х років несли хіти «Червона рута», «Водограй», «Я піду в далекі гори» та інші, заряджав енергією багатьох артистів-початківців. Його пісні не кликали на барикади, але вони давали кожному набагато більше, ніж співалося, — пробуджували те, що спало в людських душах роками, десятиліттями: почуття гідності. Мелодика Володимира Івасюка на десятиліття скерувала розвиток української пісні. Не є перебільшенням, що саме Івасюк - композитор створив ґрунт, на якому виросли відомі постаті і ансамблі, такі, як Василь Зінкевич, Софія Ротару, Назарій Яремчук, «Смерічка» і «Червона Рута». Володимир Івасюк створив понад 100 оригінальних пісень, приблизно стільки ж обробок народних пісень, музичний супровід до двох театральних вистав, дві кантати, поліфонічну сюїту, вісім п'єс для фортепіано і скрипки, варіації для камерного оркестру.

В основі творчого методу Івасюка — розкріпачення пісні, визволення її від штамів і закостенілості з одночасним впровадженням наймодернішого інструментарію. Донині його аранжування народних мелодій сприймаються революційно. Цей метод застосовували не лише численні ВІА 80-х. Ним користуються нинішні популярні рок - команди — «Гайдамаки», «Мандри», «Гуцул Каліпсо», «Кобза оригінал», «Плач Єремії», «Кому Вниз» та інші.

У чому ж секрет колосальної привабливості пісень? Окрім досконалої форми і мелодійності, твори Івасюка несли в собі абсолютно новий модерний дискурс, певний вимір універсальності, коли однаково доречно ті мелодії сприймалися і під гітару в компанії друзів, і під оркестр у великому залі. Володя вельми шанував своїх ровесників — гурт «Beatls». У них він знаходив те, чого прагнув сам — поєднання простоти, глибини і виразності. Нині однією з провідних тенденцій є синтез автентичної етнокультури і сучасних ритмів. Але ще на початку 70-х фундатором цього підходу виступив саме Івасюк. Тоді на питання «Що вас приваблює у народній пісні?» від відповідав: «Все - і текст, і мелодія. Кожна пісня — це перлина. І я не розумію, як можна вважати себе музикантом або просто культурною людиною і не знати українського фольклору. Мрію стати композитором, тому вибираву все прекрасне, створене народом, щоб мати в душі якусь основу для своїх творів. Без народного ґрунту я - ніщо. Для мене український фольклор — підручник, написаний геніальним автором». Нова музична естетика, запропонована Івасюком, базувалася не на стилізаціях під фольклор, а на проникненні вглиб народного музичного мислення. Його цікавили не цитати з фольклору, а самий метод створення гармонії і мелодії. Він вловлював пульс сучасності, контекст модерної музики. Тому і сьогодні Івасюк лишається актуальним. У 2002-му один з грандів української рок - музики Тарас Чубай видав альбом «Наш Івасюк», що містив 12 найвідоміших хітів композитора. Альбом мав неабиякий успіх, перевидавався кілька разів. Окрім «Плачу Єремії», твори Івасюка фігурують у плів - листах «Мертвого півня», «Кому Вниз», «Океану Ельзи», «Кобзи», співачок Ані Лорак, Таї Повалій та інших. Матеріал Івасюка рівною мірою приваблює і рокерів, і попсовиків, і послідовників класичної естради — чим не свідчення універсальності? І ті, і ті вбачають в його творах певний еталон Якості, він не підвладний примхам часу. У Чернівцях регулярно відбувається міжнародний фестиваль-конкурс імені Володимира Івасюка, започаткований Миколою Мозговим. Там змагаються юні виконавці з України, Росії, Білорусі, Польщі, Середньої Азії, Грузії, з європейських країн. Головна умова конкурсу — найкраще виконання пісень Івасюка — і тут його твори виконують роль еталону.

Ось як про нього висловлюються і згадують українські співаки:

Василь Зінкевич:

— Щодо нинішньої розмови про Володимира Івасюка і його музику — ці поняття нерозривні, вони поєднані настільки органічно і міцно, як тільки можуть жити в єдності в серцях людських творчість художника і сама його постать — це не реставрація призабутої пам'ятки, не штучне возвелення за життя неувінчаного лаврами композитора, а річ цілком природна і закономірна. Тому що Івасюк і його музика живуть серед нас. От тільки слів тих добрих і щирих, що проростали із сердець наших назовні після кожної його пісні, говорили ми Володі за життя все-таки мало. І тепер ми мусимо спокутувати це.[1]

Андрій Середа («Кому Вниз»):

– Івасюк вплинув на мій світогляд і на свідомість тих людей, в яких я вчився. Моє ставлення є традиційним з точки зору українця. Власне ті виконавці, які співали його пісні є людьми поважними. Хочу наголосити, що творчість Івасюка – явище не вузьконаціональне. Дуже багато артистів за межами України зверталися й продовжують звертатися до нього. Навіть ті артисти, що належать до так званої традиційної української естради, незалежно від її примітивізації, дуже шанобливо ставляться до Івасюка. Щодо мене, я думаю – творчість Івасюка є чистим джерелом і невичерпним. [1]

Софія Ротару:

– Володимир Івасюк був одержимий піснею. Він був глибоко переконаний, що наш світ створений для того, аби в ньому лунала музика добра, миру, злагоди між людьми. Він знав, що без тієї одержимості нічого значущого не звершити у мистецтві, як і в будь-якій галузі людської діяльності. «Крило стає крилом тільки під час лету» – це був афоризм, який він часто повторював... Секрет його успіху в тому, що він не йшов до людей з підробленими почуттями, в його творах відсутній солоденький сентименталізм, кожен ноту і кожен такт Володимир Івасюк збагачував щирістю свого чистого серця. Він намагався зазирнути в душу свого сучасника і передати всю складність його внутрішнього світу. Композитор любив свою роботу до самозабуття. Та любов відчутна в його піснях, романсах, баладах. Увесь його доробок, залишений нам у спадок, був не короточасним спалахом, а великою творчістю, що відбувалася в болісних роздумах, довготривалих пошуках і сумнівах. [1]

Марійка Бурмака:

– Взагалі складно говорити про класиків, тому що вони – частина історії, вони – як портрет на стіні. Володимир Івасюк – то людина, яка перевернула світ української естради. Його головна заслуга в тому, що він повністю змінив ставлення до України, її культури з боку наших сусідів. Змнив кардинально. Згадаймо – шлягери чернівецького композитора співав увесь Союз тодішній. Щодо мене, він, безумовно, вплинув на мій внутрішній розвиток. Його пісні я сприймала як народну музику, лише пізніше дізналася, що «Водограй» та «Червону руту» написав наш сучасник. [1]

Володимир Івасюк – класик, реформатор, поет-пісняр. Як бачимо, його творчість зворушує і не залишає байдужими людей різних поколінь, співаків та музикантів різних напрямів і стилів.

Твори «Червона рута», «Я піду в далекі гори», «Відлуння твоїх кроків», «У долі своя весна», «Я ще не все тобі сказав», «Світ без тебе», «Любов цвіте один раз» не могли бути написані людиною з байдужим серцем...[1]

Про пісенну творчість В. Івасюка його вчитель у Львівській консерваторії Лешек Мазепа сказав: « ... Пісні Володимира Івасюка — це яскравий слід і барвистий, самобутній візерунок в чудовій вишиванці національної пісенної історії української музики...».

У чому ж полягає роль В. Івасюка в розвитку української естрадної пісні?

Уже кілька десятиліть звучать на теренах України та за її межами його пісні. Саме з імені В. Івасюка починається відлік сучасної української естрадної пісні.

Володимира Івасюка називають « орфеєм синіх гір». [1]

Він назавжди увійшов в історію українського мистецтва та історію України, як світлий вісник нездоланної весни, духовного пробудження, воскресіння. Його знакова для України постать височить символом незламної мужності, беззастережної щирості та високого професійного обов'язку митця перед своїм народом. [2, с.30]

Володимир мав світлоносну вдачу. Сонячність його натури підкреслювали батьки, рідні, друзі, всі, хто зблизька спілкувався з ним. Попри коротке й трагічно обірване життя, В. Івасюк встиг чимало зробити для української культури, широко маніфестувати у світі сучасну національну пісню. Його творчість на практиці відкинула “тезу” про вторинність і провінційність української культури. Адже «Червону руту» та інші пісні знали й співали і наспівували на всіх континентах. В історії української естради Володимир Івасюк залишається початком, основою й разом з тим своєрідним горизонтом-мірилом, до якого належить тяжіти сьогоденній українській естрадній практиці. [1]

Дуже важливо знайомити підрастаюче покоління з творами відданого патріота рідної землі та народного фольклору. Щирість, сердечність та професійна майстерність вершинних зразків пісенної творчості Івасюка неодмінно буде позитивно впливати на музично-естетичне виховання та творчий розвиток особистості.

Література:

1. <http://www.ivasyuk.org.ua>
2. Володимир Івасюк (1949-1979): видатний український композитор // Буковина. Імена славних сучасників: довід.-біогр. видання / авт. - упоряд. Н. Струк, О. Матвійчук. - К., 2004.- С. 219; К., 2006.- С.30-31.
3. Івасюк Володимир // Мистецтво України: біогр. довідник / за ред. А.Кудрицького. - К., 1997.- С. 272.
4. Івасюк Володимир // Митці України: енцикл. довідник / упоряд. М.Лабінський, В.Мурза; за ред. А.Кудрицького.- К., 1997.- С. 274-275.

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук, Мережка Юлія Валеріївна.

Наталья Вычегжанина
(Киев, Украина)

СВЯЗЬ С ПРИРОДОЙ КАК ПРИНЦИП И КРИТЕРИЙ ЭКОЛОГИЧНОСТИ ОФИСНОГО ПРОСТРАНСТВА

В современном мире все большую актуальность приобретает экологическое проектирования и использование экологических принципов в организации пространства, в частности офисного. Актуальность экологического аспекта в проектировании предметно-пространственной среды является следствием экологической ситуации в мире, в городской среде и влияния экологических условий на здоровье человека и его трудоспособность. Деловая деятельность, а именно работа в офисе, во многом зависит от экологического состояния офисной среды. Работа в офисе, обработка информации требует от человека высокого уровня сосредоточенности и внимательности. В последнее время главным составляющим офисной работы и в целом деловой деятельности является

интеллектуальная работа, которая часто требует творческого, нестандартного подхода.

Современными учеными доказано что атмосфера, микроклимат в офисе значительно влияют на работоспособность, способность анализировать информацию, генерировать новые идеи. Самые большие проблемами офисного пространства - это экологические показатели. Качество воздушной среды, а именно температура и влажность, насыщенность аэроионами, биохимический состав, вентиляция, электромагнитные излучения – показатели, которые непосредственно влияют на человека в условиях закрытого офисного пространства. Кроме того офисная искусственная среда с закрытыми, мало освещаемыми дневным светом помещениями, в которых много не естественных для человеческого глаза и организма предметов, форм, не является природным и гармоничным окружением человека.

Одной из главных потребностей человека является его связь и единение с природой. Связь с природой оказывает существенное влияние на способность работать, генерировать новые идеи, совершенствоваться, достигать результатов. Внесение природной составляющей в организацию рабочих пространств жизненно необходимо. Результаты действий направленных на побуждение стремления работников к природе и их потребности в единении с ней способствуют существенному росту экономических показателей компании, активности и творческому походу работников.

Природный мир и его формы часто использовались великими учеными, архитекторами и дизайнерами в качестве главного источника вдохновения, в трудах и исследованиях, в которых, природные формы и законы выступали прототипами их проектов и открытий. Этот эффект основан на принципах “биофилии” - свойстве личности, ориентированном на любовь к живому и на созидание. Это свойство заложено в психологии человека и следовательно активизация и стимулирование этого свойства увеличивает способность работника к творческому подходу в работе, усилению внимательности и сосредоточенности. Реализация этого принципа происходит через отражение природного мира в офисном пространстве. Использование растительного мира, фитоценозное освоение пространства и всех поверхностей, т.е. адаптивность пространства для существования живой природы, отображение в интерьере и конструкциях помещения линий и форм, взятых из природного окружающего мира, использование экологически безопасных, природных материалов, текстур и фактур – это основные экологические приемы организации пространства.

Экологический подход в проектировании и организации офисного пространства рассматривает предметно-пространственную среду и в целом здание, как часть экосистемы, в их природном и гармоническом синтезе с живой природой. [1, с.7] Экологический подход - это стремление отобразить природную среду в местах повседневного пребывания человека. Его целью есть единение человека с природой в аспектах двух стороннего взаимодействия природы и человека, стабилизация отношений человека и экосистемы. Объектом приложения методов экологического подхода может быть как природа, опосредованно влияющая на человека, так и сам человек, его социальные, культурные и психологические потребности в их связи с экологической проблематикой. [6, с. 5]. Пространство, в котором находится человек, в большей степени демонстрирует единство человека с окружающей средой и соответствует понятию экологии взаимодействие субъекта и окружения. Задачами является обеспечение экологической чистоты конструкционных и отделочных материалов, экологичности процессов производства и потребления с учетом проблемы утилизации отходов и состояния предметной среды разных сфер жизнедеятельности людей [4, С. 27].

Экологический подход в проектировании предметного пространства имеет в своем основании экологию человека и валеологию – науку о здоровье, так как одной из важнейших задач этого подхода является создание здоровой предметно-пространственной среды, непосредственно влияющей на качество среды, здоровье, развитие способностей, психофизический комфорт человека. Здоровье человека оценивается на трех уровнях: физического, психологического и социального благополучия. На физическое здоровье человека влияют санитарно-гигиенические условия. Средства организации предметно-пространственной среды призваны компенсировать вредные воздействия окружения на человека и создание физического комфорта на элементарном физическом уровне. Психическое здоровье человека связано с физическим и социальным уровнями организации среды. Основой создания психологического комфорта есть чистота, благоприятная и дружелюбная атмосфера, которые дополняются соответствующими средствами визуального, художественно-эстетического воздействия.

С точки зрения экологии человека можно выделить несколько качеств и принципов экологичности пространства [2]: плотность (количество человек на единицу площади), пространственный ресурс (чистое пространство, оставленное для человека и элементов природы, соответствует идее нормативности, экономии, разумной достаточности), комфортность (обеспечение благополучия человека на физическом, психологическом и социальном уровнях), уникальность (феноменологичности, уместности формы пространства в планировочном, визуальном, социально-психологическом, функциональном, знаково-символическом контекстах), целостность и единство (эргономичность, антропоморфность, соразмерность человеку, органичное взаимодействие и согласованность человека и пространства, создающих психофизиологический комфорт), энергоинформационный баланс (физическое и психологическое равновесие, гармония человека и его окружения) и экологичность (связь с природой, характеризующаяся возможностью контакта человека и естественного пространства).

Связь с природой, как принцип и критерий экологичности является основополагающим, так как способствует уменьшению негативного воздействия недостаточной реализации остальных принципов и критериев. Обеспечение связи и единении с природой реализуется возможностью контакта человека с естественным пространством, природными элементами. Эта связь может происходить на трех уровнях: физическом, визуальном, психологическом. Её качество обеспечивается наличием естественных, искусственных или виртуальных природных форм. Связь с природой, как принцип экологичности пространства, можно достичь следующими приемами: введение в искусственную среду природных и артеприродных форм, архофитомелиоративные мероприятия; применение формально-композиционных средств – формы, цвета, света, пластика; пространственное моделирование природных пространств, форм, пейзажей, панорам; создание образных семантических полей в пространстве на основе трансформации архетипических природных образов методами замещения (подобия, ассоциации и метафоры).

Эти приемы направлены на формирование у человека чувства уместности, естественности, единства и гармонии с окружением; на экологическую адаптацию и гармонизацию форм, учет особенностей функционального процесса, анализ пространства с позиции человеческого фактора (плотность, ресурсность, интенсивности

использования, процента природного пространства и антропопространства). При применении этих приемов важна оценка пространства с точки зрения визуальной уместности, гармонии восприятия: фиксация условий восприятия, выявление визуальных точек, зон, панорам, следствием чего является разработка визуальных сценариев, построение и анализ видеолент, кадрирование пространства. Такой подход к организации предметно-пространственной среды способствует улучшению, развитию и усилению позитивных качеств среды на физическом, психологическом и социальном уровнях и формированию среды положительной экологической направленности, т.е. среды здоровой, комфортной, развивающей, стимулирующей деятельность. К.Линч писал что «... одна из важнейших и часто игнорируемых функций пространственного окружения - усилить и очеловечить нынешний образ времени» [3, с.164].

Фитоциноз, растения, формирует благоприятный микроклимат, защищает от пыли, загазованности, шума, ионизируют и азонируют воздух, способствует общему оздоровительному, кроме того улучшает эстетический вид вид помещения, благодаря выделению аэроэстимуляторов и фитонцидов. [5, с. 126-127; 1, с. 16]. Исследования доводят, что растения на 30% снижают усталость, улучшают трудоспособность, помогают бороться с стрессорами современной городской среды. Природные элементы, в частности растения могут стать живыми фильтрами, увлажняя и очищая воздух, вырабатывая необходимый для человека кислород, кроме того растительный мир улучшает психо-эмоциональный комфорт.

Литература:

1. Зоколей С. В. Архитектурное проектирование, эксплуатация объектов, их связь с окружающей средой. Пер. с англ.: Никольский М.В., М. Стройиздат. 1984.г. 670 с.
2. Уваров А.В. Экологический дизайн: опыт исследования процессов художественного проектирования: автореф. дис. канд. искусствоведения. – М.: МВХПУ, 2010. – 41 с. 6
3. Медведев В. Ю. Сущность дизайна: учеб. пособие. – СПб.: СПГУТД, 2009. – 110 с.4
4. Иовлев В.И. Архитектурное пространство и экология. – Екатеринбург: Архитектон, 2006. – 298 с. 2
5. Линч К. Совершенная форма в градостроительстве: пер. с англ.– М.: Стройиздат, 1986. – 264 с. 3
6. Передельский, Л.В. Строительная экология : учеб. пособие для студ. вузов / Л.В. Передельский, О.Е. Приходченко . – Ростов-на-Дону : Феникс, 2003 . — 315с. 5

Научный руководитель:

доктор архитектуры, профессор, зав.кафедрой ДАС ХНУСА, В.П. Мироненко.

Алия Жумадиля
(Астана, Казахстан)

ДЕКОРАТИВНЫЕ ПРИЕМЫ ЭТНО-СТИЛЯ В ДИЗАЙНЕ ИНТЕРЬЕРОВ И АРХИТЕКТУРНОЙ СРЕДЕ

Если говорить, о казахском этно-стиле, то он, получил более широкое распространение в последние 10 лет. Чаще всего его используют при проектировании интерьеров общественных зданий, кафе, ресторанов, музеев, государственных учреждений и т.д. Редко используется в чистом виде казахский стиль, в основном это синтез с классическим, хай-теком, арт-деко и т.д. стилями. А также использование отдельных элементов ковров, циновок, баскуров. Или использование натуральных материалов, таких как войлок, шерсть, мех. Также элементы и формы, имеющий, очертания схожие с древними предметами обихода, быта и жилища. Это могут быть национальные низкие столики, сандык с национальным мотивом, двери с тремя сегментами.

Что касается конкретных приемов в интерьере, то необходимо сказать, что предпочтение нужно отдать свободной планировке. Также характерно разделение пространства на зоны мобильными перегородками, ширмами, занавесками, многоуровневыми полами.

Также особое внимание уделяется освещению, которому отводится далеко не последняя роль в этно-стиле. В интерьере оно должно быть неярым, даже несколько таинственным, мерцающим, что создается путем декорирования источника света тканями с примитивным орнаментом натуральных расцветок.

Лучше всего подчеркнет обстановку сдержанная палитра. Часто используется охристые оттенки (бледно-желтые, золотистые, терракотовые и другие), уместны и зеленоватые или темно-коричневые, оливковые и прочие оттенки натуральной умбры, то есть цвета, которые в арсенале художников именуются «землей» [1, 2].

Интерьеру в этническом стиле в наибольшей степени соответствует такая фактура стен, которая имитирует натуральный материал. Пол можно покрыть плиткой под камень или застелить циновками. В интерьере хорошо будут смотреться декоративные комнатные фонтанчики.

Немаловажная деталь мебель, которая должна быть простой и лаконичной. Лак и позолота абсолютно неприемлемы.

А если коснуться именно декора в этно-стиле. Здесь возможны различные варианты, состоящие из национальных ковров, тканей, фигурок из натуральных материалов, которые создадут ощущение единения с природой, атмосферу домашнего тепла и уюта (Рис.1).



Рис.1 а – национальный ковер; б – текеме;
в – тумба с национальными орнаментами; г – национальные статуэтки

Что касается этно-декора и элементов в казахском стиле, то используют национальные коврики: алаша, текеметтер, сырмактар, тускииз. Также для декора может использоваться сандык, национальный сундук расписанный национальными орнаментами, где можно хранить какие-либо предметы, баскуры ленты, на которых вышиты орнаменты с использованием ярких лоскутов и ниток. Шторы или занавески можно украсить узорными лентами - бау или полосками с кистями - шашак бау, придадут интерьеру красочность и нарядность. Для декора можно использовать элементы выполненные из войлока (Рис.2) [3, 4, 5].



Рис.2 а - войлочные казахские кошмы; б – сандык; в – баскуры; г – национальный стол

Но конечно будет интересным сочетанием этно-стиля с каким-либо другим стилем. Использование только отдельных элементов могут также заиграть и приукрасить интерьер, создавая акценты. А также сейчас при создании дизайна широко распространено использование стилизованных элементов. Это те же национальные формы и образы, но стилизованные в сочетании с абстракционизмом, авангардом. В современной архитектурной среде города Астана можно встретить скульптуры и малые формы в стилизованном этно-стиле, образы казахских легенд и эпосов, интерпретированных на современный лад (Рис.3).



Рис.3 Стилизованные скульптуры, Астана

Все эти формы вызывают различные ощущения у людей, вызывая их на различные эмоции, провокации. В зависимости от темперамента человека, и его ощущения будут разные. Одно из главных достоинств этно-стиля использование экологически-чистых природных материалов, которые, зачастую, хранят тепло рук мастера. [6, 7].

Для экстерьеров зданий также характерны какие-либо приемы и элементы, для придания фасаду здания этно-колорита. Это как и декоративная резьба по камню, лепнины с национальными узорами, а также какие-либо формы и многоуровневые фасады. Для экстерьеров зданий лучше использовать художественное освещение, это общее заливающее, силуэтное или контурное освещение. Такое освещение хорошо подчеркнет какие-либо элементы фасада, декор, а также силуэт здания. Приятно будет сочетаться подсветка мягких, теплых оттенков.

С помощью этно-стиля и отдельных элементов и приемов мы можем почувствовать дух народа, его историю, культуру. В настоящее время все чаще люди возвращаются к своей истории, культурному наследию.

Литература:

1. Prorab Этно-стиль [Электронный ресурс]/Свой ремонт – 2011 – Режим доступа: <http://svoi-remont.ru/interiorstyle/69-etno-stil.html>
2. Этно-стиль в интерьере [Электронный ресурс]/Дом мечты – 2011 Режим доступа: <http://www.domechti.ru/etno-stil-v-interere/6561>
3. Есмаханова А. Казахская юрта - национальный образ мира. - Алматы: Didar, 1998. – 80с.
4. Муканов М.С. Казахская юрта. – А-А.: 1981. – 68 с
5. Шаймарданов С. Казахская юрта. – Астана: Ак Бота, 2008. – 56с.
6. Маргулан А.Х. Казахское народное прикладное искусство. – А-А: Онер – Т1, 1986. – 256с.
7. Пономарева Е.С. Цвет в интерьере. – Минск: Высшая школа, 1994. – 187 с.

О ДРЕВНЕЙ ТАНЦЕВАЛЬНОЙ РИТМОПЛАСТИКЕ

Танец древних как экстатический мир телодвижений, зародившийся в эмоциональной атмосфере ритмизированных трудовых действий, был коллективным ритмопластическим действием, ритмомышлением, языком, на котором выражалось чувство жизни как воплощенного ритма, трансом, необходимым для общения с трансцендентными силами. В племенной танцевальной ритмопластике, объединяющей людей чувством всеобщего, достигается целостность обыденного и праздничного, перемежается в синергичном психотелесном действии сопереживание, сотворение и соучастие; Универсум воспринимается как ритмически изменчивая стабильность; обретается чувство всеобщего порядка и единства жизни; в тут же кумулируемом коллективном разуме ("коллективной самости") с объединяющей готовностью мироздание воспринимается как присутствие "всего во всем".

Целью статьи является рассмотрение "человека танцующего", в пространстве племенной культуры, обладающего мифологическим многознанием, синкретическим мышлением и органическим восприятием связи между человеком и Космосом.

Целостность, синкретизм мышления древнего человека, пропитанного, взращенного и освященного обрядами, делали органичным восприятие мировой целостности: реальности мифа как реальности жизни и реальности жизни как реальности мифа. И в этой целостности переплетались сопереживание, сотворение и соучастие, выражаемые посредством некоего общего для всего коллектива языка, на котором говорится о связи между людьми и Космосом. До появления слова как начала, формирующего сознание, таким языком была ритмопластика.

Началом танцевальной культуры можно считать эпоху палеолита. Об этом свидетельствуют сохранившиеся наскальные изображения и рисунки на предметах обихода – находки 25 – 35-тысячелетней давности. В обрядах той поры организованная ритмом пластика тела имела, вероятно, преимущественное значение в магических культовых действиях, в которых принимали непосредственное участие все жители общины. Вся деревня могла впадать в ритмический транс, который психологически способствовал обретению "коллективного разума" и гармонизировал внутренний мир отдельного человека со всей общиной. Обряд по сути своей – это танец, посредством которого, только помогая себе словом (язык речи еще слишком неразвит, но уже богат "язык тела"), архаичный человек, обретая "чувство первосущего", или "чувство всеобщего" и переживая единство с ним, создает упрощенную единую картину мира. Символическая расшифровка изображений первобытного искусства, – пишет Б.А. Рыбаков в "Язычестве древних славян", – привела к гипотезе о понимании древним человеком "всеобщего порядка вещей", о наличии у него космогонических представлений. Он инстинктивно чувствует единство жизни как единство ритма.

С помощью танца (как и посредством одурманивания, опьянения, самоотравления, самокалечения) – действий, направленных извне вовнутрь – древние люди приводили себя в состояния аффектации и перевозбуждения, в которых обреталась вера (иллюзия) в возможность входить в прямое общение с трансцендентными силами. В динамической энергии танца, – пишет Д. Лукач, ссылаясь на А. Гелена, – человек чувствует счастье освобождения, полной раскованности, ощущает себя существом, способным действовать, как дух [2, с.36]. Таковыми ощущали себя, наверное, участники древнегреческих фракийских танцев в честь Диониса, в которых толпа, возбужденная вином, звоном священных тарелок, громом литавр, "манящими к безумию созвучиями флейт", ликующая, бушующая, вдохновенная, пронзительно кричащая, неслась в яростном, бешеном хороводе в черноте ночи при свете факелов. Здесь, – замечает М. Волошин в "Ликах творчества", – "безумие человеко-зверя отличалось буйством и пароксизмом исступления. Древнее зверство, потревоженное в душе человека, выражалось убийствами и человеческими жертвоприношениями... Сумасшедшую обезьяну лечили музыкой и вином. Ей помогли окончательно сойти с ума". В культе Диониса (в сектах и ересях просуществовавшего вплоть до XX века) с его буйными весельями, с неистовством плясок под душераздирающую музыку тамбуринов, флейт, тарелок, барабанов, с истерией и стенаниями вакханов и менад, с вулканическим извержением затаенных в человеке стихийных сил, совершалось освобождение от запретов, благоразумия и умеренности. Аффективность бьет через край уже у приматов, особенно у шимпанзе, но лишь у человека, отмечает Э. Морен в "Утраченной парадигме", она приобретает чрезвычайную интенсивность, караемую, добавим мы, в дантовых (втором-пятом) кругах ада: "И я узнал, что этот круг мучений //Для тех, кого земная плоть звала, //Кто предал разум власти вожделений".

Древние оргии были очистительными обрядами, в них "неистовое возбуждение зверя, требовавшее убийства и крови", канализировалось, отчасти, посредством музыкального ритма в толпу. В финале этого религиозного действия (священнодействия), доведшая себя до высшей степени возбуждения пляска, в "священном безумии" бросалась на жертвенных животных, рвала их на куски, и проглатывала окровавленное мясо сырым. Чрезмерное, искусственно создаваемое дионисическое оргиастическое возбуждение имело религиозный смысл. Считалось, что, приведя себя в экстатическое состояние танцевального трансa, человек может оказаться причастным к божеству и его духам. Божество невидимо присутствует среди своих вдохновенных почитателей, или оно где-то неподалеку, а неистовство праздника должно привлечь его, находящееся вблизи [2, с. 37 – 38]. Танцевальное содержание и религиозный смысл имели также элевсинские мистерии Деметры и Посейдона, панафинеи, посвящавшиеся богине города Афин, римские сатурналии и другие торжества в честь богов. В поздней античности, в оценке Лукиана (120 – ок. 190), танец приобрел универсалистское значение. Он не только называет ряд наук (философию, этику и др.), которые необходимо знать миметическому танцору, чтобы в полной мере владеть своим искусством, но приравнивает пляску к искусству слова, "поскольку она стремится к той же цели, что и ораторы: показать людские нравы и страсти" [2, с. 75].

В древнем ритуальном танце одни и те же фигуры, жесты, позы могли повторяться из поколения в поколение, но это не сковывало свободу импровизации танцующего тела, через которое архаичный человек только и мог со всей полнотой высказаться в живом ощущении целого. Поэтому импровизировался всякий раз сам импровизирующий и импровизировались создаваемые тут же картина мира, всеобщий порядок вещей, чувство единства жизни [3, с. 459]. Для древнего человека, погруженного в стихию ритмопластики (ритмомышления), она открывается ему, возможно, как особая, отрешенная реальность, в которой еще не актуальна оппозиция "внешне – внутреннее", в которой реалии внешнего и внутреннего мира "стягиваются" к одному центру в "чувстве собственного тела" и "чувстве внешней среды". И потому он переживает целостное психофизическое единство души и тела, и единство с одухотворенным

реальным окружением. А это значит, что в этом, им искусственно созданном экстатическом мире телодвижений наиболее полно проявляется феномен человеческого бытия, ибо "онтологически бытие воспроизводит себя, если мы затрачиваем на него наши усилия" (М. Мамардашвили).

Первобытного человека побуждает к танцу неосознаваемое влечение к движению, к "целесообразности без цели" (*cansa sui*), которое есть проявление влечения к свободе. Влечение же к свободе является первичным феноменом жизни. Удовлетворение стремления к свободному существованию есть сущность танцевальной деятельности. "Человек танцующий" независим от всего сплетения причинно-следственных зависимостей, от внешнего по отношению к его телу мира. Он действует вопреки давлению всей массы "внешних" обстоятельств, он строит действия сообразно цели организма с его телесными нуждами. Здесь изначальная жизненная активность проявляется органично, непринужденно и имеет творческий характер. Все же виды деятельности, связанные с утилитарными целями – это не настоящая жизнь – это жизнь второго порядка (Ортега-и-Гассет Х. "О спортивно-праздничном смысле жизни").

Затрачиваемые в танце усилия в физическом смысле – это расход энергии. Но танец дает ощущение наслаждения этим "расходом энергии", так как этот расход сопровождается самоактуализацией, самореализацией, самоидентификацией, востребованием всех сущностных сил человека, с обострением чувственной, в первую очередь кинестетической восприимчивости, которая дает полноту ощущений жизни здоровому и сильному телу. Кинестезия (кинестетическое мышление) расширяет возможности специфического восприятия, становясь источником приятного чувства ("мышечной радости"). Можно спорить о том, к каким наслаждениям причислять "моторное наслаждение", но в танце, тем паче экстатическом, мускулы являются и органами чувств, обеспечивающими тонкую дифференциацию и координацию телодвижений. Здесь в полной мере актуализируется двигательная активность как органически выявляющая себя "биодинамическая ткань", как "деятельное бытие", как "процесс".

В магии танца внешние организующие приемы (хлопки, топание, игра на ударных музыкальных инструментах, человеческий голос-крик) – это действия, побуждающие, или вынуждающие организм работать в определенном моторном режиме и приводящие его в такое состояние, когда энергии пляшущих взаимовлияют, взаимопроникают, суммируются в едином синергичном телесном экстатическом действии.

У племен тропической Африки танец играет главную роль во всех традиционных таинствах и ритуалах. Причем ритмодвигательная культура африканцев столь развита, – пишет И.А. Герасимова, ссылаясь на исследование Л.Н. Федоровой "Африканский танец", – что имеются своеобразные "пластические диалекты", и по ритмодинамике можно определить этническую принадлежность. А музыкальный ритм и пластика тела столь сложны в нюансах внутренних пульсаций, что могут быть воспроизводимы лишь носителями данного фольклора. А это значит, что танцевальная ритмопластика у современного африканца из тропического племени не менее, если не более экспрессивна, чем у людей времен архаической мифологии. И для африканца нашего времени, как и для его весьма отдаленных предков-дикарей, жизнь – это воплощенный ритм. Через танец и музыку воспринимает он ритмы внешнего, общается с миром, богами и духами, "воспаряет" от мышления будней к мифопоэтической ритмике как мифопоэтическому мышлению [3, с. 403]. Через упорядоченную танцем коллективную психофизическую энергию оказывается возможное также терапевтическое воздействие на психику, направляемое на избавление от болезни лицом, способным к внушению и подчинению своей воле своих соплеменников [1, с. 55]. Это коллективное самолечение по программе лекаря можно уподобить "коллективному автошаманизму" – танцует вся община. Шаман же, как известно, совершает колдовские действия (камлание) один перед внемлющими ему пациентами. Он как бы отдает им от щедрот своей экстатической телесности, кружащейся и бьющейся в импульсах ускоряющегося танца с магическими заклинаниями, заканчивающегося воплем и судорогами, переходящими в изнеможение обморока-транса.

Исследование коллективного, или массового танца древних как экстатического действия, или действия-транса может быть продуктивным для создания представлений о синергичном соработничестве их мысле-энергий и мысле-действий, объединяющем их психофизические силы и возвышающих их к единению с трансцендентным.

Литература:

1. Герасимова И. А. Философское понимание танца //И. А. Герасимова //Вопросы философии.– 1998. – №4. – С. 53–63.
2. Лукач Д. Своеобразие эстетического //Д. Лукач. – М.: Прогресс, 1986. – Т. 2. – 468 с.
3. Померанц Г. Выход из транса //Г. Померанц – М.: Юрист, 1995. – 575 с.

Дилрабо Усмонова
(Коканд, Узбекистан)

ЦВЕТОВАЯ ГАММА В ИЗОБРАЖЕНИИ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО ХАРАКТЕРА КРАСОЧНОЕ ВЫРАЖЕНИЕ СИМВОЛОВ

Природа и весь мир украшены разнообразными цветовыми оттенками Эти цвета показывают мир и природу в разном виде, пробуждают в человеке прекрасные чувства, мир окружающий нас становится таинственным и пленительным как будто наше окружение состоит из внешних и внутренних миров.

Покуда в мире существует свет, будут существовать красочность и цвет. У каждого цвета есть свой символ «Цвет-основной метод при создании художественного образа». Сила цвета имеет огромное влияние на человека считается необходимым элементом композиции. В настоящее время цветология быстро развивается. Эти дела ведутся колориметрической (изменение цветовых гамм) системой, основанной учеными Н. Нюбергом и Р. Лютером в начале прошлого века Основываясь на эту систему, можно отметить цифрами восемь миллионов цветовых оттенков.

Наши предки в древности могли общаться символическом смысле посредством цвета. По цвету лица определялись болезнь людей и лечили их. Через цвета наши предки давали философские мысли и психологически влияли на людей. Например считающийся головным убором мужчин чалма имел разный цвет, которых отображался посредством разные символические смыслы. По цвету и способу плетения чалмы можно было узнать к какой касте относится человек его должность и другие. Ибо многозначную чалму надевали взрослые религиозные люди Аристократы прикрепляли чалме драгоценные камни. Эти камни выполняли функцию украшения и сохраняли от

сглаза. Потомки пророка надевали чалму из зеленого материала. В дни траура надевались черные или синие чалмы. У Высокопоставленных религиозных людей чалмы были очень большие и обязательно были белого цвета. Длина чалмы составляла 8 м. Если человек умирал вдалеке от дома, то чалма выполняла функцию оберточного материала умершего, то есть кафаном. В Сурхандарье женщины надевали 20 платков, если среди платков виднелся белый платок, то это обозначало что эта женщина вдова. В древности у каждого праздника был свой символ. На государственном флаге нынешней Республики Узбекистан есть цвета имеющие свои символические смыслы которых мы хорошо знаем. Голубой цвет на флаге обозначает-вечное небо жизнь, мирное существование, честность, чистоту помыслов, защиту от дурных глаз и верность. Даже у великого нашего предка А.Темура государственный флаг был голубого цвета. У нашего предка СахибкIRONа армия, по мере их функций, были разные по цвету знамена. По преданию Шарафуддина Али Язди «Перед боем с Баязидом Йилдирим у каждого Самаркандского» бойца отделения был специального цвета одежда. Например, части с красным знаменем имели шит оружие стремя лошади, ремень, лук, копье, молот такого же цвета. А другие имели другой цвет и вышесказанные атрибуты цвета принадлежащие этой части. Эту красочную систему придумал великий наш предок А.Темур.

Белый цвет на нашем флаге обозначает священный мир, он сливается во едино с небесными светилами. Белый цвет это символ чистоты души и мысли, стремление к нежности и красоте нашего внутреннего и внешнего мира.

Зеленый цвет это символ обновления природы. Этот цвет у многих народов считается символом юности, надежды и природы.

Красный цвет обозначает бурлящую в наших силах-естественную жизнь.

Каждое существо органически чувствует свой цвет, и если надо, выбирает свой цвет из бесчисленных цветов. По словам психологов по отношению людей к цветам определив какой цвет человек можно узнать особенности его характера.

Например, Вам нравится или не нравится красный цвет. Но красный цвет-это символ развития и побед. Это цвет творчества, деятельности и цветом мужества. Люди предпочитающие красный цвет живут полной жизнью, видят мир в красочном цвете стремятся расширить свое мировоззрение.

Люди не переносящие агрессивные стремления не любят красный цвет.

Люди любящие голубой цвет бывают душевными, добрыми, умными, наблюдательными, толковыми и верными. Этот цвет-символ душевного спокойствия благосостояния. Люди предпочитающие этот цвет при получении фиаско опускают руки, опускаются в безнадежное состояние, но быстро с этим справляются. Но люди не стремящиеся выйти из меланхолии не понимают этот цвет.

Зелёный цвет вбирает в себя и голубой цвет. Этот цвет символ стойкости. Человек предпочитающий этот цвет бывает правдолюбивым, гордым, но умный, сдержанный, весёлый. Такие люди стремятся к власти, они сильно воздействуют на других своей волей, они стремятся быстро поворотить трудности. Отрицающий этот цвет человек-обижен на весь мир считает себя ущемлённым в своих правах и заслугах, ходит обиженный на окружающих и не хочет выйти из этой ситуаций.

Жёлтый цвет-символ надежды, безкрасечности. Данный цвет улучшает настроение успокаивающий душу цвет. Каждый человек стремящийся к независимости, добивающийся счастье своим честным трудом свой хлеб бесомненно выбирает этот цвет. Этот цвет предпочитают и философы, учёные предприниматели, не воспринимаящие этот цвет бывают духовно не сдержанные и не хватает самостоятельности они боятся ошибок и падают в пессимистическое состояние станут управляемыми и безвольными.

Фиолетовый цвет-это соединение двух цветов. Красный-удача и стремление синий душевность, чистота. Если вы предпочитаете весёлых этот цвет, то это обозначает, что вы любите людей искусства, но вы предпочитаете не заниматься искусством. Интересное здесь в том, что вы критически смотрите на своих друзей и подруг, но не умеете критиковать себя. Поэтому этот цвет нравится в основном детям. Люди этого цвета несамостоятельны в мышлении, но стремятся подчинить себе других. Надо признать они создают вокруг себя дружественную среду, но когда приходится решиться на что-то они становятся мнительными. Фиолетовый цвет также символ равнодушия и несбывшихся надежд.

Чёрный цвет-символ вечности критики и отчаянности. Вы любите скрытную и чувствительную жизнь, любите высокопарные слова и философствовать. С людьми особенно с начальниками быстро сходитесь, быстро находите с ними общий язык. Люди этого цвета смотреть на все вещи критическим взглядом, во всём стремятся высказать правду порой и не спосное. По этой причине в противоборстве с жизнью теряет неудачу. Но сохраняют внутреннюю свободу.

Любящие оранжевый цвет выделяются своей нежной душой. Они мечтательны, порой они долго мечтают о прекрасном. Если вы входите в эту категорию значить вы чувствительны к прекрасному и нежному, но предприимчивость вам не с руки, вы только больше мечтаете.

Бурый цвет-символ опасности зависти и краха. По утверждениям специалистов этот цвет внутреннего противоречия и скрытой реакционных чувств в душе. Этот цвет любят люди с натянутым нервом и внутренним упадком.

Они чувствуют необходимость отдыха и излить душу кому-нибудь. Здоровые активные лица отставляют этот цвет в сторону. Невыносящие бурый цвет люди имеют бунтующий взгляд на обыденные и непристойные вещи, но бывают они неактивными.

А Серый безвредный не воздействующий ощутимо цвет. Он не успокаивает, но и не действует отрицательно. Ставящие на первое место серый цвет предохраняет себя от внешних воздействий не захочет разрушать свой внутренний баланс и спокойствие. Они любят осторожность спокойствие и порядок. На все дела обращает аналитически. Другим не завидует, но и не щадит их. Иногда появляется у них чувство пощады и другим, но это он быстро забывает. Скрывает свой чувства и сохраняет свое достоинство среди других. По их понятиям каждый человек должен сам бороться за свою жизнь, судьбу и счастье. Ставящие этот цвет на последнее место бывают активными любознательными, но могут быть и предателями. Для них этот цвет скучен. Они любят яркие впечатления, любят быть в гуще событий, боятся что жизнь оставит их без внимания.

Белый цвет-сложный святой цвет обобщающий весь спектр в себе Символ-процветания чистоты честности и девственности.

Лица предпочитающие этот цвет люди уважающие достоинство других.

У них чистая душа они правдивы, они могут быть непоколебимыми в своих взглядах, стараются быть требовательными к себе и другим.

СЕКЦІЯ: ПОЛІТОЛОГІЯ**Марина Гуцалова
(Миколаїв, Україна)****ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЗАЛУЧЕННЯ МОЛОДІ ДО УЧАСТІ У СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСАХ УКРАЇНИ**

На сучасний час, одним з найбільш вагомих пріоритетів розвитку нашої країни в XXI столітті є інтеграція до Європейського співтовариства. Нинішні суспільно-політичні процеси України зумовили необхідність переходу від пасивної, виконавської життєвої настанови, яка нещодавно домінувала в масовій свідомості громадян, до активної, самостійної позиції, особливо молоді. Саме молодим громадянам, як соціальній групі, найбільш схильній до інновацій і найменше скутої стереотипами минулого, здійснити подібний перехід значно легше, ніж старшому поколінню. Перед сучасною молоддю відкриваються можливості самостійної інтерпретації соціальної дійсності та вибору способів дій, стилю життя, які, на її думку, є найбільш адекватними суспільним змінам. Молодь здатна сприйняти західні демократичні цінності з урахуванням власних унікальних національних традицій, виступити не тільки об'єктом, але й активним суб'єктом державної молодіжної політики в Україні.

Одним із ефективних механізмів самореалізації молоді є її залучення до діяльності молодіжних громадських організацій та участь у суспільно-політичних процесах України. Тому, створення умов для ефективної самореалізації молоді є запорукою становлення та розвитку соціально і політично активної молоді особистості. «Спрямованість молоді на самореалізацію, високий рівень зацікавленості в покращенні соціальної, політичної і економічної структури суспільства виявляє себе через індивідуальні і групові дії» [6].

Сучасні суспільно-політичні процеси України та сприйняття їх молоддю, від якої залежить майбутнє держави, вказують на такі фактори, як: повна недовіра до держави; відсутність чи слабкість ідентифікації із державою, сутнісних зв'язків із владою та політичною елітою [1, с. 506]. Таке розуміння у сучасної молоді формується через уявлення себе гвинтиком у неефективно працюючому державному механізмі, відчуття розколу суспільства на владну еліту, що має власні інтереси, що аніяк не перетинаються з інтересами іншої частини – народу, розгубленість серед розмаїття суспільно-політичних ідей та політичних партій, загальна нерозвиненість політичної свідомості й культури виступають основними причинами зниження політичної активності молоді в Україні. Все це спричинює індиферентність та зневіреність у цінностях, про які наголошують політики [2; 3, с. 99].

В Україні, є певний досвід роботи з молоддю та процесу формування й реалізації державної молодіжної політики. Характерною особливістю державної молодіжної політики України є її реалізація у трьох напрямках, а саме: держава, її органи та інститути громадянського суспільства.

Натомість, поняття та реалізація молодіжної політики у країнах Європи дещо відрізняється від вітчизняного хоча б тому, що в кожній країні склалися національні традиції роботи з молоддю, що має або динамічний, або статичний характер. Наприклад, у країнах Північної Європи переважає статична модель, у той час як у Великобританії, Данії, країнах Середземномор'я – динамічна модель, яка надає великого значення постійним змінам у роботі з молоддю, забезпеченню взаємодії між учасниками процесу розроблення й упровадження молодіжної політики [4].

В умовах інформаційного суспільства, державна молодіжна політика повинна вибудовуватися з урахуванням залучення нових можливостей інформування та заохочення молоді до участі в суспільно-політичному житті України. Так, одним із основних механізмів залучення молоді до участі у політичних процесах України є використання інформаційних та комунікаційних технологій, за допомогою яких через можливість інтерактивного спілкування відбувається обмін найрізноманітнішою інформацією. Саме з цього приводу і була переглянута «Європейська хартія участі молоді в громадському житті на місцевому і регіональному рівні» [5].

Варто зауважити, що в Україні, як і у всьому світі, провідну роль серед технологічних інновацій відіграє мережа Інтернет. Вона являє собою найбільш оперативне і повне джерело різного роду інформації, а також ультрасучасний засіб комунікації. Кількість користувачів даної мережі щодня зростає з великою швидкістю. За даними міжнародних дослідницьких центрів, у грудні 2011 р. у світі було зафіксовано 2267 млн. користувачів Інтернету, що становить 32,7% усього населення земної кулі. Статистичні дані щодо нашої країни свідчать, що за станом на грудень 2011 р. в Україні послугами мережі користувалося 15,3 млн. осіб (33,9 % населення України), що в 50 разів більше, ніж у 2000 р., та на 5 млн. осіб більше, ніж у 2010 р. [5].

Результати соціологічних досліджень також підтверджують той факт, що з кожним роком Інтернет стає все більш актуальним джерелом інформації серед українців, особливо молодого покоління. Так, за даними того ж моніторингу ІС НАНУ, якщо не так давно, у 2005 р., дві третини молодих людей віком від 18 до 35 років (66,9%) відповіли, що вони не мають потреби в послугах Інтернету і ніколи ним не користуються, то в 2012 р. таких залишилося лише 19,1%. Згідно з дослідженням Інтернет-асоціації України, в червні 2012 р. доступ до світової мережі мав уже 51% мешканців України віком від 15 років і старше, або близько 20 млн. осіб. При цьому частка постійних користувачів становила 47% (17,6 млн. осіб). Щоправда, Україна за рівнем поширення Інтернету все ще суттєво відстає від розвинутих країн світу [5].

Згідно з результатами соціологічного опитування «Молодь України», проведеного Інститутом Горшеніна у березні 2012 р., переважна більшість української молоді щоденно користується Інтернетом (70,7%). У той же час кожен п'ятий опитаний (20,4%) користується світовою мережею декілька разів на тиждень, 4,3% – декілька разів на місяць, не менше одного разу в півріччя – 1,2% респондентів. Не користуються Інтернетом 2,8% молодих людей [5].

Треба відзначити, що окрім всесвітньої мережі Інтернет, вагомим місцем в отриманні інформації відіграє телебачення: 62,5% респондентів отримує інформацію саме через цей засіб масової інформації (ЗМІ). Ще 23,6% респондентів повідомили, що отримують важливу інформацію під час бесіди з іншими людьми, а 13,8% – через друковані ЗМІ, 6,3% назвали своїм основним джерелом інформації радіо.

Досить актуальні напрями подаються у щорічній доповіді Президенту України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні, за підсумками 2011 року, відносно заохочення молоді до участі в суспільно-політичному житті при використанні таких інтернет-ресурсів:

– молодіжні інформаційні портали, тематичні сайти, спеціально створені для сприяння участі молоді, які б могли надавати інформацію про можливості участі молодих людей у вирішенні актуальних соціально-економічних проблем,

про молодіжні рухи, діяльність волонтерських організацій, громадських об'єднань тощо;

– офіційні веб-сайти органів державної влади, що забезпечують доступ до інформації про молодіжну політику в Україні, а також електронний зворотній зв'язок з користувачами мережі Інтернет [5].

Враховуючи вищезазначені напрями, мережа Інтернет може стати потужним каналом в питанні залучення молоді до активної участі в суспільно-політичних процесах країни, надасть можливість молодому поколінню отримувати інформацію про формати участі в житті суспільства та сприятиме постійній інформаційній взаємодії між молоддю та структурами молодіжної політики.

Таким чином, констатуємо, що мережа Інтернет на сьогодні стала однією з найбільш вагомих технологій залучення молоді до політичних процесів в Україні, стала зручним та доступним джерелом інформації для української молоді сьогодні, надає практичну користь у форматах конструктивної комунікації між молоддю та політиками, представниками державної влади. І це є зрозумілим з огляду на ті якості, що властиві Інтернет мережі. Як результат, Інтернет може поєднати в собі можливості преси, радіо та телебачення.

Але, на сьогодні, гостро стоять питання відносно якості подання інформації в мережі Інтернет, її безпосередньо функціональної спрямованості та проблема щодо низького рівня доступності технічних засобів, передусім у сільській місцевості. Саме тому, одним з нагальних стратегічних завдань державної молодіжної політики України має бути вирішення проблеми інформаційної нерівності українських громадян, забезпечення рівного доступу до інформаційних ресурсів, зокрема до мережі Інтернет.

Література:

1. Малхазов О. Р. Деякі методологічні підходи до розв'язання проблеми політичної освіти молоді студентів // Психолого-педагогічна наука і суспільна ідеологія: Матеріали методологічного семінару Академії педагогічних наук України, 12 листопада 1998 р. - К.: Гнозис, 1998. - С. 504 – 510.
2. Молодь України в дзеркалі соціології. - К.: Український інститут соціальних досліджень, 2001. - 210 с.
3. Петрунько О.В. Мотиви відчуження сучасної молоді України від активної політичної діяльності // Педагогіка і психологія. - 1996. - № 1. - С. 98 - 101.
4. Сторожук Р.П. Зарубіжний досвід реалізації молодіжної політики. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2007-1/doc/5/07.pdf>
5. Участь молоді в суспільному житті: досвід, можливості, бар'єри (за підсумками 2011 року). Щорічна доповідь Президенту України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні. Електронний ресурс. Режим доступу: http://dsmsu.gov.ua/media/2013/01/23/3/Dopovid_2012_s.pdf
6. The World Youth Report 2007 – Young People's Transition to Adulthood: Progress and Challenges / United Nations. – N.Y.: United Nations Press, 2007 – XLI, 305 p. ; P. XV.

Дар'я Кисельова
(Луганськ, Україна)

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК ОСНОВА СУЧАСНОЇ ПОЛІЕТНІЧНОЇ УКРАЇНИ

Основні аспекти розуміння толерантності відображені у Декларації принципів толерантності: толерантність означає повагу, прийняття і правильне розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, наших форм самовираження і способів проявів людської індивідуальності; толерантність – не поступка, поблажливість або потурання – це, насамперед, активне ставлення, що формується на основі визнання універсальних прав і основних свобод людини... толерантність повинні виявляти окремі люди, групи, держави.

Актуальність проблеми толерантності визначається важливістю усвідомлення суспільством необхідності виховання терпимості особистості, формування толерантних поліетнічних відносин.

Поліетнічність представляє собою наявність у межах однієї держави кількох етносів. У свою чергу етнос – це соціальний утвір, група людей, яких поєднує ряд ознак: загальна територія проживання, загальна культура, мова, історія й самосвідомість.

В залежності від сфер прояву визначають національно-етнічну, релігійну, класово-соціальну, географічну, політичну, ґендерну, вікову та інші види толерантності.

Для дослідження проблеми толерантності в українському суспільстві важливим є аналіз сприйняття громадянами України інших народів та культур. Це особливо актуально в умовах існування в Україні полікультурного суспільства, збільшення міграційних процесів.

Якщо проаналізувати сучасну ситуацію в українському суспільстві, то необхідно відмітити, що за роки незалежності зменшився рівень толерантності серед населення України в цілому.

На сьогодні опитування, яке було проведене Київським міжнародним інститутом соціології показало, що найвищий рівень толерантності у населення України є до 2-х етнічних груп: російськомовних українців (94 %) та росіян (85 %); потім до білорусів (76 %) та до євреїв (63 %). Найнижча толерантність до представників чорної раси (тільки 22 % погоджуються, щоб вони жили в Україні). Також можна назвати ще 6 етнічних груп, до яких рівень толерантності є нижчим за 50 %: німці (38 %), цигани (37 %), румуни (36 %), канадці (36 %), американці (35 %), французи (33 %) [1].

На даний момент збільшується кількість емігрантів в Україну, що робить її ще більш поліетнічною. Згідно з цього було проведено опитування щодо думки українців на рахунок збільшення проживання іноземних громадян у нашій країні.

Деяка кількість молодих людей, яка не хотіла б жити по сусідству з іммігрантами та іноземними робітниками складає 34%. Розглядаючи це питання за віком, слід зазначити, що найбільш інтолерантно до цієї групи ставиться молодь віком 14-17 років, тоді як, громадяни 25-28 років проявляють найбільшу терпимість по відношенню до іммігрантів та іноземних робітників (37% та 32% відповідно при середньому - 34%) [2, с. 28].

Серед людей середнього та похилого віку 52,7% опитуваних позитивно сприймають надання права приїжджати й жити в Україні представникам тих етнічних груп, які традиційно проживають на території країни (росіян, білорусів); 27 % – вважають, що це можна дозволяти лише не багатьом їх представникам; 9,3 % – ліченим представникам; 3 % –

нікому. До представників інших національностей та рас відношення є дещо гіршим – 19,6 % вважають, що багатом можна надавати можливість приїжджати й жити в Україні; 37 % – не багатом; 23,1 % – лише ліченим представникам; 9 % – не можна надавати нікому можливість перебувати до України. До прибуття в Україну представників бідніших за нашу державу країн ставлення найбільш негативне: лише 10,9 % вважає, що таку можливість можна надавати багатом; 27,3 % – не багатом; 25,5 % – лише ліченим представникам; 19,4 % вважає, що нікому з представників цих країн не можна надавати можливість перебувати в Україну та жити на її території [5].

Отже, Україна, в якій етнічні українці становлять - 77,8%, за висновком Державного комітету статистики України, є багатонаціональною. Етнічними меншинами є росіяни (17,3 %), білоруси (0,6 %), молдавани (0,5 %), кримські татари (0,5 %), болгары (0,4 %), угорці (0,3 %), румуни (0,3 %), поляки (0,3 %), євреї (0,2 %), вірмени (0,2 %), греки (0,2 %) і татари (0,2 %) та ін.

Стосовно адміністративно-територіальних одиниць України, то їх можна поділити на дві групи - «20 + 7».

1) 20 з 27 адміністративно-територіальних одиниць є мононаціональними, бо етнічні українці в них складають більше 75%, з них 13 є навіть дуже мононаціональними, бо етнічні українці, становлять у цих областях понад 90% населення.

2) У решті 7 адміністративно-територіальних одиниць: етнічні українці становлять: м. Севастополь - 22,4%; Автономна Республіка Крим - 24,3%; Донецька область - 56,9%; Луганська область - 58,0%; Одеська область - 62,8%; Харківська область - 70,7%; Запорізька область - 70,8%. Отже, про багатонаціональність можна говорити тільки у 7 адміністративно-територіальних одиницях України, де росіяни становлять більше 24%: у м. Севастополі, Донецькій, Луганській, Харківській, Запорізькій областях (це скоріше двонаціональність - українці та росіяни), АР Крим (росіяни, українці, кримські татари) та Одеській області (українці, росіяни, болгары, молдавани, євреї).

Основою повноцінного функціонального вияву сутності толерантності є декілька вирішальних принципів. По-перше це визнання рівності людей. По-друге, це прийняття права суб'єктів на власне розуміння світоглядних орієнтирів. По-третє, це категоричне заперечення монополії на істину.

В передмові до збірки "Толерантність: невловима чеснота" ізраїльський вчений та філософ Девід Хейд зазначав: "У філософському відношенні толерантність являє собою невловимий концепт". Дійсно, у ліберальних спільнотах протягом останніх трьох століть її визнано однією з фундаментальних етичних і політичних цінностей. В наш час тема толерантності залишається досить актуальною, бо пов'язана з цілим рядом особливостей сучасного світу: процесами глобалізації, масовими міграціями, посиленням міжкультурного спілкування.

Література:

1. П. Бурковський, С. Черненко, В. Зорько, Г. Кохан «Оцінка стану толерантності українського суспільства: ризики і можливість для формування національної єдності». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/500/> (дата звернення 10.11.13).
2. Жданова Ірина. Молодь і толерантність в сучасній Україні (національно-етнічний аспект). – Агора. Перспективи соціального розвитку регіонів. Випуск 7. – К., 2008. – 25-35 с.
3. Колодій Антоніна. Про поліетнічність України: кількісний та якісний виміри // В кн.: Україна: проблема ідентичності: людина, економіка, суспільство. Конференція українських випускників програм наукового стажування у США – Львів, 18-21 вересня 2003 р. – Київ: Стило, 2003. – 239-264 с.
4. Толерантність у поліетнічному суспільстві: питання теорії і практики / Упор.: Ю. Тищенко, І. Підлуска, К.: Фонд «Європа XXI», 2003.- 156 с.
5. «Запобігання проявам расизму, ксенофобії та нетерпимості в українському суспільстві». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/671/> (дата звернення 10.11.13).

Науковий керівник:

старший викладач кафедри філософії і соціальних наук Калько Ірина Василівна

Гулноза Рафікова
(Наманган, Узбекистон)

ФУҚАРОЛИК ЖАМИЯТИ ВА ЁШЛАР ТАШКИЛОТИ

Кенг кўламда ривож топган жамоат бирлашмаларининг мавжудлиги - фуқаролик жамиятининг муҳим сифат белгиларидан биридир. Бундай ижтимоий институтлар воситасида фуқаролар ўзларининг сиёсий, иқтисодий, ижтимоий, маданий ва турмушининг бошқа соҳаларидаги эҳтиёжлари ҳамда манфаатларини қондириш ва ҳимоялаш, умумий муаммоларини биргаликда ҳал этиш имкониятларига эга бўладилар. Ўз навбатида, ёшлар ташкилотлари ҳам фуқаролик жамиятида ёшлар манфаатларини ҳимоя қиладиган, уларга йўл-йўриқ кўрсатадиган ва муаммоларини ҳал қилишда ёшларга ёрдам берадиган тузилмалардандир.

Ёшлар - бу ўзларининг ижтимоий мавқеи, ёши, ижтимоий руҳий хусусиятларига кўра фарқланадиган, яъни жамият ижтимоий- иқтисодий ва маънавий муносабатларига тўлақонли киришиш даврини бошдан кечираётган 16 ёшдан 30 ёшгача бўлган ижтимоий- демографик гуруҳдир [1].

Ёшлик даврининг ўзига хос хусусиятлари мавжуд: бу давр ёшларнинг ўқиши, билим олиши, маълум бир касб танлаши ва уни эгаллаши, сиёсий ва фуқаролик ҳуқуқларига эга бўлиши, ўз дунёқарашини шакллантириб, мустақилликка эришиш, оила қуриш ва хоҳазолар билан тавсифланади. Аммо бу мақсадларга осонлик билан эришиб бўлмайди. Негаки жамиятни бошқариб, турган катта ва ўрта авлод ҳаётга янги кириб келаётган навқирон авлодни дарров тан олгиси келмайди. Бу муаммо аслида ёшларнинг ўз хусусиятларидан келиб чиқади. Уларни тажрибасизлиги, ижтимоий-сиёсий жиҳатдан чиникмаганлиги, назарий билим билан амалиётнинг номуносиблиги, шунингдек, ёшларга хос сабрсизлик, калта ўйлаш, қизиққонлик ва бошқа белгилар уларнинг муаммосини янада чигаллаштиради. Хуллас, ёшларда юқорида келтирилган муаммоларни мавжуд бўлишига қарамасдан ҳар қандай жамият ва ҳар бир мамлакат ҳаётида қудратли куч ҳисобланади.

Ҳаёт ёшлик билан ғўзал, улуғвор ва мўжизавийдир, айти пайтда, ёшлик яшаш ва кураш мазмунини белгилаши,

абадиятга дахлдорлиги, инсоний фазилатлар, насл-насаб пойдорлигини ўзида мужассам қилгани билан қудратлидир. Эзгулик тантанасини, эртанги кун равнақини, хусусан, оилавий муносабатлар, барқарорлигини соғлом, бақувват, эътиқодли ёшлар бахти- тахтисиз тасаввур қилиш имкони йўқ.

Фуқаролик жамиятида ёшларнинг фаолияти хар хил кўринишларда: жамоат ташкилотларида, спорт клубларида, маданий марказларда, нодавлат ташкилотларида иштирок этишлари билан намоён бўлади.

Ёшлар ташкилотлари - бу хусусан шундай тузилмадирки, унда ёшлар ва қизиқишларини намоён қилишлари ва уларни ровожлантиришлари мумкин [2].

- давлат томонидан ёки сиёсий партиялар томонидан хомийлик қилиб тузилган ёшлар ташкилотлари;
- мустақил ҳолда тузилган нодавлат ёшлар ташкилотлари.

Бугунга келиб асосий ёшлар ташкилотлари тизимида нодавлат ва жамоат ташкилотлари ёки ҳаракатлари кўпаймоқда. Бу соҳада ривожланган демократик давлатларнинг тарихий тажрибасидан маълумки, улар ижтимоий масалалар борасида бирор бир мақсадни кўзлаб иш тутишса, энг аввало унинг илмий таҳлилларига, мутахассисларнинг шу таҳлилларга таянган тавсияларига таяниб иш кўришган ва ижобий натижаларга эришишган. Бу масалада Америка ёшлар ташкилотлари фаолиятини кўрадиган бўлсак, дастлабки ёшлар ташкилотлари АҚШда XIX асрнинг 30-йилларида ташкил топган. Биринчи ёшлар ташкилотларидан бири - Ёш эркаклар Христианлик Ассоциацияси (**YMCA -Young Mens Christian Association**) бугунги кунгача ўз фаолиятини давом эттириб келмоқда [3].

Бу ташкилотнинг мақсади: ижтимоий, жисмоний ва таълим соҳасида ёшларга ёрдам бериш, муаммоларини ечишда кўмаклашиш ва бу соҳаларда уларни иштрокини фаоллаштириш. Ҳозирги кунда Ассоциациянинг қароргоҳи Женева шаҳрида жойлашган, 110 та давлатда 30 миллиондан ортиқ аъзолари мавжуд бўлиб, давлатдан мустақил ҳолда фаолият юритмоқда.

Умуман АҚШ ёшлар ташкилотларини фаолиятларига кўра иккита асосий гуруҳга бўлиш мумкин:

1. Скаутлар, яшаш жойларидаги клублар ва диний йўналишда фаолият олиб бораётган ёшлар ташкилотлари.
2. Спорт клублари ва ёшларнинг ўз қизиқишлари бўйича ташкил қилинган ҳаракатлар.

Иккала гуруҳда ҳам ташкил қилинган ёшлар ташкилотларининг ўз низоми ва дастурлари мавжуд бўлиб, улар ёшларнинг жисмоний ва ақлий қобилиятини мустаҳкамлашда ва олган билимларини амалиётда қўллашга ёрдам берадилар. Бу ёшлар ташкилотларининг асосий вазифаларидан яна бири - ёрдамга мухтож ногирон инсонларга ҳамда қарияларга ғамхўрлик қилишдан иборат.

XX асрнинг охирига келиб АҚШ ёшлар ташкилотлари ўз фаолиятлари билан давр ёшларининг талабини тўлақонли равишда қониқтира олмади. Шунинг учун кўпгина ёшлар ташкилотлари ўз дастур ва низомиларини янгидан тузиб чиқдилар. Бугунги кунга келиб АҚШ ёшлар ташкилотлари авлодни авлод билан боғлаш, оилада, мактабда ва асосан жамиятда ёшларнинг муаммоларини ҳал қилиб бериш учун фаолият кўрсатмоқда, яъни “кўприк” васифасини бажармоқда.

Айни пайтда ёшлар ташкилотлари ёшларга Америка жамиятида ўзларини бўлажак намунавий фуқаро сифатидаги вазифаси ва бурчларини ўргата бормоқда. Бу борада давлат ва нодавлат ёшлар ташкилотлари ёшлар тарбияси масаласига умуммиллий иш сифатида ташаббус иштирок этмоқда. Улар ёшларни Ватан, миллат учун фойдали ишлар қилишга, фидойи инсон бўлишга ҳамда ҳаётда мустаҳкам иродали, жўшқин, тиришқоқ бўлиб ўсишга чақирадилар.

Бу борада 80-йилларга келиб кўпгина Европа мамлакатларида ҳам ёшларга катта эътибор берилди бошланди. Ёшларнинг сиёсий соҳаларда қарорлар қабул қилиш жараёنларига ҳам жалб этилди. Ёшларни эркин фикрлашларига ва ўз фикрларини баён қилишларига кенг йўл очиб берилди. Минтақанинг баъзи давлатларида бунинг учун эса миллий ёшлар иттифоқлари тузилди. Улардан баъзилари бугунги кунгача ҳам ўз фаолиятини давом эттирмоқда. Хусусан, 1995 йилда Венгрия ҳукумати томонидан “**Мобиталис**” ёшлар ташкилоти тузилган[4]. Бу ташкилотнинг мақсади: Европа Иттифоқининг “Европа учун ёшлар” дастурини барча минтақа давлатларида амалга ошириш ва Европадаги ҳамда дунёдаги бошқа давлатлардаги ёшлар ташкилотлари билан кўп томонлама муносабатлар ўрнатишдан иборатдир.

Вазият шуни кўрсатдики, айни пайтда ёшларга ягона бир хил гуруҳ деб қарамасдан, балки якка ва ихчам ёндошиш кераклиги аниқланди. Шунинг учун бу борада давлатларнинг марказий идоралари ёшларни бошқариш ишларининг бир қисмини ўзини-ўзи бошқарадиган маҳаллий органларга топширилди ҳамда бу ишларга ёшлар ташкилотлари ҳам жалб этилди. Европа мамлакатлари ёшларга оид сиёсатининг барча кўрсаткичларига қараб 4 та асосий йўналишга бўлишимиз мумкин:

- жамиятдаги ижтимоий ва соғлом турмуш тарзига бўладиган ҳавфни олдини олиш;
- ёшлар бандлигини таъминлаш;
- ёшларни миллий ўзликка ва миллий қадриятларни ҳурмат қилишга ўргатиш;
- ёшларни жамиятдаги бошқа этник гуруҳлар билан интеграциялашишга чақиритишдан иборат.

Бугунги кунда Европа мамлакатларида фаолият олиб бораётган ёшларнинг бойскаут ва гёрлскаут ҳаракатлари модернизациялаштирилган [5]. Ўзи бойскаутизм - Ғарбий Европа мамлакатларида ўсмир ёшларни бўш вақтидан унумли фойдаланиши учун кенг тарқалган тарбия тизимидир. Бу ҳаракатнинг мақсади ёш авлодни ўз Ватани, мамлакат ва унинг сиёсий тизимига садоқат руҳида тарбиялаш, ҳамда ёшларга Ватан, жамият учун фойдали ишлар қилишга, комил инсон бўлишга ўргатади. Мустаҳкам иродани ва жўшқинликни рағбатлантиради ҳамда ҳаёт синовларига чидамли бўлишга йўл-йўриқ кўрсатади.

Фуқаролик жамияти шаклланиши ва ривожланиши жараёнида ёшлар ташкилотларининг аҳамиятини эътироф этиб шуни таъкидлаш лозимки, ёшлар ташкилотларининг мавқеи ва ролини ошириб боришда хориж тажрибасини урганган ҳолда, миллий менталитетимизга мос ёшлар ташкилотларини рағбатлантириш мақсадга мувофиқ ҳисобланади. Зеро юртбошимиз таъкидлаганидек, “... аҳолининг турли ижтимоий ва социал гуруҳлари манфаатларини ифодаловчи, мамлакатимизда шаклланаётган фуқаролик жамиятининг асосий институтлари бўлган ноҳукумат ва жамоат ташкилотларининг нуфузи ва таъсирини оширишга катта эътибор бераётганимизни ҳам алоҳида таъкидламоқчиман.

Одамлар онгида демократик қадриятларни мустаҳкамлашда, уларнинг сиёсий ва фуқаролик фаоллигини оширишда, мамлакатда рўй бераётган демократик ўзгаришларнинг кўламини кенгайтириш ва чуқурлаштиришда бу

ташкilotларнинг ўрни ва аҳамияти беқиёсдир» [6].

Адабиётлар рўйхати:

1. Қодирова З. Проблемы повышения социальной активности молодежи Узбекистана в условиях всестороннего реформирования общества. – Т.; Ўзбекистон миллий энциклопедияси. 1999. 4-бет.
2. Бугунги кундаги ёшлар ташкilotлари қуйидаги қурилишларда ташкilot қилиниши мумкин: (Молодежь в меняющемся обществе. UNICEF. Исследовательский центр «Инноченти». – Флоренция, Италия. 2000. №7. 120-125 бетлар)
3. Соловьев А.В. Молодежные организации в США: традиции и современность. <http://www.leviy.ru/news/2012/13/10>.
4. Молодежь в меняющемся обществе. UNICEF. Детский фонд ООН. Исследовательский центр «Инноченти». – Флоренция, Италия. 2000. №7. 120-125 бетлар.
5. Соловьев А.В. Молодежные организации в США: традиции и современность. <http://www.leviy.ru/news/2012/13/10>.
6. “Бизнинг бош мақсадимиз – жамиятни демократлаштириш ва янгилаш, мамалакатни модернизация ва ислох этишдир” Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисидаги маърузаси. 28 январь 2005 йил

Илмий раҳбар:

сиёсий фанлар доктори, профессор Муқимжон Қирғизбов.

СЕКЦИЯ: ПРАВО

Виктория Данилова
(Симферополь, Украина)

ЗАЩИТА ПРАВ ЧЕЛОВЕКА В КОНТЕКСТЕ МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОЙ БОРЬБЫ С ТЕРРОРИЗМОМ

Сегодня государства целом страдают от такого явления, преступления, как терроризм. А одной из самых актуальных проблем в рамках противодействия этому преступлению является защита прав человека в условиях борьбы с ним. Каждое государство, осуществляя меры по борьбе с терроризмом, должно защищать права человека. Защита прав человека является эффективной предпосылкой антитеррористических стратегий. Любая стратегия, пренебрегая правами человека, способствует терроризму. При этом имеются в виду права каждого человека, в том числе жертв терроризма и последствий террористических действий, участников антитеррористических формирований, а также тех, кого подозревают в терроризме, и террористов, которые прекратили сопротивление.

Несмотря на безусловную актуальность проблемы защиты прав человека в контексте международно-правовой борьбы с терроризмом, в отечественной правовой литературе терроризм и права человека, как правило, рассматриваются обособленно. Отдельные аспекты концепции защиты прав человека в ходе борьбы с терроризмом исследуются лишь в ограниченном числе статей [1].

Терроризм составляет одну из наиболее серьезных угроз для международного мира и безопасности, является главной угрозой фундаментальным правам человека. Терроризм непосредственно отражается на возможности осуществления некоторых прав человека, в частности права на жизнь, свободу и физическую неприкосновенность. Террористические акты могут дестабилизировать правительства, разрушать гражданское общество, подрывать мир и безопасность, ставить под угрозу процесс социально-экономического развития и оказывать особенно сильное негативное влияние на некоторые группы населения. Все это непосредственно сказывается на осуществлении основных прав человека.

Право на жизнь, защищаемое международными и региональными договорами в области прав человека, например Международной конвенцией о гражданских и политических правах, квалифицировалось как "основополагающее право". Поэтому государство обязано защищать право на жизнь каждого находящегося на его территории лица и это право не допускает никаких отступлений даже при возникновении чрезвычайных ситуаций. Обязательство защищать право на жизнь требует, в частности, от государства принимать все необходимые и адекватные меры для защиты жизни тех, кто находится под его юрисдикцией. Во исполнение этого обязательства государства должны создавать эффективные системы уголовного правосудия и правоприменения, принимая, в том числе меры для предупреждения и расследования правонарушений; привлекая к ответственности лиц, подозреваемых в совершении уголовных преступлений; предоставляя жертвам действенные средства правовой защиты; и предпринимая все другие необходимые шаги для недопущения рецидива нарушений.

Из международных и региональных правовых актов в области прав человека четко следует, что государства имеют право и обязаны защищать находящихся под их юрисдикцией лиц от террористических актов. Это вытекает из общей обязанности государств защищать находящихся под их юрисдикцией лиц от посягательств на их права человека. Если говорить более конкретно, эта обязанность является составной частью обязательств государств гарантировать уважение права на жизнь и безопасность.

Кроме того, на государство также налагаются позитивные обязательства по защите поддающихся выявлению потенциальных жертв, подвергающихся реальной и непосредственной угрозе совершения против них серьезного преступления или терактов, о которых правоохранительные органы осведомлены или должны быть осведомлены. В этих обстоятельствах государство должно принять все возможные меры для введения в действие правил и процедур, направленных на предотвращение террористических актов и сокращение до минимума побочных эффектов контртеррористической деятельности [2, с.11-12].

Жертвы терроризма и их семьи имеют право на эффективное средство правовой защиты, в случае если их права нарушены в связи с террористическими актами. Государства-участники ОБСЕ договорились о том, что лица, считающие, что их права были нарушены, имеют право на публичное слушание их дела в независимом и беспристрастном суде.

Право на эффективное средство правовой защиты от нарушений прав человека является важнейшим видом защиты жертв таких нарушений. Согласно этому праву, жертвам серьезных преступлений должен быть доступен целый ряд средств судебной защиты, в том числе эффективное расследование и судебное преследование предполагаемых преступников. Таким образом, гарантии права на справедливое судебное разбирательство играют важнейшую роль в защите прав как подозреваемых, так и жертв [3, с.30].

Таким образом, для выполнения своих обязательств в области прав человека, предусматривающих защиту жизни и безопасности людей, находящихся под его юрисдикцией, государство может и должно принимать действенные антитеррористические меры для защиты прав человека, предупреждать новые террористические акты и противодействовать им, а также привлекать к ответственности виновных.

Литература:

1. Алексеев А.П. Права и свободы человека в условиях угрозы международного терроризма // Человек: преступление и наказание. Сборник материалов научно-теоретической конференции. Изд-во Акад. права и управления Минюста России, 2004. С. 112-120; Костенко Н.И. Права человека и правовые нормы в области борьбы с терроризмом // Защита прав и свобод человека. Материалы научно-практической конференции, 2005. С. 27-30; Каллиопи К. Куфа Конкретные вопросы в области прав человека: новые приоритеты, в частности терроризм и контртерроризм // Международное право — International Law. 2004. № 3 (19). С. 5-53.

2. Права человека, терроризм и борьба с терроризмом. Права человека: изложение фактов № 32. Управление Верховного комиссара Организации Объединенных Наций по правам человека [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/Factsheet32ru.pdf>
3. Борьба с терроризмом и защита прав человека. Опубликовано Бюро ОБСЕ по демократическим институтам и правам человека (БДИПЧ): [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.osce.org/ru/odihr/29104?download=true>

Научный руководитель:

кандидат юридических наук, доцент Аметка Фатма Аблямитовна.

Олена Пушкіна, Тетяна Чебікіна
(Дніпропетровськ, Україна)

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО РОЗГЛЯДУ СПРАВ ПРО ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТІВ, ЩО МАЮТЬ ЮРИДИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ

Питання прогалин, недосконалості цивільного законодавства щодо розгляду справ про встановлення юридичних фактів не може бути розкрито лише на теоретичному рівні без урахування тих проблем, які мають місце нині у судовій практиці. Для повного та глибокого розуміння цих інститутів, правильної їх регламентації у законі слід проаналізувати ті випадки, з якими стикаються фізичні, юридичні особи при зверненні до суду за захистом своїх прав. Нині позитивними можна вважати зусилля законодавчої влади, які спрямовані на оптимізацію цивільного процесу, зокрема, введення попереднього судового засідання, заочного розгляду справи тощо. Але запровадження у цивільне судочинство спрощених судових процедур повинно бути виваженим, правильно регламентованим законом та таким, яке б не порушувало прав та інтересів осіб, які звертаються до суду за захистом своїх порушених прав, та як в нашому конкретному випадку, за встановленням фактів, які мають юридичне значення. Тобто, при розгляді цивільних справ окремого провадження, прогалини, які потрібно виправляти, можна умовно розподілити на декілька категорій, а саме: ті неточності, що не передбачені самим нормативно-правовим актом, яким керується суд при винесенні рішення та при безпосередньому розгляді справи та на невиконання деяких прописаних правил та процедур законодавчих актів, через особливості практики та методику розгляду справ в різних регіонах нашої країни.

Питому вагу має статистичний показник навантаження справ на суддів. Дані судової статистики про кількість і категорії судових справ — універсальні показники процесів у правовідносинах, що відбуваються і змінюються в суспільстві, база для наукових досліджень, а також підстава для внесення пропозицій щодо необхідності зміни чинного законодавства.

Згідно зі ст. 32 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» до повноважень вищого спеціалізованого суду належить аналіз судової статистики, вивчення та узагальнення судової практики, надання методичної допомоги судам нижчого рівня з метою однакового застосування норм Конституції та законів України у судовій практиці на основі її узагальнення та аналізу судової статистики [2].

Так, якщо поглянути на загальний показник розгляду справ, то у 2012 році зберігалася тенденція до збільшення кількості справ і матеріалів, які надходили на розгляд до місцевих загальних судів, в порівнянні з попередніми роками.

Так, протягом звітного періоду до місцевих загальних судів надійшло 7 млн 415 тис. справ і матеріалів, що на 15,6 % більше, ніж у попередньому звітному періоді (6 млн 413 тис.). Переглядаючи статистичні дані за менший проміжок часу, середньомісячне надходження на одного суддю місцевого загального суду у 2011 р. становило 139,6 справ і матеріалів, що на 15,3 % більше порівняно з аналогічним періодом 2011 року.

У 2012 році у провадженні місцевих загальних судів перебувало майже 2 млн 227 тис. позовних заяв, скарг, подань, клопотань, заяв, судових доручень та справ, що розглядаються в порядку цивільного судочинства, що порівняно із 2011 роком (2 млн 858 тис.) менше на 631,3 тис. або на 22,1 %. Така тенденція викликана зменшенням кількості справ, пов'язаних із соціальними виплатами, що розглядалися у 2010 році у порядку цивільного судочинства, а наразі розглядаються у порядку адміністративного судочинства.

Загальна кількість справ окремого провадження продовжує зменшуватись. У 2012 році кількість справ, які перебували у провадженні, становила 86,2 тис. справ, що на 1,3 тис. справ або на 1,5 % менше порівняно з попереднім звітним періодом [3, с. 23].

Не зважаючи, що якість розгляду цивільних справ місцевими загальними судами порівняно з минулим звітним періодом загалом дещо поліпшилась, серед справ окремого провадження, переглянутих апеляційною інстанцією (1,8 тис.), переважну частину становлять справи про встановлення фактів, що мають юридичне значення (1,3 тис. справ або 71,5 %) [4].

Такі статистичні дані говорять про те, що у зв'язку з значно меншою кількістю справ, що розглядаються в порядку окремого провадження, порівняно з кількістю справ, що розглядаються в порядку позовного чи наказного провадження, практики кожного судді окремо, може бути не достатньо для розгляду справи без найменших порушень правил діючого законодавства.

Для окремого судді місцевого загального суду, справи, що розглядаються в рамках окремого провадження є рідкістю, а справи про встановлення фактів, які мають юридичне значення, взагалі винятковими.

Для забезпечення правильного і своєчасного розгляду справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення, після відкриття провадження у справі суддя зобов'язаний провести певні підготовчі дії, передбачені законом; з'ясувати, які фізичні та юридичні особи можуть бути заінтересовані у вирішенні даної справи і підлягають виклику в судові засідання; визначити предмет доказування, перевірити наявність доказів, що надані заявником, та у випадку необхідності з дотриманням процесуального порядку сприяти витребуванню доказів, що підтверджують заявлену вимогу.

Велика увага зосереджується на питанні підготовки справ до судового розгляду та обґрунтовуються основні напрями її проведення: уточнення факту, який просить встановити заявник, для якої мети; визначення закону і норми права, якими слід керуватися суду при вирішенні справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення;

встановлення причин неможливості одержання або відновлення документів, що посвідчують даний факт; визначення предмету доказування, з'ясування кола доказів, потрібних для підтвердження факту і забезпечення їх своєчасного подання на судовий розгляд; встановлення всіх заінтересованих осіб і притягнення їх до участі в справі; призначення справи до слухання і вжиття заходів щодо забезпечення своєчасної явки в судове засідання всіх учасників процесу та умов для її розгляду, по можливості, в одному судовому засіданні [5, с. 47].

Додатково на попередніх судових стадіях розгляду справи суд повинен перевірити наявність процесуальної правоздатності заявника; відсутності рішення суду, що набрало законної сили, за тотожною заявою; неможливості одержання заінтересованими особами в іншому порядку відповідних документів, які підтверджують ці факти, чи неможливості відновлення загублених або знищених документів, що посвідчують ці факти.

Вивчення судової практики з питань дотримання попереднього порядку позасудового вирішення справ про встановлення юридичного факту надають можливості внести пропозицію про прийняття заяви судом до свого провадження за відсутності письмової довідки адміністративного органу про неможливість відновлення втрачених документів. Відсутність такої довідки може бути розцінена як недолік заяви, який можна усунути відповідно до ст. 139 ЦПК України.

Визначення кола заінтересованих осіб і витребування від них пояснень (визнання або заперечення вимог заявника) з підтвердженням їх доводів доказами, дають суду можливість встановити наявність спору про право на стадії підготовки. Це можливо, якщо: суд дійде висновку, що встановленням юридичного факту не буде досягнуто мети, зазначеної заявником у заяві; заінтересована особа заперечує проти встановлення юридичного факту, тому що її суб'єктивне право буде порушено і вона має відповідні докази, які заперечують встановленню юридичного факту в порядку окремого провадження. Тому суддя повинен не лише з'ясувати мету відповідно до п. 1. ст. 274 ЦПК, а й конкретизувати її, тобто з'ясувати в якому стані перебуватиме право заявника після встановлення даного факту [6, с. 81].

До процесуального порядку реалізації права на звернення до суду належать: втілення вимоги про встановлення юридичного факту в процесуальну форму - заяву, яка повинна бути оплачена судовим збором; подання заяви дієздатною особою, представником, за наявності відповідних повноважень; подання заяви за підсудністю.

Визначення предмета доказування у справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення, залежить від точного тлумачення їх законодавчого формулювання.

При визначенні предмета доказування по даній категорії справ також необхідно враховувати норми матеріального права, які регулюють правовідносини, потенційними суб'єктами яких можуть стати заявник і заінтересована особа, в разі встановлення судом юридичного факту. На підставі теоретичних положень предмет доказування в справі про встановлення факту, що має юридичне значення, визначається як сукупність обставин, на які заявник посилається як на підставу своїх вимог, а також обставини, завдяки яким даний факт за законом набуває юридичного значення. Для правильного їх визначення потрібно уточнити, який факт просить встановити заявник і для якої мети, а також закон і норму права, якими надається юридична сила такому факту [7, с. 273].

Слід звернути увагу на те, що встановлення факту, що не має юридичного значення – безпредметне. В такому випадку вбачається можливим відмовити у відкритті провадження у справі про встановлення таких фактів відповідно до п. 1 ч. 2 ст. 122 ЦПК України, або ж закрити провадження у справі у випадку його помилкового відкриття з підстав, визначених п. 1 ч. 1 ст. 205 ЦПК України.

Виходячи зі змісту п. 1 ч. 1 ст. 268 ЦПК України, строки позовної давності на вимоги особистих немайнових прав не поширюються.

Рішення суду у справах даного виду не підлягають примусовому виконанню, але мають загальнообов'язковий характер (ст. 114 ЦПК України). Вони реалізуються державними органами шляхом оформлення майнових чи особистих немайнових прав громадян.

Можливість виникнення спору про право і його правові наслідки в справах про встановлення юридичних фактів як у справах окремого провадження передбачені ст. 255 ЦПК України проте в законі відсутні нормативні визначення його змісту, ознак і умов виникнення. Проаналізувавши теоретичні положення правової природи окремого провадження, чинне цивільне процесуальне законодавство, що регулює розгляд цієї категорії справ, і матеріали судової практики, ми можемо зробити висновок, що наявність спору про право в справах про встановлення юридичних фактів визначається лише судом: по-перше, за наявності заяви заінтересованої особи про порушення її суб'єктивного права; по-друге, коли суд дійде висновку, що в даній справі встановлення факту пов'язане з вирішенням спору про право. Якщо заінтересована особа не вказує на ту чи іншу особу, яка перешкоджає в реалізації, права, то спір про право відсутній. Спір виникає тільки між конкретними особами і в ньому завжди беруть участь не менше двох осіб. Процесуальні наслідки, передбачені ч. 3 ст. 255 ЦПК, настають тоді, коли спір має матеріально-правовий характер і підлягає вирішенню в позовному порядку, тобто спір про право цивільне в широкому розумінні, який згідно зі ст. 24 ЦПК виникає з цивільних, сімейних, трудових та кооперативних правовідносин; суб'єктами такого спору мають бути заінтересовані особи - суб'єкти цивільних, сімейних, трудових і кооперативних правовідносин, а не адміністративно-правових; спір про право цивільне повинен бути підвідомчий суду.

Судами першої та апеляційної інстанцій при розгляді справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення, дотримувався процесуальний порядок розгляду справ зазначеної категорії, але допускалися й помилки.

Так, при розгляді справ про встановлення фактів, які мають юридичне значення, потрібно передбачати можливі наслідки на крок вперед для повного та всебічного розгляду справи. Не передбачено законодавцем для кожного окремого випадку (нової справи) перелік документів, які можуть виступати в ролі доказів, а які ні, сторони, які повинні бути присутні під час розгляду цивільної справи та детально не прописаний порядок ведення судового засідання. Лише в одному загальному місцевому суді, кожен суддя має свої особливості розгляду справи, і ці особливості не можна вважати грубими помилками при розгляді конкретної справи, а на території України є сотні таких судів зі своїми особливостями та самостійним тлумаченням норм процесуального та матеріального законодавства. І праця посадових осіб вищого спеціалізованого суду, щодо аналізу судової статистики, вивчення та узагальнення судової практики, надання методичної допомоги судам нижчого рівня з метою однакового застосування норм Конституції та законів України у судовій практиці на основі її узагальнення та аналізу судової статистики, є достатньо цінною, для винесення повного та об'ґрунтованого рішення.

Література:

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV : за станом на 01.12.2012 // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2004. – № 40-41, 42.
2. Закон України «Про судоустрій та статус судів» від 07.07.2010 № 2453-VI: за станом на 01.12.2012 // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2001. – № 41-42, 43, 44-45. – Ст. 529.
3. Аналіз здійснення судочинства судами загальної юрисдикції у 2012 році (за даними судової статистики). – Вісник Верховного Суду України. – 2013. – № 5 (129). – С. 17-33.
4. Аналіз роботи судів загальної юрисдикції у I півріччі 2012 року (за даними судової статистики) [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua>
5. Ясинок М.М. Особливості дії принципу диспозитивності в окремому провадженні / М. М. Ясинок // Підприємництво, господарство і право. – 2008. – № 6. – С. 45 – 53.
6. Шеремет А.В. Деякі особливості правового регулювання розгляду справ про встановлення факту прийняття спадщини / А.В. Шеремет // Право України. – 2011. – № 7. – С. 77 – 83.
7. Чурпіта Г.В. Встановлення судом факту проживання однією сім'єю / Г.В. Чурпіта // Митна справа. – 2012. – № 3. – С. 270 – 275.

Абдор Собиров
(Наманган, Узбекистон)

ФУҚАРОЛАР СИЁСИЙ ҲУҚУҚЛАРИНИНГ КОНСТИТУЦИЯВИЙ АСОСЛАРИ

XXI асрда давлатларнинг дунё сиёсий сахнасидаги обрўсини белгилаб берувчи омиллардан бири албатта мажбурий давлатда инсон ҳуқуқ ва эркинликларининг таъминланганлиги ҳисобланади. БМТнинг 1966 йил 16 декабрда қабул қилинган “Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисида”ги халқаро Пакт”нинг 1-моддасида, “Барча халқлар ўз тақдирини ўзи белгилаш ҳуқуқига эгадирлар. Ана шу ҳуқуқ туфайли улар ўз сиёсий мақомларини ўз эркини билан белгилайдилар ҳамда ўзларининг иқтисодий-ижтимоий ва маданий тараққиётларини таъминлайдилар” деб белгиланган [1, б. 205].

Фуқароларнинг ҳуқуқлари ва эркинликлари тизимида сиёсий ҳуқуқлари алоҳида ўрин эгаллайди, чунки бу ҳуқуқлар фуқароларнинг давлатни ва жамият ишларини бошқаришидаги иштироки билан боғлиқдир.

Сиёсий ҳуқуқ ва эркинликлар дейилганда инсонларнинг бевосита сиёсий манфаатларига тегишли ҳуқуқлар тушунилади. Сиёсий ҳуқуқлар шахснинг сиёсий жараён ва давлат ҳокимиятининг амалга оширишда иштирок этиш имкониятларини ифодалайди.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 32-моддасида “Ўзбекистон Республикасининг фуқаролари жамият ва давлат ишларини бошқаришда бевосита ҳамда ўз вакиллари орқали иштирок этиш ҳуқуқига эгадирлар. Бундай иштирок этиш ўзини ўзи бошқариш, референдумлар ўтказиш ва давлат органларини демократик тарзда ташкил этиш йўли билан амалга оширилади” [2, б. 8] дейилади. Фуқароларнинг давлат ва жамият ишларини бошқаришда иштирок этиш ҳуқуқи ҳуқуқий-демократик давлатнинг муҳим принципларидан бири бўлиб хизмат қилади.

Фуқароларнинг давлат ва жамият ишларини бошқаришда иштирок этиш ҳуқуқи демократик ҳуқуқий давлатнинг муҳим тамойилларидан биридир. Конституцияда халқнинг давлат ва жамият ишларини бошқаришда иштирокини амалга ошириш шакллари ифодаланган. Ўзбекистон фуқаролари олий ва маҳаллий вакиллик органларига сайлайдиган ўз вакиллари орқали давлат ҳокимиятини бошқаришда иштирок этадилар.

Сайлов ҳуқуқи ҳақида гап кетганда одатда уни аспектларини иккига ажратишади: яъни булар объектив сайлов ҳуқуқи ва субъектив сайлов ҳуқуқи. Булардан биринчиси – сайлов ҳуқуқи нормалари тизими яъни асосини ташкил қилувчи принциплари, тизимлари, тартиби, жарёни ва сайловни ташкил қилиш кафолатлари. Иккинчиси – давлат томонидан маълум бир шахсни сайловда қатнашишини (пассив сайлов ҳуқуқи ёки актив сайлов ҳуқуқи) таъминланишини кафолатланиши.

Сайлов ҳуқуқи энг муҳим сиёсий ҳуқуқлардан бири бўлиб, у фуқароларга нафақат вакиллик органларини ташкил этиш, балки бундай органларга ўз вакилларини юбориш имкониятини ҳам беради. Фуқаролар томонидан уларнинг сайлов ҳуқуқларининг ҳеч қандай тўсиқсиз амалга оширилиши уларнинг давлат бошқарувида иштирокининг энг муҳим шакллари билан бири ҳисобланади.

Эркин сайлов ҳуқуқининг амалга оширилиши, эркин ҳамда чинакамига ифода этиладиган халқ иродаси ҳокимияти ва ҳар қандай ҳукумат қонунчилигининг асоси эканлиги ва ҳар бир шахснинг ўз давлатини бошқаришда бевосита ёки ўз вакиллари орқали қатнашиш ҳуқуқи кўпгина халқаро ҳужжатларда, жумладан ЕХҲТ нинг Копенгагенда қабул қилинган ҳужжатида ҳам таъкидланган. Ушбу ҳужжат талабларига кўра “Иштирок этувчи давлатлар тегишинча ўз фуқароларининг бевосита ёки ҳақиқий сайлов жараёнида ўзлари эркин сайлайдиган вакиллар орқали мамлакатни бошқаришда қатнашиш ҳуқуқларини ҳурмат қиладилар” [3, б. 52]. Бу ҳуқуқнинг амалга оширилиши учун яратилган имкониятга қараб у ёки бу давлатнинг қай даражадаги демократия асосида яшаётганлигига баҳо бериш мумкин.

Фуқароларнинг сайлов ҳуқуқларини ўз навбатида актив ва пассив сайлов ҳуқуқларига бўлиш мумкин.

Актив сайлов ҳуқуқи яъни сайлаш ҳуқуқи бевосита демократиянинг бир кўриниши бўлиб, у ҳар бир фуқаронинг давлатни бошқаришда ўз вакилларини сайлаш билан иштирок этишини кўзда тутди. Бу ҳуқуққа қонунда белгиланган маълум ёшга етган, муомалага лаёқатли мамлакат фуқаролари эга бўладилар.

Ёш чегараси турли мамлакатларда турлича белгиланиши мумкин. Бразилия ва Эронда фуқаролар 16 ёшдан, Индонезияда 17 ёшдан сайлаш ҳуқуқига эга бўлса, айрим мамлакатларда сайлаш ҳуқуқини олишга бўлган чегара анча юқори қўйилган. Масалан, Малайзия, Марокаш, Боливияда фуқаролар 21 ёшга тўлганидан кейингина сайлаш ҳуқуқига эга бўлишади. Россияда 2002 йил 20 декабрда қабул қилинган Қонунга кўра сайлов қунигача 18 ёшга тўлган Россия фуқароси сайлаш ҳуқуқига эга. Францияда ҳам сайлов ҳуқуқига эга бўлиш учун белгиланган ёш 1974 йил 5 июлдаги қонун билан 18 ёш қилиб белгиланган. Қирғизистонда ҳам сайлов ҳуқуқига эга бўлиш учун фуқароларнинг 18 ёшга тўлган бўлиши кераклиги 1999 йил 29 апрелда қабул қилинган Қирғизистон Республикасида сайловлар тўғрисидаги Кодекс билан белгилаб қўйилган.

Ўзбекистонда сайлаш ҳуқуқига Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 117-моддаси 2-бандига биноан 18

ёшга етган барча Ўзбекистон фуқаролари эгадирлар.

Фуқаролик цензи барча давлатларда одатий шартга айланган бўлса-да, баъзи ҳолларда бундай цензнинг йўқолиб кетишини ҳам кузатиш мумкин. Масалан, ўзига хос тузилма бўлган Европа Иттифоқининг Парламентига сайловлар пайтида Францияда бўлган Германия фуқароси Франциянинг Европа Иттифоқи Парламентига вакили учун овоз бериш ҳуқуқига эга. Бу қоида Европа Иттифоқига асос солган 1992 йилги Маастрихт Шартномасида кўзда тутилган.

Суд томонидан муомалага лаёқатсиз деб топилганлар, озодликдан маҳрум қилиш жойларида сақланаётганлар сайлаш ҳуқуқидан фойдалана олмайдилар яъни, озодликдан маҳрум қилиш жойларида сақланаётганларнинг сайлаш ҳуқуқи вақтинча тўхтатилади.

Пассив сайлов ҳуқуқи, яъни сайланиш ҳуқуқига ҳам маълум ёшга етган, муомалага лаёқатли фуқаролар эга бўладилар. Турли давлатларда маълум давлат органларига сайланиш учун белгиланган ёш чегараси турлича бўлиши мумкин.

Актив сайлов, яъни сайлаш ҳуқуқидаги ёш цензи маълум давлатларда аҳолининг барча қатлами учун бир хил белгиланса, пассив сайлов ҳуқуқида ёш цензи номзоднинг қайси органга сайланаётганлигига қараб турлича белгиланиши мумкин. Масалан, Францияда Миллий Мажлис депутатлигига, Республика Президентлигига ва Европа Парламентига номзоди қўйилган шахс 23 ёшга тўлган бўлиши, Сенатга сайланиш учун эса 35 ёшга тўлган бўлиши шарт [4, р. 50-52]. Ундан ташқари барча номзодларнинг ҳарбий хизматни тўлиқ ўтаган бўлиши ҳам талаб қилинади.

Ўзбекистонда фуқаролар маҳаллий Кенгаш депутатлигига сайланиш ҳуқуқига эга бўлиш учун 21 ёшга, Олий Мажлис депутатлигига сайланиш учун 25 ёшга, Республика Президентлигига сайланиш учун эса 35 ёшга етган бўлиши керак.

Сайловлар ўтказиш жараёнида хорижий ҳамда миллий кузатувчиларнинг ҳозир бўлиши сайлов ўтказиладиган давлат учун сайлов жараёнининг обрўсини ошириши мумкин эканлиги халқаро ҳужжатларда эътироф этилган [3, б. 54]. Бундай кузатувчилар сайлов жараёнига аралашмаган ҳолда маълум давлатда фуқаролар сайлов ҳуқуқларининг амалга оширилиши учун қай даражада шароит яратилганлигига ва шунинг натижаси ўлароқ мамлакатдаги демократик жараённинг қандай кечаётганлигига баҳо берадилар.

Юртимизда бу борадаги ислохотларнинг қай даражада бораётганлигини 2002 йил 27 январь куни Ўзбекистон Республикаси референдумида иштирок этиб, референдум жараёнини бевосита кузатган халқаро кузатувчилардан бирининг “Референдум келгусида Ўзбекистоннинг халқаро алоқаларини кучайтиришда ҳамда қонунчиликни мустаҳкамлашда муҳим омил бўлади” деган мулоҳазаларидан ҳам билиб олиш мумкин [5, б. 36].

Эркин сайлов ҳуқуқининг амалга оширилиши фуқароларнинг ижтимоий фаоллигининг ошиб боришига хизмат қилади. Бундай жамиятда фуқаролар давлат томонидан турли соҳаларда амалга оширилаётган сиёсатга бефарқ бўлмайдилар. Турли қатламдаги аҳоли манфаатларини ҳисобга олмасдан юригиладиган давлат сиёсати эса, салбий оқибатга олиб келиши мумкин. Бунинг натижасида фуқароларнинг фаоллиги сустлашиб сайловларда қатнашиш камайиб кетиши мумкин.

Жаҳон конституциявий ҳуқуқида абсентеизм деб аталадиган ибора мавжуд бўлиб, ушбу ҳолат сайловларда овоз беришда ва референдумда ихтиёрий қатнашмасликни билдиради. Бунда сайловчилар ўз ихтиёрлари билан сайловларда қатнашмайдилар, чунки ким депутат бўлиши, ким давлат бошлиғи бўлиши, қўйилган масаланинг қандай ҳал қилиниши уларни қизиқтирмайди. Бу эса давлат барқарорлигига хавф соладиган даражадаги оқибатларга олиб келиши мумкинки, бунинг 2002 йилда ўтказилган Франция Президенти сайловлари мисолида кўриш мумкин [6, р. 497]. Бундай ҳолатни бошқа хорижий мамлакатлар тажрибасида ҳам учратиш мумкин.

Ўзбекистонда сайловчиларнинг овоз беришдан ихтиёрий воз кечиш ҳоллари жуда кам учрайди. Сўнгги парламент ва Президент сайловларида ва 2002 йил 27 январда ўтказилган референдумда 90 фоиздан ортиқ сайловчи овоз беришда иштирок этганлиги Ўзбекистонда сайловчиларнинг сиёсий фаоллиги юқори эканлигидан дарак беради.

Демократиянинг асосий шаклларида бири бу – давлат ва жамият ҳаётининг муҳим муаммоларини умумхалқ муҳокамасида ўз ечимини топиши-референдум ҳисобланади.

Референдум атамаси латин тилидаги “Referendum” сўзидан олинган бўлиб “хабар берилиши лозим бўлган” деган маънони англатади. Унинг ҳозирги моҳияти фуқароларни давлат ва жамият ҳаётида бевосита иштирок этишини билдиради. Баъзи мамлакатларда (Югославия) сайловларнинг барча турлари референдум деб аталади.

Сайловлардаги овоз беришнинг референдумдан фарқи шундаки у бирон бир шахс мандатига юридик куч бермай балки, муайян масалани ҳал қилишга қаратилгандир. Агар конституция ва қонунларда белгиланган қоидалар асосида референдум орқали қабул қилинган қарор халқ иродаси ҳисобланади ва унинг юридик аҳамияти одатда парламент томонидан қабул қилинган қонун ва қарорлардан устун бўлади. Референдумда қабул қилинган қарорлар фуқароларни муайян қўйилган масалага тасдиқловчи ёки рад қилувчи жавоби шаклида қабул қилинади.

Сайловчиларнинг овоз беришини баъзан плебисцит деб ҳам аталади (лотинча plebiscitum-халқ қарори). Ҳуқуқий жиҳатдан референдум ва плебисцит ўртасида ҳеч қандай фарқ йўқ; улар тўлиқ синонимлардир. Бироқ, стилистик фарқ мавжуд бўлиб, жамият ва давлат ҳаётининг энг муҳим масалаларига доир референдум қоида тариқасида плебисцит деб аталади. Масалан, фуқароларни овоз бериш йўли билан ҳал қилинадиган тегишлилик жиҳатидан бахсли ҳудудлар мақоми ҳақидаги, бошқарув шакли ҳақидаги давлат бошлиғи ҳақидаги масалалар кўриладиган референдум расмий ёки норасмий равишда плебисцит деб аталади.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 9-моддасида мустаҳкамланганидек, “Жамият ва давлат ҳаётининг энг муҳим масалалари халқ муҳокамасига тақдим этилади, умумий овозга (референдумга) қўйилади. Референдум ўтказиш тартиби қонун билан белгиланади” [2, б. 5].

Ўзбекистон Республикаси Конституцияси ва қонунлари фуқароларнинг сиёсий ҳуқуқларини, ўз сиёсий-ижтимоий фаолликларини амалга оширишларини кафолатлайди. Лекин ҳар бир фуқаро ўзининг Конституция ва қонунларда белгиланган ҳуқуқ ва эркинликларини билиши лозим. Фуқароларимизнинг ҳуқуқий билимлари қанчалик юқори бўлса, давлатимизнинг олдига қўйган мақсадига эришиши шунчалик осонлашади.

Адабиётлар:

1. Ҳ.Б.Бобоев, А.Х.Саидов, Ш.Ш.Шорахметов ва бошқ. Инсон ҳуқуқлари. Олий ўқув юртлири учун ўқув қўлланма. – Тошкент: Ўзбекистон, 1997.
2. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. –Тошкент: Ўзбекистон, 2003.

3. ЕХХҚнинг инсонийлик мезонлари бўйича конференция Копенгаген кенгашининг ҳужжати. Копенгаген, 1990 йил 20 июнь // “ЕХХҚнинг инсонийлик мезонлари бўйича ҳужжатлари” А.Саидов муҳаррирлиги остида. –Тошкент: Адолат, 2002.
4. Droit constitutionnel et libertes, Edition SIREY, 1998.
5. “Ўзбекистон Республикаси референдуми хорижликлар нигоҳида” // Ўзбекистон Республикаси Марказий сайлов комиссияси Ахборотномаси 1-сон.
6. L'Etat du monde Annuaire economique et geopolitique 2003, Paris, Decouverte.

Светлана Чернышева, Дарья Могир
(Ирпень, Украина)

СМЕРТНАЯ КАЗНЬ – НАКАЗАНИЕ ИЛИ ПРЕСТУПЛЕНИЕ

Стремление Украины закрепиться на мировой арене заставляет ее принимать международные стандарты, которые были сформированы экономически развитой обществом.

Можно утверждать, что в Украине пожизненное лишение свободы является равноценным эквивалентом смертной казни, поскольку экономически социальное положение общества не позволяет выполнять те положения международных стандартов, ратифицированных Украиной, регламентирующие материально - бытовые условия отбывания наказания заключенными, что осуждены к пожизненному лишению свободы.

Как результат, в местах лишения свободы создаются опасные для жизни условия, которые приводят к летальному исходу, обусловленные распространением эпидемии туберкулеза. Так, в 1999 г. в местах лишения свободы в Украине было около 14000 больных туберкулезом.

Если рассматривать данный вопрос в соответствии с требованиями развитых стран, можно сделать вывод, что указанные понятия не являются равноценными, поскольку пожизненное лишение свободы, полностью не раскрывает степень тяжести наказания за особо тяжкое преступление.

С другой стороны, в демократическом государстве ни одно из этих понятий не имеет права на существование потому, что:

- во-первых, смертная казнь нарушает принципы демократического государства в целом;
- во-вторых, пожизненное лишение свободы предусматривает сохранение жизни человека, который является «испорченным элементом» в сложном механизме - гражданском обществе.

Итак, как мы видим, довольно трудно дать конкретный ответ на поставленный вопрос, поскольку каждый человек, воспринимая атрибутивную информацию, наполняет эти понятия различным значением.

Да, человеческая жизнь - самая большая ценность. Но всякую ли жизнь можно считать такой ценностью? Стоит вспомнить серийных убийц. Есть преступления, которые лишают преступника права называться человеком, вычеркивают его из этого списка.

Это касается не только массовых убийств. Бывает, что моральное право на жизнь теряет и тот кто убил только одного человека. Но что испытывают те, кто совершил тяжкое преступление, лишив права на жизнь другого человека, желают ли они своей смерти? Нет, потому что нелюди боятся собственной смерти.

Если человек, зная, что за умышленное убийство при отягчающих обстоятельствах, согласно действующему закону, может быть физически уничтожена, но сознательно идет на это преступление, она, независимо от воли государства, лишает себя права на жизнь. Серийный убийства, убийства младенцев, убийства с особой, в народе и даже в уголовном мире воспринимаются как совершенные не людьми, а извергами.

Очевидно, следует учитывать, что в ст. 27 Конституции Украины речь идет не о праве на жизнь каждого, а о праве на жизнь каждого человека. Такого важного правового нюанса не все замечают. Между тем в естественном праве издавна существует правило: казнить разбойника - не значит убить человека ...

Смертная казнь - исключительная, но необходимая мера уголовного наказания в современных условиях жизни общества, поэтому, на мой взгляд, мораторий на ее применение давно нужно отменить. Должна быть восстановлена справедливость, если хотим жить в безопасной для жизни стране, не боясь за будущее наших детей.

Литература:

1. Конституція України: прийнята на V сесії Верховної Ради України // Відомості Верховної Ради, 1996-№30 –ст. 141
2. Кримінальний кодекс України: від 5 квітня 2001 року // Відомості Верховної Ради, 2001 - № 25-26 – ст.131.
3. Мостепанюк Л. Пожизненное лишение свободы: история и современность // Предприятие, хозяйство, право. – 2004.- № 8.
4. Саченко С. Исключительная мера наказания как главное ограничение права на жизнь (теоретико-правовой аспект) // Право Украины. – 2005. - №8.

Научный руководитель:
кандидат юридических наук, С.П.Параныця

Озодахон Чубоева
(Наманган, Ўзбекистон)

ДАВЛАТ ҲОКИМИЯТИНИНГ ҲУҚУҚИЙ ТАБИАТИ

Давлат ва ҳуқуқ бир пайтда вужудга келган тушунчалардир. Давлат ташкилотини жамиятда шакллантириш ҳуқуқ асосида амалга оширилган. Ҳуқуқ давлат учун асосий мезондир. Давлат пайдо бўлиши, ўзгариши ва бир шаклдан бошқа шаклга ўтиши қонуниятлари мавжуд.

Юриспруденция тизимида давлат ҳокимияти уни шаклланиши илмий-ҳуқуқий асосланишни тақозо этади. Давлат ҳокимиятининг манбаи халқ ҳисобланиб, халқ ўз мазмун моҳиятига эга тушунчадир.

Халқ давлат ҳокимияти манбаи бўлиш учун бир қатор сифатларга эга бўлиши керак. Жумладан:

- давлат бошқарувида ҳошиш-истак;

(келажак авлодлар бахт -саодатини истаган инсонлар давлатни адолатни бошқаришни истайди ва бу борада масъулиятни ўз зиммасига олади).

- кўрсатмалар ва буйруқлар бера олиш қобилияти; (халқ муайян ҳуқуқий онга эга бўлиши ва қонунчиликда расмийликда бунини уддалай олиши лозим)

- таъсир эга олиш қобилияти; (омма ва оломондан фарқ қилиши ва ўз таърибаси билан жамият аъзоларига таъсир этиши лозим).

Давлатимиз раҳбари томонидан бу ҳақиқат барча нутқларида таъкидланади.

Ўзбекистон Президенти асарларини таҳлил этган давлатимиз етук ҳуқуқшунос олимлари давлат ҳокимияти ва уни шакллантиришда халқ иштироки масаласини илмий жиҳатдан асослаганлар. З.Исломов, А.Азизхўжаев, Х.Бобоев, А.Саидов, У.Тожиқонов, Х.Одилқориев каби етук мутахассисларимиз рисола ва илмий таҳлилларида президентимиз таъкидлаган демократия масаласи ёритиб берилган.

Ўзбекистоннинг мустақиллиги давлатимиз раҳбари И.А.Каримовнинг бемисл меҳнатлари самараси ҳисобланади. Президентимиз халқ олдидаги барча чиқишларида, маърузаларида, барча асарларида давлат ҳокимияти манбаи халқ эканлигини, ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамияти қуриш ҳамда уни такомиллаштириш масалаларини аниқ кўрсатиб бермоқдалар.

Мустақилликнинг дастлабки кунларидан бошлаб давлатимиз раҳбари халққа ишониб янги жамиятни ҳуқуқий асосини шакллантириш учун ҳаракат бошлади.

Фуқаролик жамияти қуриш борасидаги барча йўл-йўриқ ва кўрсатмалари тўлиқ асарлари тўпламларида жамланмоқда.

Давлатимиз раҳбарининг дастлабки асарларидан бири «Ўзбекистон: миллий истиқлол, иқтисод, сиёсат, мафкура» (Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг X сессиясидаги маъруза. 1992 йил 2-3 июл.) Ушбу асарда Президентимиз давлат ҳокимияти масаласига эътибор берар экан, «Одил ва оқил ҳокимият халқ кайфияти, унинг иродасини албатта ҳисобга олади. Халқнинг истеъдодини, ундаги барча олижаноб хислатларни ишга солади, халқ ғайратини яратувчанлик йўлига бошқаради»-деб таъкидлаган эди [1].

Давлат ҳокимияти ҳуқуқий асосда вужудга келиши, ривожланиши ва тараққиёти бир неча минг йиллик тарихга эга. Ўзбекистон ҳам ривожланган ҳуқуқий демократик давлат, очиқ фуқаролик жамияти қуришгача бўлган даврда давлат ҳокимиятини амалга оширишнинг бой тарихий таърибасига эга.

Ўзбекистон Президенти И.А.Каримов, - «Бугун биз тарихий бир даврда халқимиз ўз олдида эзгу ва улуг мақсадлар қўйиб, тинч-осойишта ҳаёт кечириётган, авваламбор ўз куч ва имкониятларига таяниб, демократик давлат ва фуқаролик жамияти қуриш йўлида улкан натижаларни қўлга киритаётган бир замонда яшамоқдамиз.

Биз ўз тақдиримизни ўз қўлимизга олиб, азалий қадриятларимизга суяниб, шу билан бирга, тараққий топган давлатлар таърибасини ҳисобга олган ҳолда, мана шундай олийжаноб интилишлар билан яшаётганимиз, халқимиз асрлар давомида орзиқиб кутган озод, эркин ва фаровон ҳаётни барпо этаётганимиз, бу йўлда эришган ютуқларимизни халқро ҳамжамят тан олгани- бундай имкониятларнинг барчасини айнан мустақиллик берганини бугун ҳаммамиз чуқур англаймиз

Ана шу ҳақиқатни халқимиз ҳар томонлама тўғри тушуниб, танлаган тараққиёт йўлимизни онгли равишда қабул қилгани ва қўллаб-қувватлаётгани олдимизга қўйган мақсадларга эришишининг асосий манбаи ва гарови эканини ҳаётнинг ўзи тасдиқламоқда.

Биз халқимизнинг дунёда ҳеч кимдан кам бўлмаслигини, фарзандларимизнинг биздан кўра кучли, билимли, доно ва албатта бахтли бўлиб яшаши учун бор куч ва имкониятларимизни сафарбар этаётган эканмиз, бу борада маънавий тарбия масаласи, ҳеч шубҳасиз, беқиёс аҳамият касб этади. Агар биз бу масалада хушёрлик ва сезгирлигимизни, қатъият ва масъулиятимизни йўқотсак, бу ўта муҳим ишни ўз ҳолига, ўзибўларчиликка ташлаб қўядиган бўлсак, муқаддас қадриятларимизга йўғрилган ва улардан озиқланган маънавиятимиздан, тарихий хотирамиздан айрилиб, охир-оқибатда ўзимиз интилган умумбашарий тараққиёт йўлидан четга чиқиб қолишимиз мумкин.

Эл-юртимиз ўзининг кўп асрлик тарихи давомида бундай машъум хатарларни неча бор кўрган, уларнинг жабрини тортган. Шундай асослар туфайли тилимиз, динимиз ва маънавиятимиз бир пайтлар қандай хавф остида қолганлигини барчамиз яхши биламиз. Ана шу фожиаи ўтмиш, босиб ўтган машаққатли йўлимизга барчамизга сабоқ бўлиши, бугунги воқеликни теран таҳлил қилиб, мавжуд таҳдидларга нисбатан доимо огоҳ бўлиб яшагача даъват этиши лозим. Ўз тарихини билмайдиган, кечаги кунни унутган миллатнинг келажаги йўқ. Бу ҳақиқат кишилиқ тарихида кўп бора ўз исботини топган»-деган эди [2].

Мамлакатимиз ҳудудидаги мавжуд бўлган давлатчилик тараққиётига назар ташласак, давлатчилик назариясидаги барча турдаги ҳокимиятчилик ҳуқуқий асослари мавжуд бўлганлигини билишимиз мумкин. Лекин шарқона бошқарувнинг ўзига хос жиҳатларидан бири доим бошқарувни халқ кенгашларига таяниб амалга ошириш ҳисобланади. Жумладан, илк пайдо бўлган Бақрия, Сўғдиёна каби мамлакатимиз ҳудудидаги давлатлардаги бошқарувда маслаҳат кенгашлари мавжуд бўлган. Ўрта асрлар давлатларида шарқона феодал муносабатларга асосланган ҳокимиятчилик шаклланиб, давлат яқка шахс томонидан бошқарилган бўлсада, ҳукмдорлар даргоҳларида маслаҳат органлари шаклланган.

Давлат ҳокимиятини шаклланишида давлатимизнинг ўзига хос тарихий йўли бор. Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан бу борада айтган фикрлари эътиборга лойиқ. Раҳбаримиз - « Тарихга мурожаат қилар эканмиз, бу халқ хотираси эканлигини назарда тутишимиз керак. Хотирасиз баркамол киши бўлмаганидек, Ўз тарихини билмаган халқнинг келажаги бўлмайди»- деган [3].

Мамлакатимиз ҳудудида яшаган халқлар – шоҳлар ва ҳокимларнинг давлатни бошқаришда оқил, доно бўлишини жуда ҳоҳлаганлар, ўзлари ҳам тафаккурлари ва билимлари билан уларни оқилликка ундаганлар. Халқ давлат ҳокимияти асоси ҳисобланади. Халқсиз жамият ва давлат мавжуд бўла олмайди.

Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримов «Ўзбекистон Буюк келажак сари» асарида-«Халқ давлат ҳокимиятининг манбаидир. Унинг ҳошиш-иродаси давлат сиёсатини белгилаб беради. Бу сиёсат инсон ва жамиятнинг фаровонлигини, Ўзбекистон барча фуқароларининг муносиб турмушини таъминлашга қаратилган бўлиши керак. Янгиланган жамиятнинг сиёсий ва давлат тузилиши инсонга унинг сиёсий, иқтисодий ва ижтимоий турмуш тарзини

эркин танлаб олишини кафолатлиши керак», - деб кўрсатиб ўтган эдилар [4].

Давлатимиз мустақилликка эришгандан кейин тараққиётнинг демократик йўлини танлади. Давлатимиз асосий қонуни муқаддимасида белгиланганидек, демократик давлат қуриш асосий мақсад деб белгиланган

“Демократик давлат қуришдан мақсад халқ ҳокимиятчилигига равақ бағишлашдир” - деб кўрсатган эди ҳуқуқшунос олим А.А.Азизхўжаев [5]. “Ҳар бир давлат мустақиллик ҳуқуқий асоси сифатида асосий ҳужжати Конституциясига эга. Бу ҳужжат давлат тараққиёти билан бирга такомиллашиб боради” - дейди президентимиз, И.А.Каримов.

Халқ давлат бошқарувини амалга оширишда белгиланган меъёрлар асосида иштирок этса, жамият тараққий этади. Ҳозирга кундаги асосий масала халқ ҳокимиятчилигини равақ топтириш, фуқаролик жамияти асосларини такомиллаштиришдан иборат.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясида «Халқ давлат ҳокимиятининг бирдан - бир манбаидир», деб белгиланган [6]. Халқ ва ҳокимият бир-бири билан чамбарчас боғлиқ тушунчалар бўлиб, жамият тараққий этиши учун ҳокимиятни халқ амалга оширади.

Адабиётлар:

1. Каримов И.А. Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг X сессиясидаги маъруза. 1992 йил 2-3 июл ТАТ. 1Т., Тошкент-«Ўзбекистон»-1996 йил 15 бет.
2. Каримов И.А. Юксак маънавият-енгилмас куч. Тошкент: «Маънавият» 2008.- 4-5 б.
3. Каримов И. А Ўзбекистоннинг ўз истиқлол ва тараққиёт йўли. Тошкент: “Ўзбекистон”. 1992.- 71 б.
4. Каримов И. А. Ўзбекистон буюк келажак сари. Тошкент: «Ўзбекистон ».1998. -15 б.
5. А.Азизхўжаев. Давлатчилик ва маънавият. Тошкент. “Шарқ” 1997.- 88 б.
6. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. Тошкент: “Ўзбекистон” 2007. -3 б.

Шарафатдин Шамшетов
(Нукус, Ўзбекистан)

ПРАВОВОЕ ПОЛОЖЕНИЕ ПОТРЕБИТЕЛЯ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН

При определении правового статуса личности и соответственно правового статуса потребителя необходимо учитывать положения Конституции Республики Узбекистан[1], где закреплено, что права и свободы граждан, закрепленные в Конституции и законах, являются незыблемыми, и никто не вправе без суда лишить или ограничить их (ст. 19).

Из данной нормы следуют, по меньшей мере, два важнейших вывода: во-первых, закреплена определенная стабильность правового статуса, его незыблемость, поскольку конституционные нормы не подлежат произвольному изменению; во-вторых, законодателем очерчено содержание основы правового статуса личности. Соответственно, основы правового статуса личности можно определить как общепризнанные права и свободы человека и гражданина.

Правовой статус потребителя представляет особый исследовательский интерес, который характеризует действительное положение потребителя в обществе. Именно через понятие правового статуса наиболее полно могут быть охарактеризованы все многообразные связи права и человека. Правовой статус отражает все основные стороны юридического состояния индивида: его интересы, потребности, взаимоотношения с государством, трудовую и общественно-политическую деятельность, социальные притязания и их удовлетворение. Это – собирательная, аккумулирующая категория [4].

Права потребителя начали приобретать в большинстве стран мира характер общепризнанных в середине 80-х годов XX в. А еще ранее, в 1962 г., президент США Джон Кеннеди впервые сформулировал четыре основных права потребителей – на безопасность, на информацию, на выбор и право быть выслушанным [2].

Одним из признаков отнесения гражданина под понятие «потребитель» является приобретение товаров (работ, услуг) исключительно для личных (бытовых) нужд, не связанных с извлечением прибыли. Термин «прибыль» надо понимать в соответствии как один из признаков предпринимательской деятельности, а не просто как доход. То есть не является потребителем гражданин, который, приобретая товары (работы, услуги), использует их в деятельности, которую он осуществляет самостоятельно на свой страх и риск с целью систематического получения прибыли[4]. Если в правоотношениях у гражданина возникает предпринимательский интерес, то он уже не может иметь специального правового статуса потребителя и вступает в договорные (производственные) правоотношения наравне с другими участниками предпринимательской деятельности.

В соответствии со ст. 1 Закона РУз «О защите прав потребителей» потребителем является гражданин (физическое лицо), приобретающий, заказывающий либо имеющий намерение приобрести или заказать товар или работу, услугу в целях личного потребления или иных целях, не связанных с извлечением прибыли.

Включение в понятие «потребитель» граждан, которые еще только имеют намерение купить товар или заказать услугу, имеет особо важное значение для реализации их прав на ознакомление с товаром, получение информации о товаре, условиях его продажи, информации об изготовителе и т.д.

Исходя из определения понятия «потребитель», понимаем, что данное определение не будет распространяться на потребителей – юридических лиц, а также на потребителей – физических лиц, если они используют, приобретают, заказывают либо имеют намерение приобрести или заказать товар, работу, услугу не для личных бытовых нужд, а также на договорные отношения между гражданами по поводу удовлетворения этих нужд.

Цели, для которых приобретается товар, заказывается работа (услуга), должны быть исключительно личные (бытовые). Товары (работы, услуги) могут приобретаться (заказываться) для личных нужд (например, медицинские услуги) либо для бытовых (например, приобретение электробытовых приборов), либо одновременно и для личных, и для бытовых (например, приобретение студентом ноутбука для использования как дома, так и на занятиях).

Под личными (бытовыми) нуждами, очевидно, следует понимать удовлетворение бытовых потребностей не только гражданина, который непосредственно приобрел или заказал товар или услугу, но также и любых других

граждан, которые пользуются вещью на законных (в том числе договорных) основаниях с согласия непосредственного ее приобретателя, прежде всего члена семьи.

Не является потребителем гражданин, приобретающий товары для организаций и за их счет с целью использования этих товаров в производстве, а также заказывающий для организаций за их счет работы, услуги в этих же целях.

Однако является потребителем гражданин, пользующийся услугой личного характера, хотя и заказанной для производственных нужд (например, услуга по перевозке, по проживанию в гостинице в командировочных целях).

Как мы уже отмечали, под «потребителем» понимается не только тот, кто непосредственно приобрел товар или заказал работу (услугу), но и гражданин, пользующийся ими. Например, потребителем является как гражданин, который купил телевизор или билет в театр, так и гражданин, который пользуется этим телевизором или является зрителем в театре [3].

Можно прийти к выводу, что правовое определение понятия «потребитель», данное Законом, в настоящее время нуждается в уточнении и расширении. К примеру, Закон РУз «О защите прав потребителей» в качестве потребителей, чьи права подлежат защите, называет только граждан. В связи с этим вне правовой защиты остаются иностранные граждане и лица без гражданства, вступающие в потребительские правоотношения на территории Республики Узбекистан. В связи с этим, считаем необходимым внести дополнение в законодательное определение понятия «потребитель» с тем, чтобы действие закона распространялось в равной мере как на граждан РУз, так и на иностранных граждан и лиц без гражданства.

Таким образом, правовой статус потребителя – это комплексная правовая категория, отражающая взаимоотношения между потребителем, государством, производителем товаров (работ, услуг), продавцом через совокупность общепризнанных прав и установленных обязанностей потребителя. Правовой статус потребителя является специальным правовым статусом, включающим элементы общего и индивидуального правовых статусов личности, и характеризуется значительным количеством прав при минимальном объеме обязанностей, что подчеркивает особенно внимательное отношение законодателя к данному субъекту права и существенно отличает его от других участников потребительских правоотношений.

Литература:

1. Конституция Республики Узбекистан. – Т.: «Ўзбекистон», 2012.
2. Бойцова М.О. Потребляй и властвуй. // *Закон и право - Terra incognita* – 2003, № 5
<http://terraincognita.spb.ru/n5/potr.htm>
3. Гусятникова Д.Е. Покупатель не всегда прав! Типовые ситуации по защите прав всех участников процесса купли-продажи товаров и услуг. // *ЛитМир - Электронная Библиотека*. <http://www.litmir.net/br/?b=118036>
4. Рашитова Л.Р. Правовой статус потребителя в действующем законодательстве // *Вестник ТИСБИ*. – 2006, № 2.

СЕКЦИЯ: СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Талғат Байдильдинов, Дархан Алибеков
(Талдықорған қ., Қазақстан)

ЖОО ОҚЫТУШЫЛАРЫНА «ДЕРЕКТЕР ҚОРЫ» ПӘНІ БОЙЫНША ЗЕРТХАНАЛЫҚ ЖҰМЫСТАРДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Тұтас педагогикалық процесті құраушы екі басты процестің бірі – оқыту процесі (оқу процесі) болып табылады. Оқыту процесі күрделі процесс болып табылатындықтан оның анықтамалары да әртүрлі.

Ерте дәуірдегі және ортағасырлық ойшылдар еңбектерінде «оқыту», «оқыту процесі» ұғымдары «білім беру» деген мағына береді. Өткен ғасырдан бастап оқыту ұғымына білім беру және оқу компоненттері енгізіле бастады. Мұнда білім беру – мұғалімнің оқу материалын меңгертуге бағытталған іс-әрекеті, оқу – оқушының ұсынылған білімдерді меңгеруге бағытталған іс-әрекеті ретінде көрінеді. Кейінірек оқыту түсінігі сол сияқты мұғалімнің оқушылардың танымдық іс-әрекетінің тәсілдерін қалыптастыруды басқару іс-әрекеті және мұғалім мен оқушының біріккен іс-әрекетін де қамтиды [1].

Қазіргі түсінікте оқытудың мынадай белгілері бар:

- 1) екіжақты сипат;
- 2) мұғалімдер мен оқушылардың өзара іс-әрекеті;
- 3) мұғалім тарапынан басшылық;
- 4) арнайы жоспарланған ұйымдастыру және басқару;
- 5) тұтастық және бірлік;
- 6) оқушылардың жас ерекшеліктеріне сәйкестік;
- 7) оқушылардың дамуы мен тәрбиесін басқару.

Оқыту процесінде бұл принциптер бір-бірімен өзара тығыз байланыста және бірлікте жүзеге асырылады.

Оқу орындарының даму тарихында оқытуды ұйымдастырудың әр түрлі формалары пайдаланылады. Оқыту формаларының бірте өзгеруі мұғалім мен оқушылардың іс-әрекетінің, өнер-кәсіптің, ауыл шаруашылығының және үдемелі ғылыми-техниканың өзгеруіне байланысты болады.

Семинар сабағы – бұл арнайы немесе жекелеген пәндер бойынша өткізіледі. Семинарға қатарынан екі сабақ беріледі, онда 2-3 мәселелер қарастырылады. Оқушылар сабаққа дайындалу үшін әрбір мәселе бойынша материалдар жинайды, бақылау жасайды, кітапханаға, мұражайға, көрмеге, архивке барады, құжаттармен танысады, қосымша әдебиеттерді зерттейді.

Семинар сабақтары оқушыларды өз бетімен жұмыс істеуге үйретеді, зерттелген материалдың мәніне жете түсінеді, өз ойын мазмұндап дәлелдейді. Демек, семинар сабақтары оқушыларды зерттеу жұмысының кейбір элементтерімен таныстырады.

Практикумдар – курс тарауы аяқталғаннан кейін оқушылардың өз бетімен орындайтын зертханалық жұмысының кешендісі. Зертханалық жұмыстарды оқушылар топ-топ болып дербес орындайды, эксперименттік есептер шығарады.

Мұғалім оқу бағдарламасының материалдарын және мектептің нақтылы жағдайын есепке алып, практикумдар тақырыбын анықтайды. Оқу жоспарындағы сағаттардың есебінен практикумдарды өткізуге 6-8 Зертханалық сабақтар бөлінеді. Зертханалық жұмыстар негізінен берілген пәндер бойынша өткізіледі.

Оқу процесін ұйымдастыру формасы сыныптық-сабақтық жүйесінің ерекшеліктері:

- оқушылардың жас және дайындық деңгейлерінің шамалас болуы;
- әр сынып жылдық оқу жоспары бойынша жұмыс істеу;
- оқыту процесі - бірлескен бір-бірімен жалғасқан сабақ жүйесі;
- әр сабақ бір пәнге ғана арналуы (монизм);
- сабақтың арнайы кесте бойынша өтуі;
- мұғалімнің жетекшілік ролі;

- оқушылардың оқу-танымдық іс-әрекеттері қалыптастыруда оқушылардың оқу іс-әрекеттерін ұйымдастырудың әр түрлі формаларын қолдану.

Арнайы пәндерден зертханалық және практикалық сабақтар оқу бағдарламалары мен жұмыстық оқу жоспарларына сәйкес жүзеге асырылады.

Арнайы пәндерден зертханалық және практикалық сабақтарды жоспарлау оқу жылына арналған оқу-тәрбие процесінің графигі мен теориялық және практикалық сабақтардың кестесін бекіту арқылы жүзеге асырылады.

Арнайы пәндерден сабақтан тыс курстар мен факультативтік сабақтардың есебі теориялық және өндірістік оқытудың есепке алу журналдарын және оқу бағдарламаларының оқу сағаттарында орындалуын есепке алу табельдерін жүргізу арқылы жүзеге асырылады.

Арнайы пәндерден сабақтан тыс курстар мен факультативтік сабақтарды өткізуге қойылатын жалпы талаптар мектептер үшін бірдей десе болады.

Орта мектептерде сабақтан тыс курстар мен факультативтік сабақтар әдетте, оқушылардың қалауы бойынша аудиторияларда немесе арнаулы құрал-жабдықтармен шеберханаларда өткізіледі.

Сабақтан тыс курстар мен факультативтік сабақтарды жоғары әдістемелік дәрежеде өткізу үшін мұғалім дәстүрлі сабаққа қалай әзірленіп өткізсе, мұнда да сабаққа алдын ала мұқият дайындалуы керек, әрбір жұмыс орнын қажетті жабдықтармен қамтамасыз етіп, жұмыстың озық әдістерін ұйымдастыруын көздейді.

Арнайы пәндерден сабақтан тыс курстар мен факультативтік сабақтарды өткізудің негізгі мақсаты - оқушылардың ғылыми-теориялық білімін, танымдық ынтасын, шығармашылық қабілетін дамыту, оқушылардың теориялық сабақтардан алған білімдерін практика жүзінде бекіту, оларға машиналар мен механизмдердің құрылысын тереңірек таныстырып, бөлшектеу, жинау, реттеу әдістерін үйрету. Оқушыларды топтарға бөлгенде, олардың «қабілеттеріне, сабақ үлгерімдеріне қарай дұрыс жасақ-тай білу керек.

Мұғалімнің алдында тұрған басты мақсат - оқушыға тек сапалы білім берумен шектелмей, оны келешек өмірге

дайын азамат ретінде қалыптастыру. Оқу-зертханалық жұмыстардың дұрыс жолға қойылуы оқушылардың техникалық білімін қалыптастыруда үлкен маңызға ие [2].

«Деректер қоры» пәні эксперименттік ғылым болғандықтан онда теорияны практикамен ұштастыру мақсатында зертханалық-тәжірибелік жұмыстар жүргізу қажет.

«Деректер қоры» пәнін оқытудың мақсаты мен міндеті:

«Деректер қоры» курсының мақсаты - қазіргі заманғы мәліметтер

қорының теориялық негіздерін, мәліметтер қорын жасау және олармен жұмыс істеу принциптерін үйрену, студенттерді әртүрлі информациялық жүйелерде мәліметтер қорымен жұмыс істеуге қажетті біліммен қаруландырып, дағдыларын қалыптастыру болып табылады.

«Деректер қоры» пәнінің негізгі міндеттері: - қазіргі мәліметтер қорының теориялық негіздерін, мәліметтер қорын жасау принциптерін меңгеру және құралдарымен жұмыс істей білу, әртүрлі МҚБЖ-де мәліметтер қорымен жұмыс істей білу, практикалық есептер шығару барысында мәліметтер қорын қолдана білуі тиіс.

«Деректер қоры» пәнін оқыту нәтижесінде студент:

- мәліметтер қорының теориялық негіздерін, мәліметтер қорын жасау принциптерін және онымен жұмыс істеу құралдарын білуі керек;

- ACCESS және МҚБЖ-і тәрізді әртүрлі ортада жұмыс істей білу, практикалық есептерді шығаруға арналған мәліметтер қорын жасау керек;

- мәліметтер қорын жасау мен жобалаудың негізгі әдістерін меңгеруі керек.

Зертханалық жұмыстарды орындау кезінде оқушылардың пәнге деген қызығушылығы артады. Оқушылардың белсендігін арттыруда мынандай жұмыс түрлерін ұйымдастырамын: пәнге қажетті арнайы сілтемелік материалдар карточкалар, тестер, тірек конспектілері; пәннің қоғамдағы рөлінің маңызын түсіндіру, оқушыны психологиялық тұрғыдан дайындау.

Сабақ математика, физикамен тығыз байланысып, содан бастау алатындықтан оның жаттығулармен, яғни есептермен тығыз байланысты екенін барлығымыз білеміз. Сондықтан есептерді жақсы түсініп, шеше білу оқушылардың зертханалық жұмыстарды орындау барысында көп көмегін тигізеді.

Жаттығуларды дамытуда оқытудың арнаулы мақсаттарын шешу үшін үш саты қарастырылады: дайындық жаттығулары; үйретуші жаттығулары; жаттықтырушы жаттығулар;

Дайындық жаттығулары іскерлік, дағды әдістерді қалыптастыруда жаңа материалдарды сапалы түрде меңгеру үшін қажетті білім мен практикалық іс-әрекет түрлерін жүйелеу есте тұрақтандыруды, іс-әрекеттің жекеленген тәсілдерін меңгеруді қамтиды. Жаңа материалдарды түсіндіргеннен кейін үйретуші жаттығулар беріледі. Үйретуші және жаттықтырушы арасындағы байланысты сақтаудың үлкен мәні бар. Егер көп уақыт үйретуші жаттығулар орындайтын болса, онда оқушылар оқытушының көмегіне сүйеніп, өзіндік даму мен ойлау әрекетінің белсенділігін төстейді.

Зертханалық жұмыстарды орындау кезіндегі іс-әрекеттің жобасы көбінесе үш жағдайда қарастырылады: Тәжірибе жүргізу жоспарын дайындау. Тәжірибе, бақылау, өлшеулер жүргізу. Істелінген жұмыс бойынша есеп. Тәжірибені жүргізу жоспарын дайындау.

1. Тәжірибенің мақсатын ұғыну.

2. Тәжірибе жүргізуге қажетті жағдайларды анықтау.

3. Тәжірибе жүргізу жоспарын жасау: тәжірибелер мен бақылаулардың мазмұны мен жүргізу ретін зерттеу; өлшеуге тиісті шамаларды анықтап алу, бұларды өлшеу әдістерін ұғыну; өлшеу нәтижелерін жазу амалын таңдап алу, кесте сызу; тәжірибеде алынған шамаларды өңдеу әдістерімен танысу.

4. Эксперимент жасайтын қондырғылармен танысу.

Тәжірибе, бақылау, өлшеулер жүргізу.

1. Жұмыс үстеліндегі құралдар мен материалдарды түгелдеу.

2. Эксперименталдық қондырғыны жинау және ретке келтіру

3. Тәжірибелерді, бақылауларды және өлшеулерді жоспарланған ретпен жүргізу.

Істелінген жұмыс бойынша есеп. Алынған мәліметті талдау. Қортындыларды шығару, жұмысты талдауға дайындау.

Бүгін елімізде жүргізіліп жатқан экономикалық – әлеуметтік даму өзгерістері келешек ұрпаққа тәлім-тәрбие беру үрдістерін жаңа сатыға көтеруді міндеттейді.

Сондықтан да білім беру саласындағы өзгерістер жеке тұлғаны қалыптастыруға, оқу үрдісінде тиімді әдіс-тәсілдерді іздестіруге, баланың шығармашылық қабілетін жетілдіріп, рухани сұраныстарын қанағаттандыруға, дене мүмкіндіктерін дамытуға, адамгершілік пен салауатты өмір салтын берік ұстануға бағытталуы тиіс.

Әдебиеттер:

1. Сабыров Т. Оқыту теориясының негіздері. - Алматы, Қазақстан Республикасы Білім министрлігі баспаханасы, 1992

2. Ұстаздың шеберлікке жету жолдары. /Құрастырған Ж. Нұржанова. - Алматы, 1991

3. Халықова Г.З. Мәліметтер қорын басқару жүйесі. Алматы, 2004

4. Э.В. Фуфаев., Д.Э.Фуфаев База данных Москва, Изд. «Академия» - 2009

Индира Гайнуллина, Аяулым Кайдарова
Молдир Мусапарбекова
(Астана, Қазақстан Республикасы)

АҚПАРАТТЫ ҚОРҒАУДЫҢ НЕГІЗГІ ТҮСІНІГІ МЕН АҚПАРАТТЫ ҚОРҒАУ ӘДІСТЕРІНЕ ШОЛУ

Қазақстан Республикасы президентінің 1997 жылғы 10 қазандағы «Қазақстан – 2030 барлық қазақстандықтардың өніп - өркендеуі, қауіпсіздігі және әл – ауқатының артуы» атты Қазақстан халқына жолдауында ұзақ мерзімді басымдық ретінде ұлттық қауіпсіздік айқындалды, оның құрамының бірі ақпараттық қауіпсіздік болып қарастырылды. Қоғам мен мемлекеттің әлеуметтік – экономикалық және мәдени өмірдегі ақпараттық

технологиялардың даму серпіні ақпараттық қауіпсіздік мәселелерін шешуге жоғары талаптар қойды.

Ақпараттық қауіпсіздігін қамтамасыз ету ақпарат алу саласында адамның және азаматтың конституциялық құқықтары мен бостандықтарын іске асыруға қабілетті ұйымдастырушылық, техникалық, бағдарламалық, әлеуметтік тетіктерді қамтитын кешенді көзқарасты пайдалануды, саяси, экономикалық және әлеуметтік тұрақтылықты заңдылық пен құқықтық тәртіпті қорғау мақсатында пайдалануды, ақпараттық қауіпсіздік саласында тиімді дамуды талап етеді.

Ақпаратты қорғау — ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз етуге бағытталған шаралар кешені. Тәжірибе жүзінде ақпаратты қорғау деп деректерді енгізу, сақтау, өңдеу және тасымалдау үшін қолданылатын ақпарат пен қорлардың тұтастығын, қол жеткізулік оңтайлығын және керек болса, жасырындылығын қолдауды айтады. [1, 20 б.]

Ақпараттың әртүрлі салада (коммерциялық, жеке және тағы басқа) электронды түрде жинақталуы оны қорғау мәселесін тудырады. Соған байланысты әлемде ақпаратты қорғау мәселесінің актуалдығын тудыратын объективті процестер болып жатыр. Бұлар:

- интернет және желілік технологияларды жиі қолдану;
- қолданушылар санының өсуі;
- ақпараттық технологияларды адам өмірінің әртүрлі салаларында үлкен көлемде қолдануы;
- ақпаратты қорғау амалдарының жетіспеуі және шектеулігі.

Ақпаратты қорғау әдістері келесідей жіктеледі:

1. ақпараттық;
2. бағдарламалық;
3. криптографиялық;
4. ұйымдастырушылық.

Алғашқы сатыда ақпараттың қорғалуы бағдарламалық әдіспен шешіледі. Тәжірибе көрсеткендей ақпараттың қорғалуына бағдарламалық құралдар кепіл бола алмайды. Сондықтан бағдарламалық құралдар ақпаратқа қол жеткізуді, сақтау ережесін анықтайтын ұйымдастыру шараларымен толықтырылды. [2, 13 б.]

Қорғаудың кешенді әдісі жоғары нәтиже береді. Ақпаратты қорғаудың барлық әдістері мен құралдарының жиынтығын төмендегідей түрде топтастыруға болады: (1кесте)



Кесте 1. Қорғау құралдарының классификациясы

Қорғау концепциясының (тұжырымдамасының) дамуы мынадай кезеңдерден тұрады:

1. Бағдарламалық құралдар дамуының артықшылығы.
2. Қорғаныс құралдарының барлық кластарының қарқынды дамуы.
3. Қорғау құралдарының 3 даму тенденциясы:
 - а) қорғаудың негізгі қызметін аппараттық тарату;
 - ә) қорғаудың бірнеше қызметін атқаратын қорғаныс құралдарының жиынтығын құру;
 - б) қорғаныс құралдарын бірыңғайлау және стандарттау.

Қорғау әдістері деректер мен ЭЕМ-ді қорғаудың әдістері және бағдарламалық жабдықтарды (БЖ) қорғау әдістері болып бөлінеді. [2, 156.]

Электронды есептеу машинасын (ЭЕМ) қорғау — аппаратураға физикалық қол жеткізуді шектеуге және парольдер пайдалануға негізделген. ЭЕМ-ді шағын бөлмеге орналастырып оның сақталу, қорғалуына мүмкіндік береді. Жекелей сатылатын бағдарламалық қамтамасыздандыруды поштамен салып, қорғау құралдарын меңгеретіндігін ұзақ мерзімде сынауға болады.

Қорғау құралдары төмендегі категорияларға ажыратылады:

- өзіндік қорғау;
- ЕЖ құрамында қорғау;
- сұрау салу арқылы ақпаратты қорғау;

- активті қорғау;
- пассивті қорғау.

Өзіндік қорғау құралдары

Өзіндік қорғау құралдарын төмендегідей сұлба арқылы бейнелеуге болады: (2-кесте)

Өзіндік қорғау

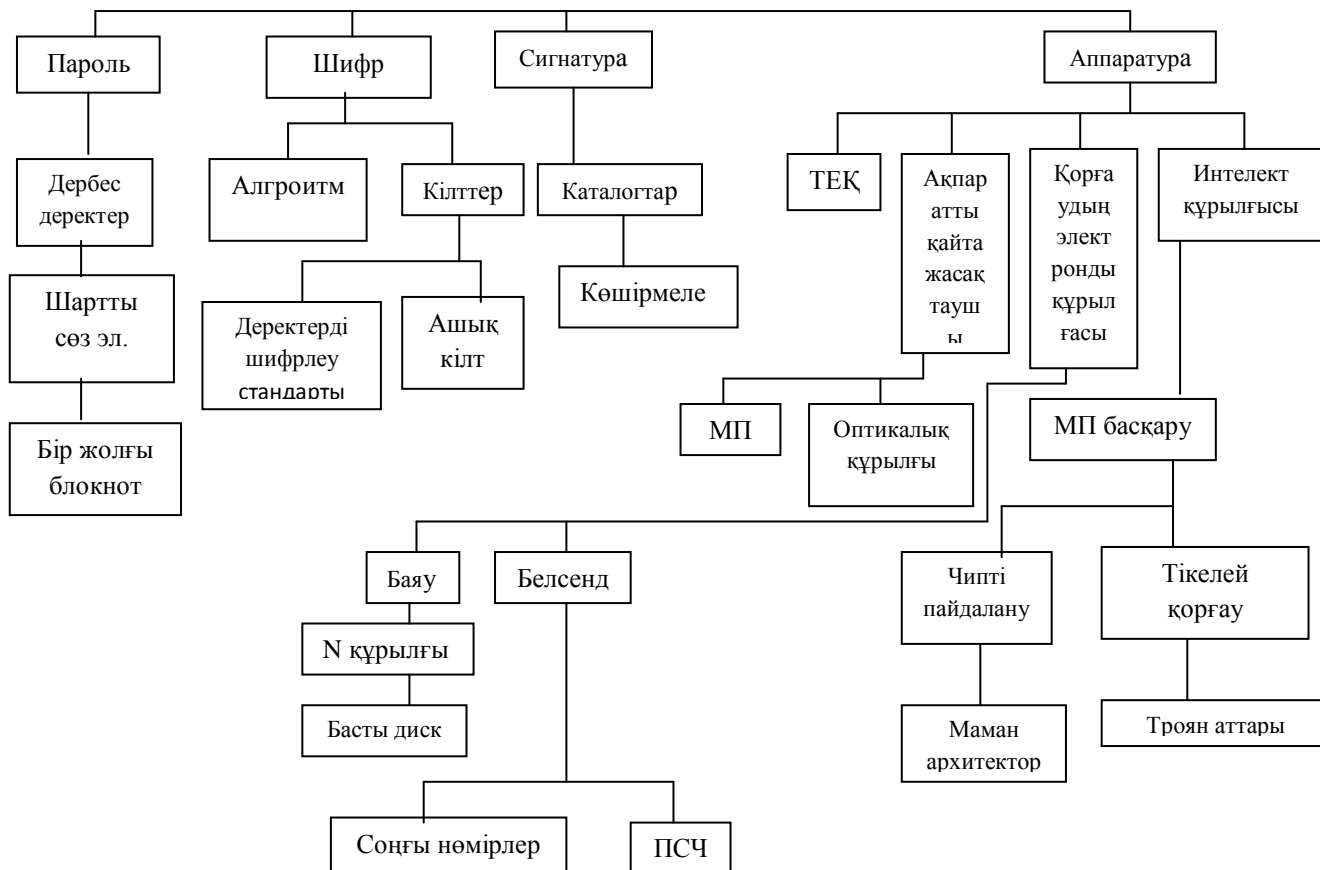


Кесте 2. Өзіндік қорғау

Электронды есептеу машинасын (ЭЕМ) қорғау – аппаратураға физикалық қол жеткізуді шектеуге және парольдер пайдалануға негізделген. ЭЕМ-ді шағын бөлмеге орналастырып оның сақталу, қорғалуына мүмкіндік береді. Жекелей сатылатын бағдарламалық қамтамасыздандыруды поштамен салып, қорғау құралдарын меңгеретіндігін ұзақ мерзімде сынауға болады.

Қосымша ақпараттың жұмысына парольдер, нөмірлер, кілттер түрінде талап етілетін бағдарламалар сұрау салу арқылы ақпаратты қорғау түріне жатады.

Қосымша ақпаратты сұрау салу арқылы қорғау (3-кесте)



Кесте 3. Ақпаратты сұрау салу арқылы қорғау

Парольдер – жүйеге ену үшін қажетті кілттер ретінде қарастырылады және ақпарат тұтастығын сақтауды қамтамасыз етеді бірақ, олар басқа мақсаттар үшін де қолданылады, мысалы, дискіенгізгіште жазуды бұғаттауда, мәліметтерді шифрлеу командаларында, т.б.

Парольдерді 7 негізгі топтарға бөледі:

- қолданушы орнататын парольдер;
- жүйемен генерацияланатын парольдер;
- енудің кездейсоқ кодтары;
- жартылай сөз;
- кілттік фазалар;
- “сұрақ-жауап” түріндегі интерактивті тізбек;
- “қатаң” парольдер.

Шифрлер - ақпаратты түрлендіруге арналған криптографиялық әдістерді пайдалану. Шифрлер криптоаналитиктер үшін қарапайым болу керек, бірақ кәдімгі пайдаланушылар үшін файлға қол жеткізуді қиындатады. Бағдарламаларды, идентификациялық белгілерді шифрлеуге болады. Бағдарламаны қорғауға арналған шифрдың негізгі сипаттамасы - кілттік шифрдың ұзындығы болып саналады.[3, 96.]

Сигнатуралар – қорғаныс үшін пайдаланылатын және бағдарламалық тәсілмен тексерілетін электронды есептеуіш машинаның бесаспап сипаттамасы.

Қорғау аппаратурасының көмегімен бағдарламаны қорғаудың негізгі принципі – тұрақты есте сақтау құрылғысымен оперативті есте сақтау құрылғысынан бағдарламаларды рұқсатсыз көшіру кезінде бағдарламаның өздігінен жойылып кетуіне арналған сигналдарды өндіру.

Арнайы микропроцессорлар (МП) – арнайы оптикалық құрылғы, стандартты интерфейс арқылы қосылады, сұрау салуға кейбір сандық реттілікпен үндеседі. Кемшілігі – бағдарламамен басқарылады.

Електр інтелектуалізація корғау – күрделі қорғаныс алгоритмін таратушы арнайы микропроцессоры бар электронды қорғаныс құрылғыларының бірі.

Тікелей қорғау құралдары-егер құпия ақпараттардан тұратын модульды бұзатын болса, тікелей қорғау динамикалық жады қорегін бұғаулайды да, құпия ақпараттарды жояды.[4, 226.]

Активті қорғау құралдары

Активті қорғау құралдары екі топқа бөлінеді: компьютер құрамындағы және оған қатысты емес ішкі және сыртқы активті қорғау құралдары. Ішкі құралдар бағдарламаны бұғаулайды немесе жояды. Активті қорғаудың ішкі құралдарына уақытқа, күннің жадына құрылған қорғау кілттері жатады немесе рұқсатсыз қатынас құруға қарсылық, ескерту, еске салу немесе бақылауды ұйымдастыру түрінде болады. Активті қорғаудың сыртқы құралдары - жалпы қабылданған дабыл сигналдары, авторлық этикетті басып шығару, дыбыстық ескертулер, бақылау, иемденуші жөнінде деректерді басып шығару сияқты белгілерден тұрады.

Пассивті қорғау құралдары

Пассивті қорғау құралдарына сақтандыру, алдын-ала ескерту, бақылау, сондай-ақ қолайсыз жағдайды болдырмау үшін көшіруді дәлелдейтін және айғақ іздейтін бағыттағы әдістер жатады. [5, 76.]

Бақылау құрылғысы-деректерге жол ашу, оқиғаларды тіркеу немесе қатынас құру құрылғыларын қорғаудың жалпы бөлігі ретінде қолданылады. Қолданушы түпнұсқадан айыра алмайтындей дәл көшірмені құруға бөгет жасайтын болғандықтан «сулы белгілерді» қолдану жасанды әдістерді қолдану сияқты ерекше орын алады. Қорғаудың психологиялық әдістері ұрланған бағдарламалық өнімде қорғау құрылғылары сақталуы мүмкін деген ойды есіне сақтауға мұқтаж етіп, бұзушыға сенімсіздік тудырып, психологиялық күш салуға негізделген. Сондықтан бағдарламалық қамтамасыз етуге қорғау механизмдері тұрғызылған деген хабар жіберу тиімді. Бағдарламаға айрықша таңбалар енгізудің көптеген қулық әдістері таралған және осының нәтижесінде өзінің барлық кілттер мен қорғау механизмдерін жойғандығына көз жеткізе алмайды, сенімсіздік пайда болады.

Ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету – мемлекеттік, саяси басқарудың саласы, мемлекеттік жүйенің өзін қалыптастыру процестерін саналы реттеудің жоғары формасы. Көптеген ғасырлар бойы хабар алушылар жіберілген мәтіннің жалған еместігіне қол жеткізу үшін күзетшілерге, ауызша парольдерге және ашуы қиын жазбаларға сенген. Автоматты аутентификация қазіргі компьютерлік жүйелерде маңызы ерекше. Сондықтан, механикалық қорғанысқа көп назар аударған жөн.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. «Объектіге бағытталған бағдарламалау арқылы қамтамасыз ету технологиясы». Ақмешіт хабаршысы, 2011г.
2. «Ақпараттық қауіпсіздік мүмкіндіктері». Қазақстан педагогикалық ғылымдар академиясының хабаршысы, №1(40)2011г.
3. Мельников В. Защита информации в компьютерных системах. М.:Электронинформ, 1997г.
4. Воробьев, "Защита информации в персональных ЭВМ", изд. Мир, 1993г.
5. Расторгуев С.П. Программные методы защиты информации в компьютерах и сетях. - М.: "Яхтсмен", 1993г.

Василь Калінчик, Лариса Несен
(Київ, Україна)

УПРАВЛІННЯ РЕЖИМОМ РЕАКТИВНОЇ ПОТУЖНОСТІ

Загальні положення. Забезпечення економічності передачі та розподілу електроенергії невіддільне від постановки та вирішення задач, пов'язаних із зниженням втрат електроенергії в мережах. Одним із найбільш ефективним способом зниження втрат електроенергії, а також підвищення її якості на затискачах електроприймачів є компенсація реактивної потужності, яка здійснюється за допомогою різних компенсуючих пристроїв [1-3]. Задача компенсації реактивної потужності має два основних аспекти. Перший аспект охоплює питання проектного характеру, другий – експлуатаційний і на сьогоднішній день представляється більш важливим. Метою функціонування систем управління реактивною потужністю є мінімізація втрат електричної енергії з урахуванням необхідності забезпечення заданих енергопостачальною компанією умов споживання реактивної потужності.

Постановка задачі управління режимом реактивної потужності. Відповідно до Методики обчислення плати за перетікання реактивної енергії між електропередавальною організацією та її споживачами [4], основна плата за спожиту і генеровану реактивну електроенергію визначається формулою

$$P = \sum_{i=1}^n (W_{QСП} + KW_{QГ})DT \text{ (грн)}, \quad (1)$$

де n - число точок розрахункового обліку реактивної енергії; $W_{QСП}$ - споживання реактивної енергії в точці обліку за розрахунковий період, кВАр.год.; $W_{QГ}$ - генерація реактивної енергії в мережу електропередавальної організації в точці обліку за розрахунковий період, кВАр.год.; $K=3$ - нормативний коефіцієнт урахування збитків енергосистеми від генерації реактивної електроенергії з мережі споживача; D - економічний еквівалент реактивної потужності (ЕЕРП), кВт/кВАр; T - фактична середня закупівельна ціна на електроенергію, що склалася за розрахунковий період (розраховується відповідно до нормативних документів НКРЕ), грн./кВт.год.

Таким чином мінімальна плата за реактивну енергію буде тоді, коли $W_{QСП}$ і $W_{QГ}$ будуть мінімальні (близькі до нуля). Проте досягти нульових значень споживання і генерації реактивної енергії практично не можливо, тому можна обмежитись деякою економічно вигідною величиною. Індикатором такої величини може бути $\cos \phi$, величина якого попередньо задається. Таким чином процедура управління режимом реактивної потужності пов'язана з контролем активної потужності.

Процедура управління режимом реактивної потужності містить два основних етапи: етап визначення величини можливого зниження поточного $\cos \phi$ над заданим й етап визначення та реалізації управляючих впливів, направлених на ліквідацію можливого відхилення. Переважно кращою представляється орієнтація на ті методи, які

ґрунтуються на дослідженні прогнозних оцінок, що складають вихідну інформацію для прийняття рішень по управлінню.

За основу для оперативного прогнозування електричного навантаження доцільно використовувати адаптивні методи експоненціального згладжування [5,6], що узгоджується із даними проведеного в роботі [7] аналізу різних методів оперативного прогнозування.

Необхідність дії на режим реактивної потужності виникає в тому випадку коли

$$\hat{W}_{QСП} - W_{QСП_{дон}} > 0, \quad (2)$$

де $\hat{W}_{QСП}$ – прогнозне до кінця періоду T значення реактивного електроспоживання; $W_{QСП_{дон}}$ – допустиме значення, яке визначається на основі заданого $\cos\varphi$.

Управління режимом реактивної потужності здійснюється за допомогою компенсуючих установок (КУ в основному – конденсаторних батарей). Проте в мережі промислового підприємства може бути регулювання активного електроспоживання зміною напруги, що необхідно враховувати при управлінні компенсуючими установками. Як показують дослідження [8,9] управління режимами напруги в системі електропостачання (СЕ) суттєво впливає на режими споживання реактивної потужності.

В зв'язку з цим доцільне комплексне вирішення проблеми управління режимом реактивної потужності як за рахунок управління КУ, так і впливу на режими напруги СЕ.

Змінення напруги як засіб регулювання реактивного навантаження.

В розрахунковій моделі реактивне навантаження розподільчої мережі задається своїми статичними характеристиками

$$Q = F(U, \varpi). \quad (3)$$

Вираз (2) часто апроксимується поліномом виду [10]

$$Q = 1 - a_q - b_q - c_q + a_q U + b_q U^2 + c_q \varpi, \quad (4)$$

коефіцієнти a_q, b_q, c_q – постійні.

Регулюючий ефект реактивного навантаження по напрузі при постійній частоті k_{qU} досить повно характеризує зміни навантаження при малих відхиленнях напруги. Із визначення регулюючого ефекту випливає, що у виразі (4)

$$a_q + 2b_q = k_q U, c_q = k_q. \quad (5)$$

Розв'язання задачі формування статичних характеристик можливе двома способами: через здійснення активних експериментів та основі інтегрування статичних характеристик окремих споживачів. Орієнтація на другий спосіб можлива при обмеженому числі різнотипних електроприймачів. Тому в даній роботі статичні характеристики будемо отримувати через здійснення експериментів.

Регулювання напруги розподільчих мереж можна здійснювати шляхом змінення коефіцієнтів трансформації силових трансформаторів; ступеня збудження вольтодобавочних установок; шляхом обмеження перетоків потужності; подовжньою компенсацією.

В залежності від того, на якому рівні мережі використовують технічні засоби регулювання напруги, їх можна віднести:

а) до засобів централізованого регулювання напруги, які дозволяють змінювати рівень напруги на шинах центрів живлення (головні понижуючі підстанції – ГПП, центральні розподільчі пункти – ЦРП);

б) до засобів місцевого регулювання напруги, якими забезпечуються розподільчі мережі, як правило, промислових підприємств (трансформаторні підстанції – ТП, розподільчі пункти – РП).

Для здійснення регулювання в центрах живлення електричних мереж передбачаються технічні засоби на основі змінення коефіцієнта трансформації або генерації реактивної потужності шляхом зустрічного регулювання напруги [11].

Рекомендується [11] пониження напруги на 5 ... 10 %. Ефективним способом досягнення цього є використання засобів регулювання напруги під навантаженням (РПН), якими забезпечуються силові трансформатори. РПН забезпечують регулювання в межах 12 % (8х1,5 %) для напруги 35 кВ та 16 % (9х1,78 %) – для напруги 110 кВ та вище.

Для регулювання напруги в центрах живлення застосовують також синхронні компенсатори або конденсаторні установки [11,12]. Батарею конденсаторів (БК) включають по поперечній або по подовжній схемі. Для ступінчатого регулювання БК розбивають на окремі секції, які включають або відключають комутаційною апаратурою.

Для місцевого регулювання напруги застосовуються: лінійні регулятори; конденсаторні установки; розподільчі трансформатори з РПН [10]. Лінійні регулятори використовують для незалежного регулювання напруги для частини споживачів аналогічно як для ЦРП. Ефективність лінійних регуляторів особливо проявляється в мережах великої довжини з дротами малого перетину.

Висновки

1. Одним із найбільш важливих напрямків підвищення техніко-економічної ефективності компенсації реактивної потужності в електричних мережах є реалізація диференційованого контролю за режимами реактивної потужності та управління КУ.

2. Показано, що доцільними є управління режимом реактивної потужності як за рахунок управління конденсаторними батареями, так і за рахунок впливу на режими напруги системи електропостачання.

3. В розрахунковій моделі навантаження мережі задається статичними характеристиками.

Література:

1. Железко Ю.С. Компенсация реактивной мощности и повышение качества электроэнергии. - М.: Энергоатомиздат, 1985.-224с.
2. Пекелис В.Г. Перспективы применения поперечной емкостной компенсации в электрических сетях энергосистем и промышленных предприятий. - Минск: БелНИИТИ, 1984.-48с.
3. Потери электроэнергии в электрических сетях энергосистем / В.Э. Воротницкий, Ю.С. Железко, В.Н.Казанцев и др. - М.: экономики региона».- Ленинград.- 1990.- С.50-51
4. Методика розрахунків плати за перетоки реактивної потужності між електропостачальною організацією та споживачами. - Київ: Офіційний вісник України. Щотижневий збірник актів законодавства. – 1998.- №1.- 26 с.
5. Праховник А.В., Розен В.П., Дегтярев В.В. Энергосберегающие режимы электроснабжения горнодобывающих предприятий. - М.: Недра,1985.-232 с.
6. Лукашин Ю.П. Адаптивные методы краткосрочного прогнозирования. - М.: Статистика, 1979.-254с.
7. Автоматизированная система оперативно-диспетчерского управления электроэнергетическими системами / О.Н.Войтов, Н.В. Воронов, А.З. Тамм и др. Под ред. М.Н.Розанова и В.А. Семенова. - Новосибирск: Наука, 1986.- 205с.
8. А.с. № 1334269. Способ управления потреблением электроэнергии предприятия / Праховник А.В., Кудовбенко К.П., Калинин В.П. - Опул. в Б.И., - 1987, - № 32.
9. Маркушевич Н.С. Регулирование напряжения и экономия электроэнергии. – М.: Энергоатомиздат, 1984. – 100 с.
10. Гуревич Ю.Е., Либова Л.Е., Хачатрян Э.А. Устойчивость нагрузки электрических систем. – М.: Энергоиздат, 1981. – 234 с.
11. Петренко Л.И. Электрические сети и системы. – К.:Вища школа,1981.– 380 с.
12. Жежеленко И.В., Рабинович М.Л., Божко В.М. Качество электроэнергии на промышленных предприятиях. – К.: Техніка, 1981.

Зоряна Рибчак
(Львів, Україна)

СУЧАСНІ СИСТЕМИ АВТОМАТИЗАЦІЇ ТА ЇХ РЕАЛІЗАЦІЯ В АВІАЦІЙНІЙ ГАЛУЗІ.

Вступ. На сьогодні авіація – одна з пріоритетних галузей господарства, яка дає можливість ефективно розвивати міжнародну діяльність, задовольняти потреби населення і виробництва в повітряних перевезеннях, захист економічних інтересів на міжнародному ринку. Враховуючи той факт, що авіаційна галузь сьогодні є однією з небагатьох, яка може забезпечити Україні успішну конкуренцію із зарубіжними країнами на світовому ринку промислової продукції, а сама галузь є інтегруючою в індустріальному комплексі країни, актуальним постає завдання щодо проектування системи для авіаційної галузі.

Запити на послуги повітряного транспорту в світі стабільно зростали на протязі декількох десятиліть, зокрема кількість пасажирів, що подорожують авіатранспортом зросло на 45% за останні 10 років і втричі збільшилось з середини 90-х років ХХ століття. Якщо світовим аеропортам у найближчий час не вдасться подолати недолік інфраструктурних об'єктів, світова економіка може зіткнутися з неможливістю подальшого розширення заданими темпами. З огляду на те, що в світі активно проходять заходи щодо покращення розвитку аеропортів та їх інфраструктури [4].

Найбільшими є термінали в Києві (Бориспіль, Жуляни), Харкові, Львові, Сімферополі, Донецьку, а їх найважливішою проблемою є неефективне функціонування.

Важливим для підвищення ефективності повітряного транспорту є виявлення тенденцій розвитку авіатранспорту та дослідження особливостей пасажирських транспортних терміналів. Аеропортовий бізнес надає послуги, у тому числі й інформаційні, не тільки пасажиром і відвідувачам, іншим компаніям, які розташовуються на його території. Тому важливо організувати комплексний збір інформації усіх видів діяльності аеропорту, що дозволить більш гнучко будувати взаємодію з клієнтами. Для адекватної оцінки поточної ситуації та оперативного реагування на зміни ринку, необхідно також налагоджувати активний обмін інформацією з авіакомпаніями. Саме тому актуальною є побудова системи автоматизації діяльності аеропорту.

Стан та перспективи розвитку аеропортів.

Аеропорти беруть свій початок з далеких 20-х років ХІХ століття. Та за цей час існування зазнали розширень, реконструкцій, змін як у зовнішньому вигляді, так і в інформаційному забезпеченні [1].

На теренах України за даними об'єднання «Аеропорти України» є 31 аеропорт, призначений для обслуговування потоку пасажирів та вантажів. Однак більша частина з цих аеропортів, на сьогоднішній день не працює по причині вкрай низької завантаженості, що частково була змінена під час проведення чемпіонату з футболу «Євро-2012». З огляду на те, необхідною умовою є використання новітніх інформаційних технологій у галузі авіації [2]

Зв'язок висвітленої проблеми із важливими науковими та практичними завданнями. Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Дослідженнями проблем авіатранспортних перевезень, функціонування аеропортів і пасажирських терміналів займалися такі вчені: Ложачевська О.М., Паламарчук Ю.А., Р.Доганніс, В.Річардсон та ін. [5,6,7,8]. Якій прийшли до висновку, що створення базової мережі аеропортів-хабів, що спрямовані на забезпечення транспортних потреб в межах країни та на залучення міжнародного транзиту авіапасажирів і вантажів, потребує розв'язання великої кількості завдань. Серед яких можна виділити, як і інформаційні технології, які містять у сфері свого впливу всі процеси функціонування аеропортів, так і підвищені вимоги клієнтів. Проведений аналіз відомих програмних засобів свідчить, що на сьогоднішній день на ринку систем автоматизації існує множина апаратного та програмного забезпечення, яке надає широкі можливості. Реалізація даної задачі дасть змогу сформулювати особливості проектування нової системи автоматизації діяльності аеропорту, яка включатиме в себе множину систем управління[6].

Основні результати досліджень.

Збільшення пасажиропотоку передбачає нові вимоги до автоматизації діяльності аеропорту. На сьогодні якість обслуговування авіапасажирів значно відрізняється від світових стандартів і для покращення ситуації потрібно застосувати новітні інформаційні технології автоматизації діяльності аеропортів. Автоматизація бізнес-процесів та інтеграція різних структур і систем аеропорту в єдиний інформаційний простір, стають провідними тенденціями галузі, виводячи керування аеропортом на якісно новий рівень. [7]

Крім того, інформаційні технології допомагають у вирішенні проблеми інтерфейсів. Світові авіакомпанії прагнуть, щоб вся інформація про пасажирів передавалася з одного аеропорту в інший. Для цього системи бронювання та відправлення пасажирів повинні обмінюватися інформацією з будь-якими іншими міжнародними системами. Завдання інтеграції всіх процесів в аеропорту полягає в забезпеченні інформаційного обміну між системами керування для побудови єдиного керованого механізму, який покликаний бути інструментом керування авіапідприємством у цілому (рис. 1).

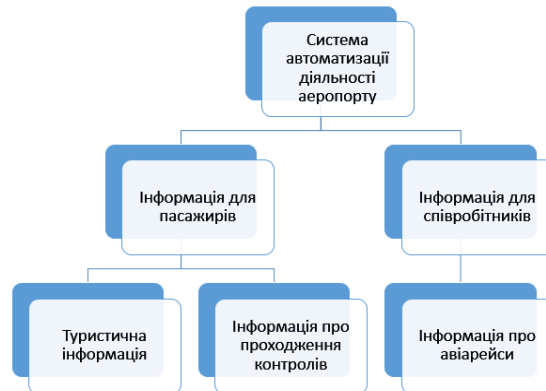


Рис.1. Єдиний комплекс завдань для інформаційних технологій аеропорту.

Впровадження різноманітних інновацій у сфері інформаційних технологій в аеропортах дозволяє ефективно використовувати наявні ресурси [8].

Що стосується програмної реалізації, то для її проведення необхідно здійснити системний аналіз даних, який полягатиме в побудові діаграми реалізації, за допомогою якої описується архітектура додатку.

Діаграма реалізації складається з діаграми компонентів (англ.-component diagram) і діаграми розгортання (англ.-deployment diagram). Діаграми компонентів і розгортання (component & deployment diagrams), що призначені для моделювання архітектури додатку, визначення їх взаємодії та реалізації їх функціональності. [3]

Представлена діаграма компонентів показує основні компоненти системи, які будуть представлені у вигляді інтернет-ресурсу (рис.2).

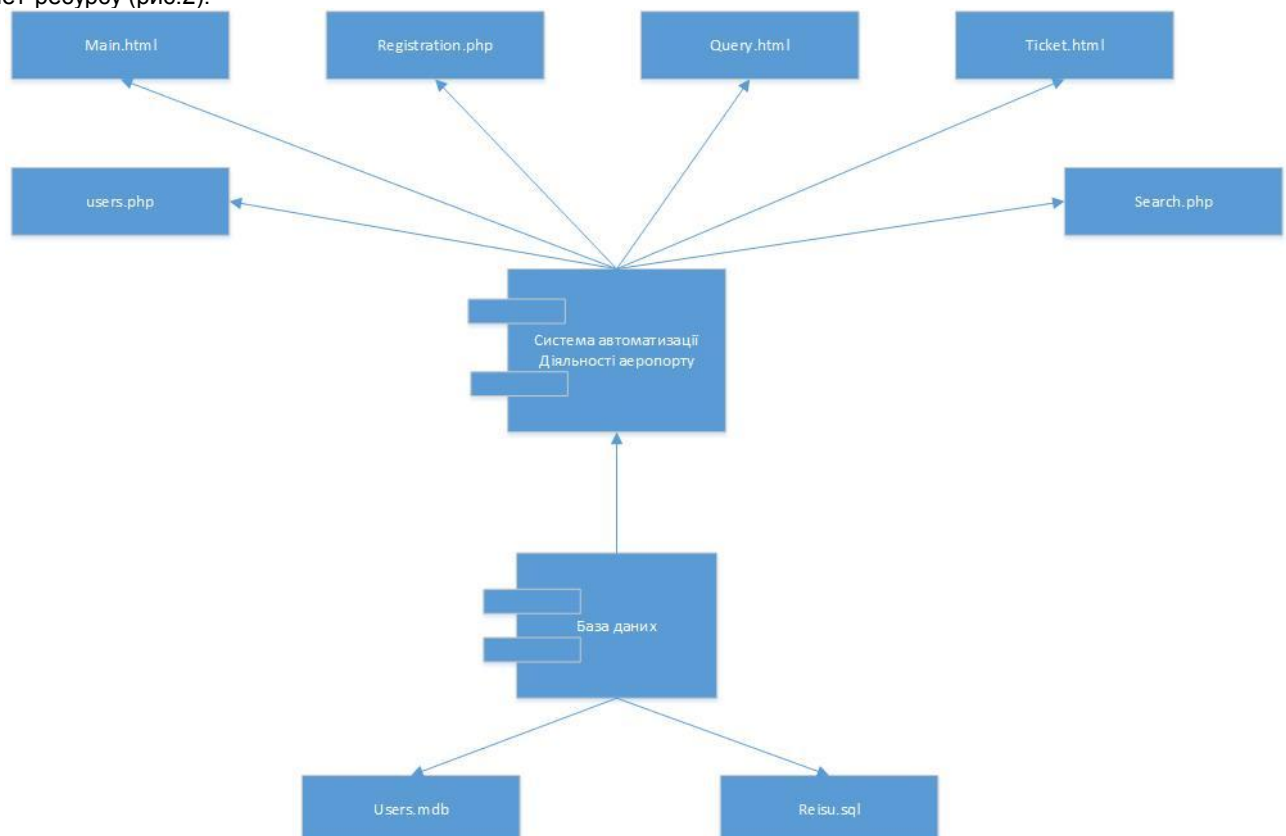
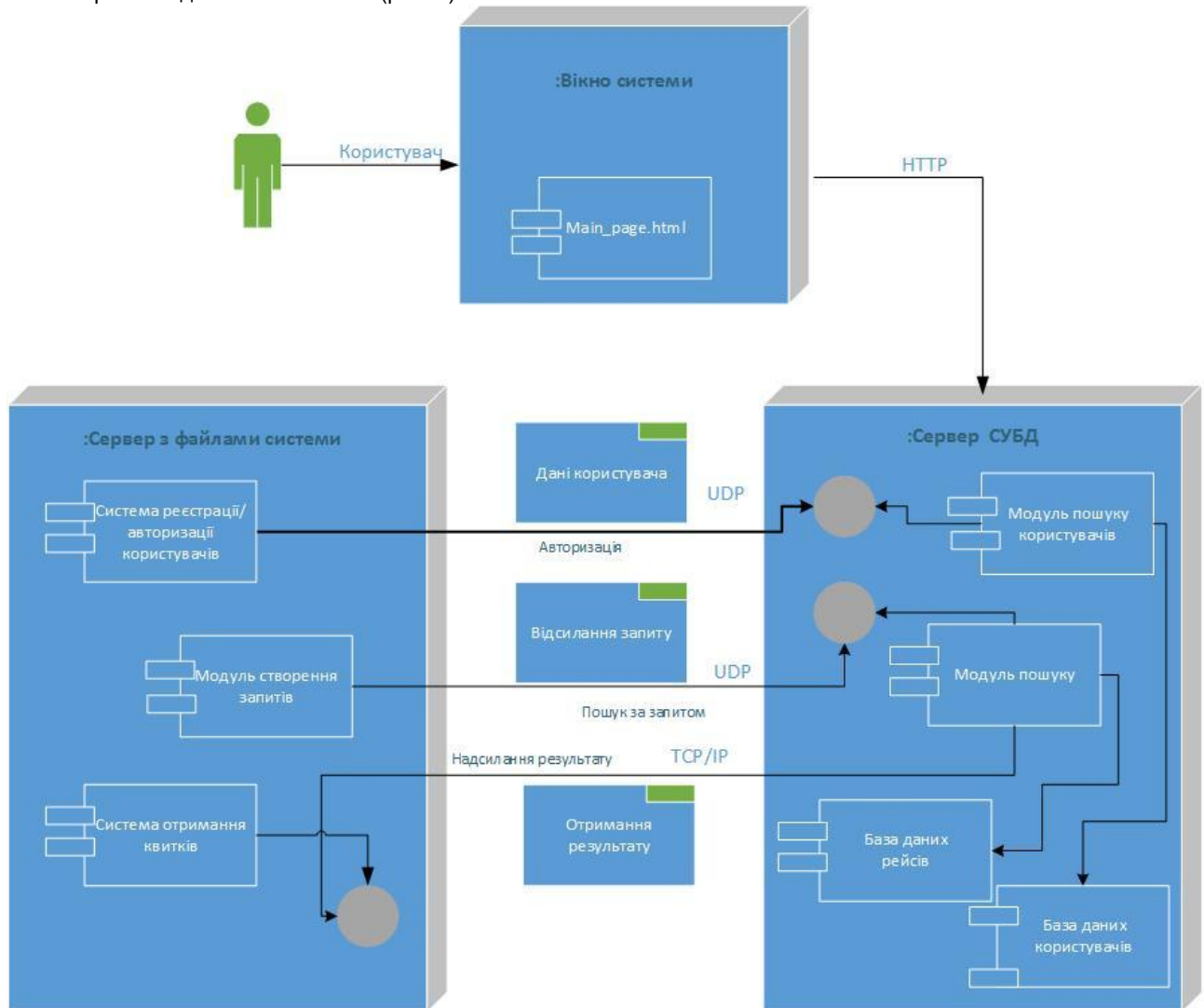


Рис.2. Діаграма компонентів системи

Діаграма розгортання показує загальний вигляд компонентів системи і їх взаємодію між собою. Показано розміщення файлової частини системи. Також на ній показано взаємодію користувача із системою та внутрішніх компонентів окремих підсистем між собою (рис. 3).



Під час проведеного дослідження визначено основні елементи, що формують сучасні системи автоматизації авіаційної галузі, та наведено основні методологічні засади для їх подальшого проектування.

Література:

1. Аналіз сучасного стану та тенденції розвитку аеропортів України [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.galecobud.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=72%3Airports&catid=37%3Articles&Itemid=58&lang=uk
2. Асоціація „Аеропорти України” [Електронний ресурс] - Режим доступу : http://aauc.org.ua/ua/golovna/istorija_asociacii.html
3. Буч Г. Язык UML. Руководство пользователя / Г.Буч, А. Джекобсон, Дж.Рамбо ; [пер. с англ.]. — М. : ДМК, 2000. — 496 с.
4. Державна авіаційна служба [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.avia.gov.ua/>
5. Ложачевська О.М. Особенности деятельности аэропорта в условиях развития международной транспортной системы / Ложачевська О.М., Паламарчук Ю.А. // Научный информационный журнал «Бизнес Информ». – 2006. – № 12. – С. 31-36.
6. Паламарчук Ю.А. Підвищення ефективності роботи аеропорту за допомогою неавіаційної діяльності / Ю.А. Паламарчук // Проблеми системного підходу в економіці: 36. наук. праць.– К.: НАУ, 2005. – Вип. 12. – С. 102-106.
7. Richardson W.S. Users guides to airterminals / W.S. Richardson, M.C. Wilson, G.H. Guyatt // JAMA, 1999. – p. 1214-1219.
8. Rigas Doganis . Airline Business in the 21st Century / Doganis Rigas . - UK: Paperback, 2012. – 83 p.

Науковий керівник:

кандидат технічних наук, доцент, Басюк Тарас Михайлович.

ВЕЙВЛЕТЫ КРАВЧЕНКО В СРЕДЕ MATLAB

В настоящее время являющееся одной из самой мощной и новейшей технологией – цифровая обработка сигнала - внедрилась во все сферы человечества. Размах исследований в области цифровой обработки стремительно растет, что постоянно стимулирует к поиску новых задач. Задачей этого сложного механизма было и остается повышение качества обработки данных полученных с помощью прибора. Как известно, существуют традиционные методы обработки сигналов (преобразование Фурье) и уже успевшие заявить о себе как наиболее мощные и при этом гибкие средства исследований – Вейвлет анализ. Вейвлет анализ помимо возможностей сжатия и фильтрации данных, анализ в базисе вейвлет-функций позволяет решать задачи идентификации, моделирования, аппроксимации стационарных и нестационарных процессов, исследовать вопросы наличия разрывов в производных, осуществлять поиск точек склеивания данных, удалять в данных тренд, отыскивать признаки фрактальности информации. Отметим, в основе подобных возможностей, обеспечивающих вейвлет анализу весьма перспективное будущее, лежит природа его многомасштабности.

Для анализа был выбран ортогональный вейвлет Кравченко, построенный на основе низкочастотного фильтра разложения. Для виртуального моделирования процесса вейвлет анализа использовалось программное обеспечение Matlab с пакетом Wavelet Toolbox 3.0.

Система моделирования Matlab является самой популярной среди инженеров и математиков, занимающихся прикладными разработками. Пакет Wavelet Toolbox наиболее полно представляет различные семейства вейвлетов, включая вейвлеты Майера, Гаусса, Морле, Шеннона, Добеши, Хаара, вейвлет «Мексиканская шляпа», симлеты, коифлеты и В-сплайновый вейвлет [1].

Кроме того, Matlab также включает в себя

- всевозможные функции для реализации континуального анализа, дискретного одноуровневого и дискретного многоуровневого анализа;
- функции анализа и синтеза данных с использованием вейвлет-пакетов;
- функции для решения задач аппроксимации данных, статистических распределений и т.п.;
- функции внедрения в пакет собственных вейвлет-функций и работы с ними;
- набор средств визуализации результатов анализа и синтеза;
- удобный графический интерфейс GUI.

Однако, вейвлеты Кравченко не входят в пакет Matlab, поэтому в среде разработки Matlab было создано семейство вейвлетов Orthogonal Kravchenko с пятью вейвлетами oakr2, oakr4, oakr8, oakr16, oakr32. При формировании семейства за основу были выбраны коэффициенты низкочастотного фильтра разложения, представленные в [2, с. 319] (см. рисунок 1). Вейвлеты Кравченко были разработаны на встроенном языке программирования Matlab.

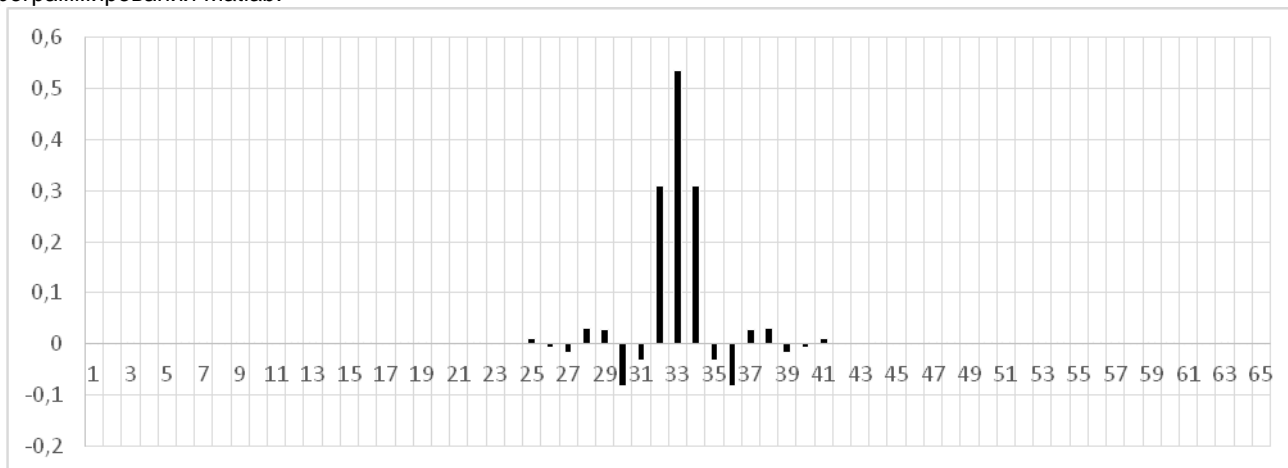


Рисунок 1 - Коэффициенты низкочастотного фильтра разложения $\{h_n\}$ для фильтра oakr32

Необходимо ответить, что для коэффициентов фильтра $\{h_n\}$ выполняется условие:

$$\sum_{n \in \mathbb{Z}} h_n = 1$$

В случае необходимости, возможна реализация вейвлетов Кравченко и на других фильтрах, коэффициенты для которых можно получить при помощи $H(\omega)$:

- НЧ фильтр восстановления:

$$\tilde{H}(\omega) = \overline{H(\omega)} = \sum_{n \in \mathbb{Z}} \tilde{h}_n \cdot e^{-i \cdot n \cdot \omega} = \sum_{n \in \mathbb{Z}} \bar{h}_{-n} \cdot e^{-i \cdot n \cdot \omega}$$

- ВЧ фильтр разложения:

$$G(\omega) = e^{-i \cdot \omega} \cdot \overline{H(\omega + \pi)} = \sum_{n \in \mathbb{Z}} g_n \cdot e^{-i \cdot n \cdot \omega} = \sum_{n \in \mathbb{Z}} (-1)^{n+1} \cdot \bar{h}_{-n-1} \cdot e^{-i \cdot n \cdot \omega}$$

- ВЧ фильтр восстановления:

$$\tilde{G}(\omega) = e^{-i\omega} \cdot H(\omega + \pi) = \sum_{n \in \mathbb{Z}} \tilde{g}_n \cdot e^{-i n \omega} = \sum_{n \in \mathbb{Z}} (-1)^{n-1} \cdot h_{n-1} \cdot e^{-i n \omega}$$

График масштабирующей функции вейвлета Кравченко приведен на рисунке 2.

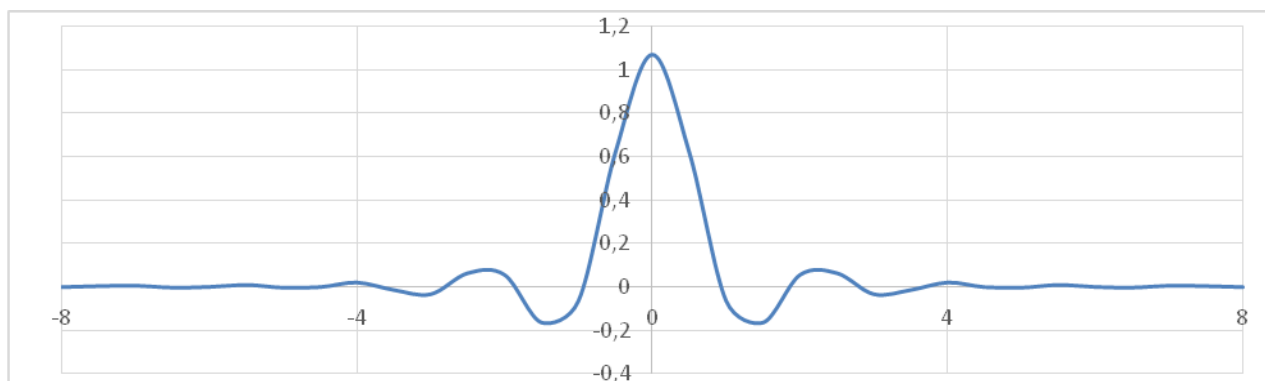


Рисунок 2 - График масштабирующей функции $\varphi(x)$ Кравченко $\{\varphi(\omega)\}$

В ходе экспериментального исследования возможностей вейвлет анализа на основе вейвлета Кравченко, было проанализировано моделированное синусоидальное колебание с ВЧ белым шумом (рис. 3).

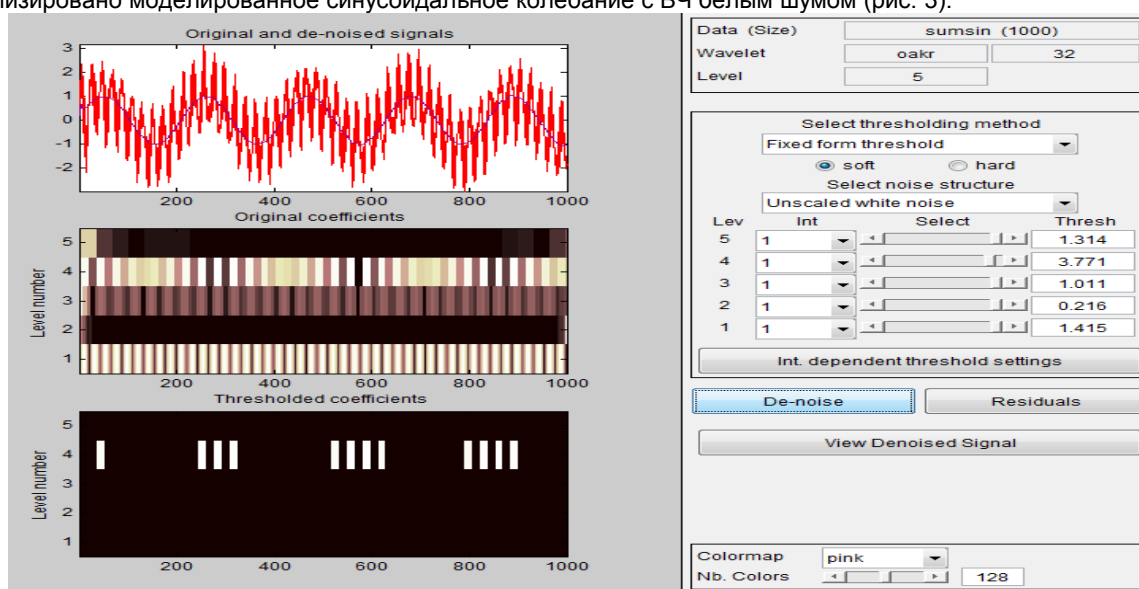


Рисунок 3 – Очистка от шума сигнала через вейвлет Кравченко (oakr32)

Рассмотрим применение ортогональных вейвлетов Кравченко для удаления шума из сигнала. Этот пример является наиболее показательным. Он позволяет выявить преимущества и недостатки базисных вейвлет-функций (см. рис. 4).

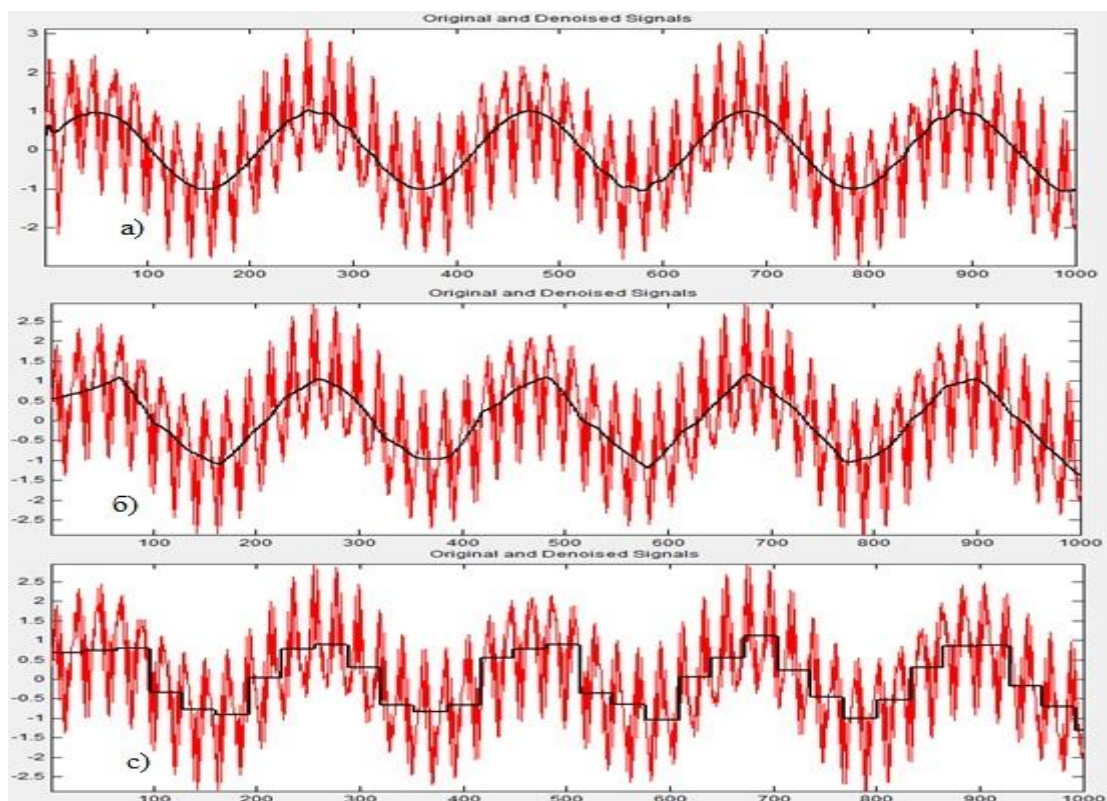


Рисунок 4 – Обработка сигнала суммы синусов (красный - исходный, черный –очищенный сигнал) вейвлетами Кравченко, Добеши и Хаара, а) Обработка через вейвлет Кравченко, б) Обработка через вейвлет Добеши, с) Обработка через вейвлет Хаара.

Анализ характеристик очищенного сигнала различными вейвлетами показывает, что новые ортогональные вейвлеты Кравченко значительно лучше очищают сигнал. Размер их фильтров разложения и восстановления превышает этот показатель для вейвлетов Добеши и Хаара [3, с. 81].

Проведем сравнительный анализ удаления шума из сигнала вейвлетом Кравченко, а также известными вейвлетами, которые обладают некой эффективностью. В таблице 1.1 приведены сравнительные характеристики: среднеквадратичное отклонение и стандартное отклонение.

Таблица 1.1 – Сравнительные данные отклонений

№	Вейвлеты	Ср.кв.ад.отклонение	Стандартное отклонение
1	Sym.4	0.5335	0.6695
2	Db.3	0.1561	0.1963
3	Rbio.1.1	0.1593	0.1936
4	Haar	0.04859	0.05765
5	Oakr 32	0.04054	0.0507

В среде MATLAB после обработки сигнала определенным вейвлетом автоматически подсчитывается среднеквадратическое отклонение и стандартное отклонение, что позволяет оценить качество сигнала. Таким образом, можно утверждать, что вейвлет Кравченко показал наиболее высокие показатели восстановления информации для выбранного нами синусоидального сигнала. Выбор обоснован тем, что почти любой сигнал с помощью преобразований можно разделить на синусоиды. Также в среде Matlab можно обрабатывать вейвлетами Кравченко и многие другие сигналы с различным шумом. Но практически во многих случаях вейвлеты Кравченко ничуть не уступали другим знаменитым вейвлетам, а где-то даже превосходили их. Полученная модель позволяет проводить дальнейшие исследования...

Литература:

1. Смоленцев Н.К. Основы теории вейвлетов. Вейвлеты в MATLAB. // М.: ДМК Пресс, 2005. с. 101.
2. Вычислительные методы в современной радиофизике / Под ред. В.Ф. Кравченко. – М.: ФИЗМАТЛИТ, 2009. – 464 с. – ISBN 978-9221-1099-0.
3. В.Ф Кравченко., Цифровая обработка сигналов и изображений в радиофизических приложениях. // М.: Физмалит, 2007. с. 78

Научный руководитель:
проф. Саутбеков С.С.

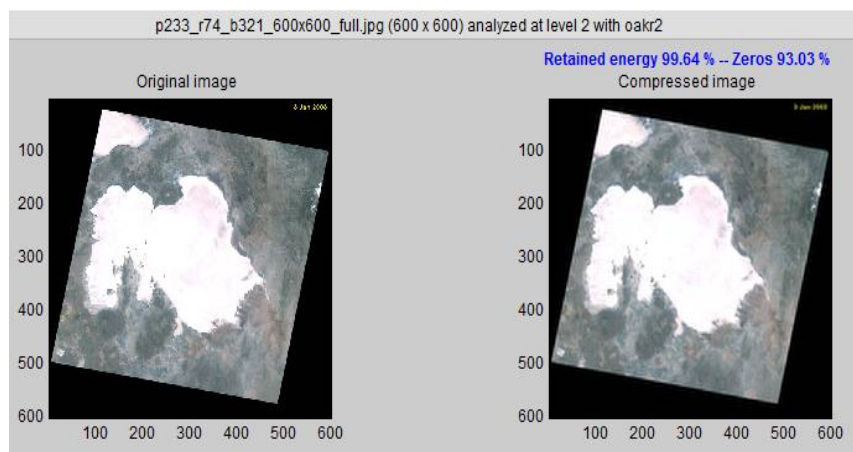
Айланыш Толстой, Асемгуль Сулейменова
(Астана, Казахстан)

ҚАШЫҚТЫҚТАН ЗОНДАУ МӘЛІМЕТТЕРІН ВЕЙВЛЕТ-ТҮРЛЕНДІРУ ӘДІСІНЕ НЕГІЗДЕЛЕ ОТЫРЫП ОПТИМАЛЬДЫ СЫҒЫМДАУ

Өртүрлі мақсаттардағы есептерді шешу үшін, тұтынушылардың кең қолданысына ие болған, Жерді қашықтықтан зондау жүйесінің техникалық мүмкіндіктерінің дамуына сәйкес, осы жүйе тікелей негізделетін мәліметтер көлемі терабайттармен саналады және үздіксіз өсуде. Сондықтанда осындай мәліметтерді сығымдау әдістерін әртүрлі амалдармен және программа-аппараттық орталарды қолдана отырып, өңдеу тиімділігін, сақтау және байланыс жүйесінде аэроғарыштық кескіндерді тарату сапасын айтарлықтай дәрежеде арттыру өте өзекті мәселеге айналып отыр. Мәліметтерді бастапқы өңдеу сатысы мен автоматтандырылған классификацияны есепке ала отырып, қалпына келтірілген аэроғарыштық кескін статистикалық айқындылық қасиетінің бұрмалануын болдырмайтын, шығынсыз сығымдау алгоритмі үлкен маңыздылыққа ие.

Қашықтықтан зондау мәліметтерін сығымдауда негізінен әртүрлі болып келетін екі тәсіл қолданылады. Алғашқы тәсіл мәліметтердің ерекшеліктері есепке алынбайтын, *WinRar* және *WinZip* универсалды архиваторлар түрінде берілген, универсалды және кең танымал сығымдау алгоритмін қолдану болып табылады. Келесі тәсіл өңдеу мәліметтер айқындылығына және аэроғарыштық кескіндер арасындағы тәуелділікке (корреляция) басты назар аударылатын жаңа сығымдау алгоритмін құруға негізделеді. есептеу жағынан алып қарағанда бұндай алгоритм күрделі болып көрінгеніне қарамастан, оны қолдану арқылы мәліметтердің ерекшеліктері есепке алына отырып айтарлықтай жоғары көрсеткішті сығымдау деңгейіне қол жеткізуге болады. Осы мақсатта вейвлет-түрлендіру әдісін қолдана отырып, кескіндерді тиімді сығымдауға болады [1, с.45-50].

Қазіргі уақытта вейвлеттерді кескіндерді өңдеуде және сығымдауда қолдану үлкен жетістікке ие болды. Вейвлет-түрлендіруге негізделген бірнеше кеңінен танымал кескіндерді сығымдау алгоритмі бар. Бұл алгоритмдерде есептеу шығынын азайту үшін бөлінетін вейвлет-түрлендіру қолданылады. Онда ең алдымен барлық бағандар, содан кейін жолдар өңделеді. Осыған дейін жүргізілген сығымдау практикасында биортогональды вейвлеттер тиімді деп есептелді, себебі ортогональды фильтрлерге қарағанда сызықтық фазаға ие, соның көмегімен шекаралық эффектілерді төмендетуге болады. Алайда практикада жүргізілген эксперимент жаңа ортогональды Кравченко фильтрінің көмегімен ең оптимальды сығымдауды жүргізуге болатынын дәлелдеді [4, с.72-78]. Matlab программалық ортасында аэроғарыштық кескінді сығымдауда жүргізілген зерттеудің қорытындысы мынадай көрсеткіштерді көрсетті [2, с. 217-219.]:



1.сурет - ортогональды Кравченко фильтрімен сығымдалған ғарыштық кескін.

Осы кескін ортогональды және биортогональды вейвлеттерімен сығымдалғандағы көрсеткіш төмендегі кестеде келтірілген.

Кесте 1

№	Вейвлеттер	Стандартты ауытқушылығы	Ортақвадраттық ауытқушылығы	Сақталынған энергия	Нөлдік саны
1	Хаар (haar)	5,97	0,264	93,27%	93,75%
2	Симлет (sym)	5,609	0,673	93,73%	94,95%
3	Добеши (db 6.8)	4,563	0,043	96,27%	93,75%
4	Биортогонал (Rbio)	3.365	0.956	98.56%	93.12%
5	Мейер (dmey)	4.945	1.256	94.56%	92.74%
6	Кравченко (oakr)	2.931	0.0336	99.96%	93.97%

мұндағы сақталынған энергияны келесі формула арқылы есептейміз:

$$E = \frac{100 * (\text{вектор нормасы}(\text{ағымдағы жіктеу коэффициенті}, 2))}{(\text{вектор нормасы}(\text{негізгі сигнал}))} \quad (1)$$

Кескіндерді сығымдауда қолданылатын алгоритмдердің күрделілігі ұдайы артып отыр, ол тек есептеу көлеміне ғана қатысты емес сонымен қатар, мәліметтерді алғашқы өңдеуде негізгі алгоритмдерді құру идеясы көбінесе дискретті ортогональды түрлендіруді қолдануға негізделгендігінен.

Күңгірт кескіндер үшін шығынды мәліметті сығымдау алгоритмін қолдану жалпылай сипатқа ие: қалпына келтірілген кескінде қателіктің болуына жол бере отырып, мәліметтерді сығымдаудың өте жоғарғы көрсеткішіне қол жеткізуге болады. Негізінен кескіндерді өңдеу сапасы оның ортаквадраттық ауытқушылығымен бағаланады (среднеквадратическое отклонение):

$$\sigma = \sqrt{\frac{1}{NM} \sum_i^N \sum_j^M (x_{i,j} - x'_{i,j})^2} \quad (2)$$

$X = (x_{i,j})$ — бастапқы кескіннің матрицасы, $X' = (x'_{i,j})$ — өңделгеннен кейінгі

(сығымдау және мәліметті қалпына келтіру) кескіннің матрицасы. Ортаквадраттық ауытқушылықтың логарифмдік шамасы үшін жалпы қабылданған S/N PSNR (peak signal to noise ratio — сигналдың пикселдік мәнінің шуылға қатынасы), шамасы қолданылады.

$$S/N = 20 \lg \frac{255}{\sigma} \quad [\text{дБ}]. \quad (3)$$

Кескіндерді сығымдау әдісін үш негізгі этаптан тұратын жалпы схема ретінде қарастырған ыңғайлы: мәліметтердің элементарлық корреляциясын төмендету, мәліметтер элементтерін кванттау, статистикалық кодтау. Кванттау мәліметтерді шығынды сығымдауда қолданылатын басты құрал ретінде қолданылады. Жалпы алғанда, кванттау мәліметтің ең кіші маңызды бөлігі төмендетілген уақытта, кейбір негізгі бөліктерінің бастапқы мәліметтерінің ерекшеленуі болып табылады. Скалярлы және векторлық кванттау қолданылады [3, с. 44-48].

Кескіндерді сығымдауда вейвлет түрлендіру әдісін қолданудың басқа сығымдау әдістеріне қарағанда басты артықшылықтары мынада:

- вейвлет-түрлендіру әдісін қолдана отырып кескіндерді үлкен коэффициентте сығымдау аса анық емес қалыпқа әкеледі;
- базисті ретінде әртүрлі функцияларды қолдану мүмкіндігі, сонымен қатар әртүрлі сигнал түрлері үшін дәлдікке жақындататын жаңа вейвлеттер құру;
- кескінді желі арқылы жүктеу процессінде аздап алдын-ала көре алу мүмкіндігі.

Қорытынды: Соңғы уақытта вейвлет-түрлендіру әдісін ғылымның әрсаласында қолдану өз тиімділігін көрсетіп отыр. Осы әдісті заманауи компьютерлік өңдеу әдістеріне енгізе отырып, қолдану аясының кеңеюін жүзеге асыру үлкен маңыздылыққа ие. Бұл мақалада сығымдауды ортогональды вейвлет фильтрлерінің көмегімен жүргізіп, оның тиімділігі мен маңыздылығына кеңінен тоқталып өттік. Және де Matlab программалық ортасында жаңадан құрылған ортогональды Кравченко фильтрінің көмегімен алғаш рет ғарыштық кескінді сығымдау жүзеге асырылды.

Әдебиеттер тізімі:

1. Бехтин Ю.С., Брянцев А.А. Предварительная текстурная сегментация при сжатии данных зашумленных изображений на основе вейвлет-преобразования. // Вестник РГРТУ. – 2006. - №19-с. 45-50.
2. Смоленцев Н.К. Основы теории вейвлетов. Вейвлеты в MATLAB. // М.: ДМК Пресс, 2005. с. 217-219.
3. Э. Столиц, Т. ДеРоуз, Д. Салезин. Вейвлеты в компьютерной графике. // Пер. с англ. - Ижевск: НИЦ "Регулярная и хаотическая динамика", 2002. с. 44-48.
4. В.Ф. Кравченко., Цифровая обработка сигналов и изображений в радиофизических приложениях. // М.: Физматлит, 2007. с. 72-78.

Ғылыми жетекшісі:

Физика-математика ғылымдарының докторы, профессор С.С.Саутбеков.

Алексей Щуров
(Днепропетровск, Украина)

ПРОБЛЕМЫ ОБУЧЕНИЯ СТУДЕНТОВ-ПЕРЕВОДЧИКОВ ОСНОВАМ КОМПЬЮТЕРНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ И РАБОТЕ С ПРОГРАММНЫМ ОБЕСПЕЧЕНИЕМ

Настоящая статья ставит целью очертить круг проблем, связанных с теоретической и практической подготовкой студентов-переводчиков, а также предложить способы их решения.

Проблема обучения студентов-переводчиков компьютерным технологиям сегодня чрезвычайно актуальна в связи с общей концепцией обучения основам информатики и вычислительной техники. Некоторые пункты этой

концепции уже становятся устаревшими, поскольку:

- не учитывается профессиональная подготовка студентов и выбор их профессионального направления (например, студент гуманитарий должен уметь разработать компьютерную программу, что, собственно, входит в профессиональные компетенции студента-программиста);

- во многом повторяются цели и задачи обучения школьной программы, т.е. студент-первокурсник приходит в вуз, уже будучи знакомым с основными функциями офисных программ, активно использует интернет-технологии и является активным пользователем;

- если студент в ходе такого курса знакомится с переводческими программами, то чаще всего это программы машинного перевода (Promt, Socrate, Google Translate), с которыми не работает ни одна переводческая компания, поскольку созданный такой программой текстовый продукт на целевом языке подлежит полному переделыванию и не удовлетворяет требованиям к современному качеству перевода. Из-за технологических особенностей (отсутствие конкордансов, игнорирование лексической валентности и грамматической сочетаемости слов) полученный перевод вообще не подлежит даже серьезной редакторской правке.

Поэтому в переводческой среде неотъемлемым орудием производства становятся программные пакеты CAT (Computer Aided Translation).

Последнее утверждение справедливо, поскольку выпускник переводческого отделения или отделения иностранной филологии не имеет представления о требованиях к современному качеству перевода и не умеет работать с программными пакетами CAT (Computer Aided Translation), которыми пользуются на протяжении уже двадцати лет переводческими компаниями всего мира.

В связи с этим необходимо отметить преимущества программ CAT над программами автоматического перевода:

- 1) отсутствие встроенных словарей позволяет формировать терминологическую базу под конкретный переводческий проект, пользуясь широким спектром справочных ресурсов, и тем самым сохраняется единство терминологии в переводе;

- 2) в сформированный файл накопителя переводов сохраняются сегменты на исходном и целевом языке, которые при неполном совпадении могут потребовать ручной коррекции и дальнейшего сохранения для последующей работы с текстовым документом;

- 3) существующие редакторские правки по сравнению с программами автоматического перевода минимальны, так как носителем рабочей языковой пары является человек, соответственно, редакторские правки могут осуществляться по ходу выполнения перевода конкретного сегмента или сегмента, подставленного программой из накопителя переводов;

- 4) работа с внутренним конкордансом позволяет использовать клишированные фразы и переводить однотипные синтаксические конструкции, а работа с внешними конкордансами позволяет уточнять необходимую терминологию в текстовых документах, размещенных в Интернете, и использовать ее как для перевода, так и для пополнения терминологической базы переводчика;

- 5) программы CAT сохраняют исходное форматирование в переведенных документах, что удовлетворяет требованиям заказчиков, а также обрабатывают достаточно широкий спектр форматов текстовых файлов – doc/docx, xls/xlsx, ppt/pptx, html и pdf.

Поэтому в учебную программу для студентов по специальности «Перевод» целесообразно ввести теоретико-прикладной курс «Компьютерные и информационные технологии в области перевода», целью которого будет обучение будущих переводчиков основам работы с компьютерными технологиями на основе принципа «человек-компьютер» [1, с. 64], т.е.

- ознакомление и обучение работе с программами CAT (Computer Aided Translation), работающих на основе технологии накопителя переводов (translation memory), а не встроенных словарей. Такими программами являются SDL TRADOS, Wordfast 6.0, MemoQ, X-Bench;

- ознакомление и обучение работе со стационарными лексикографическими программными пакетами и программами создания терминологических глоссариев (Abby Lingvo, MultiTerm), а также с принципами создания пользовательских тематических словарей;

- ознакомление и обучение работе с он-лайн ресурсами лингвистического и справочного характера;

- обучение работе с он-лайн конкордансом с помощью поисковых систем.

Таким образом, в программу курса включены те программные продукты, которые удовлетворяют современному состоянию рынка переводческих услуг, а также отвечают международным стандартам требования к качеству перевода.

Литература:

1. Сосина Е.П. Введение в прикладную лингвистику: Учебное пособие по курсу «Основы теоретической и прикладной лингвистики». / Е.П. Сосина. – Ульяновск: – УлГТУ, 2012. – 110 с.

СЕКЦІЯ: ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ТА ПРОФЕСІЙНИЙ СПОРТ

Анатолій Веселовський, Михайло Бадецький
(Дрогобич, Україна)

РОЗВИТОК КООРДИНАЦІЙНИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА СЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТТЯХ З БАСКЕТБОЛУ

На думку вчених, підвищення ефективності розвитку фізичних якостей дітей молодшого шкільного віку можливо на основі залучення їх до систематичних занять спортом, у тому числі і до занять баскетболом [2, с. 25]. Це, у свою чергу, вимагає змін в методах і засобах навчального процесу, більш поглибленого індивідуального підходу, заснованого на комплексному вивченні здібностей і можливостей дитини [3, с. 45]. Високий рівень розвитку координаційних здібностей є фундаментом успіхів у різних сферах рухової діяльності дитини (спортивній, трудовій, професійній, тощо).

Координаційні здібності займають важливе місце у фізичному вихованні молодших школярів. Результати наукових досліджень свідчать про те, що розвиток координаційних здібностей відбувається гетерохронно.

Якщо цілеспрямовано впливати на координаційні здібності в період прискореного їх вікового розвитку, то педагогічний ефект буде значно вищим, ніж в інші періоди. Тому актуальними є наукові проекти, метою яких є розробка забезпечення контролю за рівнем розвитку рухових здібностей людини взагалі і зокрема розвитку координаційних здібностей дітей різних вікових груп.

Різні види координаційних проявів школярів у фізичному вихованні і спорті досить специфічні.

Вправи, спрямовані на розвиток координаційних здібностей, потрібно проводити в чіткому співвідношенні з віковими, ставовими та індивідуальними особливостями школярів і юних спортсменів [2, с. 25, 3, с. 44-6, с. 57]. Все це вказує на необхідність більш глибокого аналізу зазначених вище проблем.

Мета дослідження – розробити і теоретично обґрунтувати методику формування координаційних здібностей молодших школярів на секціях з баскетболу.

Завдання дослідження:

1. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури обґрунтувати доцільність розвитку молодших школярів засобами баскетболу.

2. Визначити показники сформованості координаційних здібностей учнів молодшого шкільного віку.

3. Розробити та експериментально перевірити методику формування координаційних здібностей молодших школярів на секціях занять з баскетболу.

Для проведення експерименту було сформовано дві групи школярів (10-11 років): контрольна та експериментальна. Усього було 2 групи досліджуваних дітей по 15 чоловік у кожній. Тестування та дослідження були проведені на початку та в кінці експерименту.

Для проведення педагогічного експерименту ми склали програму занять для молодших школярів спираючись на програми фізичного виховання для початкової школи.

Основними особливостями програм послужило те, що: в ЕГ учні відвідували секції з баскетболу з метою удосконалення координаційних здібностей, а в КГ – відвідували лише уроки фізичної культури і заняття проводилися за програмою з фізичної культури. Основною формою оцінювання фізичних якостей учнів в молодших класах – є тести.

На початку проведення педагогічного експерименту ми провели тестування показників координаційних здібностей. Результати тестування учнів КГ і ЕГ відповідали середньому балу підготовленості школярів (з оцінкою «добре» відповідно до нормативних вимог) і суттєво не відрізнялися.

Аналіз результатів тестування представників дослідних груп виявив значний їх розкид у варіаційному ряді (від 5,88% до 52,94%).

Дані тестування дозволяють зробити висновок, що у показниках представників експериментальної і контрольної груп суттєвих розбіжностей на початок експерименту не виявлено, тобто ЕГ і КГ були однорідними ($P > 0,05$).

Після проведення чотиримісячних занять за експериментальною методикою досліджувані учні проходили повторне тестування.

Аналіз показників координаційних здібностей представників дослідних груп виявив уже дещо менший їх розкид у варіаційному ряді (від 5,86% до 41,07%).

У результаті реєстрації підсумкових контрольних показників, яких досягли учні за період педагогічного експерименту, було встановлено, що у представників з ЕГ спостерігається наявність статистично достовірних розходжень ($P < 0,05$; $P < 0,01$), у всіх показниках, порівняно із дітьми з КГ (табл. 1).

Таблиця 1.

Показники координаційних здібностей учнів ЕГ (n=15) і КГ (n=15)
в умовах педагогічного експерименту

Показники	Етап дослідження							
	До експерименту				Після експерименту			
	ЕГ	КГ	t	P	ЕГ	КГ	t	P
	$M_x \pm m$	$M_x \pm m$			$M_x \pm m$	$M_x \pm m$		
Човниковий біг 4×9м, с	11,22±0,18	11,18±0,19	0,15	$P_1 > 0,05$	10,41±0,16	11,16±0,19	3,0	$P_2 < 0,01$
Човниковий біг 3×10м з оббіганням набивних м'ячів, с	7,44±0,16	7,39±0,16	0,22	$P_1 > 0,05$	6,80±0,14	7,22±0,15	2,10	$P_2 < 0,05$

Передача м'яча на 10м, разів	2,89±0,39	2,72±0,39	0,31	$P_1 > 0,05$	3,58±0,22	2,80±0,30	2,11	$P_2 < 0,05$
Ведення м'яча вперед-назад 10м, с	4,20±0,08	4,19±0,07	0,11	$P_1 > 0,05$	3,84±0,06	4,09±0,07	2,72	$P_2 < 0,01$

В результаті повторного тестування показників ми виявили приріст показників координаційних здібностей у школярів ЕГ, зокрема зросли показники човникового бігу 4×9м – 7,22% ($P < 0,01$) і човникового бігу 3×10м з оббіганням набивних м'ячів – 8,60% ($P < 0,05$) (табл. 1).

Що стосується інших двох тестів, то найбільший приріст у представників ЕГ спостерігався у показниках передачі м'яча на точність на 10м – 22,14% ($P < 0,05$) і ведення м'яча вперед-назад 10м – 8,57% ($P < 0,01$) (табл. 4.5).

У представників КГ також були зафіксовані прирости в кінці педагогічного експерименту, проте, вони значно поступались результатам дітей з ЕГ. Майже не зросли результати човникового бігу 4×9м – 0,18% ($P > 0,05$) і човникового бігу 3×10м з оббіганням набивних м'ячів – 2,30% ($P > 0,05$). Дещо покращились показники швидкості ведення м'яча вперед-назад 10м – 2,39% ($P > 0,05$) і передачі м'яча на точність на 10м – 6,61% ($P > 0,05$). Проте, у цих результатах не виявлено достовірних розбіжностей (табл. 1).

Повторне тестування представників дослідних груп засвідчило також про суттєві розбіжності між показниками координаційних здібностей представників ЕГ і КГ після проведення педагогічного експерименту (табл. 1.2).

Так, найбільша різниця спостерігалася у показниках передачі м'яча на точність на 10м (27,85%). Далі йдуть результати човникового бігу 4×9м (6,72%), швидкості ведення м'яча вперед-назад 10м (6,11%) і човникового бігу 3×10м з оббіганням набивних м'ячів (5,82%) (табл. 1.2).

Таблиця 1.2.

Характеристика розходжень рівня розвитку координаційних здібностей учнів ЕГ і КГ після педагогічного експерименту

Показники	$M_x \pm m$		Різниця, %
	ЕГ	КГ	
Човниковий біг 4×9м, с	10,41±0,16	11,16±0,19	6,72
Човниковий біг 3×10м з оббіганням набивних м'ячів, с	6,80±0,14	7,22±0,15	5,82
Передача м'яча на 10м, разів	3,58±0,22	2,80±0,30	27,85
Ведення м'яча вперед-назад 10м, с	3,84±0,06	4,09±0,07	6,11

Отже, з вище зазначеного видно, що представники ЕГ суттєво переважали представників КГ за показниками тестування в кінці педагогічного експерименту. За всіма результатами найбільші темпи приросту за 4 місяці спостерігалися в ЕГ, де проводився цілеспрямований розвиток координаційних здібностей.

Це дозволяє стверджувати, що: цілеспрямоване застосування секційних занять з баскетболу позитивно впливає на формування всіх координаційних здібностей; використання розширеного обсягу рухливих ігор з елементами гри в баскетбол сприяє більш високому щорічному приросту рухових якостей; діти ЕГ, які відвідували секційні заняття з баскетболу перевершують дітей КГ не лише за результатами, але й за темпам приросту показників координаційних здібностей.

Таким чином, ми можемо стверджувати, що висунута нами гіпотеза стосовно ефективного формування і розвитку координаційних здібностей учнів молодшого шкільного віку на секційних заняттях з баскетболу є вірною, за умов регулярності та комплексності занять, застосування елементів зацікавлення молодших школярів та поєднання теоретичних відомостей про баскетбол з практичними заняттями та навичками.

Провівши дослідження ми змогли довести, що секційні заняття з баскетболу сприяють кращому розвитку координаційних здібностей дітей молодшого шкільного віку завдяки специфіці цієї гри. Як уже зазначалося багатфункціональність ігрових елементів баскетболу здатна розвивати у молодшого школяра необхідні координаційні якості дещо краще, ніж звичайні заняття фізичною культурою.

Експериментальна група, яка відвідувала секційні заняття з баскетболу значно випереджає показники контрольної групи, особливо ті, що стосуються безпосередньо координаційних здібностей дітей.

Отже, експериментальну методику з повною підставою можна рекомендувати для використання в процесі фізичного виховання дітей молодшого шкільного віку.

Література:

1. Боген М. М. Навчання рухових дій / М. М. Боген. – К.: Фізична культура і спорт, 2005. – 234 с.
2. Костилл Д. Л. Физиология спорта и двигательной активности / Д. Л. Костилл. – К., 1997. – 160 с.
3. Лях В. І. Поняття «координаційні здібності» і «спритність» / В. І. Лях. – Теорія і практика фізичної культури. – 1993. – № 8. – С. 44-46.
4. Лях В. І. Аналіз властивостей, які розкривають сутність поняття «координаційні здібності» / В. І. Лях // Теорія і практика фізичної культури. – 1994. – № 1. – С. 48-50.
5. Лях В. І. Координаційно-рухове вдосконалення у фізичному вихованні та спорті: історія, теорія, експериментальні дослідження / В. І. Лях // Теорія і практика фізичної культури. – 1995. – № 11. – С. 50-60.
6. Назаренко Л. Д. Содержание и структура равновесия как двигательного-координационного качества / Л. Д. Назаренко // Теория и практика физической культуры. – 2000. – №1. – С. 54-58.
7. Полякова Т. Д. Психолого-педагогические основы управления движениями в стрелковом спорте / Т. Д. Полякова. – Минск, 1993. – 80 с.
8. Сучасні наукові дослідження та передовий досвід вирішення проблем фізичного та психічного здоров'я школярів / [под ред. В. І. Усакова]. – Краматорськ, 2006. – 126 с.
9. Тихомиров А. К. Развитие координационных способностей / А. К. Тихомиров // Физическая культура в школе. – 2006. – №4. – С. 29-31.

Науковий керівник:

доцент кафедри спортивних дисциплін та методики їх викладання Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка Веселовський Анатолій Петрович

**Світлана Герасименко
(Дрогобич, Україна)****РУХОВА АКТИВНІСТЬ ЯК ЧИННИК ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ЗМІЦНЕННЯ ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТІВ**

Постановка проблеми. Сучасна демографічна ситуація в Україні, зростання рівня захворюваності населення, відставання українців за показниками тривалості життя порівняно з населенням провідних країн світу зумовлюють необхідність першочергового вирішення проблем зміцнення здоров'я людини як найвищої соціальної цінності. За таких умов особливу роль відіграє формування здорового способу життя, важливим чинником якого є рухова активність [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В дослідженнях багатьох авторів відзначається незадовільний стан здоров'я студентської молоді (С.М. Канішевський, 2007; Т.В. Івчатова, 2011; О.А. Мартинюк, 2011; І.І. Вржесневський, 2011).

В останні роки на тлі інтенсифікації навчального процесу у вищих навчальних закладах (ВНЗ) спостерігається тенденція до зниження обсягу рухової активності студентів (Ю.П. Ядвіга, 2011; Л.П. Пилипей, 2011). Хронічний дефіцит рухової активності в режимі життя студентів стає загрозою їхньому здоров'ю та нормальному фізичному розвитку.

Рухова активність – один з головних чинників, які визначають рівень фізичного здоров'я молоді. Достатній рівень рухової активності студентів є основою належного розвитку організму (Г.Л. Апанасенко, 1992; С.А. Савчук, 2002; Є.О. Котов, 2003). Недостатня рухова активність негативно впливає на більшість функцій організму і є чинником виникнення й розвитку захворювань (Н.І. Фалькова, 2002; І.Р. Боднар, 2000; В.І. Філінков, 2003).

Зв'язок роботи з науковими темами. Робота виконана за планом НДР кафедри теорії та методики фізичного виховання Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Мета дослідження. Здійснити аналіз наукової літератури та визначити значущість рухової активності у формуванні здорового способу життя студентів.

Результати дослідження та їх обговорення. З позицій сьогодення, рухова активність набула актуальності у зв'язку з виникненням у суспільстві проблем здоров'я із зниженням рухової активності людини.

А. Сухарев рухову активність умовно поділяє на три складові:

- активність у процесі організованої рухової діяльності;
- фізична активність під час навчання, побутової та трудової діяльності;
- фізична активність у вільний час.

Зазначені складові пов'язані між собою і визначають загальний обсяг добової рухової активності [6].

У різних вікових періодах життя людини змінюється її рухова активність. Її рівень і потреба в ній є індивідуальними і залежать від багатьох факторів:

- фізіологічних;
- соціально-економічних;
- культурних.

За даними М.Я. Віленського, у великої кількості людей, зайнятих у сфері інтелектуальної праці, є обмежена рухова активність. Це притаманне і студентам, у яких співвідношення динамічного і статичного компонентів життєдіяльності становить за часом у період навчальної діяльності 1:3, а по енерговитратах 1:1, у позаурочний час відповідно 1:8 і 1:2. Автором також встановлено, що в середньому рухова активність студентів у період навчальних занять (8 місяців) становить 8000–11000 кроків на добу; в екзаменаційний період (2 місяці) – 3000–4000 кроків, а в канікулярний період 14000–19000 кроків. Очевидно, що рівень рухової активності студентів під час канікул відображає природну потребу в рухах, тому що в цей період вони вільні від навчальних занять.

Виходячи з цього, можна зазначити, що рівень їхньої рухової активності в період навчальних занять становить 50–65 %, у період іспитів – 18–22 % біологічної потреби. Це свідчить про реально існуючий дефіцит рухів протягом 10 місяців на рік.

Обмеження рухової активності суперечить біологічним законам розвитку людини. Відомо, що понад 80 % маси тіла людини становлять скелет та м'язи – її руховий апарат, а отже, основною функцією тіла людини є рух [4].

Гіпокінезія або дефіцит рухів, рухової активності супроводжується розвитком в організмі людини явищ, несприятливих для його здоров'я.

Передовсім:

- порушується енергетичний обмін речовин (ожиріння, спотворення метаболізму в тканинах);
- знижується стимулюючий вплив м'язової діяльності на роботу основних функціональних систем організму – серцево-судинної та дихальної.

Спостерігається зниження опірності організму до негативного впливу окремих чинників зовнішнього середовища.

Внаслідок гіпокінезії:

- знижується фізична працездатність;
- погіршується координація рухів;
- зменшуються фізіологічні резерви систем;
- знижується тонус м'язів.

Недостатній рівень розвитку мускулатури призводить до:

- порушень постави;
- деформації опорно-рухового апарату.

Гіпокінезія впливає і на кісткову тканину:

- зменшуються її маса та щільність;
- відмічається підвищене виділення мінеральних речовин, передусім кальцію;
- спостерігається порушення процесу утворення фосфорних і калієвих структур.

Особливо значні зміни відбуваються в серцево-судинній системі:

- частішають серцеві скорочення;
- зменшується загальна кількість крові;
- скорочується ємність судинного русла;
- вповільнюється швидкість загального току крові.

Систолічний тиск крові знижується, а діастолічний – підвищується. Серце людини, яка веде малорухомий спосіб життя, не витримує навіть невеликих фізичних навантажень, не маючи можливості реагувати на них за рахунок сили міокарда, тобто збільшення систолічного викиду, воно зазвичай реагує на навантаження надмірно високою частотою скорочень.

Від малорухомого способу життя страждає система травлення: вона стає в'ялою, оскільки знижується активність секреторної та рухової функції шлунка. Такий спосіб життя підвищує схильність до розвитку виразкової хвороби шлунка та дванадцятипалої кишки. Під впливом гіпокінезії у складі мікрофлори кишечника починають переважати форми, що посилюють гнилісні процеси, що поступово призводять до самоотруєння та передчасного старіння організму [3].

На рівні внутрішньоклітинного обміну гіпокінезія викликає зниження відтворення білкових структур: порушуються процеси транскрипції і трансляції (зняття генетичної програми та її реалізації в біосинтезі). Під час гіпокінезії знижується імунологічна активність, а також стійкість організму до перегрівання, охолодження, нестачі кисню.

Отже, в організмі людини практично нема жодної системи, яка не зазнавала б негативних наслідків від дії гіпокінезії. Обмеженість рухової активності небезпечна також і тим, що спочатку людина не тільки не помічає жодної небезпеки для здоров'я, а й суб'єктивно навіть відчуває певний "комфорт". Проте під впливом гіпокінезії з'являються незначні функціональні розлади, які відтак трансформуються у стійкі прояви захворювань.

Компенсувати зазначені порушення в організмі людини можна шляхом залучення її до рухової активності.

Висновок. Рухова активність – життєва необхідність людини, без неї

вона не може зберегти своє здоров'я. Хронічний дефіцит рухової активності в режимі життя студентів стає загрозою їхньому здоров'ю та нормальному фізичному розвитку.

Обмеження рухової активності призводить до функціональних і морфофункціональних змін в організмі і зниженню працездатності студентів. Виходячи з цього, великого значення набуває проблема особистого вибору людини щодо ведення здорового способу життя, що забезпечує формування і збереження власного здоров'я.

Література:

1. Алексєєнко О. Здоровий спосіб життя – шлях до здоров'я молоді / О. Алексєєнко, Г. Петренко, Т. Півень // Спорт для всіх: Міжнародна наук.-практ. конф. – Л., 2004. – С. 331–333.
2. Беляв В.С. Здоровье, экология, спорт. – М., 1995.
3. Величковский Б.Т., Кирпичев В.И., Суравегина И.Т. Здоровье человека и окружающая среда. – М., 1997.
4. Дутчак М.В. Спорт для всіх в Україні. Київ. / Олімпійська література. М., 2009.
5. Канишевський С.М. Науково-методичні та організаційні основи фізичного самовдосконалення студентства / С.М. Канишевський. – К.; ІЗМН, 1999. – 270 с.
6. Сухарев А. Г. Двигательная активность и здоровье подрастающего поколения / А. Г. Сухарев. – М.: Здоровье, 1976. – 62 с.

Світлана Герасименко
(Дрогобич, Україна)

ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТІВ ТА ЙОГО СКЛАДОВІ

Постановка проблеми. Стан здоров'я молоді є найважливішою складовою здорового потенціалу нації, тому збереження і розвиток здоров'я студентів і формування у них здорового способу життя сьогодні має пріоритетне значення [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження медиків та педагогів останніх двадцяти років (Е. Булич, О. Вільхова, В. Гузинін, О. Дубай, О. Дрозд та ін.) виявили стійку тенденцію до істотного зниження показників здоров'я студентів вищих навчальних закладів.

Аналіз результатів досліджень рівня здоров'я студентів ВНЗ свідчить, що лише 41% студентів мають необхідний до сучасних вимог виробництва рівень цього показника, 10% студентів – високий рівень, 31% – у межах норми.

Причина такого стану, як вважають фахівці, полягає в тому, що в ієрархії потреб, що лежать в основі поведінки студента, здоров'я знаходиться далеко не на першому місці.

В способі життя студентів часто спостерігається відсутність турботи про здоров'я:

- неупорядкованість, хаотичність, що виражаються в несвоєчасному прийомі їжі;
- систематичному недосипанні;
- малому перебуванні на свіжому повітрі;
- недостатньому обсязі рухової активності;
- відсутності загартувальних процедур;
- виконанні самостійної навчальної роботи у призначений для сну час;
- наявності шкідливих звичок.

Накопичуючись протягом навчального року і всього навчання у ВНЗ, негативні наслідки істотно впливають на стан здоров'я студентів.

Зв'язок роботи з науковими темами. Робота виконана за планом НДР кафедри теорії та методики фізичного виховання Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Мета дослідження. Визначити сутність і складові поняття «здоровий спосіб життя» студентської молоді.

Результати дослідження та їх обговорення. Щоб успішно працювати над підвищенням значущості здоров'я та формуванням здорового способу життя в студентській молоді, слід визначити, що це, з чого складається і від чого залежить.

Здоров'я є складним динамічним процесом, який тісно пов'язаний зі способом життя людини. Взаємозв'язок між способом життя і здоров'ям найбільш повно відображає поняття «здоровий спосіб життя».

Здоровий спосіб життя являє собою біологічно і соціально доцільні, адекватні потребам і можливостям людини форми та способи життєдіяльності, які свідомо реалізуються і забезпечують формування, збереження та зміцнення здоров'я, досягнення активного довголіття.

Як зазначає О.В. Безпалько, здоровий спосіб життя – це поведінка людини, яка відображає життєву позицію, спрямовану на збереження та зміцнення здоров'я, і націлена на виконання певних норм і правил.

Успішність залучення студентів до здорового способу життя суттєво залежить від знань ними його складових.

До основних складових здорового способу життя насамперед відносять:

- харчування;
- побутові умови;
- рухову активність;
- умови праці.

Таким чином, складові здорового способу життя – комплекс компонентів, що забезпечують високий рівень фізичної, психічної, духовної та соціальної складових здоров'я людини.

Сучасні дослідники уточнили і розширили перелік складових здорового способу життя і вважають, що здоровий спосіб життя студентської молоді повинен в обов'язковому порядку включати наступні основні практичні компоненти, що забезпечують здоров'я:

1. Рухова активність:

- ранкова гігієнічна гімнастика;
- фізичні вправи;
- оздоровчий біг;
- швидка ходьба;
- рухливі ігри;
- заняття спортом.

2. Раціональне харчування:

- правильний баланс білків, жирів, вуглеводів, вітамінів;
- щоденне вживання фруктів та овочів;
- режим харчування.

3. Особиста гігієна:

- виконання гігієнічних процедур.

4. Оптимальний режим праці та відпочинку:

- сон тривалістю не менше 7 годин на добу;
- чергування розумової і фізичної активності;
- володіння основами релаксації та аутотренінгу.

5. Загартування:

- водні процедури;
- повітряні, сонячні ванни.

6. Відмова від шкідливих звичок:

- профілактика шкідливих звичок;
- відмова від вживання тютюну, алкоголю, наркотичних речовин.

7. Організація дозвілля і активного відпочинку:

- прогулянки;
- туризм, екскурсії;
- відвідування культурних закладів;
- заняття улюбленими справами (хобі).

8. Оптимальні міжособистісні стосунки:

- методи психічної саморегуляції і корекції;
- засоби зняття нервово-емоційних напружень.

9. Безпечна сексуальна поведінка:

- протидія розповсюдженню ХПШ, СНІДу.

10. Додаткові заходи зміцнення здоров'я:

- масаж;
- дихальні вправи;
- внутрішня врівноваженість.

11. Можливості реалізації здорового способу життя:

- усвідомлення необхідності здорового способу життя;
- створення необхідних умов.

12. Проживання в умовах чистого навколишнього середовища

- санітарно-гігієнічні вимоги до умов проживання [2].

Будь-який з названих компонентів активно впливає на одну або кілька функціональних систем організму, але тільки разом вони створюють позитивні умови для нормального функціонування організму і захист його від несприятливих факторів життя і зовнішнього середовища.

На формування здоров'я студентської молоді в процесі навчання впливає безліч факторів, які умовно можна розділити на дві групи.

Перша група – це об'єктивні фактори, що безпосередньо пов'язані з навчальним процесом:

- тривалість навчального дня;
- навчальне навантаження, обумовлене розкладом;
- перерви між заняттями;
- стан навчальних аудиторій.

Друга група чинників – суб'єктивні, особистісні характеристики:

- режим харчування;
- рухова активність;
- організація дозвілля;
- наявність або відсутність шкідливих звичок.

У реальних умовах навчання і побуту саме друга група факторів, характеризує спосіб життя студентів, в більшою мірою впливає на здоров'я.

Головним завданням на період навчання у ВНЗ є вдосконалення, збереження і зміцнення здоров'я кожного студента. Отже, змінюючи спосіб життя, людина сама може впливати на своє здоров'я.

Література:

1. Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2009-2015 роки. Кабінет Міністрів України. Постанова від 28 січня 2009 р. N 41.
2. Маценко Л.М., Сопівник Р.В. Методичні рекомендації наставникам студентських груп щодо виховання здорового способу життя / Л.М. Маценко. – К. : ДАККіМ, 2009. – 40 с.
3. Раевский Р.Т. Здоровье, здоровый и оздоровительный образ жизни студентов / Р.Т. Раевский, С.М. Канишевский. – О.: Наука и техника, 2008. – 556 с.
4. Смолякова І.Д. Формування здорового способу життя студентів у системі фізичного виховання вищого технічного навчального закладу: дис. канд. пед. наук: спец. 13.00.02 / І.Д. Смолякова; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2010. – 238 с.

Ольга Голембовська
(Дрогобич, Україна)

ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ТА ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ У ПЛАНУВАННІ НАВЧАЛЬНО-ТРЕНУВАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В БАГАТОБОРСТВІ

Постановка проблеми. У системі програмно-методичного забезпечення підготовки спортсменів існує залежить завдань і змісту структури як одиниці планування багаторічного процесу. Зазначимо, що на сьогоднішній день основне завдання навчально-тренувального процесу – це врахування вікових особливостей багатоборців. Оскільки визначені підходи є необхідними у відборі багатоборців, це в свою чергу потребує правильних шляхів вирішення поставленої проблеми.

Аналіз останніх публікацій. У дослідженнях О. Д. Вікторової навчально-тренувальний процес – це поняття навантаження і відпочинку, які не несуть педагогічної інформації. На його думку, навантаження і відпочинок набувають педагогічний сенс тільки тоді, що вони належним чином організовані [4].

Зазначимо, на думку дослідників [1, 3] завдання тренування – це частина плану тренувального заняття, що складається з однієї вправи чи комплексу фізичних вправ, з деяким педагогічними скеруванням тренувального процесу. Воно сприймається як первинна ланка у реалізації цілеспрямованого завдання і має чітке управління тренуванням. Тренувальні завдання в процесі його виконання дають педагогічний й функціональний вплив на спортсмена.

На думку У. П. Филин, Р. Р. Портнова та інших багаторічний процес підготовки багатоборців можна поділяти на чотири етапи. Це дозволить конкретизувати мету та завдання на кожному етапі підготовки, що полегшить управління тренувальним процесом. Етап попередньої спортивної підготовки (9-11 років). Етап початкової спеціалізації (12-15 років). Етап поглибленої спеціалізації (16-18 років). Етап спортивного вдосконалення (19 років і більше) [2, 5].

Певна складність у підготовці спортсменів-багатоборців полягає у тому, що необхідно опанувати велику кількість складнотехнічних видів, які потребують певного рівня розвитку фізичних якостей. Разом із тим, основним завданням залишається виділення чітких педагогічних завдань з індивідуальними віковими особливостями учнів. Лише при умові поєднання усіх необхідних складових можна досягнути успіхів у підготовці багатоборців.

Мета дослідження – визначити та обґрунтувати чіткі педагогічні завдання та індивідуальні вікові особливості учнів-багатоборців.

Результати дослідження. Зазначимо, педагогічні завдання розробляються у процесі спортивної підготовки юних багатоборців і дозволять систематизувати завдання навчально-тренувального процесу різної спрямованості і створити свій каталог підходів, що найчастіше застосовуються в тренувальному процесі багатоборців. Це в свою чергу допоможе спростити планування, облік і контроль тренувальних навантажень, отримувати чітку кількісну і якісну характеристику об'єму навантажень, підвищити надійність управління тренувальним процесом.

В багатоборстві на кожному занятті необхідно вирішувати різні завдання. До програми одного тренування пропонується включати такі завдання, а саме:

- рішучість, ініціативність в процесі оволодіння технікою фізичних вправ;
- наполегливість у оволодінні майстерністю в умовах великих навантажень;
- стійкість і витривалість в ситуаціях змагань;
- міжособистісні відносини, взаєморозуміння і взаємодія тренера і спортсмена;
- розвиток миттєвого орієнтування в змагальних ситуаціях;

- взаємокорекція планів тренувань, змагань, окремих дій, аналіз виступів багатоборців.

Під час проведення дослідження визначено наважливіші індивідуальні вікові особливості у відборі багатоборців. Для ефективного засвоєння техніки видів багатоборства і планування результатів пропонується враховувати такі фактори розвитку дитини, саме:

- підлітковому і молодшому юнацькому віці спостерігається високий темпів зростання довжини тіла, збільшення ваги і м'язової маси;
- у дітей віком від 7 до 12 років спостерігається інтенсивний ріст темпу рухів, швидкості і частоти, максимальний темп до 14-15 років досягає значень близьких граничним;
- розвиток систем дихання і кровообігу, оскільки серце раніше, ніж кісткові м'язи сягає кордонів працездатності, його функціональні можливості визначають здатність дитини виконувати роботу великої інтенсивності. В процесі розвитку дитини ЧСС зменшується, досягаючи до підліткового віку величин, близьких до показників дорослих;
- м'язева діяльність юних спортсменів має ряд особливостей як морфологічних так і функціональних. Особливо значні темпи розвитку серцево-судинної системи на етапі статевого дозрівання, коли розміри серця, його вага і обсяг систолічного викиду впродовж трьох-чотирьох років занять (від 12 до 15-16 років) збільшується вдвічі. Під впливом систематичних тренувань відбувається зростання показників споживання кисню, сновних енергетичних джерел. Рівень анаеробного обміну можна визначити за величиною кисневого боргу, нагромадження молочної кислоти у крові чи опосередкованих показників її концентрації.

Тому, пропонується для багаторічного планування навчально-тренувального процесу враховувати педагогічні завдання та вікові особливості учнів-багатоборців.

Побудова навчально-тренувального процесу юних легкоатлетів з урахуванням використання запропонованих підходів дозволить забезпечити:

- а) методику багатоборної підготовки;
- б) диференційований і цілеспрямований вплив на юний організм для ефективнішого розвитку фізичних якостей;
- в) застосування завдань методом варіативних вправ, знижуючи монотонність;
- г) збільшення діапазону цілеспрямованих варіацій основної рухової дії;
- д) створення умов оптимального співвідношенню повторюваності і варіативності;
- е) значне впорядкування тренувального процесу на всіх етапах багаторічних занять спортом.

Диференційований добір і застосування тренувальних завдань відбувається з огляду на необхідність конкретної ланки індивідуальної фізичної підготовленості.

Також, нами розроблено і запропоновано систему тренувальних мікроциклів. Тренування планується щодня з урахуванням тижневого циклу. У тренувальному циклі чергуються заняття з різними завданнями, засобами, методами і навантаженнями. У зв'язку з цим дуже важко побудувати мікроцикл, щоб підвищити ефективність тренування з допомогою правильного розподілу у мікроциклі завдань тренування.

Серед різних вправ і тренувальних навантажень, які включаються в заняття, потрібно виділяти головні, які б визначили його спрямованість. Активний відпочинок застосовується щоразу, коли треба прискорити відновлення організму, особливо, після навантаження напередодні.

Величини навантаження впродовж тижня часто змінюються подвійною хвилиною. Під час упорядкування індивідуального тижневого плану враховуються конкретні засоби тренування, величини навантажень та інші дані. Встановлений тренувальний цикл повторюється потрібну кількість разів (зазвичай 1,5-2 місяці на підготовчому періоді і 1-1,5 місяці на змагальному).

У повторюваних циклах тренувальних занять спрямованість завдань і вправ зберігаються, проте, методи різняться, а об'єм та інтенсивність роботи змінюються, а також можуть змінюватися і умови, в яких проводиться тренування.

Цілком припустима й інша, складніша динаміка у змісті та навантаженні повторюваних мікроциклів. Однак складається динаміка з урахуванням зазначених поєднань мікроциклів. У побудові тренувальних мікроциклів багатоборців не повинно бути догматизму, механічного виконання дій. Необхідно постійно вносити уточнення відповідно до завдань планування навчально-тренувального процесу учнів-багатоборців.

Підготовка багатоборця це єдиний процес. Не слід забувати про можливості рухового апарату. Перетренування у одному із напрямів часто призводить до травм, вимушеного відпочинку, лікування та у зв'язку з цим до браку часу.

Очевидною є необхідність уважно й детально планувати підготовку учнів-багатоборців. У багатоборстві ми маємо справу з безліччю цифр. Всі ці показники потрібно уважно порівнювати й вміти враховувати під час складання планів підготовки. Вдосконалення окремих видів вправ і розвиток фізичних якостей будуть у кожного спортсмена індивідуальними, тому врахування педагогічних основ планування навчально-тренувального процесу та вікових особливостей спортсменів допоможуть зробити процес підготовки багатоборців креативним, репродуктивним і реконструктивним.

Отже, тренувальний процес багатоборства слід розглядати як цілісну динамічну систему.

Висновок. Таким чином, для ефективного планування навчально-тренувального процесу учнів-багатоборців необхідною умовою залишається врахування педагогічних основ навчально-тренувального процесу та вікових особливостей спортсменів.

Література:

1. Алабин У. Р. Организационно-методические основы багаторічної тренування юних легкоатлетів. – / У. Р. Алабин //Навчальний посібник. – Ч., 1977. – 127 с.
2. Верхошанский Ю. В. Основы спеціальної фізичної підготовки спортсменів. / Ю. В. Верхошанский, ФК и С., 1988. – 331 с.
3. Виру А. А. Гормональні механізми адаптації у тренуванні / А. А. Виру - Л.: Наука, 1981. – 155 с.
4. Вікторова О. Д. Структура підготовки семиборок високої кваліфікації на стрибкових видах програми багатоборства / О. Д. Вікторова Автореф. дис. ...канд. - пед. наук. – М., 1990. – 23 с.
5. Зеліченко В. Б. Легка атлетика: критерії відбору / В. Б. Зеліченко, В. Г. Нікітушкін, В. П. Губа – М.: Терра-спорт, 2000. – 240 с.

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри спортивних дисциплін та методики їх викладання Кондрацька Галина Дмитрівна

Т.В. Кізло, В.М.Телятник
(Дрогобич, Україна)

АНАЛІЗ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ СТУДЕНТІВ РІЗНИХ МЕДИЧНИХ ГРУП В КОНТЕКСТІ ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ФІЗИЧНОЮ АКТИВНІСТЮ

Збереження та зміцнення здоров'я студентів є провідною цінністю і обов'язковою умовою для розкриття потенціалу особистості. Значне погіршення показників здоров'я студентів зумовлене підвищеною психічною напруженістю, викликану соціально-економічними умовами в країні і відсутністю культури здорового способу життя. Випускники ВУЗів повинні володіти високим рівнем загально-професійної підготовки до самостійного життя, мати високий рівень психічної підготовленості, що є найважливішою складовою розвитку суспільства і держави.

Серед основних стресогенних факторів, що впливають на психічне здоров'я студентів, можна назвати: фізичні та психічні перевантаження, що перевищують допустимі фізіологічними нормами рівні; нефізіологічний ритм навчання; зіткнення з негативними явищами життя, такими як факти конфліктів і т. д.

У стані стресу можуть виникнути різні фізіологічні та психологічні симптоми: відчуття невпевненості в собі, небажання спілкуватися з людьми, втома і розлади сну, перепади настрою, дратівливість, втрата самоконтролю, занепокоєння, тривожні думки.

Тому студент повинен бути психологічно підготовленим до успішної роботи в різних за складністю ситуаціях, працювати над своїм розумовим та фізичним розвитком, мати знання та навички саморегуляції свого емоційного стану. В системі психофізичної підготовки основна увага має бути зосереджена на аналізі конкретних конфліктних ситуацій, з якими зустрічалися або можуть зіткнутися студенти.

Протилежність психічному здоров'ю – психічні відхилення, психічні розлади та психічні захворювання.

Методологічний підхід, який використовується при вивченні закономірностей збереження і зміцнення психічного здоров'я студентів, дає суттєві успіхи в теоретичному і практичному вирішенні цих питань. Це висловлювання базується на основі дослідження функціональних систем, інтегративного підходу і знаннях про людину, її здоров'я, єдність духовного, психічного і тілесного.

Психічне здоров'я студентів – інтегральна характеристика повноцінності функціонування психічної сфери індивіда, систем організму (нервової, м'язової, серцево-судинної, дихальної, ендокринної та ін), що регулюють психічну сферу індивіда. Психічне здоров'я розглядається як стан душевного благополуччя, що характеризується відсутністю хворобливих психічних явищ, відхилень і забезпечує адекватну умовам навколишнього середовища реакцію психічних станів, поведінки й діяльності, активність механізмів саморегуляції, стійкість до несприятливих факторів середовища.

Ознаки характеристик психічного здоров'я включають: високу психічну працездатність; адаптацію до змінних умов соціуму; відсутність психічних розладів, захворювань; стан душевного благополуччя; адекватну і гармонійну взаємодію психічної сфери функціонування систем організму, що дозволяють людині бути адекватною і успішно адаптуватися до середовища, розуміючи свою соціальну, біологічну і смислову детермінованість.

Комплекс характеристик системи цінностей, установок і мотивів поведінки індивіда в суспільстві характеризується зрілістю, збереженням і активністю механізмів особистої саморегуляції, резистентності організму як стійкості до дії різних факторів, відновлених психічних процесів після іспитів, напружених тренувань і особливо змагань.

Психолого-педагогічною проблемою спрямованості впливу на зміцнення і збереження психічного здоров'я студентів є ціннісний потенціал фізичної активності у формуванні особистості в умовах ВУЗу і полягає в можливості впливу в процесі занять фізичною культурою і спортом на особистісні якості студентів.

Ціннісні орієнтації фізичної культури є потенціалом адаптації в соціальній сфері, через них можливі найбільш глибокі впливи на свідомість студентів. Заняття фізичною культурою і спортом є одним із засобів психолого-педагогічного впливу на підвищення рівня психічного здоров'я студентів через систему регулярних тренувань.

Сама спортивна діяльність пов'язана з великими витратами інтелектуальної, емоційної, м'язової і нервової енергії. У результаті систематичних занять поліпшуються всі процеси свідомості, емоційної діяльності і виробляються найважливіші властивості особистості: працездатність, відповідальність та ін. Перетворюючий характер цієї діяльності обумовлений потребою особистості, що формується, а результат задоволення цієї потреби є першоосновою, фундаментом розкриття творчого потенціалу індивідуальності. Фізична активність сприяє покращенню здоров'я, виправленню особистісно-психологічних недоліків, виробленню гормону радості – ендорфіну.

Розвиток вчення про здоров'я людини показав тісний зв'язок і змістовну близькість понять «спосіб життя» і «здоров'я». В останні роки накопичилося багато чинників, які підтверджують, що саме спосіб життя виявляється найважливішою умовою, що визначає стан здоров'я різних груп населення.

Мета дослідження: визначити психолого-педагогічну проблему за спрямованістю впливів на зміцнення і збереження психічного здоров'я студентів різних медичних груп.

Методи та організація дослідження. Досягнення мети передбачало застосування таких методів дослідження: теоретичного аналізу, що стосується можливості психолого-педагогічних впливів підвищення психічного здоров'я студентів в процесі занять фізичною культурою і спортом, узагальнення власного досвіду роботи зі студентами, анкетування, узагальнення та аналіз отриманих результатів.

Матеріали дослідження були отримані на основі методики оцінки соціально значущих цінностей особистості студентської молоді. Методика передбачала самооцінку за десятибальною шкалою тверджень, що відносяться до психічного здоров'я. Рівень здоров'я припускав стан фізичного, психічного (морального) та соціального благополуччя.

У першу групу респондентів увійшли студенти-спортсмени, які оцінили свій стан здоров'я у 9-10 балів. До складу другої групи увійшли студенти, які не займаються спортом та за станом здоров'я віднесені до спеціальної медичної

групи та оцінені за шкалою в 6 і нижче балів. Студенти, що відносяться до середньої групи, оцінені в 7-8 балів, в розрахунок не приймалися.

Всього було обстежено близько 80 студентів ДДПУ ім. І. Франка (юнаків та дівчат) віком 17-20 років з різних факультетів, по 30 показникам соціально значущих (на нашу думку) цінностей особистості. З цих показників ми виділили тільки ті, які стосувались прямо або опосередковано характеристики психічного здоров'я респондентів. Ці показники представлені в табл. 1. Були проведені статистичні порівняння груп студентів з різним рівнем стану здоров'я: 1) студентів-спортсменів з високою самооцінкою рівня здоров'я; 2) студентів з низьким рівнем стану здоров'я. Виявлені статистичні відмінності дозволили виявити особливості психічного здоров'я різних груп студентів і спрямованість психолого-педагогічних впливів на психічну сферу і здоров'я.

У табл. 1 показані результати статистичних порівнянь двох груп студентів: спортсменів і студентів спеціального медичного відділення. З таблиці.1 видно, що студенти-спортсмени від студентів з низьким рівнем здоров'я достовірно відрізняються за 11 показниками психічного здоров'я.

У бік збільшення чисельних значень студенти-спортсмени, мають відмінності за наступними показниками: ставленням до власного здоров'я, прагненням до суперництва, займаються зміцненням здоров'я, дотримуються режиму дня, проявляють наполегливість у досягненні мети, стійкість до стресів і хвилювань, володіють прийомами психічної саморегуляції, легше адаптуються в соціальній групі та ін.

За іншими показниками (тривожністю, потребою поради від інших, егоїзмом, конфліктністю) зазначеними в табл. 1 та виділеними темним шрифтом «перевагу» показали студенти спеціального медичного відділення. Це свідчить про невисоку психологічну стійкість та певну ізольованість від соціальних груп.

Показники	Студенти спец. мед. відділення, %	Студенти, які займаються спортом, %	Різниця показників між групами, %
1. Ставлення до власного здоров'я	53	92	39
2. Стійкість характеру	72	85	13
3. Прагнення до суперництва	51	76	25
4. Займаються зміцненням здоров'я	52	75	23
5. Дотримання режиму дня	53	72	19
6. Тревожність	56	42	14
7. Ставлення друзів та однокурсників	71	87	14
8. Адаптація в соціальній групі	67	88	21
9. Потреба поради від інших	69	62	7
10. Егоїзм	61	54	7
11. Володіння прийомами психічної саморегуляції	54	71	17
12. Дисципліна в повсякденному житті	64	85	21
13. Наполегливість у досягненні мети	68	81	13
14. Конфліктність	35	32	3
15. Стійкість до стресів і хвилювань	66	87	21

Таблиця 1. Порівняльна характеристики психічного здоров'я студентів

На підставі результатів констатуючого дослідження, виявлена психолого-педагогічна проблема по необхідності спрямованої дії на зміцнення і збереження психічного здоров'я студентів з низьким рівнем здоров'я.

Висновки:

1. Психічне здоров'я студентів – інтегральна характеристика повноцінності функціонування психічної сфери, систем організму (нервової, м'язової, серцево-судинної, дихальної, ендокринної та ін), що регулюють психічну сферу індивіда. Психічне здоров'я розглядається як стан душевного благополуччя, що характеризується відсутністю хворобливих психічних явищ, відхилень і забезпечує адекватну умовам навколишнього середовища реакцію психічних станів, поведінки й діяльності, активністю механізмів саморегуляції, стійкістю до несприятливих факторів середовища.

2. Одним із засобів зміцнення та збереження психічного здоров'я студентів є заняття фізичною культурою і спортом, про що свідчать відмінності між студентами-спортсменами та студентами з низьким рівнем фізичної активності. Важливо забезпечити спрямованість психолого-педагогічного впливу на зміцнення психічного здоров'я в бік зменшення конфліктності з оточуючими, прагнення до суперництва, дотримання режиму дня, підвищення дисципліни в поведінці, в навчальному закладі, вимогливості до себе, наполегливості у досягненні мети, вміння самостійно вирішувати життєві проблеми. Студенти повинні розвивати стійкість характеру, стійкість до стресів, що виникають у життєвих ситуаціях, володіння прийомами психічної саморегуляції, підвищення впевненості у своїх силах, соціального статусу, здатності до адаптації в соціальній групі, вміння будувати відносини з однокурсниками, передбачати і уникати неприємних життєвих ситуацій.

3. Перспектива подальших досліджень полягає в розробці ефективних психолого-педагогічних засобів впливу на зміцнення і збереження психічного здоров'я студентів в процесі занять фізичною культурою і спортом та посилення акценту на роботу зі студентами, які за станом здоров'я віднесені до спеціальної медичної групи.

Література:

1. Апанасенко Г. Л. Здоровий спосіб життя (концепція). – Тези доповідей І Укр. наук.-практ. конф. «Актуальні проблеми здорового способу життя» / Г. Л. Апанасенко – К. : Укр. центр здоров'я, 1992. – 76 с
2. Быков В.С. Теоретико-технологические основы физического самовоспитания школьников: моногр. / В.С. Быков. – Челябинск: Фотохудожник, 1999. – 212 с.
3. Визитей Н.Н. Физическая культура и здоровье спортсмена (философско-антропологический аспект проблемы) / Н.Н. Визитей // Теория и практика физической культуры. – 2008. – № 9. – С. 3–6.
4. Иванова Г. Е. Роль физической культуры в формировании здорового способа жизни студентов технического вуза / Г. Е.

- Іванова . – Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: наук. журнал. – Харків, 2003. – № 10. – С. 29–34.
5. Карлышев В.М. Основы знаний о сохранении здоровья студента: учеб. пособие / В.М. Карлышев В.С., Быков, В.М. Крылов. – Челябинск: УралГУФК: ЮУрГУ, 2008. – 112 с.
 6. Кузнецова О. Т. Оздоровче тренування студентів : навч. посіб. / О. Т. Кузнецова. – К. : Вид-во Європейського ун-ту, 2010. – 310 с.
 7. Муравов И.В. Оздоровительные эффекты физической культуры спорта / И. В. Муравов. – Киев: Здоровье, 1989. – 268 с.
 8. Петренко Н. В. Визначення мотивації та інтересів студентів економічних спеціальностей до фізкультурно-оздоровчих занять / Н. В. Петренко, Т. О. Лоза // Слобожанський науково-спортивний вісник : наук.-теорет. журн. – Харків : ХДАФК, 2010. – № 2. – С. 7–10.
 9. Петрук Л. А. Фізичне виховання студентів спеціальних медичних груп : навч.- метод. посіб. / Л. А. Петрук, В. М. Федотов. – Рівне : НУВГП, 2012. – 112 с.
 10. Фомин Н.А. Адаптация: общебиологические и психофизиологические основы / Н.А. Фомин. –М.: Теория и практика физической культуры. – 2003. – 383 с.
 11. Щедрина А.Г. Здоровый образ жизни: методологические, социальные, биологические, медицинские, психологические, педагогические, экологические аспекты: моногр. / А.Г. Щедрина. –Новосибирск: Альфа-Виста, 2007. –144 с.

Ольга Ковтик
(Дрогобич, Україна)

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА В КОРЕКЦІЇ КІФОТИЧНИХ ДЕФОРМАЦІЙ ХРЕБТА

Постановка проблеми. Серед функціональних розладів опорно-рухового апарату порушення постави виступають на перший план як за частотою, так і за складністю патологічних змін [4]. У сучасних умовах проблема порушення постави актуальна для людей всіх вікових категорій. Особливе занепокоєння викликає стан здоров'я молодого покоління. Сучасні наукові дослідження вказують на наявність несприятливих тенденцій щодо погіршення стану здоров'я, пов'язане з порушеннями постави, вже у дитячому та підлітковому віці. Ще М. М. Амосов визначив, що в переліку захворювань школярів збільшується рівень порушень опорно-рухового апарату [1].

Кількість дітей з порушеннями постави в Україні за останніх 20 років збільшилась у два рази і становить від 60 до 80%, тобто, в середньому, три дитини з п'яти мають видимі деформації опорно-рухового апарату. А це, в свою чергу, спричиняється до збільшення патології не тільки апарату руху, але й основних органів і систем (серцево-судинної, травної, дихальної і ін.) і, навіть, до інвалідності. Порушення постави – це перше попередження щодо розвитку серйозних захворювань опорно-рухового апарату, які прогресують у зрілому віці: сколіоз, кіфоз, остеохондроз і ін. У спеціальній літературі наведено багато причин порушень постави – зміни екології, незбалансоване харчування, інформаційні перенавантаження дітей, зниження їх рухової активності (гіпокінезія). Результати наукових досліджень і досвід країн Європи переконливо показують, що достатньо збільшити рухову активність, забезпечити дитину можливістю реалізувати закладений в ній генетичний руховий потенціал і це вже вирішує ряд проблем з рівнем захворюваності і розповсюдженістю деформацій опорно-рухового апарату [4].

Аналіз науково-методичної літератури в галузі лікувальної, оздоровчої фізичної культури й фізичної реабілітації показує, що існує велика кількість робіт, присвячених корекції й відновленню постави з кіфотичними порушеннями хребта в дітей і підлітків різноманітними фізичними засобами і, зокрема, гімнастичними вправами [2, 3, 9, 10]. При виявленні вади постави слід негайно приступити до її ліквідації. Насамперед потрібно організувати правильний режим дня, налагодити збалансоване харчування, застосувати фізичну реабілітацію [7].

Наведені дані обґрунтовують актуальність проблеми порушень постави у шкільному віці. Робота присвячена вивченню питання застосування оздоровчої фізичної культури як засобу реабілітації учнів з кіфотичними деформаціями хребта в межах навчального процесу з фізичного виховання.

Мета роботи: дослідження можливостей фізичної культури в корекції кіфотичних деформацій хребта у дітей шкільного віку.

Завдання роботи:

1. Дослідити порушення постави як функціонального розладу опорно-рухового апарату за даними сучасної спеціальної літератури з досліджуваної тематики.
2. Узагальнити сучасні підходи щодо використання методик оздоровчої гімнастики для корекції кіфотичних деформацій хребта в шкільному віці.

Матеріал та методи дослідження. Застосовано вивчення і аналіз сучасної спеціальної науково-методичної літератури із досліджуваної проблеми.

Виклад основного матеріалу. У нормі хребет має 4 фізіологічних вигини в сагітальній площині: шийний і поперековий лордоз, спрямовані опуклістю вперед та грудний і куприковий кіфози, спрямовані опуклістю назад. Формування фізіологічних вигинів хребта триває до 7 років [2, 9]. Завдяки вигинам і амортизаційним властивостям міжхребцевих хрящів (дисків) хребет забезпечує свою рухливість і стійкість, виконує функцію захисту спинного і головного мозку та внутрішніх органів [7].

До кіфотичних деформацій хребта у сагітальній площині належать сутулість, кругла спина, круглоувігнута спина. Ознаками сутулості і круглої спини є нахилена вперед голова, дугоподібна спина, звисання плечей і зведення їх вперед, виступання крилоподібних лопаток, сплюснення сідниць, западання грудей, вип'ячування живота. Прийняття правильної осанки є можливим, але нетривалим. М'язи спини при цьому є розтягнутими, а грудей – вкороченими. Це зменшує екскурсію грудної клітки і затруднює роботу серця. Ознаками круглоувігнутої спини є нахилення вперед голови і верхнього плечового пояса, вип'ячування і звисання живота, максимальне розгинання колін й розтягнення м'язів задньої поверхні стегон і сідниць. Це є косметичним дефектом, причиною зменшення екскурсії грудної клітки, зниження життєвої ємкості легень і порушення кровообігу [9].

Кіфоз не є хворобою, це симптом, який може виникнути внаслідок численних, сприятливих чинників, які

безпосередньо спричиняють деформацію [10]. Набуті кіфози спостерігаються при рахіті, неправильному харчуванні, слабкому фізичному розвитку, при травматичних ушкодженнях тіл хребців, при остеохондропатії хребців, поліомієліті, туберкульозі та ін. Неправильне положення тіла внаслідок фізіологічних особливостей і професійної діяльності людини, при якій вона постійно перебуває в одній позі, теж є причиною кіфотичного розвитку викривлення хребта. При цьому слід відмітити, що при викривленні хребта порушується рівномірна тяга м'язів, що призводить до ще більшого викривлення. Хребет може бути викривлений через різну розвиненість м'язів [2, 3, 10].

Для корекції й відновлення порушень нормальної постави у дітей застосовують спеціальні засоби й форми. Одним із ефективних і найдешевших засобів є оздоровча гімнастика на заняттях з фізичної культури в спеціальних медичних групах, до яких за висновком лікарів відносять школярів з ознаками кіфотичних деформацій хребта, і на яких вирішуються такі педагогічні завдання: освітні, виховні і оздоровчі з переважною спрямованістю на відновлення функції хворого органу і розвитку всього організму в цілому. Завданням оздоровчої гімнастики при деформаціях хребта є профілактика й корекція кіфотичних деформацій, усунення м'язового дисбалансу (розвиток силової витривалості м'язів спини й черевного преса, розтягання м'язів грудей, зміцнення м'язів таза й ніг, розвиток гнучкості), поліпшення функціонального стану, удосконалювання рухових якостей [9].

Основою оздоровчої гімнастики є вправи, спрямовані на нормалізацію м'язової тяги: зміцнення м'язів-розгиначів спини, м'язів міжлопаткової ділянки, м'язів плечового пояса й живота, розтягання м'язів грудей, а також зміцнення м'язів нижніх кінцівок.

У зміст фізкультурно-оздоровчих занять цієї категорії учнів слід включати статичні і статодинамічні вправи, які дають можливість відновити баланс між м'язами синергістами й антагоністами верхнього плечового пояса, середньогрудного відділу хребта. Статичні вправи виконуються з різних вихідних положень: стоячи, лежачи на спині, животі, боці, з упору лежачи, стоячи на колінах. При виконанні статодинамічних вправ у м'язах підтримується постійна напруга. У режимі занять фізкультурою рекомендують включати релаксаційні вправи, спрямовані на розслаблення й відновлення психофізичної структури організму, і розтягувальні вправи, що поліпшують гнучкість та еластичність м'язів, сухожиль, фасцій, зв'язково-суглобового апарату.

Значний оздоровчий ефект при кіфотичних деформаціях хребта мають коригуючі вправи, завданням яких є зміцнення м'язів-розгиначів спини й живота (створення «м'язового корсета») і поліпшення обмінних процесів у них. Виконуються вони з певного вихідного положення, що зумовлює строго локальний вплив, зменшуючи тим самим дефекти постави і виправляючи деформації окремих частин тіла. Обов'язковою ланкою в системі коригуючих вправ повинні бути вправи, що поліпшують функцію зовнішнього дихання. Ефективним є плавання (особливо на спині) і фізичні вправи у воді [5, 8].

Структуру занять з фізичної культури можна урізноманітнити дозованими рухливими іграми з елементами корекції, у вигляді коригуючих вправ на зміцнення грудних м'язів, вправ на рівновагу й балансування, на витягування й мобілізацію хребта.

Рядом авторів розроблені методики занять атлетичною гімнастикою оздоровчої спрямованості, при зведених вперед плечах і гіпотрофії м'язів грудей, в яких рекомендується використовувати вправи зі штангою (широким хватом) і гантелями (розведення гантелей у сторони, лежачи на спині). А для зміцнення розтягнутих м'язів спини грудного відділу хребта рекомендують виконувати вправи, лежачи на похилій лаві з гантелями (розведення в сторони) [3].

Також є методики оздоровчих занять, спрямованих на відновлення порушень постави в сагітальній площині, які передбачають вправи на ортопедичних м'ячах і дозоване тренування функції рівноваги на стабілоплатформі [5]. Автор рекомендує використовувати їх у такому співвідношенні: 50% спеціальних вправ для зміцнення м'язів спини, 25% для зміцнення м'язів черевного преса й 25% для розслаблення й розтягування м'язів передньої поверхні грудної клітки.

Важливим моментом в оздоровчій гімнастиці при корекції кіфозу хребта є індивідуальний добір спеціальних фізичних вправ профілактичної й корекційної спрямованості, що забезпечує відновлення до норми функціональних кіфотичних порушень хребта [5, 6, 8].

На нашу думку, оздоровчий ефект від занять з фізичної культури в спеціальних медичних групах, де займаються школярі з порушеннями постави, був би вищим за участі в їх проведенні фахівця з фізичної реабілітації.

1. Порушення постави є функціональним розладом опорно-рухового апарату, що підвищує схильність хребта й організму в цілому до різних захворювань. 2. Основним засобом оздоровчої гімнастики при кіфотичних вадах постави є спеціальні фізичні вправи профілактичної й корекційної спрямованості, індивідуальний добір яких дає можливість відновити м'язовий баланс тулуба і плечового пояса, що сприяє корекції функціональних кіфотичних порушень хребта.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробкою методик оздоровчих занять фізичною культурою школярів з кіфотичними вадами постави у спеціальних медичних групах.

Література:

1. Амосов М.М. Раздуми про здоров'я. - К.: Здоров'я, 1990. - 168 с.
2. Епифанов В.А. Лечебная физическая культура: уч. пос. / В.А.Епифанов. - М.: ГЭОТАР. Мед., 2002.- 560 с.
3. Исправление осанки физическими упражнениями / Арндарчук Л.Г. и др. - Пенза, 1999.- 20 с.
4. Кашуба В.А. Биомеханика осанки. - К.: Олімпійська література, 2003. - 279 с.
5. Кочергин С.Г. Профилактика и лечение заболеваний позвоночника с помощью специальных физических упражнений: Метод. пособ. / С.Г. Кочергин. - СПб., 2001.- 20 с.
6. Меркулова Р.А. Методика коррекции осанки с помощью физических упражнений: Учеб. пособие / Р.А.Меркулова. - Моск. гос. техн. ун-т им. Н.Э. Баумана М.: Изд-во МГТУ им. Баумана, 2001.- 20 с.
7. Мухін В.М. Фізична реабілітація: В.М.Мухін. - 3-тє вид., переробл. та доповн. - К.: Олімп. л-ра, 2009. - 488 с.
8. Протасова Л.К. Корректирующие упражнения - эффективное средство для формирования правильной осанки. - Тамбов: Изд-во ТГУ, 2001. - 41с.
9. Физическая реабилитация: Учебник для академий и институтов физической культуры / Под общей ред. проф. С.Н. Попова. - Ростов н/Д: изд-во «Феникс», 1999 - 608 с.
10. Чаклин В.Д., Абальмасова Е.А. Сколиозы и кифозы. - М.: «Медицина», 1973. - 255 с.

Науковий керівник:

кандидат медичних наук, доцент кафедри здоров'я людини та фізичної

реабілітації факультету фізичного виховання Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, Закаляк Наталія Романівна.

Олександр Лемешко, Василь Максим'як
(Дрогобич, Україна)

СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ У ПРИКАРПАТСЬКОМУ РЕКРЕАЦІОНОМУ РЕГІОНІ

Мільйони людей подорожують по нашій планеті, відвідують найвіддаленіші куточки. З давніх-давен людина прагне подорожувати. І якщо, в певний час, подорожі були пов'язані з великим ризиком і навіть були небезпечними для життя то тепер це частина величезної туристичної індустрії. Сьогодні туризм є найбільш розвинутою та однією з найдинамічніших галузей світової економіки. У ній зайнято більш 10% світових трудових ресурсів, виробляється близько 10% світового валового національного продукту, а частка світових інвестицій становить 7% [1].

Україна одна з найбільших країн Європи, яка межує з Росією, Білорусією, Польщею, Словаччиною, Угорщиною, Румунією та Молдовою через які прямуватимуть до нас туристичні потоки.

Привабливим для туристів є помірний континентальний клімат з певними особливостями у Карпатах – найбільшій гірській системі України, яка простягається смугою понад 270км і завширшки 100-110 км. Найвища вершина України - гора Говерла (2061м), розташована у Чорногорському масиві Українських Карпат. Унікальним краєм є наше Прикарпаття. Основними рекреаційними ресурсами якого є бальнеологічні курорти Трускавець, Східниця та Моршин, ландшафтні пам'ятки – Скелі Довбуша та унікальний наскельний оборонний комплекс – дерев'яна давньоруська фортеця Тустань IX-XIIIст., мальовничі куточки Сколівських Бескидів та Бескиду з найвищою вершиною Львівської обл. - г. Пікуй. Дрогобич розташований фактично в центрі Прикарпатського рекреаційного району та граничить із Львівським, Славсько-Сколівським, Верхньодністровським рекреаційними районами. П'ять-шість годин їзди автомобілем, або залізницею, переносять туриста в Яремченсько-Ворохтянський, Верховинський та Косівський рекреаційні райони, де є можливим здійснювати категорійні спортивні маршрути по основних карпатських хребтах - Чорногорі, Горганах, Боржаві та Сколівських Бескидах.

Основним видом рекреаційної діяльності Прикарпатського району є санаторно-курортне лікування. Тут функціонують курорти загально-національного значення Трускавець і Моршин. Сучасний Трускавецький курорт є членом FEMTES – Всесвітньої курортної федерації, яка в минулому (2003) році визнала український курорт кращим у світі. Новий поштовх розвитку Трускавця дав Закон України "Про спеціальну економічну зону рекреаційно-туристичного типу "Курортполіс Трускавець", який набрав чинності від 1 січня 2000 року. Завдяки цьому проекту, що розрахований на двадцять років є можливість більш ефективно використовувати всі природно-мінеральні ресурси, залучати інвестиції та активізувати інновації.

Сьогодні формується бальнеологічний курорт Східниця з надзвичайно потужними запасами мінеральних джерел (17 джерел та 32 свердловини типу "Нафтуся"). В перспективі Трускавець та Східниця об'єднаються в єдиний курортполіс. Побудова канатної дороги між Трускавцем та Східницею дасть поштовх для розбудови могутньої туристично-рекреаційної інфраструктури, яка не обмине і Борислав.

Перспективним в регіоні є розвиток сільського (зеленого) туризму. Села Дрогобищини знаходяться в особливій зоні. Частина сіл розташована в рівнинній місцевості, а частина в гористій. Але маючи унікальні природні ресурси ми стикаємося з двома проблемами. Перша, сільський житловий фонд, у тому числі і той, що знаходиться в місцях розвитку зеленого туризму надзвичайно не однорідний за планувальними та технічними характеристиками, рівнем інженерної оснащеності тощо. Тому сьогодні необхідно здійснити категоризацію житлового господарства з подальшою стандартизацією пропозицій житла. Другою проблемою є те, що сьогодні в секторі зеленого туризму майже повністю відсутня екскурсійна робота. Але саме екскурсія є джерелом нової інформації, нових вражень і відчуттів, організації дозвілля.

Розвиток планового та спортивного (самодіяльного) туризму в Україні припадає на 60-ті роки минулого століття. Основна частина населення України проводила свій вільний час у межах України. У 60-х – першій половині 80-х років рекреаційне обслуговування набуває в Україні масового характеру. В ці роки особливого розвитку набув і спортивний туризм. В 1949 році до Єдиної спортивної класифікації було включено спортивний туризм, введено спортивні розряди та звання "Майстер спорту СРСР" з туризму. У 1962 році спортивний туризм був повністю переданий радам профспілок. Центральним органом управління розвитку туризму стала створена при ВЦРПС Центральної рада по туризму (згодом - по туризму та екскурсіях). Спортивний туризм на Дрогобищині почав розвиватися з 1966 року, коли за рішенням Львівської обласної ради по туризму в Дрогобичі було створено клуб туристів "Бескид". Клуб об'єднав туристів, які поодинокі займалися туризмом і через кілька років став методичним центром організації оздоровчої, екскурсійної, туристичної та спортивної діяльності в регіоні. Щороку проводились семінари по підготовці та підвищенню кваліфікації інструкторів пішохідного та гірського туризму із заліковими походами по Кавказу, Паміру, Алтаю, Центральному Саяну та Приполярному Уралу. Спортсмени клубу здійснили 35 маршрутів вищої категорії складності по 15-ти гірських системах Радянського Союзу у тому числі Чукотки (Хребет Черського) та Далекого Сходу. Трьом членам клубу "Бескид" було присвоєно звання "Майстер спорту СРСР" по туризму. Одночасно особлива увага приділялась розвитку шкільного туризму. У всіх школах міста та району діяли туристичні гуртки та секції. Щороку (весною та восени) проводились змагання між командами школярів. Ця робота велась протягом 20-ти років і давала основний притік учасників спортивних маршрутів, слухачів семінарів турорганізаторів та інструкторів туризму [3].

З часу проголошення України незалежною державою і формування ринкової економіки почався новий етап у розвитку рекреаційно-туристичного господарства. Відсутність до 1993 року важелів державного впливу до регульованого розвитку туристичної індустрії призвела до руйнування важливих складових частин галузі, розпаду соціально-орієнтованого внутрішнього туризму, в тому числі і спортивно-оздоровчого. Було зруйновано систему напрацьованих зв'язків і турів, підготовки і використання досвідчених кадрів [4]. Більшість керівників туристичних підприємств, прийшовши в той час до управління туристичними об'єктами через невміння організувати роботу, а де і навмисне, сприяли занепаду туристичних підприємств, довівши їх до повної зупинки, що давало в подальшому можливість приватизувати ці об'єкти за безцінь. Та економічні закони невблаганні. Сьогодні більшість штучно

повалених туристичних об'єктів так і не функціонує. Повністю загублений туристичний комплекс "Гуцульщина" - взірць сучасної дерев'яної архітектури гуцульського краю. Вижив в цій економічній війні тільки ресторан "Гуцульщина". В Дрогобичі вже 5-ть років бездіяльний і руйнується туристичний комплекс на 250 місць, хоча розташований на відстані 3 км від

м. Трускавця в надзвичайно мальовничій місцевості. А таких об'єктів по Україні десятки.

Та, незважаючи на всі негаразди, туристів все частіше можна зустріти на залізничних та автобусних вокзалах, на гірських маршрутах. В межах України сьогодні не можна виконати вищий за I розряд нормативу з туризму, але в гори та мандрівки людей ведуть не тільки спортивні досягнення, а вічний потяг до природи, пригод та пізнання рідного краю.

Однак з відродженням спортивного туризму виникають проблеми. В першу чергу йдеться про безпеку на маршрутах - гірських, пішохідних, водних та лижних. Стихійність і неорганізованість туристичних груп та мандрівників - індивідуалів і ігнорування реєстрації та контролю з боку контрольно-рятивних загонів призводять до нещасних випадків та травматизму на маршрутах, які вони вибирають, недооцінивши свої сили та можливості.

Відомо, що спортивний туризм - це колективний вид спорту. Раніше при чітко організованій системі спортивного туризму на маршрути випускались групи очолювані досвідченими інструкторами, які за своїм попереднім досвідом мали право виходити на маршрут відповідної категорії складності. Цю відповідальну та прискіпливу роботу виконували маршрутно-кваліфікаційні комісії при Федераціях туризму областей, республік. Збільшення кількості подорожуючих призводить до зростання випадків травматизму. Тому сьогодні виникла потреба відновлення чіткої системи організації туристичних мандрівок по території України та за її межами. Вже зроблено перші кроки: у січні 2001 року відновила свою роботу Федерація туризму України, 24 квітня 2001 року туристичний актив Львівської області обрав обласну Федерацію туризму. Наприкінці року поновлені повноваження Львівської обласної маршрутно - кваліфікаційної комісії.

Майбутнє кожної країни - це молодь, яка прийде на зміну працюючому поколінню, а це приблизно 10 мільйонів чоловік. Сьогодні повстає першочергове завдання - розробити та ввести системний підхід до проведення молодіжної політики, виховання патріотизму, сприяння духовному та фізичному розвитку підростаючого покоління. Універсальним інструментом для втілення в життя вищевказаних завдань ще з часів Відродження та Просвітництва вважалися мандрівки по рідному краю. Туризм, як вид діяльності, що здійснюється у тісному контакті з природним оточенням, є дієвим засобом природоохоронного виховання, любові до рідного краю та Батьківщини серед підростаючого покоління. Саме у цьому аспекті туризм має суттєві пріоритети і досягнення. Сьогодні для підняття рівня розвитку шкільного, молодіжного та спортивного туризму в школу повинен прийти вчитель, в першу чергу - вчитель фізичної культури, який вміє, а основне, має право здійснювати туристичну, спортивну, краєзнавчу та оздоровчу роботу на відповідно високому професійному рівні.

Одним із напрямків відновлення та покращення туристичної діяльності є поглиблене вивчення студентами факультету фізичного виховання історичних аспектів туризму, формування теоретико-методичних знань і вмінь з організації та проведення туристичних заходів. У 2001 році на факультеті фізичного виховання Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка відбувся перший випуск вчителів фізичної культури, які вперше отримали кваліфікацію. Вчитель фізичної культури" із спеціалізацією "Методика спортивно-масової роботи, туристична робота".

На базі "Програми підготовки інструкторів туризму [2] нами розроблена та апробована навчальна програма дисципліни "Організація краєзнавчо-туристичної діяльності". Готується матеріальна та технічна база. Для надання кваліфікованої консультації з організації та проведення студентами і випускниками вузу спортивних походів, з метою попередження травматизму та організації "диких" туристів при кафедрі спортивних дисциплін створюється маршрутно-кваліфікаційна комісія. Таким чином, на даний час на факультеті фізичного виховання Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка створено умови для підготовки кваліфікованих туристичних кадрів та отримання ними дозволу і права на здійснення категорійних туристських походів безпосередньо на кафедрі спортивних дисциплін та методики їх викладання. У 2014 році заплановано ліцензування напряму підготовки 6.140103 - Туризм у Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка.

Література:

1. Діхтяр В.Д. Основи оздоровчо-спортивного туризму. Навчальний посібник. / В.Д. Діхтяр - К.: Науковий світ, 2003. - 204 с.
2. Подготовка общественных туристских кадров. Учебные планы и программы. - М.: Профиздат, 1968. - 43 с.
3. Філіпов З.І. Спортивний туризм. Організація і методика спортивно-туристичної роботи : навч.посіб. / З.І.Філіпов. - Дрогобич: Коло, 2010. - 344 с.
4. Школа І.М. Менеджмент туристичної індустрії: навч.посіб. / І.М. Школа, Т.М Ореховська., І.Д. Козменко, І.Р. Лошенко, Р.В. Кравчук-Чернівці: Видавництво "Зелена Буковина", 2003. - 504 с.

Олександр Лемешко, Сергій Самойлик
(Дрогобич, Україна)

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОГО РУХУ НА ДРОГОБИЧЧИНІ

Мотиви збереження природи, захист довкілля особливо наближали людину до природи. Засоби фізичного виховання і туристики дозволяли глибше зрозуміти і пізнати потребу спілкуватися з природою, потребу рухатися і вільно володіти своїм тілом.

Фізична рекреація - різноманітні фізичні вправи аеробного характеру, які виконуються з відносно низькою інтенсивністю в ігровій, розважальній формах.

Мета фізичної рекреації - здоров'я людини, а головне завдання - заповнення вільного часу людей різного віку цілеспрямованими видами рухових дій.

Призначення фізичної рекреації (компонента фізичної культури) утилітарно, так, як може приносити максимальну користь суспільству і кожному його члену, зберігаючи здоров'я, високу працездатність, сприяючи

гармонійному розвитку особистості.

Одним з видів активного відпочинку є туризм. Подорожуючи по рідній Батьківщині, туристи знайомляться з її багатством, красою, історичним минулим та розмаїттям природи. У мандрівках людина зміцнює здоров'я, загартовує організм, набирає сили, спритності, витривалості, навичок похідного життя [1]. З огляду на сучасні перспективи розвитку спорту й туризму у західному регіоні України викликає зацікавлення досвід діяльності туристично-краєзнавчих товариств Дрогобиччини.

У 1923 році у Дрогобичі було створено туристично-спортивне товариство "Підгір'я" яке очолив проф. Байрак. Назва клубу окреслює природно-географічне розташування м. Дрогобича. Товариство послідовно розбудовує свою структуру, збільшує кількість членів. Основним напрямком спортивно-туристичного життя товариства були прогулянки та подорожі, розвиток окремих видів спорту: копаний м'яч (футбол), відбиванка (волейбол), кошиківка (баскетбол), теніс, стук-пук (пінг-понг, настільний теніс), легка атлетика, шахи.

У 1932 році товариство налічувало понад 250 активних учасників. 1935 рік можна назвати перехідним роком для товариства. Відбувається зміна статутів та назви "Підгір'я" стає "Ватрою". Зміна назви не була випадковою, а природно випливає з містики підгірнянської землі, на чудових верхів'ях якої туристи з цілого світу з нагоди відвідин розпалювали традиційні "ватри", як символ вічного життя. Це є відображенням символіки, оспіваної народною легендою "Царство Довбуша".

Весною 1927 року у м. Борислав було створено туристичне товариство "Ропник". Назву взято від мінеральної олії "ропа". Першим головою був обраний А. Максимович. Товариство "Ропник" проводило тренування і змагання на полі єврейського товариства "Кадімак". Взимку члени товариства здійснювали походи на лещатах. 1935 році члени товариства "Ропник" здійснили під керівництвом Д. Лати першу подорож на плоті (драбі) по р. Дністер від Самбора до Заліщиків.

Одним з натхненників туристичного руху у 1935 – 1939 роках був професор гімназії ім. І. Франка у м. Дрогобич І. Чмола. Він організував туристичні походи літом на г. Маківка та Ключ, зимою на лещатах на шпіль Парашки [2].

Характерно, що туристичні походи та прогулянки відбувалися і влітку, і взимку, оскільки Карпатський регіон мав умови для розвитку туризму цілий рік. При цьому розвивалися його різні види – найпершими були не лише пішохідні, але й водні, велосипедні, лижні мандрівки. "Мандрівництво – це наш народний спорт" – так характеризував розвиток туристики в краю професор Едвард Жарський.

Окупація Галичини у 1939 році звела нанівець усі досягнення спортивно – туристичних організацій, здобуті за 20 років активної діяльності.

Війна перервала діяльність туристичних організацій. Лише в середині 50-х, через 10 років, почав відроджуватись туризм на Львівщині та Карпатському регіоні. В Дрогобичі активно працювали гуртки юних туристів при Палаці піонерів (керівник Грищенко Марія Іванівна), Будинку вчителя (керівник Коврига Іван Андрійович) та дрогобицької СШ №3 (керівник Гахова Клавдія Миколаївна). Вихованці цих гуртків здійснювали походи вихідного дня по Дрогобиччині. Популярними були походи до скель О. Довбуша (с. Поляниця), скелі давньої фортеці Тустань в с. Урич, сходження на гору Парашка (1268 м.) та гору Пікуй (1405 м.).

У 1949 році була проведена класифікація спортивного туризму, введені спортивні розряди та звання "Майстер спорту СРСР" по туризму. У 1962 році спортивний туризм був повністю переданий радам профспілок. Центральним органом управління і розвитку туризму стала створена при ВЦРПС Центральна рада по туризму (згодом по туризму та екскурсіях).

Спортивний туризм в Дрогобичі почав розвиватися з 1966 року, коли за рішенням Львівської обласної ради по туризму в Дрогобичі було створено клуб туристів "Бескид". Клуб об'єднав туристів, які поодиночі займалися туризмом і через кілька років став методичним центром організації оздоровчої, туристичної та спортивної діяльності у Дрогобичі та регіоні. Були створені туристичні секції, практично, на усіх підприємствах міста. Найбільшими секціями були – "Меридіан" заводу автомобільних кранів (Мороз Ю.Л.), "Горизонт" заводу газової апаратури (Філіпов З.І.), долотного заводу (Паньків О.К.), нафтопереробного заводу (Дюкарев З.М.).

Значну увагу клуб приділяв розвитку дитячого туризму в регіоні. У всіх школах м. Дрогобича, Трускавця та Стебника були створені туристичні гуртки. Учні приймали активну участь у масових сходженнях на гору Говерлу та Пікуй. Щорічно проводились змагання по туризму серед школярів міста та району.

Приймаючи участь в обласних туристичних заходах клуб "Бескид" започаткував та зробив традиційними з 1969 року весняний зліт туристів "Дрогобичанка", масове сходження на найвищу точку України – гору Говерлу, осінній зліт туристів "Осінь Прикарпаття", а завершувало туристичний та спортивний сезон масове сходження на найвищу вершину Львівської області – гору Пікуй (1405 м.).

Щороку проводились семінари по підготовці та підвищенню кваліфікації інструкторів пішохідного та гірського туризму з заліковими походами на Кавказі. Спортивні групи дрогобичан пройшли найскладніші маршрути Центрального та Західного Кавказу, Приполярного Уралу, Кодару, Алтаю, Східного та Західного Саяну, Паміру, Тянь-Шаню, Хребту Черського (Чукотка), Сіхоте-Аліню. Планомірне та масове захоплення спортивним туризмом дало і спортивні досягнення. У 1976 році першим "Майстром спорту СРСР" з туризму у Львівській області став дрогобичанин Філіпов Зенон Іванович (спортивне товариство "Авангард"). У 1982 році таке ж звання було присвоєно дрогобичанам Філіповій Людмилі Олегівні ("Авангард") та Гольбергу Якову Марковичу ("Авангард").

У 1969 та 1974 роках клубу туристів "Бескид" було присвоєно III місце у Всесоюзному конкурсі на кращий туристичний клуб. Чотири рази клуб виборював I місце у Республіканських конкурсах. Гахова Клавдія Миколаївна – голова клубу "Бескид" з 1966 по 1973 роки та Філіпов Зенон Іванович – голова правління клубу "Бескид" з 1975 року були нагороджені відзнакою "За активну роботу по розвитку туризму" Центральної ради по туризму та екскурсіях [3].

За 15 років в масових сходженнях на Говерлу брало участь понад 6000 туристів. У сходженні на гору Пікуй – 1800. В походах вихідного дня брало участь більше 10000 членів туристичних секцій підприємств та навчальних закладів Дрогобиччини.

Спортсмени клубу здійснили 35 маршрутів вищої категорії складності по 15 – ти гірських системах Радянського Союзу, включно до Чукотки та Далекого Сходу.

З початку 90 – х років туризм значно зменшив оберти. Економічні негаразди в країні призвели до зупинки підприємств, зменшення прибутків громадян. А спортивні експедиції за межі країни стали нездійсненними через високі ціни на літак. Таким чином, спортивний туризм на Україні майже перестав розвиватися. Та, незважаючи на всі

негаразди людей з рюкзаками, все частіше можна зустріти на залізничних та автобусних вокзалах. Правда, в межах України сьогодні не можливо виконати вищий за І-й розряд норматив з туризму, та в гори та мандрівки людей ведуть не спортивні досягнення, а вічний потяг до природи, пригод та пізнання рідного краю.

Однак з відродженням туризму виникають проблеми. У першу чергу йдеться про безпеку на маршрутах – гірських, пішохідних, водних та лижних. Раніше, при чітко організованій системі спортивного туризму на маршрути випускались групи, адже туризм – це колективний вид спорту, які по своєму попередньому досвіду мали право виходити на маршрут відповідної складності. Цю відповідальну та прискіпливу роботу виконували Маршрутно-кваліфікаційні комісії (МКК) при Федераціях туризму областей, республіки. Збільшення кількості подорожуючих приводить до зростання випадків травматизму. Тому сьогодні виникла потреба відновлення чіткої системи організації туристичних мандрівок по території України. Вже зроблені перші кроки. У січні 2001 року відновила свою роботу Федерація туризму України, 24 квітня 2001 року туристський актив Львівської області обрав обласну Федерацію туризму. Наприкінці року поновлені повноваження Львівської обласної маршрутно-кваліфікаційної комісії.

На даному етапі є гостра необхідність підготовки висококваліфікованих фахівців туристичної справи, організаторів, інструкторів та методистів спортивного та оздоровчого туризму. Цю проблему намагаються вирішити на факультеті фізичного виховання Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Література:

1. Діхтяр В.Д. Основи оздоровчо-спортивного туризму: навчальний посібник. / В.Д. Діхтяр Навчальний посібник.- К.: Науковий світ, 2003. – 204 с.
2. Тисовський О. Життя в пласті: [посібник для українського пластового юнацтва]. – 4-те вид. /Олександр Тисовський. – Торонто : 1997. – 552 с.: іл.
3. Філіпов З.І. Спортивний туризм. Організація і методика спортивно-туристичної роботи : навч.посіб. / З.І.Філіпов. – Дрогобич: Коло, 2010. – 344 с.

Динара Темирболатова
(Астана, Казахстан)

САМОСТОЯТЕЛЬНАЯ РАБОТА СТУДЕНТОВ ПО ФИЗИЧЕСКОМУ ВОСПИТАНИЮ В ВУЗАХ

В науке и практике существуют самые различные представления на содержание самостоятельной работы. Б.И. Есипов считает, что самостоятельная работа непременно предполагает соединение самостоятельной мысли учащихся с самостоятельным выполнением ими умственных или физических действий. Поэтому самостоятельная работа организуется как выполнение определенных заданий, над которыми обучающиеся работают без непосредственного участия преподавателя. Им предлагается следующее определение самостоятельной работы: «самостоятельная работа учащихся - это такая работа, которая выполняется без непосредственного участия преподавателя, но по его заданию в специально предоставленное для этого время; при этом обучающиеся сознательно стремятся достигнуть поставленной в задании цели, проявляя свои усилия и выражая в той или иной форме результаты своих умственных или физических действий».

Самостоятельные занятия физическими упражнениями в вузе – это специально организованный процесс.

По характеру воздействия самостоятельные занятия физическими упражнениями являются надежным фактором формирования, укрепления и совершенствования здоровья студентов. В результате систематических самостоятельных занятий существенно расширяются и повышаются физические возможности организма, улучшается техническая подготовленность. Самостоятельные занятия – это многократное повторение физических упражнений, направленное на развитие и совершенствование физических качеств и непосредственное выполнение физических упражнений, направленных на развитие и совершенствование физических качеств студента. В результате самостоятельных занятий студент становится более ловким, сильным, быстрым и выносливым. Улучшается его нравственно–психическое состояние; происходит самовоспитание лучших черт характера (волевых качеств, самостоятельности, инициативности и др.); стремление к самосовершенствованию, к ведению здорового образа жизни.

Основные задачи самостоятельных занятий студентов:

- укрепление, развитие и совершенствование здоровья;
- компенсация дефицита двигательной активности;
- поддержание высокого уровня умственной и физической работоспособности;
- гармоническое развитие основных физических качеств;
- рациональное развитие отстающих физических качеств [1, с. 12].

Самостоятельные занятия обязательно должны носить оздоровительную, развивающую и воспитательную направленность.

Для самостоятельных занятий студентов рекомендуются следующие формы:

- утренняя гигиеническая гимнастика («зарядка»);
- упражнения в течение учебного дня («производственная, учебная гимнастика»);
- самостоятельные занятия.

1. Утренняя гигиеническая гимнастика

Ее цель – «разбудить» организм и подготовить его к предстоящей учебно–трудовой деятельности. Она особенно необходима тем, кто начинает свою учебную деятельность в утренние часы. Выполнение утренней гимнастики – первая ступенька в формировании здорового образа и стиля жизни.

Систематическое выполнение утренней гимнастики укрепляет сердечно–сосудистую, дыхательную, нервную и пищеварительную системы, оказывает существенное влияние на опорно–двигательный аппарат.

2. Упражнения в течение учебного дня

Эти формы самостоятельных занятий выполняются в перерывах между учебными занятиями и в течение дня. Цель – срочный активный отдых, профилактика утомления, повышение умственной и физической работоспособности. Содержание и методика выполнения этих упражнений сходны с упражнениями утренней гимнастики.

3. Самостоятельные тренировочные занятия

Тренировочное занятие – наиболее универсальная форма оздоровительной, физкультурной и спортивной деятельности. Его можно проводить индивидуально или в группе, что более эффективно, так как присутствует положительный эмоциональный рабочий фон и игровая, соревновательная направленность [2, с. 31].

В процессе тренировочных самостоятельных занятий могут решаться следующие задачи:

- 1 – укрепление здоровья, совершенствование функциональных возможностей организма;
- 2 – компенсация недостающей двигательной активности;
- 3 – коррекция недостатков телосложения;
- 4 – формирование и совершенствование жизненно важных двигательных навыков и умений.

Для студентов, отнесенных по состоянию здоровья к специальной медицинской группе, основной задачей является укрепление здоровья, устранение функциональных нарушений и недостатков в физическом развитии.

Самостоятельная работа определяется как индивидуальная или коллективная учебная деятельность, осуществляемая без непосредственного руководства педагога, но по его заданиям и под его контролем. По формам организации самостоятельная работа может быть:

- фронтальной – учащиеся выполняют одно и то же задание;
- групповой – для выполнения учебных заданий обучающиеся разбиваются на группы (по 3-6 человек);
- индивидуальной – каждый обучающийся выполняет отдельное задание.

Наиболее распространенные виды самостоятельной работы: работа с учебником, справочной литературой.

Ключевые цели самостоятельных внеаудиторных занятий заключается в закреплении, расширении знаний, формировании умений и навыков самостоятельного умственного труда, развитии самостоятельного мышления и способностей к самоорганизации [3, с. 37].

Своеобразие самостоятельной работы студента как активного метода обучения заключается в том, что его основу составляют самостоятельные действия, которые студент выполняет без помощи преподавателя, он сам выбирает способы выполнения этих действий, совершает множество операций, контролирует их в соответствии с поставленной целью (установить новый факт, явление, найти новые способы решения учебной задачи). Особенностью самостоятельной работы являются действия самоконтроля – одной из важнейших форм саморегуляции студента. Ожидаемые результаты работы не могут быть достигнуты, если студент не контролирует свои действия (обращение к таблице, словарю, справочнику, прибору, мысленно формулирует ответ). Студент должен совмещать исполнительные и контрольные действия одновременно.

Таким образом, создаются объективные предпосылки к преодолению односторонности и фрагментарности подготовки специалистов в вузе, приданию педагогическому процессу комплексного, целостного характера. Объективным критерием эффективности этого концептуального подхода является существенное сокращение сроков социально-психологической адаптации студентов к обучению в вузе, повышение их социальной активности, качественное повышение учебно-познавательной продуктивности, повышение духовности личности каждого студента.

Самоконтроль – это самостоятельные наблюдения за состоянием своего здоровья, физическим развитием, физической подготовленностью, функциональным состоянием организма и их изменениями под влиянием занятий физическими упражнениями. Задачи самоконтроля: 1) осознание необходимости внимательного отношения к своему здоровью; 2) освоение простейших методов самоконтроля; 3) оценка анализа показателей самоконтроля. Наиболее удобная форма самоконтроля – ведение дневника, в который записываются субъективные и объективные показатели самоконтроля. Анализ показателей позволяет учесть ошибки и недостатки и внести соответствующие коррективы в процесс тренировок. Это особенно важно для лиц с ослабленным здоровьем.

Оценка физического развития. Физическое развитие – это процесс изменения морфофункциональных свойств организма человека на протяжении его жизни. Физическое развитие характеризуется через изменение следующих показателей:

- телосложения (длина тела, масса тела, осанка, объемы и формы отдельных частей тела, величина жировоголожения и др.);
- здоровья, отражающие морфологические и функциональные изменения основных физиологических систем организма человека: сердечно-сосудистой, дыхательной, центральной нервной систем;
- развития физических качеств (силы, скоростных способностей, выносливости, гибкости, ловкости).

Самостоятельная работа всегда занимала одну из ведущих позиций, одновременно выступая и как метод обучения, и как метод самовоспитания. Самостоятельность не дается человеку от рождения, она развивается вместе с ним, и на каждом возрастном этапе имеет свои особенности. Становление самостоятельности как одного из ведущих качеств личности выражается в сознательности, настойчивости, ответственности. В связи с этим, самостоятельная работа является значимой в формировании здорового образа жизни студентов [4, с. 73].

Наша задача – научить студентов использовать средства и методы физической культуры в развитии и формировании основных физических качеств.

Наиболее эффективное решение этих задач может быть достигнуто с помощью правильной организации самостоятельной деятельности студентов в вузе.

На учебных занятиях по физическому воспитанию планирование самостоятельной работы студентов осуществляется преподавателями кафедры физической культуры и здоровья с целью четкого определения последовательности решения задач, овладения техникой разнообразных физических упражнений и повышения уровня функциональной подготовленности организма данных студентов.

Студентами осваиваются практические навыки по овладению комплексами физических упражнений, разработанных преподавателями. В свободное от учебы время они выполняют программы. Деятельность преподавателя заключается в разъяснении, рекомендациях, консультациях, анализе данных программ, в тестировании физического состояния и физической подготовленности студентов.

Для оценки результативности функционирования организационной системы самостоятельной работы студентов, мною были разработаны следующие критерии, отражающие с моей точки зрения динамику процесса личностно-профессионального развития студентов:

- целеполагание, как процесс самостоятельного обоснования цели, под влиянием объективных условий реализации деятельности;
- мотивация профессиональной деятельности, сформированной внутренними мотивами освоения на основе потребностей в развитии, повышении уровня образования, самореализации, обеспечивающей оптимальное профессиональное развитие личности;
- профессионально важные личностные качества [5, с. 49].

Таким образом, я считаю, что только во взаимосвязи всех форм организации самостоятельной работы студентов в вузе можно решить проблему формирования ценностного отношения к здоровью и приобщения студенческой молодежи к здоровому образу и стилю жизни средствами физической культуры.

Литература:

1. Актуальные вопросы преподавания цикла специальных дисциплин и физического воспитания студентов. – Астана, 2004.
2. Ордабаев, Н.О. Профессионально - прикладная физическая подготовка студентов. – Астана, 2007.
3. Виноградов, Г.Н. Теория и методика здорового образа жизни. – Алматы, 2004.
4. Учебно-методический комплекс по дисциплине "Физическая культура": специальное учебное отделение. – Астана, 2005.
5. Шурманов Е.Г. Физическая культура: выбор приоритетов // Теория и практика физической культуры. – 2012. – №5. – С.49.

Научный руководитель:

старший преподаватель ЕНУ им. Л.Н.Гумилева, Процюк Оксана Александровна.

Роман Тирик
(Дрогобич, Україна)

МЕТРОЛОГІЧНИЙ КОНТРОЛЬ У ТРЕНУВАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ЛЕГКОАТЛЕТІВ В БІГУ НА СЕРЕДНІ ДИСТАНЦІЇ

Постановка проблеми. Сучасний рівень розвитку суспільства України на етапі його переходу до інформаційної фази, ставить перед фахівцями нові вимоги в галузі фізичного виховання та спорту. Математичні методи статистики є потужним інструментом у такій далекій від математики, суто практичній сфері, якою є фізична культура і спорт. Це пояснюється тим, що методи математичної статистики допоможуть визначити ефективні шляхи у підготовці легкоатлетів.

Аналіз останніх публікацій. Найбільш повно і методично обґрунтовано сучасний стан спортивної метрології в наукових працях М. А. Годікова і В. М. Заціорського [1, 5].

Крім того, заслуговує окремої уваги словник-довідник по спортивній метрології В. Б. Коренберга, який містить понад 1600 термінів, які розкривають важливі положення для контролю процесу спортивної підготовки [2, 3].

Провідні вчені в сфері фізичного виховання, біомеханіки, метрології, стандартизації В. М. Заціорський, М. А. Рочки, І. Ф. Шишкін, Г. Д. Крилова, В. В. Іванов, В. Л. Уткін, В. Б. Коренберг [1, 2, 4, 5] обґрунтовують доцільність застосування метрології під час планування навчально-тренувального процесу легкоатлетів.

На думку вище згаданих науковців обробка й аналіз інформації дозволяє вибрати основні напрямки роботи, будувати плани і програми спортивної підготовки на якісно новому рівні. Ймовірно, що здійснення метрологічного контролю на основі сучасних технічно-інформаційних технологій за рівнем спеціальної фізичної підготовки дасть достовірну інформацію про функціональну готовність спортсмена до змагань, що підвищить ефективність управління навчально-тренувальним процесом і дасть можливість підвищити результативність легкоатлетів в змагальній діяльності.

Мета роботи. Визначити важливість застосування системи комплексного контролю для управління підготовкою спортсменів бігунів на середні дистанції на основі використання сучасних інформаційних технологій.

Результати дослідження. Спортивна метрологія – це наука про вимірювання у фізичному вихованні і спорті, величин (час, маса, довжина, сила) що також підлягають вимірюванню. У практиці фізичного виховання і спорту поширені уявлення про те, що комплексним може називатися такий контроль, в процесі якого використовуються педагогічні, психологічні, соціологічні й інші показники. Такий підхід, як правило, односторонній, оскільки не дає змоги реалізувати кінцеву мету контролю – одержати надійну і достовірну інформацію для управління процесом спортивної підготовки. Тому, комплексним можна називати лише такий контроль, у ході якого реєструються різні показники тренувальної діяльності і змагання, а також стан спортсменів. Тільки в цьому випадку можливо порівняти їх значення, встановити причинно-наслідкові зв'язки між навантаженнями й результатами у змаганнях. Після такого порівняння та аналізу можна розробити ефективні програми і плани підготовки легкоатлетів в бігу на середні дистанції.

Під час проведеного дослідження використовувалися три різновиди комплексного контролю: етапний, поточний і оперативний. Загальну схему, що ілюструє співвідношення між напрямками і різновидами комплексного контролю, представлено в табл. 1.

Таблиця 1.

Співвідношення між напрямками і різновидами комплексного контролю

Різновиди комплексного контролю	Напрямок контролю		
	Контроль змагальної діяльності (ЗД)	Контроль тренувальної діяльності	Контроль підготовленості спортсменів
Оперативний контроль	Вимірювання й оцінка показників на будь-якому	Вимірювання й оцінка фізичних і фізіологічних характеристик	Зміна й аналіз показників, що інформативно

	змаганні	навантаження вправ, серії вправ, тренувального заняття	показують зміну стану спортсменів у момент або ж відразу після вправ або заняття
Поточний контроль	Вимірювання й оцінка показників під час змагань, завершальному мікроциклі тренування (якщо воно передбачається планом).	а) Побудова й аналіз динаміки характеристик навантаження в мікроциклі тренування. б) Підсумок навантажень за всіма характеристиками мікроциклу і визначення їх співвідношення.	Реєстрація й аналіз повсякденних змін підготовленості спортсменів, викликаних систематичними тренувальними заняттями
Етапний контроль	а) Вимірювання й оцінка різних показників на змаганнях, що завершають певний етап підготовки. б) Аналіз динаміки показників ЗД на всіх етапах змагань.	а) Побудова й аналіз динаміки характеристик навантаження на етапі підготовки. б) Підсумок навантажень за всіма показниками за етап і визначення їх співвідношення.	Зміна й оцінка показників і контролю в спеціально організованих умовах у кінці етапу підготовки

Управління процесом підготовки спортсменів складається з п'яти стадій:

- 1) збір інформації про спортсмена, а також про середовище, у якому він живе, тренується і змагається;
- 2) аналіз одержаної інформації;
- 3) ухвалення рішень про стратегію підготовки і складання програм та планів підготовки;
- 4) реалізація програм і планів підготовки;
- 5) контроль за процесом реалізації, внесення необхідних корекцій у документи планування та складання нових програм і планів.

Відомо, що мета будь-якого управління – це перехід об'єкта (системи) з одного стану в інше. Відносно підготовки спортсменів цей перехід виражається, перш за все, у підвищенні результату в змаганнях. На окремих етапах підготовки можуть стояти і більш локальні завдання – підвищення техніко-тактичної майстерності, рівня вольових і рухових якостей. Загалом вирішення кожного з них впливатиме на досягнення вищих результатів у змаганнях.

У підготовці бігунів-легкоатлетів враховується правильність виконання різних вправ, а також деяких інших чинників – зовнішнього середовища (наприклад, умов середньогір'я), спеціального харчування і т. п.. Зокрема, ефективність управління тренувальним процесом обумовлюється тим, наскільки реальні зміни підготовленості спортсменів відповідають запланованим діям.

Зауважимо, що збір інформації необхідно розглядати як найважливішу стадію управління тренувальним процесом. Від достовірності інформації залежить зміст ухвалених рішень під час планування навантажень.

Фізичний стан легкоатлетів бігунів на середні дистанції оцінюється в стандартних умовах та характеризується:

- показниками тіла будови (антропометричними показниками) – (довжина і маса тіла, об'єм м'язової і жирової тканини, довжина частин тіла і т. д.);
- станом здоров'я (медичні показники);
- ступенем розвитку рухових якостей, які вимірюються в стандартних умовах (максимальні аеробні і анаеробні навантаження, потужність і ефективність);
- силові показники згиначів і розгиначів ніг, тулуба і т.д..

Тому, основним завданням є вибір мінімальної кількості показників, за допомогою яких можна одержати максимум корисної інформації і використати її в управлінні процесом підготовки спортсменів-легкоатлетів.

Комплексний контроль дозволяє об'єктивно оцінити підготовленість спортсменів. Частота тестувань може бути різною і залежить від особливостей побудови річного циклу. Для юних бігунів на середні та довгі дистанції доцільно проводити не менш 3-4-х етапних тестувань в рік. Мета цих тестувань – визначення початкового рівня фізичної підготовленості і її динаміки в процесі тренувальних і змагальних дій.

Поточне тестування проводиться за 1-1,5 тижні до початку основних змагань, мета його – визначення рівня розвитку основних фізичних якостей і їх відповідність контрольним нормативам, що забезпечують виконання запланованих спортивних результатів. Оцінка фізичної підготовленості юних бігунів на середні та довгі дистанції здійснюється за наслідками тестування на основі комплексу контрольних вправ.

Рівень спеціальної фізичної підготовленості бігунів на середні дистанції визначається результатами бігу на суміжних дистанціях 100, 400 і 1000 м.

Розроблена програма для розвитку спеціальної витривалості бігунів на середні дистанції і підготовки їх до змагань. Увесь навчально-тренувальний процес проходив з метрологічними вимірюваннями на кожному етапі. Були сформувані 2 дослідницькі групи – експериментальна і контрольна, по 10 спортсменів віком 15-17 років у кожній.

Для визначення готовності легкоатлетів ми вирішили провести тестування рівня розвитку спеціальної витривалості. Метрологічний контроль рівня спеціальної витривалості в підготовчому періоді до змагань відбувався у систематизованому навчально-тренувальному процесі.

Результати проведення метрологічного контролю спеціальної витривалості бігунів в підготовчому етапі до змагань показали, що метрологічний контроль за рівнем спеціальної витривалості є достовірним засобом управління навчально-тренувальним процесом на всіх періодах підготовки. Отже бачимо, що завдяки метрологічному контролю ми зможемо проаналізувати, що розвиток спеціальної витривалості завдяки систематизованому тренуванню дає позитивні результати. Якщо порівняти показники спеціальної витривалості на оперативному і етапному контролі, то ми бачимо що в експериментальній та контрольній групах відбувається значне покращення показників рівня їх зростання. Це підтверджується математичною статистикою де проаналізовано показники t – критерію до початку та після проведення системи тренувань яка сприяла приросту розвитку спеціальної витривалості від 0,87 до 2,85.

Висновки. В результаті проведеного дослідження нами з'ясовано ефективність і необхідність застосування метрологічного контролю для управління процесом тренування легкоатлетів бігунів на середні дистанції.

Література:

1. Годик М. А. Спортивна метрологія / М. А. Годик / Підручник для ІФК.-М.: ФіС, - 1988.
2. Коренберг В. Б. Спортивна метрологія / В. Б. Коренберг // Лекції по спортивній метрології. – Малаховка: МГАФК, 2001.
3. Коренберг В. Б. Навчальний словник-довідник по спортивній метрології. // В. Б. Коренберг – Малаховка, - 1996.
4. Коренберг В. Б. Спортивна метрологія. / В. Б. Коренберг // Словник-довідник, - 2003.
5. Спортивна метрологія / В. М. Заціорського //Підручник для ІФК - М.: ФіС, - 1982.

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук, доцен, завідувач кафедри спортивних дисциплін та методики їх викладання
Кондрацька Галина Дмитрівни.

СЕКЦИЯ: ФІЛОСОФІЯ**Екатерина Азаретова
(Луганск, Украина)****МНОГООБРАЗИЕ КУЛЬТУРЫ И ЕЕ ВЛИЯНИЕ НА ПСИХИЧЕСКОЕ ЗДОРОВЬЕ ЧЕЛОВЕКА**

Психологи и другие специалисты в области социальных наук давно интересуются влиянием культуры на психопатологию, или патологическое поведение. При этом взгляды ученых на данную проблему разделяются на два русла. Первое, сформулированное Рут Бенедикт, характеризуется культурным релятивизмом, т.е. такой точкой зрения, согласно которой при понимании и идентификации поведения должны учитываться уникальные аспекты конкретной культуры. Другие же, этнопсихологи 20-х годов XX века, попавшие в необычные природные условия и необычное культурное окружение, оценивают культуру с точки зрения европейских взглядов, таким образом поддерживая теорию европоцентризма.

Нормы человеческого бытия отличаются друг от друга по различным регионам земного шара. Это вызвано как историей определенного народа, так и географическим расположением, а соответственно и природными условиями жизни. Однако существующее разнообразие в жизни различных общностей не дает основания для отрицания общечеловеческих ценностей, закономерностей исторического развития, какими бы уникальными образованиями эти культуры не были. При этом существует мнение о полной изолированности развития культуры, которые никогда не имели контактов друг с другом.

Следует отметить влияние европоцентризма на определение норм и патологий в разных культурах. Согласно позициям европоцентризма, европейские народы имеют определенное превосходство над другими народами как в культурной сфере, так и в образе жизни. Исторический путь, пройденный западными странами, провозглашается единственно правильным или, по крайней мере, образцовым, за счет чего так называемые «страны третьего мира» (или «развивающиеся» страны) являются «отсталыми», а чтобы «догнать» страны Запада, им надо пройти по «западному» пути, копируя общественные отношения западных стран. Данная теория не дает возможности принятия иного пути развития культуры, а также принятия норм, специфических для данных обществ других стран.

Ученые, занимающиеся исследованиями исторического развития народов, рассматривают проблему «нормы и патологии» как многообразие нормы, как многообразие различных образов жизни, иной раз существенно отличающихся друг от друга. Поэтому постепенно был разработан общий подход к оценке самых экзотических форм поведения, встречающихся в различных культурах. При этом ученые стремились не диагностировать патологии, а изучить и понять различные формы нормы. Но не смотря на такой тип отношения к культуре следует отметить и полученные статистические результаты ученых, занимавшихся исследованиями степени проявления различных психических расстройств в зависимости от типа общества. К самым наиболее выделяемым расстройствам относятся шизофрения, депрессия, ее соматизация и ряд явно культурно-специфических заболеваний.

Исследования ВОЗ выявили некоторые важные межкультурные различия в протекании шизофрении. В одном раннем исследовании психиатрических пациентов в Нью-Йорке Оплер и Сингер установили, что американские шизофреники ирландского происхождения чаще страдают параноидным бредом, чем американские пациенты итальянского происхождения. Авторы объясняют это отличие культурными различиями в воспитании детей. Исследование японских шизофреников показало, что они чаще, чем евроамериканцы, проявляют отчужденность и пассивность, подстраиваясь под культурные ценности. Исследователи также обнаружили отличия в проявлении симптомов в разных культурах. Пациенты в Соединенных Штатах реже демонстрировали отсутствие слуховых галлюцинаций, чем датские или нигерийские больные. Эти данные могут быть обусловлены культурными различиями в ценностях, связанных с инсайтом и самосознанием, которые высоко котируются в США, но имеют меньшее значение в других странах. Кроме того, культуры могут различаться по своей терпимости к конкретным симптомам; нигерийская культура в целом относится более приемлемо к наличию голосов, чем американская. Это объясняется распространенностью шаманских обрядов в нигерийских культурах, во время которых могут возникать различные голосовые галлюцинации, являющиеся обязательной частью данных магических ритуалов.

Считается, что депрессивное заболевание универсально, но проявление и течение болезни культурно обусловлены. Культуры различаются по своему выражению эмоций и их дифференцировке и, следовательно, по тому, как они ощущают и выражают депрессию. В некоторых культурах имеется совсем немного слов для передачи таких эмоций, как печаль или гнев. Кроме того, культуры локализируют чувственные состояния в различных частях тела. Это может объяснять, почему некоторые культурные группы делают акцент на соматических жалобах в выражении депрессии. Например, по данным исследователя А.Марселлы, в индивидуалистических культурах в картине симптомов доминируют чувства одиночества и изоляции. А в тех, структура которых имеет более общинный характер, доминируют соматические симптомы, например головные боли. Марселла также предположил, что модели депрессивных симптомов отличаются у разных культур из-за вариаций в источниках стресса и в ресурсах, помогающих справляться со стрессом.

Культурно-специфические заболевания представляют собой расстройства, которые возникают лишь в определенных культурных группах и не имеют существования в других. К ним относят такие заболевания как амок, витико, нервная анорексия, зар, вакама, опущение сердца, аванга, сусто и другие. Таким образом они дают подтверждение влияния культуры на психическое состояние человека. При этом также изменяется и роль медицины в лечении данных заболеваний: культурно-специфические расстройства в большинстве случаев поддаются лечению методами нетрадиционной медицины.

Таким образом, подытоживая вышеописанные данные можно прийти к выводу о том, что разнообразие культур является нормой и все межобщинные различия в стандартах поведения никак не могут быть описаны в виде патологий в других странах. Также следует отметить немалое воздействие культурных стандартов на проявление психических расстройств человека, что указывает на необходимость уделения внимания влиянию культуры при постановке диагнозов и лечении психических заболеваний, а также на важность знаний о различных культурах в

лечебной практике врача.

Литература:

1. Белик А.А. Культурная (социальная) антропология. – М.: РГГУ, 2009. – 624 с.
2. Мацумото Д. Психология и культура. – СПб.: Питер, 1-е издание, 2003. – 720 с.
3. Психология и педагогика: В 3 ч. Ч.1. Психология личности / Волкова М.Н., Истомина О.А., Павловский В.В. и др. – Владивосток: Морск. Гос. Ун-т, 2007. – 347 с.

Научный руководитель:

кандидат философских наук, Вячеславова Елена Анатольевна.

Бахтиёр Атаханов
(Наманган, Узбекистон)

АБДУРАУФ ФИТРАТНИНГ АСАРЛАРИДА МИЛЛИЙ УЙҒОНИШ ВА ҲУРРИЯТ МАСАЛАСИГА МУНОСАБАТ

Бизга маълумки Туркистон заминиди етишиб чиқган жадид мутафакрлар ўз фаолиятини халқнинг дунёқарашини ривожлантиришга, миллий ўзлигини англашга, миллий ғурур ва ҳуррият туйғусини уйғотишга қаратган. Манашундай атоқли жадид, мутафакир, файласуф Абдурауф Фитрат ўзининг илк асарларидан миллий уйғониш ғоясига қўл урган. У XX аср ўзбек маърифатпарварлик тарихида алоҳида салмоқли ўринни эгаллайди. Унинг миллий озодлик ғоялари билан суғорилган ва айни вақтда ахлоқий-фалсафий масалалар ўртага қўйилган асарлари ичида “Чин севиш” драмаси ажралиб туради. Бу асар 1920 йилда нашр этилган. Унда инсон баркамолликка етиши туфайли истиқилол ва ҳуррият йўлида курашчи бўла олади, деган ғоя тадбиқ қилинади.

Асарнинг “Чин севиш” деб номланиши зоҳиран маъшуқага муҳаббат изҳоридек кўринсада, ботиний жиҳатдан эса, бу муаллифнинг у мансуб бўлган халқнинг эрк, озодлик ва мустақилликни чин севиши эди. Моҳиятан миллий уйғонишни, у орқали давлат истиқилолини қўлга киритиш халқдаги ажралмас эҳтиёж деб билган Фитрат бадий сўз востаси орқали буни рўйобга чиқариш йўлида фаол бўлган.

Асар ғояси Фитратнинг мавжуд воқеликка бўлган ижимоий-сиёсий муносабати натижаси, ижодкор сифатида тафаккурида пишиб-етилган буюк бир ғоянинг меваси ҳисобланади. Драмдаги бутун воқеалар тизими Ҳиндистондаги инглиз мустамлакачиларига қарши кураш ғояси билан суғорилгандир. Мутафаккирнинг бадий маҳорати шундаки, босқинчиларга бўлган нафрат туйғуси асарнинг барча асосий жиҳатларига сингдирилган. Бу ҳолни икки кўринишда – ғоянинг яширин ва очиқ кўринишларида яққол қайд этиш мумкин. Биринчи тарзда ишқ можароси атрофидаги гуруҳнинг икки – Нуриддинхонлар ва Раҳматуллох гуруҳининг қўбларига ажралиши кўзатиш мумкин. Албатта, бу бўлиниш нисбатан шартли, лекин монолог ва диалог шаклидаги нутқларда мутафаккир миллий истиқилол учун кураш ғоясини очиқдан-очиқ баён этган. Иккинчи тарзда эса бутун воқеалар моҳияти душманга нафрат туйғусини ифода қилади. Натижада, гарчанд ишқ мавзусида сўз очилсада, моҳият тамомила бошқа масалага йўналтирилган. Яъни, Ғарб мустамлакачилари ва Шарқнинг эзилган инсонлари ўртасида келишилмас вазият туғён уриши таъкидланади.

Муаллиф асар ғояларига ўқувчини чуқурроқ киритиб борар экан ҳуррият, миллий уйғониш эҳтиёжи дастлаб жамиятдаги зиёлилар онгида содир бўлаётганига эътибор қаратади. Бундан равшан бўладики, миллий уйғониш, миллий давлат истиқилоли бошида маърифатпарварлар турмоғи лозим деб билади. У ушбу онда тушуниб етadики юртни истиқилолга эришишда ва бошқаришда тинчлик муҳим аҳамиятга эга эканлигини, урушлар, можаролар, истибодлар илм-маърифатни, маънавий ва маданий ҳаётни издан чиқариб, юртни ҳар томонлама инқирозга юз тутди. Мазкур ҳолатдан келиб чиқиб ўша даврда ўз сафдошларини халқни саводли ва илм-маърифатли қилишга бел боғлашга ҳорлайди.

Абдурауф Фитрат ўзининг ахлоқий қарашларини миллатпарварлик тамойилларини асар қаҳрамонлари образи тимсолида кўрсатиб, мустамлакачиликка қарши норозилик туғилиши мисоллари орқали ифода қилади. Асар қаҳрамонларининг онг-шуури, тадрижи охири-оқибатда уларни инқилобий кураш йўлига олиб боради. “Инқилоб ва ўзгариш фикри кўп қизиқдир. Бу фикр бир ўлкага кириб олдим, ундан сўнг чиқариши қўлдан келмас; ўлкани бутунлай ёндирсалар ҳам қўллари ичра яшириниб қолар” [1, б. 29].

Озодлик учун курашчи Нуриддин образи орқали Фитрат миллий бирлик ғоясини илгари сурди. Асарнинг мазмуни ва бутун руҳига сингдириб юборилган бу ғоя муаллифнинг ахлоқий-фалсафий позициясини яққол кўрсатиб беради.

Француз олими Арно бадий асар ифода воситалари ва мазмуни ҳақида тўхталиб, унинг учинчисини “асарда наъмуна бўларли ахлоқнинг таъсирланиши” деб кўрсатган эди. Фитрат асар қаҳрамонлари хусусан, Нуриддин образи орқали шарқона қатор категориялар – одоб, ҳаё, нафрат, ғурур, ҳамият ва бошқаларнинг ўрни ва аҳамиятини кўрсатади. Асарни мутола қилувчиларни Фитрат ушбу хислат ва сифатларни ўзларида мужассамлаштиришга ундайди. “Чин севиш” асарининг ҳар бир ижобий образида ватанпарварлик, миллатпарварлик ғояларига содиқликни кўриш мумкин.

Маърифатпарварлик дунёқарашини доирасида Фитрат “Чин севиш” тушунчасини нафақат ёрга, ёки нафақат Ватанга нисбатан қўллади, балки яратувчи – Ҳаққа бўлган муҳаббат тарзида ҳам қўллади. Тўғри, Ватан озодлиги учун ғояси бошқа йўналишдаги ғояларга нисбатан олганда қаҳраоннинг ҳар бир мулоҳазасида белгиловчи ўрин тутди. Бу, умуман олганда, тушунарлидир. Зеро, ислом динининг билимдони бўлган Фитрат учун ҳадисларда айтилганидек, “Ватанни севмоқ иймондандир”.

Маърифатпарвар мутафаккир Фитрат ўз асарларини яратганда энг аввало томошабин ва ўқувчи савиясини ҳисобга олган. Ва шу аснода, китоб ва газета мутола қилувчилар аудиториясини кенгайтиришга, янада кўпроқ жалб қилишга ҳаракат қилган. Бундан қўзланган мақсад шу эдики, ҳамюртларини маънавий ва маърифий жиҳатдан уйғонишига, миллий ғурур туйғусини тебранишига таъсир этмоқчи бўлган. Хусусан, жамиятдаги инсонларнинг бефарқлиги ва бунинг салбий оқибатларини халқга кўрсатмоқчи бўлиб “Абулфайзхон” драмасини ёзади ва уни сахналаштирилиб спектакл қилиб қўйилишига муяссар бўлади.

“Абулфайзхон” драмасида Бухоро хони Аштархоний Абулфайзхоннинг қилмишлари, ҳокимиятда қўғирчоқ ҳукмдорга айланганлиги ҳақида ҳамда Абулфайзхоннинг ўз даврининг бефарқ хонларидан бўлганлигини таъкидлайди. Асардаги айрим қаҳрамонларнинг образларини шундай яратадики, манашу хилқатли инсонлар бизнинг ҳам жамиятда йўқ эмас деган фикрни билдиради. Бинобарин, асардаги Қушбеги ва Девонбеги образларининг ўз даврининг мунофиқ кишиларига қиёслайди. Чунки, улар мамлакатни Эрон шоҳи Нодиршоҳ томонидан истило қилинишига катта ҳисса қўшган, деб баҳолайди. Мутафаккир Фитрат драмада Абулфайзхон ва унинг атрофидаги мулозимларини “Халқ манфаатидан кўра ўз манфаатини кўзловчи жамиятнинг золтимжам касалига дучор бўлган мунофиқларидир. Бундай инсонлар Ватан аталмиш туйғуни эсдан чиқарган, она юрт ва халқ келажаги учун беписант инсонлардир” [2, б. 38], деб таъриф беради.

Фитрат барча ёзган асрлари, мақолаларида миллий уйғониш ва хуррият масаласига жиддий эътибор қаратган. Ўз даврида яқин сафдоши ва ҳамфикри Маҳмудхўжа Беҳбудий билан Самарқандда чоп этилган “Хуррият” газетаси ва “Ойна” журналларида мунтазам равишда барча учун таъсирли бўла оладиган содда ва тушунарли, мазмунли ва аниқ моҳиятли мақолаларни чоп этиб борган. Бундан кўзланган мақсад нима эди? Мақсад халқни билишга англашга, тушуниб етишга, бохабар бўлиб туришга ўргатиш эди. Шу орқали инсонлар онгига миллий хуррият тушунчасини етказиб бориш, барчани ҳаракатга келтириш эди.

Фитратнинг анашундай мақолаларидан бири, 1919 йил “Ойна” журналида чоп этилган “Ватан қайғуси” мақоласидир. Мазкур мақолада муаллиф Ватан тушунчасини шундай изоҳлаб ўқувчига тушунтирадики, унда авал Ватан тушунчасининг ўзига, сўнгра Ватан туйғуси ва уни ғанимлар истибдоди ва таъсиридан асраш масаласига тўхталади ва барчани шунга чорлаб қолади. Жумладан, мақолада шундай дейилади: “Ётсам тушимда, уйғонсам ёнимда, кўз очсам қаршимда мунгли бир ҳаёл келиб турадур!.. Билдим! Англадим! Сен менинг Ватанимсан! Ватанинг мунгли ҳаёлисан. Юртим, Туроним сендан айрилмоқ – менинг ўлимим. Сен учун ўлмоқ менинг тирикчилигимдир... Йўқ, сен кимсасиз эмассан. Мана мен. Борлигим билан сенга кўмак қилурга ҳозирман” [3, б. 311].

Муаллиф ўз асарлари қаҳрамонлари тимсолини яратишда барча имкониятлардан фойдаланди. Бунда Фитратнинг ижтимоий-сиёсий мақсадлар – миллий уйғониш, миллий давлат истиқилоли ва ҳоказолари белгиланганлиги таъсирда бўлганлигини таъкидлаб ўтиш ўринлидир. Шунга кўра унинг мақсади ҳар жиҳатдан тугал, оламшумул санъат асарини яратиш эмас, балки, яратган асарлари орқали халқнинг кўнглига йўл топишдан, уларда ватанпарварлик, Ватанни севиш, хуррият туйғуларини уйғотишдан иборат бўлган.

Абдурауф Фитрат каби ўз даврининг етук маърифатпарвар жадидлари мустабид тузум қийинчиликлари, кучли сиёсий таъйиқлар даврида ўз мақсади йўлида оғишмай чин дилдан Ватан озодлиги, элу-юрт фаровонлиги йўлида илм-маърифатни тарғиб қилиш, халқнинг онги ва шуурини уйғотиш учун ўз жонини аямай курашди ва шу йўлда жон берди. Фитратдек буюк маърифатпарвар мутафаккирнинг номи заминимизда яшаётган инсонларнинг илм-маърифатли бўлишида ўрни ва аҳамияти катта экан, ўйлайманки унинг номи ҳеч қачон ўчмайди. Юртимизда яшаётган инсонлар Ватанни севиш, Ватанга муҳаббат ва уни асраб-авайлаш каби туйғуларни ёдга олганларида албатта унинг номини ёдга оладилар ва хотирлайдилар.

Адабиётлар:

1. Абдурауф Фитрат. Чин севиш. Шеърлар, драмалар мақолалар. – Т.: Фафур Фулом НМИУ, 1996.
2. Турон У. Туркий халқлар мафқураси рисола. – Т.: Чўлпон, 1995.
3. Нурмонов А. ва бошқалар. Ҳозирги ўзбек адабий тили. – Т.: Шарқ, 2002.

Анна Афонина, Ольга Коробка
(Луганск, Украина)

РАЗВИТИЕ КСЕНОФОБИИ В УКРАИНЕ: ПРИЧИНЫ И ПРОЯВЛЕНИЕ

Сегодня мы много слышим о проблемах ксенофобии. Включая телевизор или открывая газету мы, зачастую, сталкиваемся с внушительным массивом информации на данную тему. Между тем, достоверность доносимой до нас по этому поводу информации зачастую находится под серьёзным сомнением. Далеко не всегда тот или иной источник информации желает доносить правду до своих слушателей или читателей. К тому же не так и редки случаи банальной некомпетентности. Это касается не только журналистов, но также и представителей любых профессий, в том числе политиков, которые могут принимать общественно значимые решения. Но чтобы разбираться в проблемах ксенофобии, сначала стоит разобраться с самим понятием «ксенофобии».

Ксенофобия - ненависть, нетерпимость или неприязнь к кому-либо или чему-либо чужому, незнакомому, непривычному. Восприятие иного как непонятного, непостижимого, а поэтому опасного и враждебного. Воздвигнутое в ранг мировоззрения, может стать причиной вражды по принципу национального, религиозного или социального деления. Изредко может трактоваться буквально, как навязчивый страх перед другими людьми, то есть фобия в клиническом смысле.

Ксенофобию часто отождествляют с национализмом и шовинизмом однако между этими понятиями есть существенное отличие: приверженцы националистических взглядов не обязательно испытывают негативные чувства к другим нациям, этносам или религиям. С другой стороны, ксенофобски настроенные люди могут называть свои воззрения «национализмом» с целью придания им большей привлекательности.

Социопсихологи считают, что в основе ксенофобии лежит триада — *гнев, отвержение, презрение*. Эти эмоции образуют несложный поведенческий комплекс, обусловленный, вообще говоря, личностным и коллективным уровнем тревожности и агрессии. Этот уровень подвергается измерению лабораторно (посредством направленного тестирования и опросов) или аналитически (путем анализа публикаций СМИ и данных социологических опросов). Чем более высока тревожность, тем более подосознание пытается вылезти из ловушки за счет вытеснения причины беспокойства. На коллективном уровне тревога выливается в «поиск виноватых». Взяв такой психологический аспект, надо понимать ксенофобию именно как фобию, то есть страх, растормаживающий подсознательные реакции, страх иррациональный и оттого не имеющий обоснования и направлений. Есть несколько общих закономерностей генезиса и развития ксенофобии.

Для возникновения ксенофобской идеологии (чреватой кровопролитием) необходима систематизация социальных фобий или рефлексов. Необходимо различать два довольно разных явления. Это *инстинктивная ксенофобия* и *ксенофобия-идея* — *неосознанный социальный рефлекс* и *идеология этнической вражды*. *Инстинктивная ксенофобия* (антиварварский снобизм) в той или иной степени характерна для большинства социумов, в особенности же империй. Греки презирали скифов, персы — арамейцев, а византийцы — всех варваров. *Идейная форма ксенофобии* как раз связана с выходом индивидуальных эмоций на уровень идеи. В отличие от инстинктивной ксенофобии, она именно политическая идея, возникающая во времена испытаний и страданий, в пору потрясения государственных основ и самой народной жизни. Украинское общество быстро радикализируется, становясь все нетерпимее к тем, кто отличается цветом кожи или религиозными убеждениями, говорят эксперты. Поэтому можно наблюдать интенсивное развитие преступности на этой почве.

Проблемы антисемитизма и расизма в нашей стране как никогда широко освещались и в отечественных СМИ, и за рубежом. Безусловно, как всегда в подобных случаях, мы имеем дело со сложным переплетением объективных и субъективных факторов. Также следует отметить, что ксенофобия — это не только факты преследований и насилия на почве расовой, религиозной или социальной ненависти. Нередки и случаи актов вандализма — осквернения святынь, национальных символов, могил, культовых сооружений. К сожалению, в Украине увеличивается количество случаев расизма, и разжигания межнациональной розни. Среди жертв расистов — выходцы из Африки, Центральной и Юго-Восточной Азии, Ближнего Востока, Кавказа и Закавказья, и даже Латинской Америки. Среди евреев в основном жертвами уличных нападения становятся израильтяне, и во всех случаях речь идет о религиозных евреях, которые из-за характерной одежды бросаются в глаза на улице. Верующих евреев часто целенаправленно выслеживали или подстерегали возле синагог.

И в завершении этой статьи, хотелось бы сказать, что решать эту проблему нужно начинать с воспитания в себе толерантности к людям иных национальностей. Давайте не будем с жестокостью относиться к ним, мы же люди, а значит — все равны!

Литература:

1. Противодействие ксенофобии и этнической дискриминации — М.: Московская Хельсинкская группа, 2006. — 235-241с.
2. Солдатова Г.В. «В мире чужих: психология ксенофобии»: Век толерантности, №8, 2008. — 10-15с.
3. Янчук В.А. Введение в современную социальную психологию. Учебное пособие для вузов. — Мн.: АСАР, 2011. — 164-173с.

Научный руководитель:

доцент Вячеслава Елена Анатольевна.

Сергей Киричек, София Горбач
(Луганск, Украина)

КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЕ И ЭТНИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ВЕЛИКОБРИТАНИИ

Актуальность проблемы отношений между различными народами является одной из важнейших проблем 21 века. Многие страны сегодня столкнулись с культурологическими и этническими проблемами между народами различных исторически сформировавшихся регионов. Разногласия между представителями разных культур может привести к распаду общества и

даже целого государства. Пренебрежительное отношение к культурологическим ценностям народов, является одной из главных проблем нашего времени.

С этой проблемой столкнулось одно из самых крупных государств Европы — Великобритания, несмотря на то, что она является примером процветания и стабильности. Когда мы слышим слово Великобритания у нас возникает образ Англии, народ которой является примером «джентльменского поведения», сдержанности, честности, трудолюбия и патриотизма. Их идеал: изящество манер, независимость, приветливость, внутреннее самоуважение. Однако в состав Великобритании входят и другие государства: Шотландия, Уэльс и Северная Ирландия. Люди в этих странах имеют свои особенности характера, присущие только им. Шотландцы — это нация контраста. Они бывают добрыми и сострадательными, но способны на бесцеремонную грубость и агрессивность. Национальной чертой шотландцев является бережливость. Ирландцы — приветливые и дружелюбные, настоящие патриоты, они очень любят свою страну и гордятся тем, что им посчастливилось родиться в ней. Ирландия обладает большим литературным наследием. Многие имена английской литературы были ирландскими. Уэльс называют «Страной песен». Уэльсцы — творческие люди, которые не боятся быть поэтическими в повседневной жизни. В Уэльсе очень развиты литературы, музыка и драматическое искусство. Они до сих пор говорят на Уэльском языке, самом древнем языке Европы.

Не смотря на эти положительные характеристики Великобритании, мы наблюдаем конфликт наций. Сегодня видно доминирование протестантов — выходцев из Англии, которые оказывают угнетающее влияние на католическую Северную Ирландию. Дискриминируя языковую, социальную, культурологическую, политическую сферу жизни ирландцев. И все это привело к национальным движениям жителей Ирландии, которые выступают за независимость. Вспомнили старые обиды, то, как англичане завоевали их силой. Они до сих пор не устают напоминать о «картофельном» голоде — сознательной диверсии Лондона, который чуть не привел к исчезновению их нации. Параллельно конфликту между Северной Ирландией и Англией возникает Шотландский сепаратизм. Англо-шотландские отношения отличаются от англо-ирландских отношений. Шотландские экстремисты пытаются изобразить невзгоды шотландских фермеров аналогичный «картофельному» голоду ирландцев, однако масштаб этого эпизода был намного меньше. Шотландия была очагом протестантизма. Она легко влилась в британскую систему политического управления.

Никто не мог и подумать, что расколу Великобритании послужат этнополитические проблемы. Та

Великобритания, которую знает весь мир – эта страна единства, дружелюбие народов и патриотизма. Но сегодня Великобритания это страна сплошных разногласий и конфликтов.

Литература:

1. Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы. Издание «Нация» 103717 ГСП, Москва, К-62, 1977 г. – 360 с.
2. Ощепкова, А. Булкин. Страна Великобритания: люди и традиции., М., "РТ-Пресс", 2000 г.- 144с.
3. Страны и народы. Науч.-попул. геогр.-этногр. изд. в 20-ти т. Зарубежная Европа. Западная Европа. Редкол. В. П. Московский (отв. ред.) и др. – М.: Мысль, 1979. – 381 с.
4. Федорова Н.В. Обсуждаем проблемы образования: Пособие по страноведению Великобритании: Учеб. Пособие для ин-тов и фак. иностр. яз. – М.; Высш. шк., 1987. – 111 с.
5. Химунина Т. Н. и др. В Великобритании принято так (об английских обычаях). Учеб. пособие для ин-тов и фак. иностр. яз. Л., «Просвещение», 1974 – 295 с.

Научный руководитель:

зав. кафедрой философии и социальных наук к.м.н., доц. Вячеславова Е.А.; ст. преподаватель кафедры философии и социальных наук Алексеенко Т.А.

Марина Левицкая
(Луганск, Украина)

РЕЛИГИОЗНАЯ ТОЛЕРАНТНОСТЬ И ЕЁ ВИДЫ. ТОЛЕРАНТНОСТЬ В УКРАИНЕ

В отличие от ряда других понятий, имеющих большое количество разнообразных дефиниций, определения толерантности в современной общественной мысли характеризуются сравнительным единодушием. Так, толерантность определяется как «терпимость к чужим мнениям, верованиям и формам поведения»; как «терпимость к иного рода взглядам, нравам, привычкам»; «терпимость к чужому образу жизни, поведению, обычаям, чувствам, мнениям, идеям, верованиям»; «искусство жить с непохожими людьми, норма ценности отличий другого человека и поддержка этих отличий; норма, которая позволяет не только понять другого человека, но и принять его, что намного сложнее» .

Религия испокон веков была и остается фактором, объединяющим или раскалывающим общества. Религиозная нетерпимость даже в современных обществах становилась причиной братоубийственных войн и бедствий. Неприятие и нетерпимость к религиозным чувствам и ценностям иноверцев приводили к кровопролитным войнам, расколу государств и наций.

В то же время религиозная нетерпимость внутри обществ является серьезным ресурсом в руках враждующих государств с точки зрения внесения раскола в эти страны и общества.

Отправной пункт концепции толерантности - признание всеми участниками общественных отношений объективной необходимости совместной ответственности. Так же толерантность часто входит в сознание политиков и журналистов как раз в простом переводе именно и только как "терпение" . Обычно толерантностью считается допущение инакомыслия и инакомыслящих в качестве великодушного признания наличия других взглядов, которые, конечно, подлежат скептическому размягчению и полемическому разрушению со стороны той "частной" силы, которая считает свои позиции наиболее верными, а себя носителем "общих" интересов. На самом деле это видимость толерантности, прикрывающая нетерпимость на деле.

Религиозная толерантность бывает нескольких видов, в зависимости от объекта (в данном случае, человеческое общество), в отношении которого она проявляется. Первая – толерантность в отношении к иноверцам (христианин-мусульманин, мусульманин-буддист, христианин-буддист и т.д.), Вторая – толерантность в отношении к представителям других конфессий (католик-протестант, протестант-адепт православной церкви (в христианстве), суннит-шиит (в исламе) и т.д.), Третья – толерантность к сектантским движениям (а также толерантность сектантских движений друг к другу), И наконец, толерантность между верующими в Бога и неверующими (верующий-атеист).

Механизмы обеспечения религиозной терпимости, в зависимости от подходов к восприятию ее содержания можно разделить на две группы:

Негативные механизмы, предполагающие безразличие к религиозно-конфессиональным идеям и системе ценностей иноверцев. Из негативных механизмов можно выделить в основном два – атеизм и секуляризацию.

Позитивные механизмы, предполагающие знание и уважение религиозно-конфессиональных идей и системы ценностей иноверцев. Эти механизмы нацелены на внедрение и обеспечение в обществах религиозной толерантности путем взаимного познания различных религиозно-конфессиональных групп, взаимовосприятия и взаимоуважения систем ценностей.

Толерантность в Украине

Количество украинцев, которые признают себя верующими, за последние 10 лет увеличилась на 13 процентов – с 58% до 71%. Зато уменьшилось число тех, кто не определился (с 23% до 12%), и неверующих (с 12% до 8%), сообщает Институт религиозной свободы.

Общий позитивный толерантный настрой во взаимоотношениях представителей различных украинских этнических и религиозных общностей неизменно находит подтверждение в ответах на многие вопросы, задаваемые в ходе одного мониторинга. Так, при опросе 2001 г. крайне низкий процент опрошенных (3,6%) посчитал, что иное вероисповедание оказывает негативное влияние на его отношение к другому человеку. Правда, почти столько же (3,2%) сочло, что данное обстоятельство оказывает позитивное влияние, но основная масса исходит из того, что на отношение к другому человеку иное вероисповедание никакого влияния не оказывает (73,7%).

В этом массовом безразличии - как верующих, так и не верующих - к вопросам веры в межличностных отношениях не следует усматривать какие-то негативные моменты. Наоборот, это, как представляется, свидетельство отсутствия помех для нормальных личностных взаимоотношений, невзирая на мировоззренческие различия. Подобное утверждение толерантных, рациональных начал можно считать серьезным показателем демократичности

нашего общества, отсутствия в нем предубежденности против представителей других этноконфессиональных общностей.

Литература:

1. Вуд Дж.Э., Право человека на свободу религий в международной перспективе // Диа-Логос. Религия и общество. – М.: Истина и жизнь, 1997 с. 12.
2. Сосковец Л. И., Религиозная толерантность и свобода совести: история и теория вопроса // Известия Томского политехнического университета. 2004. Т. 307. № 2 с. 177.
3. <http://www.irs.in.ua>
4. <http://www.segodnya.ua>

Юлія Лях
(Луганськ, Україна)

НАЦІОНАЛЬНА САМОСВІДОМІСТЬ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ МІЖНАЦІОНАЛЬНИХ ВІДНОСИН

З історії людства відомо чимало прикладів, коли діяльність держави в сфері національних відносин приводила до жорсткого кровопролиття, сіяла ворожнечу та недовіру між націями. Розроблялися різноманітні варіанти нормалізації міжнаціональних відносин, але багато з них було не дієвими. Дослідники, які займалися проблемами міжнаціональних відносин, створювали різні концепції, які змогли б, на їх думку, бути покладеними в основу національної політики. В західних країнах найбільш відомі дві і одна з них – це концепція «внутрішнього колоніалізму». Американський соціолог М. Гактер вважає, що тенденція відставання периферійних національних груп, «оплутаних експлуататорськими кайданами центру», ні що інше, як відношення центру до внутрішніх колоній. Більш розвинуті нації намагаються закріпити цю нерівність, а менш розвинуті – вступають у боротьбу за свої права. Звідси – національна політика повинна бути спрямована на зрівняння рівнів розвитку всіх націй, що населяють багатонаціональну державу.

Інша концепція «етнічна», прибічники якої вважають, що в основі національних рухів – не класові та економічні, етнокультурні фактори, і в процесі створення національної політики, передусім треба посилювати роль національної самосвідомості [2, с. 104 - 114].

Очевидно, ці та деякі інші концепції, яким – то чином пояснюють процеси в національних відносинах, але багато питань не мають відповідей. Наприклад, є країни, де мало чисельні етноси знаходяться на відносно високому рівні соціально – економічного розвитку і причини їх незадоволення пов'язані з іншими сферами життя. Більш коректно розглядати комплекс різних факторів, які треба враховувати при розробці та здійсненні національної політики.

Крім класів і інших соціальних груп, соціальну структуру суспільства складають історично сформовані спільноти людей: племена, народності, нації. Сучасне людство представлене приблизно трьома тисячами різних народів, але в нашій країні їх більше ста. У той же час належних держав у світі нараховується близько 200. Отже, більшість народів проживає в багатонаціональних державах.

Якою б не було дорога нам історична пам'ять про свої національні корені, важливо розуміти й інше: усі ми живемо і завжди будемо жити разом з людьми різних національностей. Це вимагає від кожного з нас особливої особистої делікатності і відповідальності у відносинах з людьми інших національностей.

Варто пам'ятати, що в різних народів більше спільних рис, ніж відмінностей, і їхня спільність постійно зростає, оскільки посилюються взаємозалежність, взаємозв'язок і цілісність світу. Але, дозволяючи людству зберігатися у всій властивій йому багатогранності і своєрідності, зближення народів не означає заперечення їхніх національних особливостей. Навпаки, саме своєрідність їхньої культури служить живим джерелом духовного багатства людства, неповторності світової культури.

Національна самосвідомість є важливим чинником, що характеризує націю як спільність і людину як члена цієї спільноти. Особистість, усвідомлюючи себе невід'ємною часткою нації, досягає історію свого народу, суспільно – національні цінності, такі як писемність, національна мова, досягнення в духовній культурі, національний менталітет, цінує внесок народу у світову скарбницю культури, розділяє успіхи нації і сприяє її розвитку.

Таким чином, національна самосвідомість ґрунтується на історичній пам'яті, на знанні історії нації, її традицій, включає в себе емоційно – ціннісну оцінку минулого нації та сучасного стану, взаємозв'язків з іншими народами, збагачує духовний світ особистості, містить впливаючи зі сказаного психологічну установку на цілі і спрямованість діяльності.

Завдяки національній самосвідомості людина гостро відчуває інтереси рідного народу, зіставляє їх з інтересами інших націй і народів, з інтересами світового співтовариства. Усвідомлення національних інтересів може спонукати особистість до діяльності, у процесі якої ці інтереси реалізуються.

Відзначимо дві сторони національних інтересів. По-перше, необхідно зберігати свою особистість, неповторність у потоці людської історії, унікальність культури, історичні пам'ятки, зберігати і збагачувати рідну мову, не тільки рішуче протидіяти фізичному зникненню народу, але і прагнути до відтворення його природного зменшення, росту населення, забезпечуючи достатній рівень економічного розвитку на базі наявних регіонально – господарських факторів. По-друге, інтереси нації полягають й у тому, щоб не відгороджуватися від інших націй і народів психологічно, не перетворювати адміністративно-державні кордони в непроникну залізну завісу. Необхідно збагачуючи свою культуру і запозиченнями з інших культур, а свій внутрішній духовний світ – збагаченням загальнозначущих для людства цінностей [5, с 58 - 59].

Одним з провідних факторів розвитку людства в наші дні є науково – технічний розвиток. Він припускає як спеціалізацію виробництва, так і його широку кооперацію, співробітництво, тому що бурхливо зростаючим продуктивним силам тісно в рамках окремої нації і навіть великої багатонаціональної держави. Йде процес економічної інтеграції, а разом з ним і процес зближення всіх сторін життя народів.

Існує й інший шлях міжнаціональної інтеграції, прикладом якого є США. У такому співтоваристві немає офіційного (адміністративного) розподілу країни на окремі національні держави. Держава ж на основі демократичних законів гарантує кожній нації національно-культурну автономію (самостійність) і охороняє право на свободу усіх видів об'єднань – економічних, партійних, професійних, вікових, національних, за інтересами тощо. Інакше кажучи, в умовах демократичної держави люди різних національностей вільно співіснують і при бажанні вільно об'єднуються в різні

співтовариства відповідно до потреб і інтересів, якщо, звичайно, ці об'єднання не носять кримінального (злочинного) характеру. У той же час дискримінація (приниження, применшення, обмеження прав) за національною ознакою вважається порушенням прав людини і карається за законами демократичної держави [1, с. 208 - 212].

Відзначені шляхи міжнаціональної інтеграції відбивають досвід сучасної цивілізації. Цими шляхами йде сьогодні більшість розвинутих демократичних держав, що розвиваються, з багатонаціональним населенням.

Разом з тим, життя не підтвердило ідею про те, що для розвинутих країн характерна в основному інтеграція, а процеси національного самовизначення, що виявляються часом в гостро конфліктній формі, залишаються «надбанням» лише країн, що розвиваються.

Отже, існує безліч факторів, які впливають на розвиток міжнаціональних відносин, але, безумовно, ключовим є національна самосвідомість.

Література:

1. Базар І. М. Політична етнологія як наука: історія, теорія, методологія, праксеологія / І. М. Базар // К.: - 1994. – 409 с.
2. Бичко І. В. Ментальні особливості національної самосвідомості / І. В. Бичко // Філософські обрії – 200. - №3. – 104 – 114 с.
3. Головатий М. Ф. Соціологія політики: Навчальний посібник. – К.: - 2003. – 504 с.
4. Жмир В. Ф. На шляху до себе: історія становлення української національної самосвідомості / В. Ф. Жмир // Філософська і соціологічна думка. – 1991. - №4. – 136 – 152 с.
5. Іванов В. Н. Міжнаціональна напруженість у національному аспекті / В. Н. Іванов // Форум права. – 1993. - №7. – 58 – 66 с.
6. Котанджян Г. С. Етнополітологія консенсусу – конфлікту / Г. С. Котанджян // М.: Промінь. – 1992. – 341 с.

Науковий керівник:

старший викладач кафедри філософії і соціальних наук, Калько Ірина Василівна.

Усмонова Дилрабо
(Кукон, Узбекистон)

ЎЗБЕКИСТОНДА ОДОБ-АХЛОҚ ҒОЯСИНИНГ ТАЛҚИН ЭТИЛИШИ

Ахлоқ ижтимоий онг шаклларида бири бўлиб, муайян жамиятда яшовчи кишилар амал қилиши зарур бўлган маълум ҳатти-ҳаракат қоидалари йиғиндиси.

Маълумки, юзлаб асрлар мобайнида инсон кичик биологик олам сифатида катта биологик олам ичида, унинг бир парчаси, жонли организмлар подшоси, оқил ва ҳукмрон қисми сифатида яшаб келди.

Ахлоқ ҳар қандай шароитда ҳам инсонийлик ва инсоний баркамолликнинг бош принципи сифатида тан олинган. Қолган барча ҳаракат меъзонлар, жумладан, иқтисодий ҳамкорлик, ўзаро ёрдам, бозор муносабатлари, савдо-сотик, мол айирбошлаш ҳам қадимдан юксак ахлоқ ва одобга таянган, маданий муносабатларнинг бир қисми ҳисобланган. Бу минг йиллар мобайнида шаклланиб жаҳон цивилизациясига катта таъсир кўрсатган улуғ алломалар ҳаёти ва ижодида, уларнинг инсоният тарихида бурилиш ясаган асарларида ҳам ўзига хос тарзда ифодасини топган. Шу боис Шарқ алломалари дунёвий фанларнинг қайси соҳасида ижод қилишмасин, ахлоқ категориясига қаттиқ суянишган, унга катта эътибор билан қараб, уни қомусий ҳулосалар билан бойитиб боришган.

“Шу нуқтаи назардан қараганда, деб ёзади Юртбошимиз, заминимизда яшаб ўтган буюк алломаларимиз, мутафаккир боболаримизнинг ибратли ҳаёти ва фақолияти, бемисл илмий-ижодий кашфиёти бугун ҳам жаҳон аҳлини ҳайратга солаётганини ғурур билан таъкидлаш лозим”.

Янгича тафаккурнинг шаклланишида, миллатнинг ўзлигини англашда маънавий ва маданий меросимизнинг, миллий қадриятларимизнинг ўрни ва роли муҳим аҳамиятга моликдир. Ўзбек маданияти, жаҳон халақлари маданиятининг ривожланиш хусусиятларини чуқур билиш ёш давлатимизни маънавий жиҳатдан тиклаш соҳасидаги сиёсатининг асоси қилиб олинган. Ушбу вазифани ҳал қилишда ўтмиш маънавий меросимизни тиклаб, умуминсоний қадриятларга асосланган дунёқарашимизни шакллантириш, маънавий қадриятларимизни бугунги ҳаётимизга татбиқ этиш муҳим аҳамиятга эга: “... Миллий тарихимиз ва умумбашарий тараққиёт ривожига унутилмас ҳисса қўшган олиму фузалоларнинг мафкура ва унинг жамият ҳаётидаги аҳамияти ҳақида қолдирган илмий меъроси фалсафий қарашларини ҳар томонлама ўрганиш даркор”.

Халқимизнинг ижтимоий-фалсафий меросида, унинг бутун маънавий ҳаётида инсонпарварлик ғояси ва қадриятлари доимо устувор ўринни эгаллаган, ваҳоланки янги тафаккурнинг шаклланиши, миллатимизнинг маънавий юксалиш ва ўзлигини англаш жараёнлари айниқса жадаллашган даврда улар алоҳида долзарблик касб этади.

Юртбошимиз ша билан узвий боғланган яна бир устувор вазифани қуйидагича таърифлайдилар: “айни замонда шахсий манфаатларини мамлакат ва халқ манфаатлари билан уйғун ҳолда кўрадиган эркин, ҳар жиҳатдан баркамол инсонларни тарбиялашимиз керак.

Муқаддас Қуръони Каримда ва пайғамбаримиз Муҳаммад (с.а.в.)нинг ҳадисларида инсоний ахлоқ-одобнинг барча қирралари ўз ифодасини топган. Муқаддас калималарнинг деярли ҳаммасида яхши амалларнинг ҳидоятю ёмон одатларнинг зарари баён этилиб, улардан қандай қилиб сақланиш лозимлиги ҳақида йўл-йўриқлар кўрсатиб қўйилган. Ёш ниҳолнинг бақувват дарахтга айланиши парваришга боғлиқ бўлганидек, одам боласи комил бўлиб етишиши учун ҳам уни мурғаклигидан ахлоқ-одоб илимидан баҳраманд этиб тарбиялаш керак.

Яқин ўтмишга бир назар ташлайлик. Цивилизация дунёнинг турли минтақаларида турлича юз бериб, муайян мамлакатлар аҳолиси дунёқараш ва турмуш тарзига чуқур ўрнашган. Сivilизатсия, жумладан, Юнонистонда нафосат, Ҳиндистонда дин, Европада моддий-техник тараққиёт, Ўзбекистонда эса ахлоқ шаклида вужудга келган. Натижада юнонлар онги ва дунё қарашда ғўзалликка интилиш, санъат ва маданиятга эҳтиёж катта бўлган. Ҳиндистонда турли дин ва мазҳаблар кўпайиб, ақида ва тақводорлик туйғулари ҳам ҳар-хил бўлган. Халқлар руҳияти ва турмуш тарзига сингиб кетган. Азалдан диёримизда ахлоққа катта эътибор билан қаралган. Юксак инсоний

фазилат, инсонни миллатидан қатъи назар, барча мавжудодларнинг гултожи сифатида қадрлаш, маънавий камолот, етуклик, адолат, инсоф ва диёнат имон каби хусусиятлар тирикликнинг бош мазмуни сифатида тушуниланган.

Ахлоқ-одоб тарбияси миллий, маънавий, умуминсоний қадриятлар асосида амалга оширилгандагина унинг мазмуни янада бойиб боради. Чунки миллий, умуминсоний ва маънавий қадриятлар ахлоқий тарбиянинг ҳамма томонларини қамраб олади. Инсоннинг жамиятга бўлган муносабатини шакллантириш, салбий иллатларга қарши нафрат уйғотиш, онгли интизомни тарбиялаш, комил инсонни вояга етказиш ахлоқий тарбиянинг бош мақсадидир.

Ҳаёт маънавий, рухий, ахлоқий, фикрий яқинлик ҳамиша ҳамма нарсадан устун келганини кўрамиз. Ҳозирги ривожланган мамлакатларда давлатлараро минтақавий ҳамкорлик сиёсий ва иқтисодий мазмундан бирмунча бошқачароқ-маънавий мазмун касб этмоқда. Шунинг учун ҳам улуғ аجدодларимиз: “Кишини дўстлар орасидаги қашшоқлик ётлар орасидаги тўқинчиликдан кўра кўпроқ бахтли қалади”, дейишган. Бизнинг миллат, миллатлараро муносабатлар, миллий маданият, яқин қариндош халқларнинг маданий мероси, этник муаммолари, жуғрофий иқтисодий шарт-шароитларнинг яқинлиги ҳақидаги тасаввурларимиз ўзгараётган бир пайтда донишмандларимизнинг хулосалари билан давлатимиз раҳбарининг сиёсати тобора уйғунлик касб этмоқда.

Маълумки ота-боболаримиз бебаҳо бойлик бўлмиш илм-маърифат, таълим ва тарбияни инсон камолоти ва миллат равақининг энг асосий шarti ва гарови деб билган. Шу ўрнда Президентимиз И.А.Каримовнинг қуйидаги қимматли фикрларини келтириш жоиз: “Аслини олганда ахлоқ-маънавиятнинг ўзаги”, “Инсон ахлоқи шунчаки саломалик, ҳушмомилалиқдангина иборат эмас”. Ахлоқ-бу, аввало, инсоф ва адолат туйғуси, иймон, ҳалоллик дегани.

Бугунги ёшлар нафақат моддий, аввало, маънавий жиҳатдан эркин бўлиши, дўстни душмандан ажратиши, миллий ғоя билан бирга умумбашарий қадриятларни ўзида тарбиялаши, шакллантириши учун уларнинг ақл-заковатини, тафаккурини, маънавий дунёсини мантизам юксалтириб бориш даркор. Маънавият одоб-ахлоқ, ибратли қадриятлар, олижаноб фазилатлар эса аввало, оилада шаклланади. Шу боис, 2012 йил юртимизда эълон қилинган “Мустаҳкам оила йили” муносабати билан қабул қилинган Давлат дастурини амалга ошириш учун катта куч ва имкониятлар сафарбар этилди.

Мақсад-оилалар мустаҳкам бўлсин, ёшлар катта авлод бошлаган ишларни муносиб давом эттирсин. Токи ҳаётда ўз йўлини излаётган йигит-қизлар ўз онги, ўз ақли билан мана шу ғояларнинг тарафдорига, керак бўлса, ҳимоячисига айлансин.

Мустақилликнинг мустаҳкамлашнинг асосий вазифаларидан бири ёшларда фуқаролиқни шакллантириш, уларни умуминсоний қадриятларни ҳурмат қилиш, фуқаролиқ вазифаларини бажаришга тайёрлаш, миллий онг даражасини ошириш, энг яхши фазилатларни тарбиялаш орқали Ўзбекистоннинг истиқболи ва истиқлоли ҳақида қайғурадиган, халқи, Ватанинг қадт-қиммати, ор-номусини англаб, уни ҳимоя қиладиган, юксак ғоялар, янги кашфиётлар, ниятлар оғушида меҳнат қилиб, бор имкониятларини юрти, элига бахшида этадиган баркамол авлодни етиштиришдан иборатдир.

Хулоса ўрнида, Ватан муқаддас, унинг халқи, моддий, маънавий бойликлари, асрий анъаналари, шу юрт фуқароларининг одоб-ахлоқи, аجدодлар хотираси азиз ва мўътабар. Ватанни севиш, уни ҳимоя қилиш аслида эътиқод. Ватанни севиш фақат у тўғрисида тинимсиз гапириш эмас. Ватанни аслида у тўғрисида гапирмасдан ҳам севиш мумкин. Бунинг учун аввало Ватан тўғрисидаги тушунчани онгу шууримизга сингдириш, уни эътиқод даражасига кўтариш, ҳар бир инсон ўз ўрнида масулият билан яшаши, ишлаши, ўқиши лозим. Ватанни севиш ота-боболар ўғитларини ўрганиш ва қалбдан ҳис этиш, тарих ҳақида тафаккур ила мулоҳаза қилиш орқали юз бериши мумкин.

Марія Юркіна
(Луганськ, Україна)

РЕЛІГІЙНА ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА РОЗВИНЕНОЇ КРАЇНИ

У Декларації принципів толерантності ООН визначається, що толерантність – це повага, сприйняття та розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, форм самовиявлення людської особистості. Формуванню толерантності сприяють знання, відкритість, спілкування та свобода думки, совісті і переконань. Толерантність – це те, що уможливорює досягнення миру, сприяє переходу від культури війни до культури миру. Толерантність у жодному разі не може виправдовувати посягання на ці основні цінності. Толерантність повинні виявляти як кожна людина зокрема, так і групи людей та держави [1]. Безпосередньою правовою підставою для реалізації релігійної свободи в Україні є: Конституція України від 28 червня 1996 р. та закон «Про свободу совісті та релігійні організації» від 26 квітня 1991р. [5].

За даними дослідження «Ставлення громадян до релігії та до поширення «нетрадиційних релігій»», проведеного Інститутом соціальної та політичної психології АПН України, конфесійна структура суспільства виявилася вельми строкатою, що відповідає багатоманітності зареєстрованих релігійних об'єднань громадян. Найбільше (33,7%) опитаних визнали себе православними без належності до певної конфесії. До таких частіше зараховують себе етнічні росіяни, військовослужбовці та працівники органів правопорядку, домогосподарки, жителі північно-східних областей. Близько п'ятої частини респондентів (18,4%) назвалися просто «віруючими» без зазначення приналежності до певної церкви. До такої позиції тяжіють молодь, етнічні українці, військовослужбовці, працівники органів правопорядку, жителі столиці. Виразну чисельну перевагу за кількістю прибічників над іншими церквами мають православні церкви (переважно серед представників старшого покоління) Київського та Московського патріархатів – по 10,4%, а також Греко-католицька церква (етнічні українці, мешканці села, працівники сільського господарства) – 7,8%. Порівняно небагато прихильників мають Римо-католицька та Автокефальна православна церква – 1,4% і 1,2% відповідно. Приналежність до певного віросповідання є причиною дискримінації – у 4% з усіх зафіксованих видів дискримінації. Найбільший відсоток такої дискримінації зафіксовано у Києві – 16% [4, 76-85; 6].

Збір та аналіз досить представницької бази даних дозволяють зробити висновки, які на загальне ж ніяк не можна назвати позитивними. Попри те, що, як відомо, рівень релігійної свободи в Україні оцінюється в міжнародних рейтингах не найгірше. Дослідження показало, що в Україні відбувається ріст ксенофобії. Ксенофобія (від грецьк. ksenos – чужий та fovos – страх) – ціннісно-психологічна орієнтація особи, яка характеризується почуттям

несприйняття, боязні, ворожості стосовно того, що цій особі невідоме або відрізняється від того, що ця особа сповідує. На думку деяких дослідників (російський етнолог В. Р. Дольник), ксенофобія – біологічно детерміноване явище, вона є певним збосм генетичного механізму, що вказує на її ірраціональність, а це значить, що ксенофобія не піддається подоланню через раціональні докази. Різновидами ксенофобії є такі: перша спрямована на нових іммігрантів, біженців, вихідців із деяких етнічних спільнот, передусім тих, хто відрізняється кольором шкіри; друга – культурна ксенофобія, об'єктом якої є елементи "чужої" (іншоетнічної, іншонаціональної) культури [2, 192].

Міжнародний тероризм, що прикриває свої страшні злочини релігійною риторикою, ще більше загострює проблему. «Масла у вогонь» підливають деякі політики, що прагнуть набрати «очки», заявляючи про перевагу однієї релігії, що має призначення, на їхню думку, панувати над всіма іншими, призиваючи її послідовників відродити «войовничість, жертвовність, нетерпимість» і знайти собі лідерів, «готових боротися». У наші дні мова йде про необхідність формування терпимості, про виховання толерантності (у тому числі релігійної й етнічної) у всіх жителів планети. Світове співтовариство визначає толерантність як повагу, прийняття й правильне розуміння багатого різноманіття культур сучасного світу, форм самовираження й способів прояву людської індивідуальності. Толерантність – це гармонія в різноманітті. І дуже важливо, що Декларація принципів толерантності, прийнята Генеральною конференцією ЮНЕСКО, підкреслює, що «толерантність – це не поступка, полегкість або потурання. Толерантність – це, насамперед, активне відношення, сформоване на основі визнання прав і основних свобод людини».

Характерна риса світових релігій – прагнення до максимального поширення свого впливу, до експансії. У повчаннях християнства й ісламу така позиція концептуально обґрунтована й практика її повністю підтверджує. Отже, ідейна конкуренція між релігіями (і навіть конфесіями) неминуча. Від держави, суспільства й духовних наставників багато в чому залежить, чи буде вона проходити в цивілізованих формах.

Серед найбільш аргументованих моральних доводів на користь толерантності називають принципи корисності, нейтралітету, поваги до особистості. Обстоюючи толерантність, стверджують, що користь від неї з огляду на забезпечення якнайповнішого щастя, добробуту або інших джерел користі, яким віддають перевагу, переважають шкоду, витлумачену в такий само спосіб. Межу ж толерантності має бути встановлено в тій точці, де користь від неї перестає перевищувати шкоду. Таким чином, толерантність являє собою перший ступінь позитивних взаємовідносин, що утворюють триаду: толерантність - повага - співробітництво.

Література:

1. Декларація принципів толерантності. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/toleranc.shtml.
2. Етнічність : енциклопедичний довідник / В. Б. Євтух ; Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова, Центр етноглобалістики. – К. : Фенікс, 2012. – с. 192.
3. Звіт "Моніторинг релігійної свободи в Україні: особлива увага до стану релігійної толерантності". [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=123&catid=38&Itemid=65&lang=uk.
4. Зорько Вікторія Сергіївна. Етнічна та релігійна толерантність в українському суспільстві: соціологічний вимір // Стратегічні пріоритети. – 2007. - №4(5). - с. 76-85.
5. Конституція України від 28.06.1996 р. – К, 1996. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/987-12>
6. «Ставлення громадян до релігії та до поширення «нетрадиційних релігій»» Інституту соціальної та політичної психології АПН України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://old.niss.gov.ua/MONITOR/Monitor_3/01.html.

Науковий керівник:

старший викладач кафедри філософії і соціальних наук Калько Ірина Василівна.

ВІДОМОСТІ ПРО УЧАСНИКІВ КОНФЕРЕНЦІЇ СВЕДЕНИЯ ОБ УЧАСТНИКАХ КОНФЕРЕНЦИИ

- Азаретова Екатерина Евгеньевна** – студентка ГЗ «Луганский государственный медицинский университет».
- Арепчаев Ислам Муратбаевич** – студент Каракалпакского государственного университета имени Бердаха.
- Атаханов Бахтиёр Турабаевич** – преподаватель преподаватель Наманганского государственного университета. Узбекистан.
- Афонина Анна Евгеньевна** – ГУ «ЛГМУ», I медицинский факультет.
- Баглей Оксана Василівна** – кандидат біологічних наук, асистент кафедри екології та біомоніторингу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.
- Багмет Михайло Олександрович** – доктор історичних наук, професор, проректор з науково-педагогічної роботи та питань розвитку, заслужений діяч науки і техніки України. Чорноморський державний університет імені Петра Могили.
- Баллиев Ажинияз** – студент Каракалпакского государственного университета имени Бердаха.
- Веселовський Анатолій Петрович** – доцент кафедри спортивних дисциплін та методики їх викладання Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка.
- Волкова Ірина Михайлівна** – студентка Інституту мистецтв Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.
- Вычегжанина Наталья Юрьевна** – аспирант ХДАДИ, заведующий канцелярии, КДИДПИД имени М. Бойчука.
- Гайнуллина Индира Ильясовна** – оқытушы, техникалық ғылымдар магистрі Л.Н.Гумилев атындағы Евразия Ұлттық университеті.
- Герасименко Світлана Юрійвна** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та методики фізичного виховання Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.
- Голембовська Ольга** – студентка Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.
- Гулнора Маматвалиева** – студент Наманганского государственного университета. Узбекистан.
- Гуцалова Марина Володимирівна** – помічник проректора з науково-педагогічної роботи та питань розвитку, здобувач кафедри політичних наук Чорноморський державний університет імені Петра Могили.
- Данилова Виктория Олеговна** – Крымский институт права Национального университета «Одесская юридическая академия».
- Даушева Кенжегүл** – А.Байтұрсынов атындағы Қостанай мемлекеттік университеті.
- Дехканов Наримон Бурхонжонович** – старший преподаватель, кандидат исторических наук кафедры «Истории» Наманганского государственного университета. Узбекистан.
- Дилмурод Ашуров** – преподаватель Наманганского государственного университета. Узбекистан.
- Жумадиля Алия Николаевна** – магистр искусствоведческих наук, преподаватель кафедры «Инженерная графика и дизайн» архитектурно-строительного факультета Евразийского национального университета имени Л.Н.Гумилева.
- Идирисов Камал** – студент кафедры агрохимии и почвоведения Нукусский филиал Ташкентского Государственного аграрного университета.
- Исабаев Мақсад Баҳодирович** – преподаватель Наманганского государственного университета. Узбекистан.
- Кобсяк Валерій Андрійович** – кандидат педагогічних наук, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри туризмознавства, спортивно-гуманітарних дисциплін та економіки Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.
- Кайдарова Аяулым Базаргазыевна** – оқытушы, техникалық ғылымдар магистрі Л.Н.Гумилев атындағы Евразия Ұлттық университеті,
- Калько Ірина Василівна** – старший викладач кафедри філософії і соціальних наук ДЗ «Луганський державний медичний університет».
- Кисельова Дар'я Олексіївна** – студент ДЗ «Луганський державний медичний університет».
- Кізло Т.В.** – Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка.
- Ковтик Ольга Володимирівна** – студентка факультету фізичного виховання Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.
- Коробка Ольга Геннадьевна** – ГУ «ЛГМУ», I медицинский факультет.
- Левицкая Марина Илларионовна** – ГЗ «Луганский государственный медицинский университет».
- Лемешко Олександр Сергійович** – старший викладач кафедри теорії та методики фізичного виховання Дрогобицького державного педагогічного університету імені І.Франка.
- Лях Юлія Михайлівна** – студентка ДЗ «Луганський державний медичний університет».
- Максим'як Василь Мирославович** – старший викладач кафедри спортивних дисциплін та методики її викладання Дрогобицького державного педагогічного університету імені І.Франка.

- Маманазаров Бахром** – ассистент. Самаркандский филиал Ташкентского университета информационных технологий Республика Узбекистан.
- Матяж Світлана Володимирівна** – старший викладач, кандидат наук з державного управління. Чорноморський державний університет імені Петра Могили.
- Мусапарбекова Молдир Сериккалиевна** – оқытушы, техникалық ғылымдар магистрі Л.Н.Гумилев атындағы Евразия Ұлттық университеті.
- Мухриддин Содиржонов** – студент Наманганского государственного университета. Узбекистан.
- Муяссар Тожахмедова** – преподаватель Наманганского государственного университета. Узбекистан.
- Несен Лариса Іванівна** – доцент кафедри електропостачання НТУУ «КПІ».
- Нікішин Дмитро Андрійович** – магістр кафедри електропостачання Інституту енергозбереження та енергоменеджменту Національного технічного університету України «КПІ».
- Озодахон Чубоева** – преподаватель Наманганского государственного университета. Узбекистан.
- Пасічник Тетяна Валеріївна** – магістр кафедри електропостачання Інституту енергозбереження та енергоменеджменту Національного технічного університету України «КПІ».
- Праховнік Артур Костянтинович** – аспірант кафедри електропостачання Інституту енергозбереження та енергоменеджменту Національного технічного університету України «КПІ».
- Пушкіна Олена Вікторівна** – доктор юридичних наук, доцент, завідувача кафедри права Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля.
- Реймов П.Р.** – кандидат географических наук, доцент кафедры географии Каракалпакского государственного университета имени Бердаха.
- Рябошапка Анастасія Василівна** – студентка ВПІ НТУУ «КПІ».
- Самойлик Сергій Віталійович** – старший викладач кафедри спортивних дисциплін та методики її викладання Дрогобицького державного педагогічного університету імені І.Франка.
- Сафаров Э.Ю.** – профессор кафедры геодезия и картографии Национального университета имени М.Улугбека.
- Собиров Абдор Робиждонович** – студент Наманганского государственного университета. Узбекистан.
- Сулейменова Асемгуль Камитовна** – Л.Н Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университеті.
- Султашова Оралхан Генжебаевна** – кандидат географических наук, доцент кафедры географии Каракалпакского государственного университета имени Бердаха.
- Телятник В.М.** – Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
- Темирболтова Динара Рымғалиевна** – Евразийский национальный университет имени Л.Н.Гумилева. Казахстан.
- Тирик Роман** – студент Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.
- Толстой Айланьш** – Л.Н Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университеті.
- Турсунбоев Хамдам Ешбоевич** – кандидат биологических наук, ассистент кафедры биологии и почвоведении Каракалпакского государственного университета имени Бердаха.
- Турсунов Шокир** – студент Наманганского государственного университета. Узбекистан.
- Умбетова Алмагул Когабаевна** – кандидат филологических наук доцент кафедры казахского языка и литературы Жезказганский университет имени О.А.Байконурова.
- Усмонова Дилрабо** – студент Кокандского государственного педагогического института. Узбекистан.
- Худайбергенов Яхшимурад Гулимбаевич** – ассистент кафедры географии Каракалпакского государственного университета имени Бердаха.
- Чебикіна Тетяна Сергіївна** – старший викладач кафедри права Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. **Чернышева Светлана Сергеевна** – магистр Национального университета государственной налоговой службы Украины.
- Шавкатжон Имомов** – студент Наманганского государственного университета. Узбекистан.
- Шамшетов Шарафатдин Сарсенович** – кандидат юридических наук, доцент кафедры Гражданского и хозяйственного права Каракалпакского государственного университета. Узбекистан.
- Щуров Алексей Викторович** – старший преподаватель кафедры перевода Национального горного университета.
- Эркўзиев Анвар Ашурович** – старший преподаватель, кандидат исторических наук кафедры «Истории» Наманганского государственного университета. Узбекистан.
- Юлдашев Улугбек** – студент Наманганского государственного университета. Узбекистан.
- Юркіна Марія Вікторівна** – ДЗ «Луганський державний медичний університет».

НАСТУПНІ КОНФЕРЕНЦІЇ / СЛЕДУЮЩИЕ КОНФЕРЕНЦИИ

Уважаемые преподаватели, аспиранты, студенты!

Государственное высшее учебное заведение

«Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет

имени Григория Сковороды»,

молодежная общественная организация «Независимая ассоциация молодежи»,

студенческое научное общество исторического факультета

«Комитет исследования истории и современности»

**Информируют Вас, что с 29 по 30 апреля 2014 г. проводится I Международная научно-практическая интернет-конференция
«Проблемы и перспективы развития науки в начале третьего тысячелетия в странах Европы и Азии».**

Планируется работа по секциям:**I. БИОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ**

1. Систематика и география высших растений.
2. Структурная ботаника и биохимия растений.
3. Микология и альгология.
4. Ресурсоведение и интродукция растений.
5. Молекулярная биология, микробиология.
6. Зоология.
7. Физиология человека и животных.
8. Биохимия и биофизика.
9. Генетика и цитология.
10. Биотехнология и биоинформатика.

II. ГЕОГРАФИЯ И ГЕОЛОГИЯ

1. Регионоведение и региональная организация общества.
2. Наблюдение, анализ и прогноз метеорологических условий.
3. Гидрология и водные ресурсы.
4. Биогеография, биоресурсоведение, биоразнообразие.
5. Картография и геоинформатика.
6. Природопользование и экологический мониторинг.
7. Техника и технологии геологоразведочных работ.
8. Почвоведение.
9. Экономическая география.

III. ГОСУДАРСТВЕННОЕ УПРАВЛЕНИЕ

1. Повышение роли государственного служащего на современном этапе развития общества.
2. Современные технологии управления.
3. Взаимодействие различных ветвей власти.
4. Подготовка государственных служащих.

IV. ЭКОЛОГИЯ

1. Состояние биосферы и его влияние на здоровье людей.
2. Экологические и метеорологические проблемы больших городов и промышленных зон.
3. Радиационная безопасность и социально-экологические проблемы.
4. Промышленная экология и медицина труда.
5. Проблемы экологического воспитания молодежи.
6. Экологический мониторинг.

V. ЭКОНОМИКА

1. Банки и банковская система.
2. Внешнеэкономическая деятельность.
3. Финансовые отношения.
4. Инвестиционная деятельность и фондовые рынки.
5. Управление трудовыми ресурсами.
6. Маркетинг и менеджмент.
7. Учет и аудит.
8. Математические методы в экономике.
9. Экономика промышленности.
10. Экономика предприятия.
11. Логистика.
12. Экономика АПК.
13. Региональная экономика.
14. Экономическая теория.
15. Государственное регулирование экономикой.
16. Макроэкономика.

VI. ИСТОРИЯ

1. История Украины.
2. Всемирная история.
3. История науки и техники.
4. Этнография.
5. Устная история.
6. История стран СНГ.

VII. МАТЕМАТИКА

1. Дифференциальные и интегральные уравнения.
2. Перспективы систем информатики.
3. Теория вероятностей и математическая статистика.
4. Прикладная математика.
5. Математическое моделирование.

VIII. ИСКУССТВО

1. Музыкальное искусство.
2. Искусство танца.
3. Театральное искусство.
4. Фото и киноискусство.
5. Искусство дизайна.

XIX. ПЕДАГОГИКА

1. Дистанционное образование в высшей школе.
2. Проблемы подготовки специалистов.
3. Методические основы воспитательного процесса.
4. Стратегические направления реформирования системы образования.
5. Современные методы преподавания.
6. Социальная педагогика.

X. ПОЛИТОЛОГИЯ

1. Избирательные технологии.
2. Проблемы интеграции Украины в мировое сообщество.
3. Отношения Украины с НАТО.
4. Отношения Украины со странами СНГ.

XI. ПРАВО

1. История государства и права.
2. Административное и финансовое право.
3. Охрана авторских прав.
4. Трудовое право и право социального обеспечения.
5. Уголовное право и криминология.
6. Борьба с экономическими преступлениями.
7. Экологическое, земельное и аграрное право.
8. Конституционное право.
9. Гражданское право.
10. Хозяйственное право.
11. Криминалистика и судебная медицина.
12. Предпринимательское и банковское право.
13. Уголовно-процессуальное право.

XII. ПСИХОЛОГИЯ

1. Место психолога на производстве.
2. Формы работы психолога-практика.
3. Современные тенденции в методологии психологических исследований.
4. Психология терроризма.
5. Психолого-педагогические проблемы развития личности в современных условиях.
6. Клиническая психология.
7. Общая психология.
8. Педагогическая психология.
9. Психология развития.
10. Психология труда.
11. Психофизиология.
12. Социальная психология.

XIII. СОЦИОЛОГИЯ

1. Кадровый менеджмент.
2. Современные технологии социального опроса.

XIV. СОВРЕМЕННЫЕ ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ

1. Компьютерная инженерия.
2. Вычислительная техника и программирование.
3. Программное обеспечение.
4. Информационная безопасность.

XV. ФИЗИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА И ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЙ СПОРТ

1. Физическая культура и спорт: проблемы исследования, предложения.
2. Развитие физкультуры и спорта в современных условиях.

XVI. ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

1. Методика преподавания языка и литературы.
2. Риторика и стилистика.
3. Теоретические и методологические проблемы исследования языка.
4. Синтаксис: структура, семантика, функция.
5. Методы и приемы контроля уровня владения иностранным языком.
6. Актуальные проблемы перевода.
7. Язык, речь, речевая коммуникация.
8. Украинский язык и литература.
9. Русский язык и литература.
10. Этно-, социо- и психолингвистика.

XVII. ФИЛОСОФИЯ

1. Философия литературы и искусства.
2. Социальная философия.
3. История философии.
4. Философия культуры.
5. Философия религии.
6. Философия науки.

Оргкомитет конференции планирует размещать доклады на Web-странице по адресу: <http://conferences.neasmo.org.ua>.

По результатам конференции будет сформирован электронный сборник материалов, который можно будет скачать в PDF-формате на главной странице конференции по адресу: <http://conferences.neasmo.org.ua/>.

Рабочие языки конференции – украинский, польский, русский, английский французский, белорусский, грузинский, армянский, азербайджанский, казахский, узбекский, таджикский, киргизский, молдавский, туркменский.

Последний срок подачи материалов – 29 марта 2014 г. (включительно).

Стоимость участия в конференции и размещение статьи в электронном сборнике составляет:

Оргвзнос - 10 USD США или 10 ЕВРО (перевод в рублях – 400 рублей). (в оргвзнос входит оплата за размещение на сайте, верстка макета, редактирование текстов).

Объем статьи – не более 7 страниц. Скачать сборник можно будет **через неделю** на главной странице конференции.

Для участников стран Европы и Азии (за исключением Украины) средства перечисляются следующим образом:

1. СПОСОБ ПЕРЕВОДА.

Переводы по системе «Юнистрим» для Бобровника Юрия Викторовича в пунктах Приват Банк г. Переяслав-Хмельницкий (в квитанции должен быть указан **код перевода и Ф.И.О.** того, кто переводил деньги, страна).

(комиссия 0,15 USD США)

2. СПОСОБ ПЕРЕВОДА (Через ОАО «Сбербанк России»)

Для участников из Российской Федерации (370 руб.) оплаты оргвзноса в рублях РФ (RUB) в отделениях ОАО «Сбербанк России» для того, что бы оргвзнос дошел, в разделе **НАЗНАЧЕНИЕ ПЛАТЕЖА**, нужно указывать **«ПЕРЕВОД ЛИЧНЫХ СРЕДСТВ» и только эти три слова.**

56A: Банк-Посредник:	ОАО «Сбербанк России», Москва, РФ БИК 044525225, К/С 30101810400000000225 ИНН 7707083893 СВИФТ: SABRRUMM
57D: Банк Бенефициара:	/30111810100000000540 АО «СБЕРБАНК РОССИИ» Киев, Украина
59D: Бенефициар:	/ 26207017148867/ Бобровнік Юрій Вікторович

3. СПОСОБ ПЕРЕВОДА

Или почтовым переводом на **Ф.И.О.:** Бобровник Юрий Викторович, 08401, Украина, Киевская обл, г. Переяслав-Хмельницкий, ул. Сухомлинского, 32, к. 108.

4. СПОСОБ ПЕРЕВОДА Western Union на **Бобровник Юрий Викторович** (укажите код переводу Ф.И.О того, кто переводит оргвзнос)

ОБРАЗЕЦ ОФОРМЛЕНИЯ СТАТЕЙ

Научная степень и ФИО автора
по образцу Иван Петренко (Киев, Украина)

**Секция, подсекция по образцу (Филологические науки
Методика преподавания языка и литературы.)**

НАЗВАНИЕ СТАТЬИ (БОЛЬШИМИ БУКВАМИ)

Текст статьи

(Ссылки на литературу по тексту в квадратных скобках по образцу [1, с. 23])

Литература:

1. Евремов С. Михаил Коцюбинский / / Ефремов С. Избранное: Ст. науч. разведки. Монографии - К.: Наук. мысль, 2002. – 760 с.

Научный руководитель:

кандидат исторических наук Бобровник Юрий Викторович

Внимание!

После литературы (в правом углу указывается научный руководитель (для студентов и аспирантов)) подаются сведения об авторах (Ф.И.О. (полностью) домашний адрес, код города, телефон, E-mail, место работы или учебы, должность, ученое звание, ученая степень.

К участию в конференции принимаются статьи объемом до 7 страниц набранных в редакторе **WORD** в виде компьютерного файла с расширением *. doc. Шрифт Times New Roman 14. Междустрочный интервал 1,5. Поля со всех сторон 20 мм. Материалы на конференцию принимаются по электронной почте по адресу: neasmo@gmail.com (тема сообщения: **29-30 апреля 2014 г.**) (в случае если Ваш почтовик выбрасывает **ошибка не отправления** отправляйте на адрес neasmo@ukr.net) или на CD-дисках (дискеты не принимаются) с добавлением печатных материалов + отсканированную копию или ксерокс квитанции об оплате оргвзноса. **В случае отправки научной статьи по электронной почте**, печатные материалы присылать не надо, а к статье, нужно прикрепить отсканированную копию квитанции об оплате оргвзноса.

Адрес оргкомитета:

08401, Украина, Киевская обл, г. Переяслав-Хмельницкий, ул. Сухомлинского, 32, к. 108.

Контактное лицо в Украине и за рубежом: Бобровник Юрий Викторович

Контактные телефоны: +38 (097) 923 16 58, : +38 (093) 335 78 86.

E-mail: neasmo@gmail.com

ВНИМАНИЕ!

Работы с рисунками и таблицами принимаются только в том случае, если они представлены в формате **JPEG** отдельным файлом.

ВНИМАНИЕ!

После того, как мы получили от Вас статью, Вы обязательно должны получить ответное сообщение: **«Вашу статью получили и приняли»**. Если такой ответ не поступил, через день после отправки, тогда обязательно позвоните в оргкомитет и сообщите о ситуации.

РАБОТЫ ОБЪЕМОМ более 7 страниц не принимаются!

Тексты, набранные междустрочным интервалом 1,0 **НЕ ПРИНИМАЮТСЯ!**

С результатами и форматом проведения подобных мероприятий можно ознакомиться по адресу <http://conferences.neasmo.org.ua/>

Участие в конференции – это отличная возможность осветить свои научные работы для студентов, аспирантов и преподавателей!

ІНФОРМАЦІЯ ДЛЯ УЧАСНИКІВ З УКРАЇНИ**Шановні викладачі, аспіранти, студенти!**

**Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»,
молодіжна громадська організація «Незалежна асоціація молоді»,
студентське наукове товариство історичного факультету
«Комітет дослідження історії та сучасності»**

Інформують Вас, що з **29-30 квітня 2014 р.** проводиться **I Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах Європи та Азії».**

Планується робота за секціями:**I. БІОЛОГІЧНІ НАУКИ**

1. Систематика та географія вищих рослин.
2. Структурна ботаніка та біохімія рослин.
3. Мікологія та альгологія.
4. Ресурсоведення та інтродукція рослин.
5. Молекулярна біологія мікробіологія.
6. Зоологія.
7. Фізіологія людини та тварин.
8. Біохімія та біофізика.
9. Генетика та цитологія.
10. Біоінженерія та біоінформатика.

II. ГЕОГРАФІЯ ТА ГЕОЛОГІЯ

1. Регіоноведення і регіональна організація суспільства.
2. Спостереження, аналіз та прогноз метеорологічних умов.
3. Гідрологія та водні ресурси.
4. Біогеографія, біоресурсоведення, біорізноманітність.
5. Картографія та геоінформатика.
6. Природокористування та екологічний моніторинг.
7. Техніка та технологія геологорозвідувальних робіт.
8. Ґрунтознавство.
9. Економічна географія.

III. ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

1. Підвищення ролі державного службовця на сучасному етапі розвитку суспільства.
2. Сучасні технології управління.
3. Взаємодія різних гілок влади.
4. Підготовка державних службовців.

IV. ЕКОЛОГІЯ

1. Стан біосфери та його вплив на здоров'я людей.
2. Екологічні та метеорологічні проблеми великих міст і промислових зон.
3. Радіаційна безпека та соціально-екологічні проблеми.
4. Промислова екологія і медицина праці.
5. Проблеми екологічного виховання молоді.
6. Екологічний моніторинг.

V. ЕКОНОМІКА

1. Банки та банківська система.
2. Зовнішньоекономічна діяльність.
3. Фінансові відносини.
4. Інвестиційна діяльність та фондові ринки.
5. Управління трудовими ресурсами.
6. Маркетинг та менеджмент.
7. Облік та аудит.
8. Математичні методи в економіці.
9. Економіка промисловості.
10. Економіка підприємства.
11. Логістика.
12. Економіка АПК.
13. Регіональна економіка.
14. Економічна теорія.
15. Державне регулювання економікою.
16. Макроекономіка.

VI. ІСТОРІЯ

1. Історія України.
2. Загальна історія.
3. Історія науки і техніки.
4. Етнографія.
5. Усна історія.

VII. МАТЕМАТИКА

1. Диференціальні та інтегральні рівняння.
2. Перспективи систем інформатики.
3. Теорія ймовірностей та математична статистика.
4. Прикладна математика.
5. Математичне моделювання.

VIII. МИСТЕЦТВО

1. Музичне мистецтво.
2. Мистецтво танцю.
3. Театральне мистецтво.
4. Фото і кіномистецтво.
5. Мистецтво дизайну.

XIX. ПЕДАГОГІКА

1. Дистанційна освіта у вищій школі.
2. Проблеми підготовки фахівців.
3. Методичні основи виховного процесу.
4. Стратегічні напрями реформування системи освіти.
5. Сучасні методи викладання.
6. Соціальна педагогіка.

X. ПОЛІТОЛОГІЯ

1. Вибірчі технології.
2. Проблеми інтеграції України у світове співтовариство.
3. Відносини України з НАТО.
4. Відносини України з країнами СНД.

XI. ПРАВО

1. Історія держави та права.
2. Адміністративне і фінансове право.
3. Охорона авторських прав.
4. Трудове право та право соціального забезпечення.
5. Карне право та кримінологія.
6. Боротьба з економічними злочинами.
7. Екологічне, земельне та аграрне право.
8. Конституційне право.
9. Цивільне право.
10. Господарське право.
11. Криміналістика та судова медицина.
12. Підприємницьке та банківське право.
13. Кримінально-процесуальне право.

XII. ПСИХОЛОГІЯ

1. Місце психолога на виробництві.
2. Форми роботи психолога-практика.
3. Сучасні тенденції в методології психологічних досліджень.
4. Психологія тероризму.
5. Психолого-виховні проблеми розвитку особистості в сучасних умовах.
6. Клінічна психологія.
7. Загальна психологія.
8. Педагогічна психологія.
9. Психологія розвитку.
10. Психологія праці.
11. Психофізіологія.
12. Соціальна психологія.

XIII. СОЦІОЛОГІЯ

1. Кадровий менеджмент.
2. Сучасні технології соціального опитування.

XIV. СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

1. Комп'ютерна інженерія.
2. Обчислювальна техніка та програмування.
3. Програмне забезпечення.
4. Інформаційна безпека.

XV. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ТА ПРОФЕСІЙНИЙ СПОРТ

1. Фізична культура і спорт: проблеми дослідження, пропозиції.
2. Розвиток фізкультури і спорту в сучасних умовах.

XVI. ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

1. Методика викладання мови та літератури.
2. Риторика і стилістика.
3. Теоретичні та методологічні проблеми дослідження мови.
4. Синтаксис: структура, семантика, функція.
5. Методи та прийоми контролю рівня володіння іноземною мовою.
6. Актуальні проблеми перекладу.
7. Мова, мовлення, мовна комунікація.
8. Українська мова та література.
9. Російська мова і література.
10. Етно-, соціо- та психолінгвістика.

XVII. ФІЛОСОФІЯ

1. Філософія літератури та мистецтва.
2. Соціальна філософія.
3. Історія філософії.
4. Філософія культури.
5. Філософія релігії.
6. Філософія науки.

Оргкомітет конференції планує розміщувати доповіді на web-сторінці за адресою: <http://conferences.neasmo.org.ua/>

Робочі мови конференції: українська, польська, російська, англійська, французька, білоруська, грузинська, вірменська, азербайджанська, казахська, узбецька, таджицька, киргизька, молдавська, туркменська.

Останній термін подання статей – 28 квітня 2014 р. (включно).

Вартість участі в конференції та розміщення статті в електронному збірнику складає:

Оргвнесок – 90 грн. (в оргвнесок входить оплата за розміщення на сайті, верстака макету, редагування текстів). Об'єм статті – не більше 7 сторінок. Скачати збірник можна буде через тиждень після закінчення роботи конференції за адресою <http://conferences.neasmo.org.ua/> натиснувши на слово **ТУТ**.

Кошти перераховуються на рахунок:

Р/р: 26002273854001

ПАТ КБ «Надра» ЦЕНТР

МФО 380764

Одержувач: МГО «Незалежна асоціація молоді».

Ідентифікаційний код за ЄДРПОУ – **26426765**.

Призначення платежу: благодійний внесок на проведення конференції П.І.П. автора статті.

Або на картку **Приват банку 5457 0829 1319 9290** (одержувач - **Бобровнік Юрій Вікторович**) та відправити **SMS** підтвердження про оплату на моб. **097 923 16 58** у повідомленні вказати прізвище учасника конференції.

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

ПІБ автора
Місто
за зразком *Іван Петренко*
(Київ, Україна)

Секція, підсекція за зразком **ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ**
(Методика викладання мови та літератури)

Назва статті (великими літерами)

Текст статті

(посилання на літературу по тексту у квадратичних дужках за зразком [1, с. 23])

Література:

1. Коцур В.П. Історія середніх віків: [у 2-х т.]. – Т.1. Раннє середньовіччя: курс лекцій. / В.П. Коцур, В.О. Балух. – Чернівці: Наші книги, 2009. – 496 с.
2. Пангелов Б.П. Організація і проведення туристсько-краєзнавчих подорожей: навч. посіб. / Б.П. Пангелов. – К.: Академвидав, 2010. – 248 с.

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, Петренко Іван Петрович

Увага!

Після літератури (у *правому куті вказується науковий керівник (для студентів та аспірантів)*) подаються **відомості про авторів** (П.І.П. (повністю) домашня адреса, код міста, телефон, E-mail, місце роботи або навчання, посада, вчене звання, науковий ступінь).

До участі у конференції приймаються статті **обсягом від 5 до 7 сторінок** набраних у редакторі WORD у вигляді комп'ютерного файлу з розширенням *.doc. Шрифт Times New Roman 14. Міжрядковий інтервал 1,5. Поля з усіх сторін 20 мм. Матеріали на конференцію приймаються електронною поштою за адресою: **neasmo@gmail.com** (тема повідомлення: **29-30 квітня 2014 р.** (уразі якщо Ваш поштовик викидає помилку не відправлення відправляйте на адресу **neasmo@ukr.net**)) або на CD-дисках (**дискети не приймаються**) із додаванням друкованих матеріалів + відскановану копію або ксерокс квитанції про сплату оргвнеску. У разі відправки коштів оргвнеску на картку Приватбанку ксерокопію квитанції не надсилається (достатньо відправити **SMS** вказавши прізвище **автора доповіді**).

Увага! У разі відправки статті та квитанції про оплату оргвнеску електронною поштою, надсилати друковані матеріали Укрпоштою не потрібно!

Увага! Після того, як ми отримали від Вас статтю, Ви обов'язково маєте отримати повідомлення-відповідь: **«Вашу статтю отримано та зараховано»**. Якщо така відповідь не надійшла через день після надсилання, тоді обов'язково зателефонуйте оргкомітету і повідомте про ситуацію.

Адреса оргкомітету:

08401, Київська обл. м. Переяслав-Хмельницький, вул. Сухомлинського, 32, гурт. 1, кім. 108.

Координатор – Бобровнік Юрій Вікторович

Контактні телефони: (097) 923 16 58, (093) 335 78 86.

УВАГА! Роботи з малюнками та таблицями приймаються лише у тому разі, якщо вони подані у форматі JPEG окремим файлом.

РОБОТИ ОБ'ЄМОМ МЕНШЕ 3 СТОРІНОК НЕ ПРИЙМАЮТЬСЯ!

ТЕКСТИ, НАБРАНІ МІЖРЯДКОВИМ ІНТЕРВАЛОМ 1,0 НЕ ПРИЙМАЮТЬСЯ!!!

З результатами та форматом проведення попередніх конференцій можна ознайомитися за адресою <http://conferences.neasmo.org.ua/>

ЗМІСТ / СОДЕРЖАНИЕ

СЕКЦІЯ: БІОЛОГІЧНІ НАУКИ

Кенжегүл Даушева (Қостанай, Қазақстан)	
АСТЫҚ ДАҚЫЛДАРЫНДА СЕПТОРИОЗ АУРУЫНЫҢ БИОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІГІ ЖӘНЕ ТІРШІЛІК КЕЗЕҢІ	6
Отабоева Мухлиса, Файзуллаев Бурхон (СамГУ, Узбекистан)	
ЭФФЕКТИВНОСТЬ ПРИМЕНЕНИЕ ТРИХОГРАММЫ ПРОТИВ ЯИЦ ОЗИМОЙ СОВКИ (<i>AGROTIS SEGETUM SCHIF.</i>)	7

Хамдам Турсунбоев, Ислам Арепбаев (Нукус, Каракалпакстан)	
ДИНАМИКА РОСТА ПЛОДНОНОСЯЩИХ РАСТЕНИЙ ВИДОВ РОДА <i>Acer</i> L. НА ЮГЕ КАРАКАЛПАКСТАНА	8

СЕКЦІЯ: ГЕОРАФІЯ ТА ГЕОЛОГІЯ

П.Р.Реймов, О.Г.Султашова, Э.Ю. Сафаров, Я.Г. Худайбергенев (Нукус, Каракалпакстан)	
ЎЗБЕКИСТОНДА ҚИШЛОҚ ХҲЖАЛИГИ КАРТОГРАФИЯСИ	10
Оралхан Султашова, Яхшимурад Худайбергенев, Камал Идирисов, Ажинияз Баллиев (Нукус, Каракалпакстан)	
О СВЯЗИ ТЕМПЕРАТУРЫ ПОЧВЫ НА РАЗЛИЧНЫХ ГЛУБИНАХ.	12

СЕКЦІЯ: ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

Михайло Багмет, Світлана Матяж (Миколаїв, Україна)	
ВЗАЄМОДІЯ ОРГАНІВ ВЛАДИ З ОСВІТНІМИ УСТАНОВАМ ПО ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ У ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІЙ СФЕРІ.	13
Николай Бажанов (Таганрог, Россия)	
ПУБЛИЧНАЯ ГРАЖДАНСКАЯ СЛУЖБА: ПРОБЛЕМЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ	14
Наримон Дехканов (Наманган, Ўзбекистон)	
ЎЗБЕКИСТОН ОЛИЙ МАЖЛИСИ СЕНАТИ ВА МАҲАЛЛИЙ КЕНГАШЛАР ҲАМКОРЛИГИ ХУСУСИДА АЙРИМ МУЛОҲАЗАЛАР.	16
Мақсад Исабаев (Наманган, Ўзбекистон)	
МАҲАЛЛИЙ ИЖРОИЯ ОРГАНЛАРИ ФАОЛИЯТИНИ ТАШКИЛ ЭТИШДА БОШҚАРУВ ҚАРОРЛАРИНИНГ ЎРНИ	17

СЕКЦІЯ: ЕКОЛОГІЯ

Оксана Баглей (Чернівці, Україна)	
ЕКОПСИХОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД У ФОРМУВАННІ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ	19
Ирина Лихачевская (Борисов, Беларусь)	
ОЦЕНКА УРОВНЯ МУТАЦИОННОГО ПРОЦЕССА В ТКАНЯХ МОЛОЧНОЙ ЖЕЛЕЗЫ	20
Дмитро Нікішин, Тетяна Пасічник, Артур Праховнік (Київ, Україна)	
ЕКОЛОГІЯ СУЧАСНОСТІ ПІД ВПЛИВОМ СОНЯЧНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ	23
Світлана Совгіра, Ганна Гончаренко (Умань, Україна)	
ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВОДОЙМ КОМПЛЕКСНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ	24

СЕКЦІЯ: МИСТЕЦТВО

Ірина Волкова (Київ, Україна)	
ПІСЕННИЙ СКАРБ ДЛЯ ПОКОЛІНЬ	27
Наталья Вычегжанина (Киев, Украина)	
СВЯЗЬ С ПРИРОДОЙ КАК ПРИНЦИП И КРИТЕРИЙ ЭКОЛОГИЧНОСТИ ОФИСНОГО ПРОСТРАНСТВА	28
Алия Жумадиля (Астана, Казахстан)	
ДЕКОРАТИВНЫЕ ПРИЕМЫ ЭТНО-СТИЛЯ В ДИЗАЙНЕ ИНТЕРЬЕРОВ И АРХИТЕКТУРНОЙ СРЕДЕ	30
Валерий Косьяк (Сумы, Украина)	
О ДРЕВНЕЙ ТАНЦЕВАЛЬНОЙ РИТМОПЛАСТИКЕ	33
Дилрабо Усмонова (Коканд, Узбекистан)	
ЦВЕТОВАЯ ГАММА В ИЗОБРАЖЕНИИ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО ХАРАКТЕРА КРАСОЧНОЕ ВЫРАЖЕНИЕ СИМВОЛОВ	34

СЕКЦІЯ: ПОЛІТОЛОГІЯ

Марина Гуцалова (Миколаїв, Україна)	
ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЗАЛУЧЕННЯ МОЛОДІ ДО УЧАСТІ У СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСАХ УКРАЇНИ	37
Дар'я Кисельова (Луганськ, Україна)	
ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК ОСНОВА СУЧАСНОЇ ПОЛІЕТНІЧНОЇ УКРАЇНИ	38
Гулноза Рафиқова (Наманган, Ўзбекистон)	
ФУҚАРОЛИК ЖАМИЯТИ ВА ЁШЛАР ТАШКИЛОТИ	39

СЕКЦІЯ: ПРАВО

Виктория Данилова (Симферополь, Украина)	
ЗАЩИТА ПРАВ ЧЕЛОВЕКА В КОНТЕКСТЕ МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОЙ БОРЬБЫ С ТЕРРОРИЗМОМ	42
Олена Пушкіна, Тетяна Чебікіна (Дніпропетровськ, Україна)	
ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО РОЗГЛЯДУ СПРАВ ПРО ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТІВ, ЩО МАЮТЬ ЮРИДИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ.	43
Абдор Собиров (Наманган, Ўзбекистон)	
ФУҚАРОЛАР СИЁСИЙ ҲУҚУҚЛАРИНИНГ КОНСТИТУЦИЯВИЙ АСОСЛАРИ	45
Светлана Чернышева, Дарья Могира (Ирпень, Украина)	
СМЕРТНАЯ КАЗНЬ – НАКАЗАНИЕ ИЛИ ПРЕСТУПЛЕНИЕ	47
Озодахон Чубоева (Наманган, Ўзбекистон)	
ДАВЛАТ ҲОКИМИЯТИНИНГ ҲУҚУҚИЙ ТАБИАТИ	47
Шарафатдин Шамшетов (Нукус, Узбекистан)	
ПРАВОВОЕ ПОЛОЖЕНИЕ ПОТРЕБИТЕЛЯ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН	49

СЕКЦІЯ: СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Талғат Байдильдинов, Дархан Алибеков (Талдықорған қ., Қазақстан)	
ЖОО ОҚЫТУШЫЛАРЫНА «ДЕРЕКТЕР ҚОРЫ» ПӘНІ БОЙЫНША ЗЕРТХАНАЛЫҚ ЖҰМЫСТАРДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ	51
Индира Гайнуллина, Аяулым Кайдарова, Молдир Мусапарбекова, (Астана, Қазақстан Республикасы)	
АҚПАРАТТЫ ҚОРҒАУДЫҢ НЕГІЗГІ ТҮСІНІГІ МЕН АҚПАРАТТЫ ҚОРҒАУ ӨДІСТЕРІНЕ ШОЛУ	52
Василь Калінчик, Лариса Несен (Київ, Україна)	
УПРАВЛІННЯ РЕЖИМОМ РЕАКТИВНОЇ ПОТУЖНОСТІ	55
Зоряна Рибчак (Львів, Україна)	
СУЧАСНІ СИСТЕМИ АВТОМАТИЗАЦІЇ ТА ЇХ РЕАЛІЗАЦІЯ В АВІАЦІЙНІЙ ГАЛУЗІ	57
Асемгуль Сулейменова, Айланьш Толстой (Астана, Казахстан)	
ВЕЙВЛЕТЫ КРАВЧЕНКО В СРЕДЕ MATLAB	60
Айланьш Толстой, Асемгуль Сулейменова (Астана, Казахстан)	
ҚАШЫҚТЫҚТАН ЗОНДТАУ МӨЛІМЕТТЕРІН ВЕЙВЛЕТ-ТҮРЛЕНДІРУ ӨДІСІНЕ НЕГІЗДЕЛЕ ОТЫРЫП ОПТИМАЛЬДЫ СЫҒЫМДАУ	63
Алексей Щуров (Днепропетровск, Украина)	
ПРОБЛЕМЫ ОБУЧЕНИЯ СТУДЕНТОВ-ПЕРЕВОДЧИКОВ ОСНОВАМ КОМПЬЮТЕРНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ И РАБОТЕ С ПРОГРАММНЫМ ОБЕСПЕЧЕНИЕМ	64

СЕКЦІЯ: ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ТА ПРОФЕСІЙНИЙ СПОРТ

Анатолій Веселовський, Михайло Бадецький (Дрогобич, Україна)	
РОЗВИТОК КООРДИНАЦІЙНИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА СЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТТЯХ З БАСКЕТБОЛУ	66
Світлана Герасименко (Дрогобич, Україна)	
РУХОВА АКТИВНІСТЬ ЯК ЧИННИК ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ЗМІЦНЕННЯ ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТІВ	68
Світлана Герасименко (Дрогобич, Україна)	
ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТІВ ТА ЙОГО СКЛАДОВІ	69
Ольга Голембовська (Дрогобич, Україна)	
ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ТА ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ У ПЛАНУВАННІ НАВЧАЛЬНО-ТРЕНУВАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В БАГАТОБОРСТВІ	71
Т.В. Кізло, В.М.Телятник (Дрогобич, Україна)	
АНАЛІЗ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ СТУДЕНТІВ РІЗНИХ МЕДИЧНИХ ГРУП В КОНТЕКСТІ ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ФІЗИЧНОЮ АКТИВНІСТЮ	73
Ольга Ковтик (Дрогобич, Україна)	
ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА В КОРЕКЦІЇ КІФОТИЧНИХ ДЕФОРМАЦІЙ ХРЕБТА	75
Олександр Лемешко, Василь Максим'як (Дрогобич, Україна)	
СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ У ПРИКАРПАТСЬКОМУ РЕКРЕАЦІОМУ РЕГІОНІ	77
Олександр Лемешко, Сергій Самойлик (Дрогобич, Україна)	
ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОГО РУХУ НА ДРОГОБИЧЧИНІ	78
Динара Темирболатова (Астана, Казахстан)	
САМОСТЯТЕЛЬНА РАБОТА СТУДЕНТОВ ПО ФИЗИЧЕСКОМУ ВОСПИТАНИЮ В ВУЗАХ	80
Роман Тирик (Дрогобич, Україна)	
МЕТРОЛОГІЧНИЙ КОНТРОЛЬ У ТРЕНУВАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ЛЕГКОАТЛЕТІВ В БІГУ НА СЕРЕДНІ ДИСТАНЦІЇ	82

СЕКЦІЯ: ФІЛОСОФІЯ

Екатерина Азаретова (Луганск, Украина)	
МНОГООБРАЗИЕ КУЛЬТУРЫ И ЕЕ ВЛИЯНИЕ НА ПСИХИЧЕСКОЕ ЗДОРОВЬЕ ЧЕЛОВЕКА	85
Бахтиёр Атаханов (Наманган, Ўзбекистон)	
АБДУРАУФ ФИТРАТНИНГ АСАРЛАРИДА МИЛЛИЙ УЙҒОНИШ ВА ҲУРИЯТ МАСАЛАСИГА МУНОСАБАТ	86
Анна Афони́на, Ольга Коробка (Луганск, Украина)	
РАЗВИТИЕ КСЕНОФОБИИ В УКРАИНЕ: ПРИЧИНЫ И ПРОЯВЛЕНИЕ	87
Сергей Киричек, София Горбач (Луганск, Украина)	
КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЕ И ЭТНИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ВЕЛИКОБРИТАНИИ.	88
Марина Левицкая (Луганск, Украина)	
РЕЛИГИОЗНАЯ ТОЛЕРАНТНОСТЬ И ЕЕ ВИДЫ. ТОЛЕРАНТНОСТЬ В УКРАИНЕ	89
Юлія Лях (Луганськ, Україна)	
НАЦІОНАЛЬНА САМОСВІДОМІСТЬ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ МІЖНАЦІОНАЛЬНИХ ВІДНОСИН	90
Усмонова Дилрабо (Қўқон, Ўзбекистон)	
ЎЗБЕКИСТОНДА ОДОБ-АХЛОҚ ҒОЯСИНИНГ ТАЛҚИН ЭТИЛИШИ	91
Марія Юркіна (Луганськ, Україна)	
РЕЛІГІЙНА ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА РОЗВИНЕНОЇ КРАЇНИ	92

ВІДОМОСТІ ПРО УЧАСНИКІВ /СВЕДЕНИЯ ОБ УЧАСТНИКАХ	94
--	----

НАСТУПНІ КОНФЕРЕНЦІЇ / СЛЕДУЮЩИЕ КОНФЕРЕНЦИИ

Информация для участников из стран СНГ	96
Інформація для учасників з України	99

Збірник наукових праць / Сборник научных работ

Українською, російською, казахською, вірменською та англійською мовами

Матеріали XXI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції **«Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД»** // Збірник наукових праць. – Переяслав-Хмельницький, 2014 р. – 106 с.

Материалы XXI Международной научно-практической интернет-конференции **«Проблемы и перспективы развития науки в начале третьего тысячелетия в странах СНГ»** // Сборник научных трудов. – Переяслав-Хмельницкий, 2014 г. - 106 с.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

В.П. Коцур,

доктор історичних наук, професор, дійсний член НАПН України,

ректор ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

Упорядники: Ю.В. Бобровнік, Ю.С. Табачок.

Верстка та дизайн: Ю.В.Бобровнік, А.М. Вовкодав, Ю.С. Табачок.

Проведення XXI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції **«Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД»** та видання збірника наукових матеріалів стало можливим завдяки організаційній підтримці **молодіжної громадської організації «Незалежна асоціація молоді»**

Відповідальність за достовірність матеріалів несуть автори публікацій.

Матеріали конференції розміщені на сайті МГО «Незалежна асоціація молоді» за адресою <http://conferences.neasmo.org.ua>

Адреса оргкомітету конференції:

08401, Київська обл. м. Переяслав-Хмельницький, вул. Сухомлинського, 32, кім. 108.

This image shows a full page of blank, lined paper. It features approximately 28 horizontal blue or grey lines spaced evenly apart, typical of notebook paper. The lines extend across the entire width of the page, leaving small margins at the top and bottom. There are no vertical lines, text, or other markings on the page.

